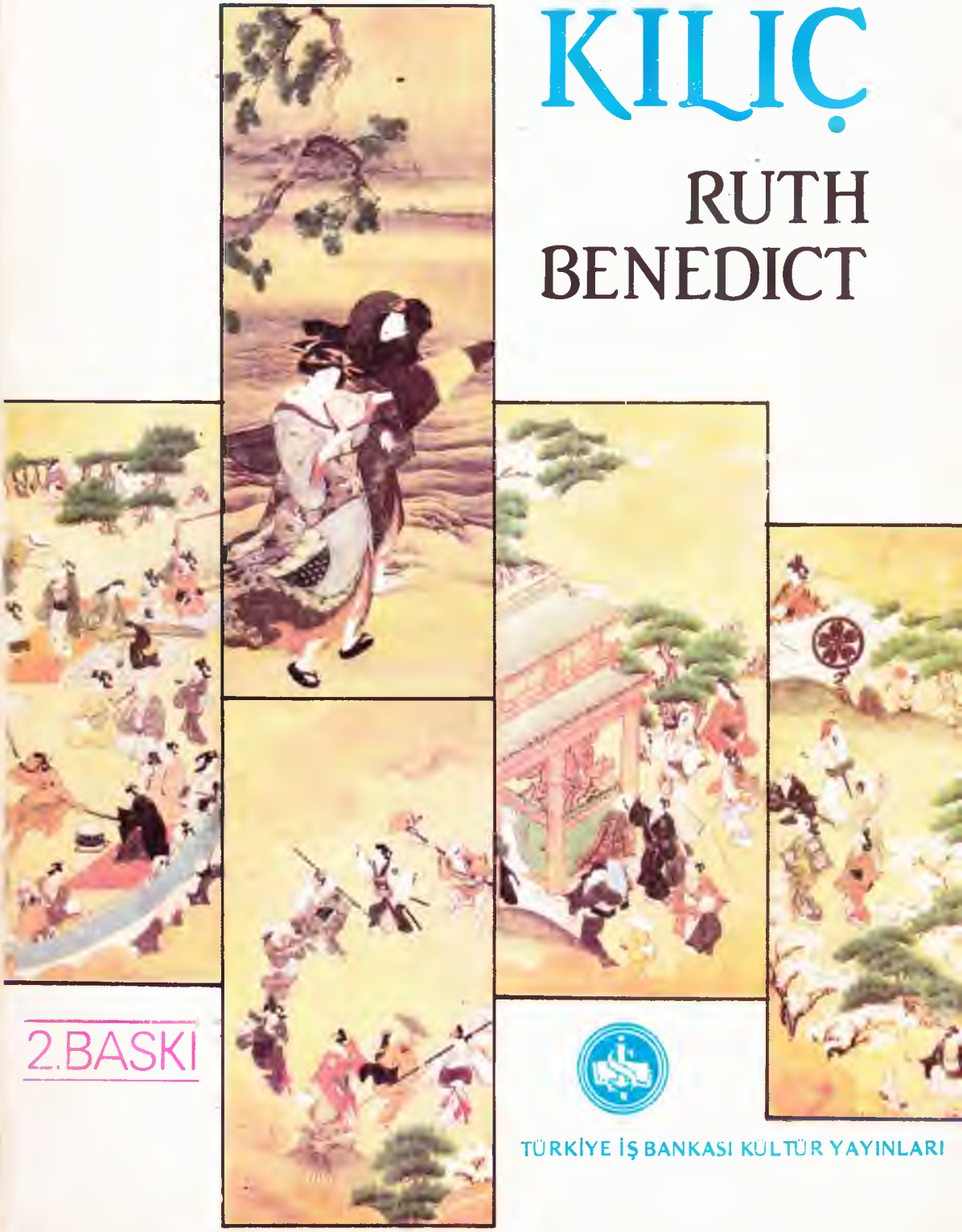
64

KRİZANTEM VE KILIÇ / RUTH BENEDICT

KRİZANTEM VE KILIÇ

RUTH BENEDICT

2.BASKI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Türkçe Yayım Hakları Kültür Yayınları
İş - Türk Limited Şirketi'nindir.

Çeviren: Türkân TURGUT
Kapak Düzeni: Fahri KARAGÖZOĞLU
İkinci Baskı: 5.000 Adet

SAYDAM Matbaacılık
Tel: 18 53 09 – Ankara

RUTH BENEDICT

KRİZANTEM VE KILIÇ

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

ÖNSÖZ

Tercümesini sunduğumuz Krizantem ve Kılıç, Ruth Benedict'in son eseridir. Bu bakımdan, yazarın hayat hikâyesinin ve ilmî fikirlerinin olgun bir meyvası olarak kabul edilmek gerekir. Kısa da olsa, yazar ve fikirleri hakkında yazdığımız bu önsöz, Krizantem ve Kılıç'ı daha iyi anlamamıza yardım edecektir.

Ruth Benedict, 5 Haziran 1887 yılında New-York'ta doğmuş, hayatının ilk yarısı birtakım üzüntülerle geçtikten sonra, 17 Eylül 1948 yılında gene New-York'ta gözlerini hayata yummuştur.

Biyografisini, ölümünden sonra Margaret Mead tarafından yayınlanmış olan deneme, şiir, mektup ve hâtıratının sonundaki "Kronoloji" ye dayanarak (An Anthropologist at Work, Boston: Hougton Mifflin Co., 1959, ss. 523-526) ve Stanley Kunitz'in derlediği Twentieth Century Authors - First Supplement, (New-York: H.W. Wilson Co., 1955, ss. 75-76) adlı eserde anlatılan olaylardan faydalanarak tasvire çalışacağız.

Benedict, hayatının ilk 6 yılını, anneannesine ve büyükbabasına ait bir çiftlik evinde geçirmiştir. Bir operatör olan babası Frederick S. Fulton, Ruth henüz iki yaşında iken ölmüş; bir öğretmen ve kütüphaneci olan annesi Beatrice Shattuck Fulton ise, dersler vererek ailesini geçindirmek zorunda kalmıştır. Ruth, Vassar College'den 1909 yılında mezun olduktan sonra bir yıl için Avrupa'ya gitmiş; döndükten sonra da Los Angeles'te bir kız okulunda öğretmenlik etmeğe başlamıştır. Japonlara, Çinlilere ve Korelilere ilk defa burada ilgi duymuştur. 1914 yılında, bir biyokimyacı olan Stanley R. Benedict ile evlenmiş; ancak, kocası çok yaşamamış ve 1936 yılında ölmüştür.

Ruth Benedict, Columbia Üniversitesi'nde tanınmış antropolog Franz Boas'ın evvelâ öğrencisi, sonra da halefi olmuştur. 1921 - 1923 yılları arasında Columbia'dan Felsefe Doktorluğu ünvanını aldıktan sonra, aynı üniversitede, Bernard College'de Franz Boas'ın asistanı olmuş; daha sonra da, sırasıyla Asistan Profesör, Associate Profesör, Bölüm Başkanı Profesör veya "Ordinaryüs" ünvanlarını kazanmıştır; 1943-1945 yılları arasında Harp Enformasyon Dairesi'nin Denizler Aşırı İstihbarat Bürosu'nda, Temel Tahlil Grubu Başkanı olmuş, gene 1944-1945 yıllarında, Harp Enformasyon Dairesi'nin, Yabancı Memleketlerin Moralleri Bölümü'nde Sosyal İlim Tahlilcisi olarak çalışmış, 1947'de Columbia Üniversitesi'nde Zamanımız Kültürleri üzerine yapılan araştırmalara başkanlık etmiştir; diğer taraftan, 1927-1929 yılları arasında Amerikan Etnoloji Derneği'nin Başkanı, 1934'te New-York İlimler Akademisi'nin ve 1945'te de Washington Psikiatri Okulu'nun üyesi olmuştur; 1946'da Amerikan Psikopatoloji Derneği'nin İkinci Başkanlığına, 1947-1948 yılları arasında da Amerikan Antropoloji Derneği Başkanlığına getirilmiştir. 1947 yılında Amerikan Sanatlar ve İlimler Akademisi üyesi olmuş ve aynı sene Felsefe Doktorluğu ünvanına ilâve olarak İlim Doktoru ünvanını kazanmıştır. Bu ünvanların dışında, ilmî mükâfatlar da kazanmış olan Benedict, birçok ilmî antropoloji, psikiatri ve kültür-şahsiyet dergilerinin müdürlüğünü veya müdür yardımcılığını yapmış veya bu dergilerin idare heyetinde bulunmuştur.

1922 yılında Serrano Yerlileri; 1924 ve 1925 yıllarında Zuni ve Cochiti, 1926 yılında ise Pima Yerlileri üzerinde; 1931 yılında Mescalero Apache'leri ve 1939'da da Blackfoot Kızılderilileri üzerinde saha araştırmaları yapmıştır. Çeşitli ilmî dergilerde yayınladığı yazılarından başka, birinci önemli eseri Patterns of Culture'ı yayınlamadan önce, iki monografi neşretmiştir; ikinci önemli eseri olan Krizantem ve Kılıç da dahil olmak üzere altı monografi ve eser yayınlamıştır.

Bir ilim kadını olduğu kadar bir şair olan ve birçok şiirler de yazmış bulunan Ruth Benedict, Çekoslovakya'da UNESCO adına yaptığı bir seminerden dönüşünde, New-York'ta, altmış bir yaşında olarak, koroner tromboz'dan hayata gözlerini yummuştur.

Annesinden daha az yaşamış olan Ruth Benedict, pek uzun sayılamıyacak hayatında önemli ilmî başarılar ortaya koymuştur. Şimdi, bu çalışmalarını, bizzat eserlerine, özellikle iki eserine — Patterns of Culture (Boston: Houghton Mifflin Co., 1934) ve The Chrysanthemum and the Sword (Boston: Houghton Mifflin Co., 1946) adlı eserlerine— ve Margaret Mead ile Rhoda Metraux'un derlediği The Study of Culture at a Distance (Chicago: Univ. of Chicago Press, 1953) adlı esere dayanarak belirtmeğe çalışalım.

Ruth Benedict, kültür antropolojisine, parçacı görüşü benimsemiş, klâsik antropolojik telâkkiye karşı veya infiratçı, inşacı ve mukayeseli tarihî metoda karşı reaksiyon olarak konfigürasyonalizmi veya Gestalt görüşünü getirmiş olan antropologdur. Patterns of Culture adlı eseri, statik ve parçacı kültür tetkiklerine karşı, canlı, bütüncü ve kültürü, hâkim değerler etrafında entegre olmuş kalıplar bütünü olarak kabul eden bir görüş getirmiştir. Ona göre, psikolojik Gestalt görüşünde olduğu gibi, bütün, sadece parçaların toplamından meydana gelmiş bir şey değildir; aynı şekilde, kültür de, az-çok tutarlı bir düşünce ve aksiyon kalıbıdır veya bu gibi kalıplardan meydana gelmiş bir bütündür.

Fonksiyonalist antropoloji görüşünde olduğu gibi, Benedict için de, bir kültürü meydana getiren unsurlar, birbirleriyle belirli bir münasebet hali içerisinde bulunurlar ve bunlardan herhangi birini lâyıkiyle anlıyabilmek için, unsurların birbirleri ile olan münasebetlerinin ne olduğunun veya o unsurun, bütün için ne mânâ ifade ettiğinin bilinmesi gerekir. Fonksiyonalizmde bu münasebet, birbirini şartlıyan dişli sistemlerine benzetilir; unsurlar arasındaki fonksiyonel münasebet de, yaygın, gevşek ve dağınık olarak düşünülmüştür. Kabul edilen entegrasyon görüşü, mantıkî son noktasına varan bir entegrasyon değildir; zararsız kültürel tenakuzlara cevaz veren bir entegrasyondur. Benedict'te ise bu görüş, konfigürasyonalizm haline gelerek ve bir adım daha ileri gidilerek, hâkim bir veya birden fazla değer etrafında çevrelenmiş veya entegre olmuş bir münasebetlilik olarak ifade edilmiştir. Bu bakımdan, konfigürasyonalizmde, entegrasyonun, mantıkî sonuçlarına daha fazla yaklaştığı görülüyor. Bu görüşün tabiî bir sonucu olarak da, Benedict, kültür tetkiklerinde, kültürleri temel değer yönelmeleri veya ethos'ları bakımından tasvir etmiş veya mukayese etmiştir. Ona göre, bir kültür bir gayeye yönelmiştir ve bu gaye de, o kültürün unique hayat tarzının bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Benedict, **Patterns of Culture** adlı eserinde geliştirmiş olduğu bu görüşü, bazı Kızılderili iptidaî kabilelere tatbik ederek denemiş ve temellendirmiştir. Nietzsche ve Spengler'den almış olduğu ve hâkim değer yönelmelerine işaret etmekte olan Apollonian ve Dionysian kavramlarını, Yeni Mexico'nun Zuni'lerine ve diğer komşu Pueblo Kızılderililerine tatbik etmek suretiyle, bu kültürlerin bu hâkim değerler etrafında entegre olduklarını göstermeğe çalışmıştır. Bu işi yaparken, bir bakıma da, bu kültürleri psikolojik terimlerle veya şahsiyet psikolojisi terimleriyle, birer canlı bütün olarak tasvir etmiştir. Antropolojiye, psikolojik izah mekanizmaları sokmakla, kültürel antropolojinin ufuklarını genişletmek isteyenlerin safında önemli bir yer elde etmiştir.

Diğer taraftan, Ruth Benedict, anormaller psikolojisinin veya psikiatrinin kullandığı bazı kavramları, kültürel davranışın izahında kullanmak suretiyle,

antropolojik teorinin ufuklarını daha fazla genişletmeye çalışmıştır. Bu çalışmaları ile Benedict, muhakkak ki, antropoloji ile psikolojiyi, özellikle anormaller psikolojisi ve psikiatri ile kültürel antropolojiyi birbirine yaklaştırmaya çalışan düşünürlerin önde gelenlerinden biri olmuş; kültürel olayları psikolojik terimlerle izaha çalışmak suretiyle antropolojiye yeni izah yolları teklif etmiş; diğer taraftan, iptidaî toplumların kültürlerinden getirdiği örneklerle, anormalliğin kültürlere göre değiştiği konusunda psikolojiyi uyarmakta yardımcı olmuş, sosyal psikolojinin gelişmesine etkide bulunmuştur. İleri toplumların hemen hepsinin dillerine tercüme edilmiş olan Patterns of Culture, antropolojik çevrelerde, bir merhale veya dönüm noktası olarak kabul edilmiş ve hakkında Franz Boas ve Alfred Kroeber gibi eski nesil antropologlar da dahil olmak üzere, pek çok kültür antropoloğu ve sosyolog tarafından sitayişkâr yazılar yazılmıştır.

Benedict, Patterns of Culture (1934) ile Krizantem ve Kılıç'ın (1946), yayınlandığı ara devrede Zuni mitolojisine dair iki ciltlik bir eser ile faşist görüşlerin istismar ettiği ırk kavramını ışığa kavuşturacak diğer bir eser ve birçok makale yayınlamıştır. Fakat Benedict, özellikle harp yıllarında askerî maksatlar için yapmış olduğu çalışmalarla ve Columbia Üniversitesi'nde, çeşitli Avrupa ve Uzak Doğu kültürlerini "uzaktan tetkik" etmek gayesiyle gerçekleştirdiği seminerle ve bu konuda geliştirdiği metodlarla büyük bir şöhret yapmıştır. Stratejik istihbarat konusunda son derece faydalı olan bu çalışmalar, kültür antropolojisine yeni gelişme imkânları sağlamıştır. Benedict, bu çalışmaları sırasında, kültür ve şahsiyet konusunda, çocuk bakımı tekniklerinin kültürel şahsiyet üzerine, millet karakteri üzerine yaptığı tesirleri ortaya koyan çalışmalarda bulunmuş; fakat bu çalışmalarından hiçbirini sağlığında derleyip yayınlamak imkânını bulamamıştır. İkinci Dünya Harbi sonlarının ortaya çıkarmış olduğu âcil problemler ise, Benedict'i eski çalışmaları üzerinde durmağa ve yayına hazırlamağa fırsat vermeden bu çalışmalarının devamı mahiyetinde olan bir başka eseri kaleme almağa, Krizantem ve Kılıç'ı yazmağa sevketmiştir. Benedict, bu eseri, niçin, nasıl ve hangi metotlar kullanarak yazmış olduğunu, eserinin ilk bölümünde açıklamaktadır. Görüldüğü üzere, bu eser, Patterns of Culture'ı ve askeri maksatlarla yapmış olduğu çalışmaları modern ve karmaşık bir kültüre tatbik etmektedir.

Krizantem ve Kılıç ile Benedict, antropolojik görüş ve teknikleri modern ve karmaşık bir topluma tatbik etmiştir; bu teşebbüs yegâne örnek olmamakla beraber güçlü bir teşebbüstür. Diğer kültürel antropologlar tarafından, antropolojinin ufkunu genişletmek konusunda yapılmış olan çalışmalara ilâve, üstün bir çalışmadır. Genel olarak, kültürel antropoloji, basit veya iptidaî toplumlarla ilgilenir; modern ve karmaşık yapılı toplumlar ise sosyolojik araştırmalara konu olarak bırakılmıştır. Sosyologlar, bu gibi toplumları

incelerken de, metot olarak, daha çok istatistikî metotlara bağlı kalırlar ve toplumun bütününden ziyade, muayyen problemler üzerine eğilirler ve problemler-arası münasebetleri keşfe çalışırlar. İşte, Benedict, bu eserinde, klâsik antropolojik teamüle aykırı olarak karmaşık yapılı bir toplumu, sosyologların pek yapmayı denemedikleri antropolojik metotlarla ve bütünüyle incelemiştir.

Benedict, Krizantem ve Kılıç ile Patterns of Culture'daki konfigürasyonist görüşünü modern ve karmaşık bir kültüre tatbik ederken, kültür ve şahsiyet münasebeti konusunda, düşüncelerine bir yenilik daha katmaktadır. Benedict, eseri okunurken de görüleceği gibi, psikoanalitik görüşün tesiri ile, kültürün, ilk çocukluk ve çocukluk yıllarında insan şahsiyeti üzerinde yapmış olduğu tesirin önemine inanmış görünmektedir.

Krizantem ve Kılıç, Japoncaya çevrilmiş, Japon ilim çevresini uzun müddet meşgul ettiği gibi, dünyanın ileri ilim muhitlerinde de uzun müddet tartışılmıştır. Japon etnologlarını ve psikologlarını kendi millet karakterleri üzerinde araştırmalar yapmağa sevkettiği gibi, başka milletlerin şahsiyet yapıları üzerinde yapılmakta olan araştırmaları da daha verimli bir istikamete sokmuştur. Krizantem ve Kılıç, Japon kültürünün yazıldığı ana kadar olan durumunu tesbit etmiştir. Bugün, bu kültür, harp sonrası işgal politikaları ile birçok bakımlardan değiştirilmiştir. Bir Fransız sosyoloğu ve sosyal psikoloğu olan Jean Stoetzel, aynı Japonya için "kılıçsız ve krizantemsiz" (Jeunesse sans chrysantheme ni sabre, Paris, 1954) demektedir.

Benedict'in eseri, bir zemin koymuş, bir metot getirmiştir; bu bakımdan kıymeti, sosyal ilimler tarihine nakşedilmiştir. Japon millet karakteri üzerinde geniş araştırmalar yapmış bulunan tanınmış kültür antropoloğu Douglas Haring, Benedict'in bu eseri için, "sezgisine ve kavrayışına lâyık bir âbide olarak kalacaktır" demektedir. (Personal Character and Cultural Milieu, Syracuse Univ. Press, 3rd ed., 1956, s. 425). Viking Fund'un yardımı ile düzenlenmiş olan Kültür ve Şahsiyet Konferansı'nda, millet karakteri konusunda yapılmış olan son çalışmaları gözden geçirirken, ünlü sosyal psikolog Otto Klineberg de, Krizantem ve Kılıç için, "bu sahada gerçek bir başarı, dikkatli bir antropoloğun, millet karakteri konusu üzerine eğildiği zaman neler yapabileceğini gösterecek gerçek bir örnek.... Tekrar ederek söyliyeyim, bu çalışma bana, son derece kıymetli ve önemü olarak görünmektedir" demektedir. (Sargent, S.S. and M.W. Smith, Culture and Personality, Viking Fund, 1949, ss. 132-133).

Bütüne yönelmiş her eser gibi, Krizantem ve Kılıç da teferruatta olan birtakım farkları hesaba katmamıştır; esasen bir kültür antropoloğu için bu bir zarurettir de. Bu sebeple, Benedict'in Japon millet karakterini tasvir ederken

büyük genelleştirmeler yaptığı bazı konularda, ince ayrıntıları göremediği veya Japon halkının tasvibini alamadığı birtakım hususlar bulunabilir. Ancak, belirtilmek gereken husus şudur ki, Benedict, bir Amerikalı olarak, harp halinde bulundukları veya harbin acı hâtıralarını taşıdıkları bir sırada, bu kültürü bütün samimiyetiyle anlamağa ve sempati ile anlatmağa çalışmıştır. Eserin tercümesinin de, bu kültüre ve bu millete olan sempatimizin bir ifadesi olarak kabul edilmesi gerekecektir; Krizantem ve Kılıç'ın, Türk - Japon dostluğunun daha fazla gelişmekte olduğu şu sıralarda, Japon kültürünü ve Japon millet karakterini anlamakta, şahıslar-arası münasebetleri daha âhenkli bir hale getirmekte ve Japon - Türk dostluğuna hizmet etmekte faydası dokunabilirse, kendimizi bahtiyar kabul edeceğiz.

Krizantem ve Kılıç'ın, Türk millet karakteri araştırmaları için de faydalı bir örnek olacağı ümidindeyiz. Siyasî, askerî, ilmî ve idarî konularda ve günlük hayatımızın herhangi bir safhasında, gerek fert olarak, gerekse gruplar olarak davranışlarımızı önceden kestirebilmek, önlemek, kanalize edebilmek veya geliştirmek için bu çeşit sosyal araştırmalara şiddetle ihtiyacımız bulunmaktadır. Kollektif davranışlarımızın önceden kestirilmesinde, çeşitli ileri hamlelerin kabul edilebilme veya halkın desteğini kazanabilme şansını tâyin etmede ve insan gücünü daha verimli bir şekilde kullanabilmede, kör bir deneme ve yanılma sürecine bağlı kalmaktan kurtulmamız gerekmektedir. Millet karakterimizin araştırılmasında, Krizantem ve Kılıç'ın metod getireceği ümidindeyiz. İlim adamlarımızın millet karakteri konusuna daha fazla bir ilgi duyacaklarını ve millî araştırma kuruluşlarımızın bu istikamette de teşkilâtlanacağını ummaktayız.

Görüleceği üzere, Benedict, ele almış olduğu bu konuyu , yepyeni kavramlarla veyahut da eski kavramlara yeni mânâlar vermek suretiyle ve çeşitli tırnürleri bulunan edebî bir ifadeyle dile getirmiştir. İlim kadını olarak Benedict ile Şair Benedict burada birleşmiş bulunuyor. Bu bakımdan, fikirlerini ifade etmekte birtakım zorluklarla karşılaştığımızı ve zaman zaman Benedict'e lâyık olamama endişesine kapıldığımızı ifade etmek zorundayız. Benedict, nedense, gerek Patterns of Culture'a, gerekse Krizantem ve Kılıç'a herhangi bir önsöz koymamıştır; yazdığımız bu önsözün faydalı olacağı ümidiyle, eserin tercümesini okuyucularımın müsamahasına bırakıyorum.

Türkân Turgut

Ankara / Aralık, 1965

TEŞEKKÜR

Japonya'da doğmuş veya orada eğitim görmüş ve harp yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamakta bulunan Japon kadın ve erkekleri son derece güç durumda bulunuyorlardı. Pek çok Amerikalı onlara güvenmiyordu. Bundan dolayıdır ki, bu kitap için malzeme toplarken, onların bana gösterdikleri yakın ilgi ve büyük yardıma burada işaret etmekle büyük bir haz duymaktayım. Teşekkürlerim sonsuzdur. Özellikle harp esnasında işbirliği yaptığım meslektaşım Robert Hashima'ya teşekkür borçlu olduğumu söylemek isterim. Bu arkadaşım Amerika'da doğmuş, Japonya'da yetişmiş, 1941 tarihinde ise Amerika Birleşik Devletleri'ne dönmeyi tercih etmişti. Tecrit Kamplarından birinde gözaltına alınmıştı ve ben onunla, Amerika Birleşik Devletleri'nde, harp bürolarında çalışmak üzere Washington'a geldiği zaman tanışmıştım.

Kitabımda söz ettiğim gibi, beni vazifelendiren Harp Enformasyon Dairesi mensuplarına ve özellikle, Uzakdoğu Dairesi Başkan Yardımcısı, Profesör George E. Taylor'a, Yabancı Memleketlerin Morallerini Tahlil Bölümü Başkanı olan Kumandan, MC-USNR, Alexander H. Leighton'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu kitabı tamamen veya kısmen okuyan ve Japonya üzerinde çalışmalar yaptığım sırada Harp Enformasyon Dairesinde bulunan Kumandan Leighton, Profesör Clyde Kluckhohn ve Dr. Nathan Leites'a ve bana pek çok bakımdan yardım etmiş olan Profesör Conrad Arensberg, Dr. Margaret Mead, Gregory Bateson ve E.H. Norman'a teşekkür etmek isterim. Sözü geçen bütün bu şahıslara verdikleri fikir ve yaptıkları yardımlardan dolayı müteşekkirim.

Ruth Benedict

İÇİNDEKİLER

Önsöz ..... III VIII
Teşekkür ..... IX– IX
1.KONU: JAPONYA 1– 12
2. HARPTE JAPONYA 13–27
3. BİR İNSANIN ÖZEL MEVKİİNİ ALMASI 28–48
4.MEİJİ REFORMU 49–62
5.ECDADINA VE İÇİNDE BULUNDUĞU TOPLUMA BORÇLU OLAN FERT 63–73
6.ON- BİNDE- BİRİNİ ÖDEME 74–86
7.'KATLANILMASI EN GÜÇ OLAN'I ÖDEME 87–94
8. BİR İNSANIN ŞEREFİNİ KORUMASI 95–116
9. BEŞERİ DUYGULAR SAHASI 117–128
10. FAZİLET DİLEMMASI 129–151
11. KENDİNİ TERBİYE 152–167
12. ÇOCUĞUN YETİŞTİRİLMESİ 168–196
13. VJ– GÜNÜNDEN BU YANA JAPONYA 197–210
14. SÖZLÜK 211–213

Ruth Benedict

Mesleğinde başarı kazandığı yıllarda.

Ruth Benedict

Olgunluk çağında.

1

KONU : JAPONYA

Amerika Birleşik Devletleri bugüne kadar bütün gücü ile giriştiği harplerin hiçbirinde Japonlar kadar değişik bir düşmanla karşılaşmamış ve bu kadar değişik düşünce ve hareket alışkanlıklarını bu derece önemle hesaba katmak zorunda kalmamıştı. Bizden önce, 1905'deki Çarlık Rusya'sı gibi biz de Batı kültürü geleneklerine mensup olmayan, tam mânâsıyla silâhlanmış ve gayet iyi yetiştirilmiş bir milletle çarpışıyorduk. Batı milletlerinin tabii olarak kabul edebilecekleri harp teamüllerinin Japonlar için söz konusu olamıyacağı açıktı. Bu vaziyet Pasifik'teki harbi, ada sahillerine yapılan seri halindeki çıkarmalardan ve yüksek lojistik problemlerinden daha başka bir istikamete götürdü. Bu, düşmanın karakterini anlamak gibi büyük bir problem ortaya çıkarmıştı. Japonlarla mücadele edebilmek için onların davranışlarını (behavior) anlamak zorunda kalmıştık.

Güçlükler büyüktü. Japonların kapılarını Batıya açtığından beri geçen son yetmiş beş sene içinde dünyadaki hiçbir millet Japonlar kadar, tezat ifade eden bir sürü fantastik cümle ile tanıtılmamıştır: titiz bir müşahit, Japonlardan başka herhangi bir millet hakkında yazı yazarken ve onların son derece nazik kimseler olduklarını belirtirken, hiç şüphe yok ki sözlerine bu milletin terbiyesiz ve küstah olduğunu ilâve etmeyecektir. Yine aynı yazar bir topluluğun son derece rijit olduğunu söylerken hemen arkasından bu topluluğun yenilikleri seve seve kabul ettiğini belirtmeyecektir; itaatkâr olduklarından sözederken yukardan kolayca idare edilemeyeceklerini izaha çalışmayacaktır; ne derece sadık ve hayırsever olduklarını yazarken itimat edilemeyen ve hain kimseler olduklarını bildirmeyecektir; gerçekten cesurdurlar derken korkaklıklarından geniş olarak sözetmeyecektir; başkalarının fikirlerine önem vermeden hareket ederler derken vicdanlarının sesini korkunç bir şekilde dinlediklerini iddia etmeyecektir; ordularında robotvari bir disiplinin olduğunu ifade ederken, askerlerin gemi azıya alarak baş kaldırmağa kadar gideceklerini söylemeyecektir. Yine bu yazar, kendilerini Batı kültürüne büyük bir şevkle veren insanlardan

sözederken onların aşırı muhafazakârlıkları üzerinde fazla durmayacaktır. Aynı şahıs sanatkârlarına çok kıymet veren ve krizantem yetiştirmeyi sanat haline getiren yaygın bir estetik kült'üne sahip bir millet hakkında kitap yazarken, genel olarak bu kitaba kılıç kullanma kült'ünden ve muhariplerin üstün prestijinden sözeden başka bir bölüm ilâve etmeye gerek duymayacaktır.

Halbuki bütün bu tezatlar Japonya hakkında yazılmış kitapların esasını teşkil eder. Hepsi gerçektir. Kılıç ve krizantem birlikte, aynı tabloda yer alırlar. Japonlar hem son derece mütecaviz, hem son derece çekingen; hem militarist, hem estetik anlayışları kuvvetli; hem kibar, hem çok kabadırlar. Aşırı derecede rijit olmakla beraber içinde bulundukları şartlara çabuk uyarlar, uysaldırlar ama zorlanmaktan hoşlanmazlar. Hem gayet sadık, hem gayet nankördürler. Hem son derece cesur, hem son derece korkaktırlar. Hem pek muhafazakâr, hem de yeniliklere son derece açıktırlar. Başkalarının kendi davranışları hakkındaki düşüncelerine fazlasıyla önem verdikleri gibi suçlarını hiç kimse bilmediği zaman da, hatalarından dolayı kendilerini cezalandırırlar. Askerleri tepeden tırnağa kadar disiplinli fakat yine de asîdir.

Amerika için Japonya'yı anlamak önemli bir mesele olarak ortaya çıktığı zaman, bu tezatları ve buna benzer diğer göze çarpan şeyleri bir kenara atmak imkânsızdı. Birbiri ardı sıra krizlerle karşı karşıya geliyorduk. Japonlar ne yapacaklardı? İstilâ etmeden teslim alma imkânını bulabilecek miydik? İmparatorun sarayını bombalamalı mıydık? Japon harp esirlerinden ne bekleyebilirdik? Japon askerî birlikleri ve Japon anavatanı için yaptığımız propagandalarda Amerikalıların hayatını kurtarabilmek ve Japonya'nın tek insan kalana kadar mücadele etme fikrini zayıflatabilmek gayesiyle ne söylemeliydik? Japonya'yı iyi bilenler arasında büyük bir anlaşmazlık vardı. Japonlar acaba sulhten sonra da devamlı olarak askerî idareyi gerektiren kimseler miydi? Ordumuz Japon çeteleriyle çarpışmak için hazırlanmalı mıydı? Milletlerarası anlaşma yapılmadan önce Fransız veya Rus ihtilâlini Japonya'daki bir ihtilâl mi takip edecekti? Bu ihtilâle kim önayak olacaktı? Çare Japonların mahvında mıydı? Ortaya çıkan bütün bu meseleler aldığımız kararlarda büyük değişiklikler yaptı.

1944 Haziran'ında Japonya'yı tetkike tayin edildim. Bir kültürel antropolog olarak, Japonların nasıl insanlar olduklarını ortaya koyabilmem için bildiğim bütün usullere başvurmam istendi. Aynı senenin yaz başlangıcında Japonya'ya yaptığımız büyük hücum kendisini olanca ağırlığıyla göstermeğe başlamıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde halk hâlâ Japonlarla olan harbin üç sene, belki de on sene, hattâ daha uzun süreceğini söylemekteydi. Japonlar ise bu harbin yüzlerce sene devam edeceğinden sözediyor ve Amerikalıların yer yer zaferler kazandıklarını, ama bu yerlerin, Yeni-Gine ve Salomon adalarının, Japonya'dan binlerce mil uzakta bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Japon resmî tebliğlerinde deniz mağlubiyetleri güçlükle kabul ediliyor, Japon halkı da hâlâ kendisini galip olarak kabul ediyordu.

Diğer taraftan durum Haziran'da değişmeye başladı. Avrupa'da ikinci cephe açıldı ve Başkumandanın ikibuçuk senedenberi Avrupa bölgesine tanıdığı askerî önceliğin ne kadar isabetli bir politika olduğu görüldü. Harbin Almanya aleyhine sonuçlanacağı belirmişti. Pasifik'te kuvvetlerimiz Saipan'a çıktılar. Bu, nihaî Japon hezimetini önceden kestirerek yapılan önemli bir hareketti. O andan itibaren askerlerimiz Japon ordusu ile muntazaman her hafta, hattâ daha da sık karşılaşmak mecburiyetinde kalacaktı. Biz Yeni-Gine, Guadalkanal, Burma, Attu, Tarawa ve Biak savaşlarında korkunç bir düşmanla çarpışacağımızı çok iyi anlamıştık.

Bundan dolayı 1944 Haziran'ında düşmanımız olan Japonya ile ilgili problemleri cevaplandırmak önemliydi. Acaba sonuca diplomatik yollardan mı, yoksa askerî yollardan mı varabilecektik? Acaba yüksek bir politika tatbik ederek mi, yoksa Japon cephe gerilerine broşürler atarak mı neticeye ulaşabilecektik? Gerçekte davanın halli için bütün görüşler kıymetliydi. Japonların, giriştikleri topyekun harpte sadece Tokyo'da iktidarı elde tutanların gaye ve arzuları uğrunda, sadece Japon tarihi için, ve yine sadece ekonomik ve askerî istatistikleri dikkate alarak çarpışmadıklarını bilmemiz lâzımdı. Ayrıca Japon hükümetinin halktan ne beklediğini de bilmeliydik. Japonların düşünce ve his bakımından sahip oldukları alışkanlıkları ve bu alışkanlıkları içine alan kalıpları (pattern) anlamağa çalışmamız da şarttı. Bu fikir ve hareketlerin gerisindeki müeyyideleri bilmek mecburiyetindeydik. Amerikalı olarak sahip olduğumuz ön-hükümleri (premise) bir zaman için bir kenara bırakmamız ve kendimizi onların yerine koyarak ne yapacaklarını kestirmeğe çalışıp kolay sonuçlara varmaktan mümkün olduğu kadar kaçınmamız lâzımdı.

Üzerime aldığım vazife ağırdı. Amerika ve Japonya harp halindeydiler, harp zamanında her şeyi toptan itham etmek kolaydır, fakat düşmanın meseleleri ne şekilde gördüğünü anlamaya çalışmak çok zordur. Böyle olmakla beraber bunun başarılması şarttır. Esas mesele Japonların yerinde biz olsaydık nasıl hareket ederdik değildi. Esas mesele Japonların nasıl hareket edeceğiydi. Japonları anlamak için harp içerisindeki davranışlarını öğrenmeyi zarurî olmasa bile faydalı buldum. Onların harbi ne şekilde sevk ve idare ettiklerini müşahede etmek ve harbi bir zaman için askerî bir problem olarak değil de kültürel bir problem olarak ele almak zorunda kaldım. Japonlar sulhte olduğu gibi harpte de kendilerine has bir hareket tarzı tatbik etmişlerdir. Harbi idare ederken yaşayış ve düşünüş tarzları ile ilgili ne gibi ipuçları vermişlerdir? Liderlerin harp ruhunu kamçılamak, şaşkınlık içinde olanları teskin edip normal hale getirmek ve harp meydanında askerlerden en iyi şekilde istifade etmek için başvurdukları usuller, Japon kuvvetinin neler olduğunu gösteriyordu. Japonların harp içerisinde özelliklerini yavaş yavaş nasıl ortaya koyduklarını anlamak için harbi etraflı bir şekilde takip etmek zorundaydım.

Her iki milletin harp içinde bulunuşu dolayısıyla büyük güçlüklerle karşılaşmak tabii idi. Bir kültürel antropolog olarak tatbik edilecek en doğru metod, işe başlamadan önce tatbikat sahasına giderek çalışmaktı. Halbuki ben Japonya'ya gidemedim, evlerinde yaşayamadım, günlük hayattaki güçlüklere ve gerilimlere şahid olamadım, onlar için neyin önemli olduğunu, neyin olmadığını kendim ortaya koyamadım, önemli kararlara varırlarken onları gözleyemedim, çocuklarının yetiştirilişini göremedim. Bir Japon köyünü tetkik sahası olarak ele alan antropolog John Embree'nin *Suye Mura* isimli eseri son derece kıymetliydi, fakat bu araştırma yapıldığı zaman 1944 tarihinde bizim karşılaştığımız meseleler ortada yoktu.

Bir antropolog olarak bu büyük güçlüklere rağmen bazı metod ve postulatların kullanılabileceğine inanıyordum. Nihayet bir antropoloğun üzerinde çalıştığı insanlarla karşı karşıya gelerek temas kurmasının ne derece faydalı olduğu inancından da vazgeçemezdim. Memleketimizde Japonya'da yetişmiş pek çok Japon vardı. Onlara başlarından geçen olayları sorabilir ve bu olaylar karşısında nasıl bir hükme vardıklarını anlayabilirdim; ve bir antropolog olarak herhangi bir kültürü anlayabilmek için lüzumlu olduğuna inandığım bilgiyi elde edebilirdim. Japonya'yı tetkik etmekte olan diğer sosyologlar kitaplara baş vuruyorlar, geçmiş olayları ve istatistikî bilgileri inceliyorlar, gerek sözlü gerekse yazılı olarak yapılan Japon propogandasındaki gelişmeleri takip ediyorlardı. Fakat bu sosyologların aradıkları cevaplardan çoğunun Japon kültüründe var olan değerler arasında bulunduğuna ve bunların, bu kültürü yaşayan insanlarla birlikte inceden inceye araştırmakla elde edilebileceğine inanıyordum.

Bu benim kitap okumadığım ve Japonya'da yaşamış olan Batılıların fikirlerine önem vermediğim ve bunlardan istifade etmediğim mânâsına gelmez. Japonya'ya dair pek çok kitap ve Japonya'da yaşamakta olan pek çok Batılı müşahit bana, Amazon menbalarına veya Yeni-Gine yüksek dağlarına vahşî kabilelerin hayatlarını tetkik için giden hiçbir antropoloğun sahip olamadığı imkânı sağladı. Bu gibi kabileler yazı diline sahip olmadıkları için özelliklerini yazamazlar. Batılıların bunlar hakkında ileri sürdükleri iddia ve düşünceler de az ve sathîdir. Hiç kimse de onların eski tarihlerini bilmez. Bu sahada çalışan bir insan, kendisinden önce araştırma yapan kimselerin olmayışı ve başkalarından hiçbir yardım görmeyişi dolayısıyle tetkik ettiği insanların ekonomik hayatlarındaki çalışma tarzını, toplum yapısını, dinî hayatlarında en çok neyin [illegible] ortaya çıkarmak mecburiyetindedir. Halbuki ben Japonya'yı tetkik ederken pek çok araştırıcının varisi oldum. Japon yaşayış tarzını en küçük teferruatına kadar belirten pek çok bilgi eski araştırmalarda vardı. Avrupalı ve Amerikalı kadın ve erkek araştırıcılar edindikleri canlı tecrübelerini

kaleme almışlar, Japonlar da kendi özelliklerini gayet güzel yazmışlardı. Japonlar, birçok Doğu milletlerinden farklı olarak, kendilerini anlatan yazılar konusunda kuvvetli bir itici güce sahiptirler. Japonlar dünyayı istilâ etme programını yazdıkları gibi kendi hayatlarına ait önemsiz şeyleri de yazmışlardı. Bu yazılarda şaşılacak kadar açık kalpliydiler. Şüphesiz tam bir tablo ortaya koyamamışlardı. Aslında bunu hiçbir millet yapamaz. Japonya hakkında yazı yazan bir Japon, teneffüs ettiği hava gibi göremediği, o derece de alıştığı, gerçekte ise gayet önemli bazı meselelere temas etmeden geçip gider. Amerika hakkında yazı yazarken Amerikalılar da aynı şeyi yaparlar. Böyle olmakla beraber Japonlar kendi özelliklerini ortaya koymaktan daima zevk almışlardır.

Darwin'in türlerin menşei ile ilgili teorilerle uğraşırken yaptığı gibi, ben de yukarda söz konusu ettiğim literatürü, anlayamadığım tarafları not ederek okudum. Parlâmentoda yapılan bir konuşmadaki fikir silsilesini anlamak için neyi bilmem lâzımdı? Hoş karşılanabilecek bazı hareketleri Japonların çok ayıplamaları, gayet çirkin olan başka bir hareketi genellikle kabullenmeleri neden ileri geliyordu? 'Tablodaki yanlışlık nerede?' ve onu anlamak için neyi bilmem gerekecek? şeklindeki soruları tekrar tekrar sorarak kitapları okudum.

Japonya'da yazılmış ve çevrilmiş filmlere de gittim. Bunlar propaganda filmleri, tarihî filmler, Tokyo'da ve köylerdeki günlük hayatla ilgili filmlerdi. Sonraları bu filmlere, bazılarını daha önce Japonya'da görmüş ve bu filmlerdeki erkek ve kadın kahramanları ve kötü karakterleri benim görüşümle değil de bir Japon görüşü ile görmüş olan Japonlarla birlikte bir daha gittim. Ben olup bitenler karşısında şaşırdığım zaman onlar hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermiyorlardı. Filmlerin plânı (plot), onlardaki saik (motivation) benim anladığım gibi değildi; Japonlar filmin meydana getiriliş tarzından mânâ çıkarıyorlardı. Romanlarda olduğu gibi, filmlerin bana ifade ettikleri mânâ ile yetişkin Japonlara ifade ettikleri mânâ arasında görüldüğünden çok daha büyük fark vardı. Bu Japonlardan bazıları, Japon örf ve âdetlerini şiddetle müdafaa ediyor, bazıları ise Japon olan her şeyden nefret ediyordu. Hangi gruptan daha fazla bilgi elde ettiğimi söylemek güçtür. Bu Japonlar, ister Japon hayatını tasvip etsin, ister ondan nefret etsinler, bir insanın Japonya'da herkesin tasvip ettiği bir yaşayış tarzını nasıl düzenlediğini gösteren, samimî bir tablo ortaya koyuyorlardı.

Bir antropolog, tetkik ettiği kültüre sahip kimseler arasına sadece malzemesini arttırmak ve onları daha iyi anlayabilmek düşüncesiyle girecek olursa, bu şahıs Japonya'da yaşamış, ehliyetli Batı müşahitlerinin yaptığından başka bir şey yapmamış olur. Bir antropoloğun yapacağı şey bundan ibaret olsaydı, onun için Japonya'daki yabancıların Japonya konusundaki kıymetli

çalışmalarına herhangi bir ilâve yapma ümidi ortadan kalkacaktı. Halbuki bir kültürel antropolog, çok sayıda araştırıcı ve müşahidin bulunduğu bir sahada bilgisini arttırmak için giriştiği çabanın zahmete değer olduğunu gösteren, meslekî terbiyenin sağladığı bazı özelliklere sahiptir.

Bir antropolog Asya ve Pasifik kültürlerinin çoğunu bilir. Japon hayatında, Pasifik adalarındaki iptidaî kavimlerde bile yakın paralelleri bulunan birçok sosyal nizam ve alışkanlıklar vardır. Bu paralellerden bazıları Malezya'da, bazıları Yeni-Gine'de, bazıları da Polinezya'dadır. Bunların, eskiden yapılmış birtakım göçleri yahut temasları gösterdiğini düşünmek şüphesiz enteresandır, fakat benim için, kültürel benzerliklerle ilgili bilgi muhtemel bir tarihî akrabalığı ortaya koyma bakımından değerli değildi. Esas olan daha basit kültürler içindeki müesseselerin nasıl çalıştığını bilmek ve bulduğum benzerlik ve farklardan Japon hayatı ile ilgili ipuçları temin edebilmekti. Ben Siyam, Burma ve Çin hakkında bir şeyler biliyordum, dolayısiyle de Japonya'yı, kültürel mirasçısı olduğu milletlerle mukayese edebilirdim. Zira antropologlar, eskidenberi iptidailerle ilgili olarak yaptıkları araştırmalarda böyle kültürel mukayeselerin ne kadar kıymetli olabileceğini tekrar tekrar göstermişlerdi. Bir kabile kendi âdetlerinin yüzde doksanını komşularından alabilir, buna rağmen aldığı bu âdetlere başka topluluklarda bulunmayan bir şekil ve değer verebilir. Yine aynı kabile az olmakla beraber kabilenin gelecekteki yaşayışını başka bir yöne çevirebilecek bazı esas nizamları da kabul etmeyebilir. Bir antropolog için hiçbir şey, müşterek tarafları çok olan toplumlardaki zıtlıklar üzerinde çalışmak kadar faydalı olamaz.

Bundan başka antropologlar kendi kültürleri ile diğer kültürler arasında çok büyük farklar olduğu konusunda kendilerini hazırlamak ve bu özel durum için metodlarını geliştirmek zorundadırlar. Onlar, ayrı kültüre sahip kimselerin karşılaştıkları durumlarda ve ayrı kabile ve milletlerin bu durumlara mânâ veriş tarzında büyük farkların bulunduğunu tecrübeleriyle bilirler. Antropologlar, arktik bölgedeki bazı köylerde veya tropikal çöllerde yaşayan kabileler arasında,akrabalık sorumlulukları veya alışveriş şekilleri ile ilgili öyle etraflı kurallar ve düzenlemelerle karşılaşmışlardır ki, en zengin bir hayal gücü bile bunları düşünemezdi. Halbuki onlar sadece akrabalık yahut alışveriş şekilleri ile ilgili detayları tetkik etmek zorunda değil, bu kural ve düzenlemelerin kabile davranışlarındaki neticelerinin ne olduğunu ve her neslin dedelerinin yolunda gitmeleri için çocukluktan itibaren nasıl şartlandırıldığını da araştırmak zorundadırlar.

Farklarla, farkları meydana getiren şartlar ve neticeleriyle ilgili olarak duyulan bu meslekî ilgiye Japonya'yı tetkik ederken baş vurabilirdim. Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki köklü kültürel farklar herkesçe biliniyordu. Hattâ halk arasında, Japonlar bizim yaptığımızın aksini

yaparlar sözü vardır. Farkların var olduğu kanaati, eğer araştırıcı onların çok fantastik olduğunu ve bundan dolayı da böyle bir toplumu anlamaya imkân olmadığını söylemekle yetinirse tehlikeli olur. Bir antropolog son derece acaip bir davranışın bile anlaşılabileceğini, acaipliğin onun anlaşılmasına manî teşkil etmeyeceğini tecrübeleriyle bilir. O, mesleği icabı, sosyal ilimlerle uğraşan herhangi bir ilim adamının yapabileceğinden çok daha iyi, bu gibi farklar üzerinde zarurî olmasa bile faydalı bulduğu için çalışır. Bir antropoloğun müesseseler ve topluluklar üzerinde dikkatle duruşunun tek sebebi onların kendisi için son derece yabancı olmalarıdır. İncelediği kabilenin yaşayışında şüphe ile karşılayabileceği pek çok şey vardır, bu da onun ele alınmış birkaç olaya değil de her şeye dikkat etmesini gerektirir. Mukayeseli kültür çalışmalarına göre yetiştirilmemiş bir kimse, Batı milletlerini incelerken davranış sahalarını bütünüyle gözden kaçırabilir. Bu şahıs her şeye o derece muhakkak gözüyle bakar ki, milletlerin geleceğini diplomatların imzaladığı anlaşmalardan daha çok hazırlayan ve millî özellikleri daha iyi gösteren günlük hayatın önemsiz alışkanlıklar sahasını ve basit olaylarla ilgili olarak alınan kararları inceleyemez.

Bir antropolog tetkik ettiği kabilede karşılaştığı önemsiz şeylerin kendi memleketindeki benzerlerinden çok daha farklı olmaları dolayısiyle, onları incelemek için metodlarını geliştirmek zorundadır. Bir kabilenin kötü, bir başkasının ise korkak oluşunun sebebini anlamağa çalışırken ve belirli bir durumda kabile fertlerinin hareket ve duyuş tarzlarını ortaya koymağa uğraşırken, medenî milletler için pek önemli olmayan müşahede ve detaylar üzerinde büyük bir dikkatle durmak mecburiyetinde olduğunu anlar. Zaten o, bütün bunların lüzumlu olduğunu kabul edecek kadar aklıselim sahibidir, bunları meydana çıkaracak araştırma şekillerini de bilir.

Japonya için de bu şekil bir çalışma yapmak gerekiyordu. Çünkü bu antropoloğun sahip olduğu ön-hükmün, yani, herhangi bir iptidaî kavmin yahut medeniyetin ön saflarında yer alan bir milletin beşerî davranışları günlük hayattan öğrenilir şeklindeki ön-hükmün gerçek değeri, bir toplumun yaşayışındaki beşerî ve basit şeylere kıymet verildiği zaman ancak takdir edilmiş olur. Bir insanın, hareket yahut fikrinin acaip olması önemli değildir, önemli olan o kimsenin düşünüş ve duyuş tarzının kendi yaşayışı ile ilgili bulunuşudur. Bazı küçük davranışlar beni şaşırttıkça Japon hayatının herhangi bir yerinde bu gibi acaiplikleri meydana getiren tabii şartların var olduğuna kuvvetle inanıyordum. Bu araştırmanın beni günlük münasebetlerin en küçük teferruatına kadar götürmüş olması çok daha iyi oldu. Çünkü insanlar her şeyi günlük münasebetlerden öğrenirler.

Ayrıca ben, bir kültürel antropolog olarak birbiriyle hiç bir ilgisi olmayan küçük davranışların aralarında sistematik münasebetler olduğu ön-hükmüne vararak harekete geçtim. Yüzlerce detayın geniş kalıplar içine girişini ciddiyetle ele aldım. Bir insan topluluğu yaşamak için bazı düzenlemeler yapmak zorundadır. Bu topluluk, karşılaştığı durumlarda baş vuracağı ve bu durumları değerlendirmek için kullanacağı bazı yollar veya metotlar benimsemektedir. Aynı toplumdaki insanlar bu çözümlere (solution) her şeyin esası gözüyle bakarlar. Güçlükler ne olursa olsun her şey bu çözümlerle halledilir. Yaşamak için bir değerler sistemi kabul eden kimseler, kabul ettikleri değerler sistemine zıt esaslara göre düşündükleri ve hareket ettikleri zaman yaşadıkları yeni hayat çok geçmeden verimsiz ve karışık bir durum gösterir. Bu şahıslar intibak etmek için uğraşırlar ve herkesce bilinen bazı mantıkî esaslara ve saiklere baş vururlar. Muayyen bir uygunluk şarttır, aksi takdirde sistem bütünüyle altüst olur.

Ekonomik davranış, ailevî nizamlar, dinî ayinler ve politik hedefler birbirine göre ayarlanır. Bir sahadaki değişmeler, diğerinde olduğundan daha çabuk meydana gelebilir ve diğer sahaları büyük bir baskı altında bırakabilir, fakat esas baskı meydana gelen değişmelere uyma ihtiyacından doğar. Başka kabileleri idareleri altına almak isteyen ilkel topluluklardaki güçlü olma isteği, ekonomik faaliyetlerinde ve başka kabilelerle olan ilişkilerinde olduğu kadar, dinî faaliyetlerinde de ortaya çıkmaktadır. Yazılı dile sahip olmayan kabilelerin aksine, eski metinlere sahip medenî toplumlarda kilise, geçmişin yazılı metinlerini muhafaza etmek zorundadır. Bu yazılı sözlerdeki kelimeler durur fakat mânâ değişir, yani tefsire uğrar. Dinî akideler, ekonomik faaliyetler ve politika, birbirinden ayrı, küçük, temiz göller halinde değildirler. Onlar kabul edilen sınırlar içinde taşarlar ve suları bir daha ayrılamıyacak şekilde birbirine karışır. Bunun her zaman gerçek olması dolayısiyle bir araştırıcı, ekonomi, cinsiyet, din ve çocuk bakımı ile ilgili olaylar üzerinde ne kadar çok inceleme yaparsa, araştırdığı toplumda olup biten olayları da o kadar doğrulukla takip edebilir. Bu araştırıcı hayatın herhangi bir sahasında faraziyelerini (hypothes) ortaya koyabilir ve faydalı bilgileri elde edebilir. Yine aynı şahıs, bir milletin alışkanlıklarının neler ifade ettiğini ve benimsediği düşünce tarzlarını öğrenebildikten başka, politik,ekonomik yahut ahlâkî terimlerle ifade edilsin veya edilmesin, aynı milletin isteklerinin neler olduğunu da anlayabilir. Bunun içindir ki bu kitap, Japon dinine veya ekonomik hayatına, Japon politikasına yahut ailesine ait değildir. Bu eser Japonların mutlak olarak kabul ettikleri prensipleri incelemekte, yapılan hareket ne olursa olsun onu olduğu gibi anlatmaktadır. Kitabın konusu, Japonları bir Japon milleti yapan şeyin ne olduğunun tesbitidir.

Yirminci yüzyılda ilerlemeğe engel olan şeylerden biri de, değil sadece Japonları bir Japon milleti yapan özelliklerin ne olduğunu bilmeyişimiz, Amerikalıları bir Amerikan milleti, Fransızları bir Fransız milleti ve Rusları bir Rus milleti yapan vasıfların ne olduğuna dair hâlâ son derece müphem fikirlere ve peşin hükümlere sahip oluşumuzdur. Bu bilginin eksikliği, her milletin bir diğerini yanlış anlamasına sebep olmaktadır. Biz sadece birbirine tıpatıp benzeyen şeylerde birbiri ile uzlaştırılamayan farklardan korkarız. Bir millet kendi tecrübe ve değerler sistemi dolayısiyle bizim düşündüğümüzden tamamen değişik bir hareket tarzı düşününce de, müşterek sonuçlardan söz ederiz. Onların adetlerinin ve kıymet verdikleri şeylerin neler olduğunu anlamak için fırsat yaratmalıyız. Bunu yapmış olsaydık, bilmediğimiz bir hareket tarzı olduğu için onun mutlaka hatalı olduğu hükmünde yanıldığımızı anlayabilirdik.

Milletlerin kendi düşünce ve hareket alışkanlıklarına dair söylediklerine tamamen bağlanamayız. Her milletin yazarları kendi toplulukları ile ilgili bilgi vermeğe çalışırlar, ama bu kolay bir iş değildir. Bir milletin hayata baktığı merceklerden, diğer milletin kullandığı merceklerden farklıdır. Bir başkasının görüşünden de emin olmak zordur. Bir memlekette bu görüşlerden şüphe edilmeyebilinir ve topluluğa kendi hayat görüşünü veren perspektif ve fokus oyunları fertlere tabii gelebilir. Gözlük takan şahıstan merceklerin formülünü bilmesini nasıl isteyemezsek, milletlerin de kendi hayat görüşlerini tahlil etmelerini bekleyemeyiz. Gözlük hakkında bilgi sahibi olmak istediğimiz zaman, bu konuda doktor yetiştirir ve önüne getirdiğimiz her merceğin formülünü yazmasını bekleriz. Hiç şüphe yok ki bir gün çağdaş dünya milletleri için bu tahlilin yapılması işinin sosyal ilimlerle uğraşan bir ilim adamına ait olduğunu kabul edeceğiz.

Böyle bir iş hem akla uygun düşünmeyi, hem de yüce kalpli olmayı gerektirir. Bu akla uygun düşünebilme, iyiniyet sahibi olmakla beraber, bazı kimselerin zaman zaman küçümsedikleri bir özelliktir. Tek dünya fikrini savunan bu şahıslar yer yüzündeki bütün insanları, Doğu-Batı, Siyah-Beyaz, Hıristiyan-Müslüman arasındaki bütün farkların sathî olduğuna ve insanların hepsinin aynı şekilde düşündüklerine ikna edeceklerini ümit etmektedirler. Bu görüşe bazan insanların kardeşliği denir. İnsanların kardeşliğine inanmak, bir kimsenin, Japonların veya Amerikalıların ayrı ayrı hayat anlayışları olduğunu söylemesine neden mânî olsun anlamıyorum. Bazan insan, acaba bu iyi niyet sahibi kimseler 'iyi niyet doktrinlerini' herbiri aynı negatiften tab edilmiş bir milletler dünyasından daha önemsiz bir şey üzerine kuramazlar mıydı, diye düşünüyor. Bana kalırsa bir başka milleti değerlendirmek için böyle bir yeknesaklığı istemek, bir insanın karısından veya çocuklarından aynı yeknesaklığı istemesi gibi çılgınca bir harekettir. Akla uygun düşünebilen kimseler farkla-

rın varlığına inanırlar. Farklara hürmet ederler. Gayeleri, farkların var olduğu bir dünyadır. Bu dünyada, Amerika Birleşik Devletleri tam bir Amerika, Fransa tam bir Fransa, Japonya da tam bir Japonya olarak kalacak, fakat dünya barışını tehdid etmiyeceklerdir. Farklara dünya üzerinde asılı duran Demokles'in kılıcı nazarıyla bakmayan bir araştırıcı için, hayata karşı takınılan tavırlardan herhangi birinin dış müdahalelerle olgunlaşmasına mâni olmak saçmadır. Bu araştırıcı böyle düşünmekle dünyanın eski statükosunu muhafaza etmesine sebep olacağından da asla korkmamalıdır. Kültürel farkları desteklemek, değişmeyen bir dünya düşünmek demek değildir. Bir Elizabeth devrini, bir Kraliçe Anne ve bir Victoria devri takip ettiyse, İngiltere İngilizliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bunun böyle oluşunun sebebi İngilizlerin farklı standartlar ve farklı millî vasıflarla değişik nesiller boyunca ayakta durabilmeleridir.

Millî farkların sistematik tetkiki hem akla uygun düşünmeyi, hem de yüce kalpli olmayı gerektirir. Mukayeseli dinler tarihinde de başarı, araştırmayı yapacak olanların inanç bakımından son derece yüce kalpli olmalarına bağlıdır. Bu kimseler, Hıristiyan, Müslüman veya dinsiz olabilirler, fakat taassup içinde olamazlar. Mukayeseli kültür araştırmaları da, eğer araştırıcılar kendi yaşayış tarzlarına dünyadaki biricik hal çaresi gözüyle bakarlar ve onu kuvvetle müdafaa ederlerse, başarılı olamazlar. Bu gibi kimseler diğer yaşayış tarzlarını öğrenmekle kendi kültürlerinin kıymetini daha çok anlayacaklarını asla bilmezler, böylece de kendilerini güzel ve zengin bir tecrübe kaynağından mahrum etmiş olurlar. Yaşayış tarzlarını bu derece müdafaa edenler için kendilerine has çözümlerin diğer milletler tarafından kabul edilmelerini istemekten başka çare yoktur. Amerikalı olarak onlar beğendiğimiz inançların bütün milletlerce zorla kabulünü isterler. Halbuki diğer milletlerin bir başka yaşayış tarzını zorla kabul etmeleri, bizim 10'luk birimler yerine 12'lik birimlerle hesap yapmamız veya bazı Doğu Afrika yerlileri gibi bir ayak üzerinde rahatça durmayı öğrenmemiz gibi bir şeydir.

Bundan dolayıdır ki bu kitap, Japonya'da kesin olarak kabul edilen ve yerine getirilmesi beklenilen alışkanlıklardan bahseder. Bu kitap, herhangi bir Japonun hangi şartlarda nezaket gösterebildiği veya gösteremediğini, ne zaman utanç duyduğunu, ne zaman müşkül durumda kaldığını ve kendisinden ne beklediğini inceler. Bu kitaptaki herhangi bir ifade için baş vurulacak en mükemmel kaynak, sokaktaki bir insan olacaktır. Bu insan sıradan bir kimsedir. Bunun mânâsı, o şahsın bizzat şahsiyeti göz önünde tutularak özel şartlar altında gözlenmesi demek değildir. Bu, o şahsın her şeyi olduğu gibi kabullenmesi ve cevaplandırmasıdır. Bu tip bir araştırmadaki gaye, değişmeyen düşünce ve davranış tarzlarını belirtmektir. Tatmin edici olmasa bile ideal olan şekil budur.

Böyle bir araştırmada insan, pek çok değişik şahsın verdiği bilginin sonuca fazla bir şey ilâve etmeyeceğini derhal anlar. Meselâ, kim kime ve ne zaman eğilerek selâm verir gibi bir meselede bütün Japonları istatistikî olarak tetkike lüzum yoktur; tasvip gören ve adet haline gelmiş vaziyetler hemen hemen herhangi bir Japon tarafından anlatılabilir. Birkaç delilden sonra bir milyon Japondan aynı bilgiyi almağa lüzum yoktur.

Japon hayatının esasını teşkil eden prensipleri ortaya koymağa çalışan bir araştırıcı, istatistikî bilgi vermekten çok daha büyük bir iş yapmaktadır. Ondan istenen en önemli şey, prensip olarak kabul edilmiş olan bu alışkanlıkları ve kıymet hükümlerini Japonların hayata bakarken mercek olarak nasıl kullandıklarını anlatmasıdır. Araştırıcı, Japon prensiplerinin, hayatı gördükleri perspektif ve fokus'a nasıl tesir ettiğini de bildirmek zorundadır; aynı zamanda bunu, hayatı çok başka bir fokus'ta gören Amerikalılar için anlaşılabilir bir hale sokmak zorundadır. Bu tahlil işinde kaynak, mutlaka Tanaka San değil, 'herhangi bir' Japondur. Çünkü Tanaka San, kabullendiği prensipleri bütün çıplaklığı ile ortaya koyamaz ve hiç şüphe yok ki o, Amerikalılar için yapılan yorumları,boşa sarfedilmiş bir gayretin mahsulü olarak kabul edecektir.

Amerikan sosyoloji araştırmaları genellikle, medenî kültürlerin bina ettikleri ön-hükümleri inceleyecek şekilde plânlanmaz. Araştırmaların pek çoğu bu ön-hükümlerin doğruluğunu açık olarak kabul eder. Sosyologlar ve psikologlar fikir ve davranışların 'yayılışı' ile meşgul olurlar. Ellerindeki teknik malzeme istatistikîdir. Onlar nüfus sayımı materyali üzerindeki istatistikî tahlillere, questionerlere yahut mülâkat yapanların sorularına verilen cevaplara, psikolojik ölçülere ve buna benzer şeylere bağlı kalırlar. Bazı faktörlerin birbiri ile olan bağını veya bağımsızlığını kavramağa çalışırlar. Bir memleket halkından bir kısmını ilme uygun olarak örnek kabul edip umumunun fikrini almak bakımından onların oyuna baş vurma tekniği Amerika'da bir hayli mükemmelleşmiştir. Umumî bir işe namzet veya muayyen bir politik görüşün temsilcisi olan belli bir şahsın veya belli bir idarenin kaç kişi tarafından istendiği, veya istenmediğini meydana çıkarmak mümkündür. Muhalif olanlar ve olmayanlar, köylü veya şehirli, az gelirli veya çok gelirli, cumhuriyetçi veya demokrat diye sınıflandırılabilirler. Kanunları halkın temsilcileri tarafından yapılan ve tatbik edilen, bütün vatandaşların oylarını kullanabildiği bir memlekette bu gibi sonuçlar, pratik oldukları için önemlidir.

Amerikalılar, Amerikalılara anket uygulayabilirler ve elde ettikleri sonuçları anlayabilirler, fakat bunu yapabilmeleri, bir kimsenin üzerinde durma gereğini duymadığı bir ön-safhanın verdiği ölçülerle ilgilidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde herkes Amerikan hayat tarzını bilir ve onu olduğu gibi kabul eder. Anket sonuçları bizim evvelki bilgimizi biraz daha genişletir. Başka bir memle-

keti anlamaya çalışırken, yapılan anketin faydalı olabilmesi için, daha önce oradaki halkın alışkanlıkları ve doğru olarak kabul ettikleri şeyler hakkında ayrıntılı birtakım neticeleri ortaya çıkarmak imkânını verecek sistemli bir araştırmanın yapılmış olması gerekir. Dikkatle yapılan bir anket kaç kişinin hükümet aleyhinde veya lehinde olduğunu gösterebilir, fakat fertlerin Devlet konusun daki fikirlerini bilmedikçe, bu bize ne ifade edebilir. Bu takdirde biz sadece sokaklarda ve mecliste partilerin ne gibi konular üzerinde münakaşa ettiklerini anlayabiliriz. Bir milletin hükümet konusu ile ilgili olarak benimsediği prensipler, partilerin kuvvet gösterilerinden çok daha genel ve her zaman için çok daha önemlidir.Amerika Birleşik Devletleri'nde Hükümet, hem Cumhuriyetçiler hem de Demokratlar için hemen hemen kaçınılmaz bir problem olmuştur ve şahsî hürriyeti tahdid etmektedir. Harp zamanı hariç Hükümet adına çalışmak da bir insana özel teşebbüsün aynı sahada sağladığı imkânları sağlayamaz. Amerikalıların bu Devlet anlayışı Japonya'da, hattâ birçok Avrupa milletlerinde olduğundan farklıdır. Bizim ilk olarak bilmek zorunda olduğumuz şey Japon anlayışının ne durumda olduğudur. Japonların belirli konularla ilgili görüşleri, sosyal alışkanlıklarında , başarılı bir insan için söylemiş oldukları şeylerde, millî tarihleri ile ilgili efsanelerinde, millî bayramlarda yapılan konuşmalarda ortaya çıkabilir; kültürün bu dolaylı görünüşleri içerisinde incelenebilir; ama daha önceden sistemli bir araştırma yapmış olmak gerektir..

Bir seçimde halkın kaçta kaçının evet ve hayır dediğini anlamak için nasıl büyük bir dikkat sarfediyor ve teferruata dalıyorsak, aynı şekilde herhangi bir milletin hayatta esas olarak kabul ettiği prensipleri, tasvip ettiği çözümleri de araştırmak mümkün olabilir. Japonlar temel prensipleri araştırılmağa değer bir milletti. Batılı olarak benimsediğim prensiplerin onların hayat görüşüne uymadığını anladığım ve alışık oldukları sınıf ve sembollere dair bir fikir sahibi olduğum zaman, Batılıların Japon davranışında tezat olarak kabul ettikleri pek çok şeyin hiç de tezat olmadığını kesin olarak gördüm. Japonların, davranışlarındaki bazı büyük zorlamaları ahenkli bir sistemin bölünemiyen kısımları olarak kabul ettiklerini anlamağa başladım. Bunun neden böyle olduğunu belirtmeğe çalışacağım. Onlarla beraber çalıştığım sırada önemli sonuçların çıkarılabileceği ve yüzyıllık heyecanların var olduğu garip ifade ve fikirlerle karşılaşıyordum. Bir Batılının anladığı mânâdaki fazilet ve kusur orada büyük bir değişikliğe uğramıştı. Sistem tekti. Bu sistem ne Budizm ne de Konfuciuzim idi. Bu Japon olan bir sistemdi; Japonya'nın gücü ve zayıf tarafıydı.

2

HARPTE JAPONYA

Kültür geleneklerinde harp doktrinleri (orthodoxies) vardır ve bu doktrinlerden bazıları özel farklar olmakla beraber Batı milletlerinde aynıdır. Bu milletler, harp zamanında dahi tesiri görülen, büyük ve müşterek kültür gelenekleri dolayısiyle aralarında yaptıkları çarpışmalarda topyekun bir harbi teşvik için bazı çağrılara, mevzî mağlubiyetlerde askere cesaret verecek, teslim olma veya teslim alma gibi hallerde zarar nisbetini ayarlayacak bazı usullere ve harp esirlerine karşı takınılacak tavrı tâyin eden bazı kaidelere başvururlar ve bunların hepsi belirlidir.

Japonların Batı harp teamüllerinden ayrıldıkları noktalar, onların hayat görüşü ve insanın görevinin nelerden ibaret olduğu inancıyla ilgili idi. Japon kültür ve davranışının sistematik tetkikinde, Japonların bizim doktrinlerimizden ayrıldıkları noktaların askerî bakımdan önemli olması veya olmaması hiçbir şey ifade etmiyordu, önemli olan bunlardan herhangi birinin Japon karakterini anlamamız için aydınlatılması kaçınılmaz olan birtakım meseleleri ortaya çıkarması idi.

Japonya'nın giriştiği harpte kendisini haklı göstermek için başvurduğu ön-hükümler Amerika'nınkinin zıddı idi. Milletlerarası durumu Japonya ayrı şekilde belirtiyordu. Amerika, harbi Mihver devletlerinin yapmış oldukları saldırıya bağlamaktaydı. Japonya, İtalya ve Almanya başka memleketleri istilâ ederek milletlerarasındaki sulhu hakları olmadığı halde bozmuşlardı. Nerede üstünlük sağlamış olurlarsa olsunlar, ister Mançuko'da, ister Habeşistan'da, ister Polonya'da, Mihver devletleri zayıf milletlere zulmetmiş oluyorlardı. Onlar bazı ilkelere (code), milletlerarasında var olan 'yaşa ve yaşat', yahut, en azından serbest teşebbüs için gerekli olan 'açık kapılar' ilkesine aykırı ha-

reket etmişlerdi. Japonya ise harbin sebebini bir başka ışık altında görüyordu. Onlara göre milletler kendi kendilerini idare ettikleri takdirde dünyada huzursuzluk eksik olmıyacaktı, bu sebeple Japonya'nın hiyerarşi idaresini kurmak için çarpışması gerekirdi. Hiç şüphe yoktu ki bu idare, sadece Japon hâkimiyeti altında olabilecekti, çünkü Japonya tepeden tırnağa hiyerarşi ile idare edilen tek milleti temsil ediyordu, dolayısiyle de 'bir kimsenin kendi özel mevkiini' almasının önemini anlıyordu. Bütün bunlar göz önüne alınarak Japonya'nın kendi hâkimiyeti altında bir hiyerarşi idaresi kurabilmesi için çarpışması zaruriydi. Anavatanda birliği ve sükunu sağladıktan, eşkiyalığı ortadan kaldırdıktan, yollar yaptırdıktan, elektrik gücünü sağladıktan ve çelik endüstrisini kurduktan, yetişen nesli, resmi rakamlara göre yüzde 99,5 nisbetinde okuttuktan sonra Japonya, hiyerarşi düzeninin gerektirdiği ilkelerden harekete geçerek geri kalmış bir memleket olan küçük kardeşi Çin'i uyandırmak zorundaydı. Büyük Doğu Asya ırkından gelmesi dolayısiyle Amerika Birleşik Devletleri'ni, sonra da Britanya'yı ve Rusya'yı dünyanın bu kısmından çıkarması ve 'kendi özel mevkiini alması' gerekiyordu. Bütün milletler, milletlerarası bir hiyerarşi ile birbirine bağlı tek bir dünya olacaktı. Bundan sonraki bölümde hiyerarşiye verilen bu büyük değerin Japonya kültüründe ne ifade ettiğini araştıracağız. Bu, Japonya'nın yaratıcılığını sağlayan yerinde bir kapristi. Yazık ki işgâl ettiği memleketler bunu aynı ışık altında göremediler. Böyle olmakla beraber mağlubiyet bile Japonya'yı Büyük Doğu Asya ideallerinden manen ayıramamış ve en az milliyetçi olan Japon harp esirleri bile Japonya'nın Asya kıtası ve Güney-Batı Pasifiği konusundaki düşüncelerini hemen hemen hiç küçümsememişlerdir. Japonya'nın fıtrî olarak takındığı tavırlardan bazılarını uzun zaman muhafaza edeceği muhakkaktır, bunlardan en önemlisi onun hiyerarşiye olan iman ve inancıdır. İnsanların eşit olmasını isteyen, eşitliği seven Amerikalılar bunu yadırgarlarsa da, Japonya'nın hiyerarşiden ne kast ettiğini ve ondan ne gibi fayda sağladığını anlamak bizim için lüzumlu idi.

Bundan başka Japonya kazanacağını ümit ettiği zaferi Amerika'da olduğundan başka bir esasa dayandırıyordu. Japonya maddeye karşı ruhun zafer kazanacağını söylüyordu. Amerika büyüktü, onun teçhizatı üstündü, fakat bunun ne önemi vardı? Her şeyi önceden bildiklerini ve önceden hesap ettiklerini ileri sürüyorlardı. *Mainichi Shimbun* adındaki büyük bir gazetede 'Biz rakamlardan korkmuş olsaydık harp başlamamış olurdu. Düşmanın büyük malî kaynakları bu harp dolayısıyla meydana getirilmiş değildir' şeklinde yazılar yazılmaktaydı.

Japonya'nın harbi kazandığı sıralarda bile sivil Japon devlet adamları ile Başkumandan ve askerler, bunun iki millet arasında geçen bir silâh mücadelesi olmadığını tekrarlıyorlardı; bu, bizim maddeye olan inancımızla onların ruha olan inançları arasındaki mücadele idi. Harbi biz kazanmağa başladığımız za-

man, böyle bir mücadelede maddî gücün mutlaka kaybedeceğini tekrarlıyorlardı. Hiç şüphe yok ki bu doktrin, Saipan ve İwo Jima mağlubiyetleri sırasında güzel bir teselli vesilesi olmuştu; yalnız bu, aslında böyle bir gayeye hizmet maksadıyla ortaya atılmış bir doktrin değildi. Bu Japonya'nın zafer kazandığı aylar boyunca da devam eden bir çağrı ve Pearl Harbor'dan çok daha önce kabul edilmiş bir parolaydı. 1930'larda, fanatik bir militarist olan, bir defa da Millî Savunma Bakanı olan General Araki, 'Bütün Japonlara' hitabeden bir yazıda şöyle söylüyordu: Japonya'nın 'esas vazifesi İmparatorluğu Dört Denizin öbür uçlarına kadar yaymak ve onu yükseltmektir. Kuvvetin azlığı bizi endişelendirmez. Maddî olan bir şey için neden endişe duyacak mışız?'

Şüphesiz onlar da harbe hazırlanan herhangi bir millet gibi endişe duydular. 1930'larda millî gelirlerinin askerî teçhizat için ayrılan kısmı çok miktarda arttırılmıştı. Pearl Harbor baskını sıralarında millî gelirin yarısından fazlası ordu ve donanma için sarf ediliyordu, sivil işlerin yapılabilmesi için devlet gelirlerinin sadece % 17'si kâfi geliyordu. Japonya ile Batı milletleri arasındaki tek fark, Japonların maddî teçhizata kıymet vermeyişi değildi. Onlara göre gemiler ve silâhlar, ölmez Japon ruhunun zahirî görünüşü idi. Bunlar, hemen hemen samurai faziletini temsil eden kılıcın benzeri sembollerdi.

Japonya, Amerika Birleşik Devletleri'nin maddî kaynaklara verdiği önem kadar, maddî olmayan kaynaklar üzerinde ısrarla duruyordu. Japonya da Amerika Birleşik Devletleri gibi topyekun istihsali desteklemek zorunda idi, fakat onun yaptığı seferberlik kendi ön-hükümlerine göre idi. Japonya ruhun her şey olduğunu ve ebediyen yaşadığını söylüyordu; şüphesiz maddî şeyler de lüzumlu idi, fakat maddî şeyler talî derecede kalıyor ve sırası geldiği zaman yok oluyordu. Japon radyosunda şöyle konuşuluyordu: 'Maddî kaynaklar sınırlıdır, maddî şeylerin binlerce sene yaşayamıyacağı muhakkaktır.' Japonların ruha olan inançları harp programına harfî harfine alındı; Japon harp kateşizmleri, bu harp için hazırlanmamış olan ananevî bir parolayı —'onların sayı üstünlükleri ile talim ve terbiyemiz, çelik zırhları ile bedenimiz rekabete girişecektir'— şeklindeki bir ifadeyi kullanıyorlardı. Harp konusunda yazılmış el kitapları da, büyük puntolarla yazılı olan 'bunu okuyacak olursan harp kazanılacaktır' cümlesi ile başlıyordu. İntihar uçaklarını kullanan ve harp gemilerimize çarparak intihar eden pilotlar, ruhun maddeye üstünlüğünü gösteren ölmez birer örnektirler. Japonlar bu pilotlara Kamikaza Ordusu adını vermişlerdi. Çünkü Kamikaza 13. asırda Cengiz Han'ın gemilerini dağıtarak ve onları altüst ederek Japonya'yı istilâdan kurtaran mukaddes bir rüzgârdı.

Sivil Japon otoriteleri de ruhun, maddî sahalardaki hakimiyetini ele aldılar. Fabrikalarda yirmi saat çalışıp, bombardıman altında yorgun bir gece geçirildiği zaman 'vücutca acı çekmemiz irademizi arttıracak, ruhumuzu yük-

seltecek', 'yoruldukça daha iyi terbiye edilmiş olacağız' şeklinde konuşuluyordu. Kışın sığınaklarda üşündüğü zaman Dai Nippon Kültür Fizik Derneği, radyoda vücuda ısı sağlayabilecek beden hareketleri yapılmasını tavsiye ediyordu. Bu hareketler sadece ısınmayı kolaylaştırmakla ve yatak yorgan yerine geçmekle kalmayacak aynı zamanda, daha da iyisi, halkın normal kuvvetini sağlamak için temin edilemiyen yiyeceklerin yerini de tutacaktı. Radyoda, 'bazı kimseler bugünkü gıda eksikliği ile beden hareketleri yapamıyacağımızı söyliyebilirler. Hayır! Gıdasızlık arttıkça fizikî gücümüzü başka yollardan daha da çok yükseltmeliyiz' şeklinde konuşuluyordu. Bu görüş, mevcut fizikî gücü, olduğundan daha fazla harcayarak arttırmak mânâsına geliyordu. Bir kimsenin bir gece önce beş veya sekiz saat uyuyup uyumadığına, normal yemeklerini yiyip yemediğine, üşüyüp üşümediğine göre ne kadar enerjiye ihtiyacı olduğunu hesaplayan Amerikalıların vücut enerjisi konusundaki görüşü, burada enerjiyi depo etme esasına dayanmayan bir hesapla karşılaşmaktadır. Japonlar için enerjiyi depo etme maddeciliktir.

Japon radyo yayınları harp sırasında daha da ileriye gitti. Harpte ruh, fizikî ölüm olayının bile üstesinden geldi. Bir radyo yayınında bir kahraman pilot ve onun ölümünün üstesinden gelme mucizesi şöyle anlatılıyordu:

> Hava muharebeleri bittikten sonra Japon uçakları üç, dört küçük gruplar halinde üslerine döndüler. Yüzbaşı, ilk dönmekte olan uçaklardan birinde idi. Uçağından indikten sonra, ayakta durdu ve dürbünü ile gökyüzüne baktı. Maiyetinde olanlar dönünce onları saydı. Biraz solgun görünüyordu, fakat dimdikti. Son uçak döndükten sonra raporu düzenledi ve karargâha doğru yürüdü. Karargâhta kumandanına raporu verdi, vazifesi biter bitmez de âni olarak yere düştü. Orada bulunan diğer subaylar yardıma koştular. Yüzbaşı maalesef ölmüştü. Muayene edildiği zaman vücudunun çoktan soğumuş olduğu görüldü ve göğsünde ölümüne sebep olan bir kurşun vardı. Yeni ölen bir insanın vücudunun soğuk olmasına imkân yoktu. Halbuki yüzbaşının vücudu buz gibi idi. O çoktan ölmüş olmalıydı ve raporu veren onun ruhuydu. Böyle mucizevî bir olay, bu ölen yüzbaşıda var olan kuvvetli bir mesuliyet hissi ile ancak başarılabilir.

Hiç şüphe yok ki Amerikalılar bu anlatılanları komik bulurlar. Halbuki kültürlü Japonlar bile bu yayını alay konusu yapmadılar. Ayrıca bu anlatılanların Japonya'da uzun bir hikâye gibi dinlenmediğinden emindiler. Bir kere, bu yayını yapan kimsenin, yüzbaşının hareketini 'mucizevî bir olay' olarak vasıflandırmasını doğru buluyorlardı. Neden olmasın dı? Ruh pekalâ terbiye edilebilirdi; yüzbaşının nefsini disiplin altına alma konusunda pek usta olduğu açıktı. Sonra 'sükunete kavuşmuş bir ruhun bin sene yaşayabileceği' Japonların bildiği bir şeydi, böyle olunca da ruh, 'mesuliyeti' hayatı boyunca ana prensip olarak kabul etmiş bir hava kuvvetleri yüzbaşısının vücudunda birkaç saat da-

ha yaşayamaz mıydı? Japonlar bir insanın ruhunu yükseltebilmesi için teknik terbiye usullerinin kullanılabileceğine inanıyorlardı. Yüzbaşı bunu öğrenmiş, faydasını da görmüştü.

Biz Amerikalılar olarak Japonların aşırı bulduğumuz özelliklerine zavallı bir milletin kendisini mazur göstermesi veya aldatılmış bir toplumun çocukca davranışları gözü ile bakmayıp onlara gereken önemi vermiş olsaydık, Japonları harpte veya sulhte çok daha iyi tanımış olacaktık. Japon akideleri (tenets), Japonlara bazı yasaklarla (taboos) ve olumsuz yönde verilen cevaplarla, ayrıca bazı eğitim ve disiplin metotları ile öğretilmektedir; bunlar toplumun diğer değerleriyle ilgisi olmayan acaiplikler değildirler. Amerikalılar bu akideleri bilmiş olsalardı, Japonların mağlubiyetten sonra ruhun yetersizliğini ve bambu mızraklarla müdafaanın bir kapris olduğunu kabul ederek söyledikleri sözlerin gerçek mânâsını anlayabileceklerdi. Çok daha önemli olan da, Japonların gerek muharebenin içinde, gerek harp malzemesinin yapıldığı fabrikalarda Amerikan ruhunun Japon ruhu ile çarpıştığını ve Japon ruhunun yetersizliğini itiraf ve kabul etmelerini takdir edebilmemizdir. Mağlubiyetten sonra Japonların da söylediği gibi, onlar harp esnasında 'subjectivite ile meşgul' olmuşlardır.

Japonlar harp esnasında sadece hiyerarşinin öneminden ve ruhun üstünlüğünden bahsetmiyorlar, daha başka şeylerden de söz ediyorlardı; bu, bir mukayeseli kültür araştırıcısına pek çok şey öğretebilirdi. Emniyet ve maneviyat konusunda yapılan konuşmalarda her şeyin önceden bilindiği hemen her fırsatta söyleniyordu. Felâket ister sivil halkın bombalanması, ister Saipan'daki mağlubiyet veya Filipinleri müdafaada gösterilen başarısızlık yahut bunlara benzeyen bir başka şey olsun, hepsinin Japon halkına önceden bildirildiği, bundan dolayı da endişe duymağa lüzum olmadığı söyleniyordu. Japon radyosu halka hâlâ tamamen bilinen bir durum içinde bulunduklarını bildirerek, maneviyatı kuvvetlendirdiğinden emin olarak elinden geleni yapmakta idi: 'Amerika'nın Kiska'yı işgali, Japonya'yı Amerikan bombardıman uçaklarının bombardıman sahası içine sokacaktır. Fakat hepimiz bu ihtimalden pekâlâ haberdardık ve lüzumlu hazırlıkları yapmış bulunuyoruz.' 'Hiç şüphe yok ki düşman bize birbirine bağlı kara, deniz ve hava harekâtı ile hücum edecektir. Fakat biz bunu plânlarımıza dahil etmiş bulunuyoruz.' Aşırı bir ümitsizliğe kapılmış olan Japon harp esirleri bile 'daha önce haber verilmiş olduğu için' bombardımanın Japon halkının maneviyatını zayıflatamıyacağından emindiler. Amerikalılar Japon şehirlerini bombalamağa başladıkları zaman Havacılık Fabrikatörleri Derneği Başkan Vekili radyoda şöyle bir konuşma yapıyordu: 'Düşman uçakları nihayet üzerimizde uçmakta. Fakat uçak endüstrisi ile uğraşan ve düşman uçaklarının gelmesini her an bekleyen bizler, bununla başa çıkabilmek için bütün hazırlıkları çoktan yapmış bulunuyoruz. Bundan dolayı

da endişe duyulacak bir şey yoktur.' Her şeyin önceden bilindiği ve etraflı bir şekilde plânlandığı düşüncesiyledir ki Japonlar hiçbir şeyin kendi isteklerinin dışında yapılmadığı ve hiç kimsenin kendilerini aldatmadığı iddiasında bulunabiliyorlardı, bu iddia da onlar için çok lüzumlu idi. 'Durup dururken hücuma uğradığımızı zannetmemeliyiz, düşmanı kendimiz üstümüze çekmiş bulunuyoruz.' 'Düşman istiyorsan gel. "Nihayet olan oldu" yerine "Beklediğimiz şey oldu. Bundan da memnunuz," diyeceğiz.' Deniz Kuvvetleri Bakanı, 1870'lerin büyük askeri Takamori Saigo'nun ders mahiyetindeki sözlerini Meclis'te, aşağıdaki şekilde naklediyordu: 'İki türlü fırsat vardır: biri tesadüfen karşımıza çıkan; diğeri kendi yarattığımız fırsat. Büyük güçlüklerle karşılaştığımız zaman insan kendi hesabına fırsat yaratmalıdır.' Radyo ise, Amerikan askerleri Manila'ya doğru yürümeğe başladığı sırada, General Yamashito'nun mütebessim, artık düşman bağrımızdadır dediğini, Manila'nın ani düşüşünün, daha sonra Lingayen Körfezi'nden düşmanın karaya çıkışının General Yamashito'nun taktiklerinin bir sonucu olduğunu ve bütün bunların onun plânları dahilinde bulunduğunu, General Yamashito'nun harekâtının artık devamlı bir ilerleme kaydettiğini bildiriyordu. Başka kelimelerle ifade edecek olursak, mağlubiyet başarı olarak gösterilmekteydi.

Amerikalılar, Japonlarınkine tamamen zıt bir yol takip ediyorlardı. Onlar mecbur kaldıkları için harp ediyorlardı. Biz Amerikalılara hücum edilmişti, bunun için düşmandan korunmak gerekiyordu. Amerikan askerlerinin maneviyatını kuvvetlendirmek konusunu plânlayan hiçbir sözcü, Pearl Harbor veya Bataan'dan sözederken, 'bunlar aynen plânlarımız dahilindeydi', dememişti. Bilâkis 'düşman istedi biz de kendimizi göstereceğiz', şeklinde konuşuluyordu. Amerikalılar devamlı olarak meydan okuyan bir dünyaya göre her şeylerini ayarlarlar, ayrıca da bu meydan okuyuşu kabule hazırdırlar. Japonlar ise beklenmedik tehdit edici durumlarla karşı karşıya gelebilecekleri halde, maneviyatı takviye gayesi ile, önceden plânlanmış ve düzenlenmiş bir hayata bağlanırlar.

Harbi yönetirken değişmeyen bir başka tema daha Japon hayatını açıklamaktaydı. Japonlar 'devamlı olarak düşmanın gözünün kendi üzerlerinde' olduğunu söylüyorlardı. Bunun için de Japon ruhunun ne olduğunu göstermek zorundaydılar. Amerikalılar Guadalkanal'a çıktıkları zaman, Japon askerlerine artık 'Dünyanın' gözünün kendi üzerlerinde olduğu ve kendilerini gösterme zamanının geldiği emrediliyordu. Japon denizcilerine torpillendikleri ve gemiyi boşaltma emri aldıkları zaman cankurtaran sandallarını en mükemmel şekilde kullanmaları ikaz ediliyordu, aksi takdirde 'Dünya size gülecek. Amerikalılar filmlerinizi çekecek ve New-York'da gösterecekler', şeklinde ihtarda bulunuyorlardı. Bu durum Japonların başkalarına ne derece kıymet verdiklerini gösteriyordu. Bu konuda duydukları endişe Japon kültürünün derinliklerinden gelmekteydi.

Japonların takındıkları tavırlarla ilgili olan en önemli mesele, İmparatorla ilgili olanı idi. İmparatorun tebası üzerindeki nüfuzu ne idi? Bazı Amerikalı otoriteler Japonya'daki yedi asırlık derebeylik devri boyunca imparatorun bir gölgeden ibaret bulunduğuna ve gerçek mânâda otoritesi olmadığına dikkati çekmişlerdi. Bu otoritelere göre her Japonun ilk olarak sadakat gösterdiği şahıs, kendi efendisi, *daimyo*, sonra da, başkumandan, *Shogun* idi. İmparatora sadakat önemli değildi. İmparator, merasim ve faaliyetleri tamamiyle Shogun tarafından düzenlenmiş ve tahdit edilmiş olarak ayrı bir sarayda kapalı tutulmaktaydı. Büyük bir derebeyinin bile imparatora saygı göstermesi devlete ihanet olarak kabul edilmekteydi ve imparator Japon halkı için hemen hemen yaşamıyordu. Amerikalı tahlilciler Japonya'yı anlamak için Japon tarihini bilmek gerektiğini, ancak bu takdirde bu milleti anlamaya imkân olduğunu ısrarla söylüyorlardı. Onlara göre nasıl olur da imparator kendi halinde yaşayan bir insan topluluğunun muhayyilesinde işgal ettiği karanlıklardan sıyrılıp, Japon milleti gibi muhafazakâr bir milleti canlandıran gerçek bir güç kaynağı olabilirdi?

İmparatorun halk üzerindeki ölmez nüfuzundan tekrar tekrar bahseden Japon gazetecileri ise, Amerikalı tahlilcilerin bu sözlerini şiddetle protesto ediyorlardı; oysa Amerikalılara göre, onların bu noktada bu derece ısrar etmeleri, kendi tezlerinin zayıflığını göstermekten başka bir işe yaramıyordu. Tahlilcilere göre Amerikan siyasetinin İmparatora ait meselelerde yumuşak bir yola baş vurması için sebep yoktu. Japonların son zamanlarda ortaya atmış oldukları kötü Fuehrer kavramına ise, en ağır ve en şiddetli hücumları yöneltmemiz için yeterince sebep vardı. Bu kavram millî bir din olan modern Şinto'nun esasını teşkil ediyordu. İmparatorun kutsiyetini el altından sarsacak ve ona meydan okuyacak olursak düşmanımızın, yani Japonya'nın yapısını bütün olarak sarsacaktık.

Japonya'yı bilen ve cepheden ve Japon kaynaklarından gelen raporları gözden geçiren pek çok Amerikalı yukardaki iddiaların doğru olmadığı kanaatinde idiler. Japonya'da yaşamış olanlar Japon halkında hiçbir şeyin, İmparatora karşı nefret uyandıramıyacağını, halka, ona karşı ve onu küçük düşürecek herhangi bir söz sarfettiremiyeceğini, yahut ona doğrudan doğruya hücum edilemiyeceğini gayet iyi biliyorlardı. Bu şahıslar Japonların nazarında, İmparatora hücum etmekle militarizme hücum edilmiş olacağına inanmıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'de-mok-ra-si'nin büyük bir parola olduğu ve ordu mensuplarının Tokyo sokaklarına çıkmadan önce, tedbir olarak sivil giyinecek kadar askerliğin önemini kaybettiği yıllarda bile, İmparatora gösterilen saygının eskisi kadar kuvvetli olduğu görülmüştü. Bir zamanlar Japonya'da bulunan bu kimseler, Japon halkının İmparatora gösterdiği saygıyla, Nazi-

partisinin kader barometresi olan ve bu partinin programında bütün kötülüklerin kaynağını teşkil eden ve Heil-Hitler ifadesinde kendisini bulan saygının birbirleri ile mukayese edilemiyeceğinde ısrar ediyorlardı.

Japon harp esirlerinin ifadelerinden ele geçen ipuçları da bu söylentilerin doğruluğunu isbat ediyordu. Bu esirlerin Batı askerlerine benzemeyen bir tarafları da, onlara esir alındıkları zaman söyleyip söylemiyecekleri şeylerin neler olduğu hususunun öğretilmemiş olması ve hemen her konuda verdikleri cevapların göze çarpacak kadar düzensiz bulunmasıydı. Japonların bu sahadaki öğretimde başarısız olmaları hiç şüphe yok ki takip ettikleri teslim olmama siyasetinden ileri geliyordu. Harbin son aylarına kadar bu durum düzeltilemedi, son aylarda bile bu düzeltme sadece birkaç orduda yahut belirli yerlerdeki birliklerde yapılabilmişti. Japon harp esirlerinin ifadelerinden ele geçen ipuçları dikkate şayandı, çünkü bunlar Japon Ordusundaki hakim fikirlerin tipik birer örneğiydi. Teslim olan bu harp esirleri maneviyat bakımından bozuk oldukları için esir düşmüş kimseler değildiler, bu bakımdan da onlar karakteristik kimseler olarak ele alınabilirlerdi. Bu askerlerin hemen hepsi yakalandıkları zaman karşı koyacak kuvvette olmayan, yaralı ve şuurlarını kaybetmiş kimselerdi.

Mükemmel birer asker olan Japon harp esirleri benimsedikleri aşırı militarizm siyasetini İmparatora bağlıyorlardı ve 'onun isteğini yerine getiriyor', 'onu huzura kavuşturuyor', 'onun emri ile ölüyor'lardı. 'Milleti harbe İmparator soktu, ona itaat etmek vazifemdi,' diyorlardı. Mevcut harbi ve Japonların gelecekteki fetih plânlarını kabul etmiyenler dahi, sulh sever oluşlarını diğerleri gibi tamamen İmparatora bağlıyorlardı. İmparator herkes için her şeydi. Harpten bezginlik duyanlar ondan 'sulh seven İmparator Hazretleri' diye söz ediyorlardı; İmparatorun 'daima liberal ve harp aleyhtarı olduğunda' ısrar ediyorlardı. 'Tojo onu aldatmıştı'. 'Mançurya Olayı sırasında, O harp aleyhtarı olduğunu göstermişti'. 'Harbe, İmparatorun haberi olmadan yahut onun müsaadesi alınmadan başlanmıştı. İmparator harp sevmez ve halkının harbe sürüklenmesine de asla müsaade etmezdi. İmparator askerlerine ne derece kötü muamele edildiğini bilmiyor'. Bu ifadeler, Hitler'in generaller ve kumandanlar tarafından yanlış yola saptırıldığından bir dereceye kadar şikâyet eden, yine de Hitler'i, harbi ve harp için yapılan hazırlıkları teşvik eden tek insan olarak gören Alman harp esirlerinin ifadelerine benzemiyordu. Japon harp esirleri, İmparatorluk Ailesine gösterilen saygının militarizmle ve saldırgan bir harp siyasetiyle hiçbir ilgisinin olmadığını açıkça gösteriyorlardı.

Japon harp esirleri için imparator, Japonya'dan ayrılamıyan bir varlıktı. Onlara göre, 'İmparatorsuz bir Japon, Japon değildir.', 'İmparatorsuz Japonya düşünülemez.', 'Japon İmparatoru Japon halkının sembolü ve dinî hayatının

eksenidir. En büyük dinî obje odur.' Japonya harbi kaybetmiş olsa bile o itham edilemiyecekti. 'Halk İmparatoru harbin sorumlusu olarak düşünmüyordu.' 'Japonya mağlup olacak olursa suç İmparatorda değil, Kabinede ve askerî liderlerde olacaktı.' 'Japonlar harbi kaybetseler bile Japon halkı yüzde yüz nisbetinde İmparatora hürmet etmekte devam edecekti.'

Japonların bütün olarak İmparatoru hiçbir şekilde tenkid etmemeleri, her şeyden şüphe edip, tetkik ve tenkid eden Amerikalılara sahtekârlık gibi geliyordu. Bu durum Japonya mağlup olduğu zaman dahi değişmemişti. Harp esirlerini sorguya çekmekte oldukça tecrübe sahibi kimseler mülâkat kâğıtlarının hepsini incelemenin lüzumsuz olduğu hükmüne varmışlar ve Japon harp esirleri 'İmparator aleyhinde konuşmayı reddederler' şeklinde bir sonuç elde etmişlerdi. Esirlerin hepsi, müttefiklerle iş birliği yapan ve Japon askerlerine Amerikalılar hesabına yayın yapanlar bile, İmparator aleyhine konuşmayı reddediyorlardı. Harp esirlerinden toplanan mülâkat kâğıtlarının sadece üç tanesi birazcık İmparator aleyhinde idi ve bunlardan bir tanesi 'İmparatoru tahtta bırakmak bir hata olabilir', diyecek kadar ileri gitmişti. İkincisi, 'İmparator aciz bir insandır, kukladan başka bir şey değildir', diyordu. Üçüncüsü, 'İmparator oğlu lehine tahttan feragat edebilir', diye düşünmekten ileri gidemiyor ve monarşi feshedilmiş olsaydı, Amerikan kadınlarının sahip olduğu hürriyeti kıskanan genç Japon kadınlarının aynı hürriyeti elde etmek gibi bir ümide kapılacaklarını tahmin ediyordu.

Bu sebeple Japon kumandanları da 'İmparatordan' gelen sigaraları askerlere dağıtırken, yahut İmparatorun doğum gününde askerleri Doğuya döndürüp üç defa eğilerek selâm vermelerini ve 'Banzi' diye bağırmalarını sağlarken, bütün Japonların İmparatora gösterdikleri saygıyı yerine getirmiş oluyorlardı. Japon kumandanları, 'birliklerin gece gündüz bombardımana maruz kalmasına', 'ormanda sesin aksetmesine' rağmen, İmparatorun silâhlı kuvvetlere verdiği Askerler ve Denizciler Tebliğindeki (Rescript for Soldiers and Sailors) 'kutsal sözleri', sabah akşam erlerle beraber, koro halinde söylerlerken de yine Japonların İmparatora gösterdikleri saygıyı yerine getirmiş oluyorlardı. Militaristler İmparatora sadakat ifade eden sözlere her fırsatta başvurmuşlardı. Bunlar, maiyetlerinde bulunanları 'İmparator Hazretlerinin arzularını yerine getirmeğe', 'İmparatorun bütün endişelerini yok etmeğe', 'ihsanları karşısında şükran duygularını ifade etmeğe', 'İmparator için ölmeğe' dâvet ediyorlardı. İmparatorun bütün arzularının esiri olmak, onları hem mahvedebilir hem başarılı kılabilirdi. Pek çok harp esirinin de söylediği gibi, 'İmparator emrederse, Japonlar hiç tereddüt etmeden, bambu sopalarından başka bir şey olmasa dahi çarpışacaklar ve yine O emrederse çarpışmayı derhal durduracaklardı'; 'Japonya, İmparator emrederse ertesi gün silâhları bırakacaktı'; Mançurya'da bulunan ve harbe en çok taraftar olan aşırı milliyetçi Kwantung Ordu-

su bile silâhlarını 'teslim edecekti', 'Japon halkına sadece Onun sözleri bir mağlubiyeti kabul ettirebilir, yine sadece Onun sözleri halkı tekrar kalkınma için yaşamağa ikna edebilirdi'.

İmparatora gösterilen bu kayıtsız şartsız sadakatla bir başka şahsı veya bir grup insanı tenkid etmek tamamiyle farklıydı. Japon gazete veya mecmualarında, yahut harp esirlerinin verdikleri ifadede hükümetin ve askerî liderlerin tenkid edildikleri görülmekte idi. Harp esirleri, özellikle askerlerin maruz kaldıkları tehlike ve güçlükleri paylaşmayan kumandanları rahatça itham edebiliyorlardı. Onlar en çok, uçakla tehlike yerinden uzaklaşan ve askerlerini arkada savaşır durumda bırakanları tenkid ediyorlardı. Genellikle bazı subayları methediyorlar, diğerlerini de acı acı zemmediyorlardı; bu harp esirlerinin Japon olan her şeyde iyiyi kötüden ayırma hassasına sahip oldukları görülmekte idi. Anavatanda da gazete ve dergiler 'hükümeti' tenkid etmekte, daha iyi bir önderlik, daha mükemmel bir çalışma koordinasyonu istemekte ve gerekli olan şeyleri hükümetin veremediğini yazmaktaydılar. Söz hürriyetinin tahdit edilmiş olmasını da tenkid ediyorlardı. Meclisin eski üyeleri ve Japon totaliter partisinin, İmperial Rule Assistance Association, idarecileri olan editörlerin yaptığı açık oturum ile ilgili, Temmuz 1944'te bir Tokyo gazetesinde yayınlanan bir rapor, bu tenkidlere güzel bir örnektir. Bir sözcü: 'bana kalırsa Japon halkını yükseltecek pek çok yol vardır. Fakat bunlardan en önemlisi söz hürriyetidir. Bu birkaç seneden beri halk düşündüğünü açıkça söyleyemiyor. Vatandaşlar bazı meseleler üzerinde konuşacak olurlarsa suçlandırılacaklarından korkuyorlar. Tereddüt ediyor, zevahiri kurtarmağa çalışıyorlar ve fikirlerini söylemekten çekiniyorlar. Bu şartlar altında biz halkın gücünü bütünü ile asla geliştiremeyiz' diyordu. Bir başka sözcü aynı temayı daha geniş bir şekilde ele alıyor ve 'hemen hemen her gece seçim bölgelerinde halkla sohbetler yaptım ve onlara pek çok şey hakkında sorular sordum, fakat hepsi konuşmaktan korkuyordu. Söz hürriyetinden mahrum bırakılmışlardı. Bunun halkı mücadeleden vazgeçireceği muhakkaktır. Millî Güvenlik Kanunu ve Özel Harp Ceza Kanunu (Special Penal Law of War Time and National Securitiy Law) adı altındaki kanunlar ile halkın eli kolu öyle fena bağlanmıştır ki halk Feodalite devrindeki gibi korkak olmuştur. Bu sebepten geliştirebileceğimiz mücadele gücü, şimdi atıl vaziyette durmaktadır,' diye konuşuyordu.

Görülüyor ki harp zamanında bile Japonlar, hükümeti, Başkumandanı ve kendilerinden üstün mevkide olan şahısları tenkid ediyorlardı. Hiyerarşide mevcut olan değerler, sorup sual edilmeden kabul edilmiyordu. Sadece İmparator bir istisna teşkil ediyordu. Onun ruhanî reisliği bu kadar yeni iken bu nasıl olabilirdi? Japon karakterinin hangi garip tarafı, İmparatorun bu derece kutsal bir mevkiye ulaşmasını sağlamıştı? Halkın, O emrettiği takdirde 'bambu mızraklarla' ölünceye kadar çarpışacağını, yine O emrettiği takdirde sükunet-

le mağlubiyeti ve işgali kabul edeceğini iddia eden Japon esirleri doğru mu söylüyorlardı? Bu bizi yanlış yola götürmek maksadıyla ortaya atılmış, saçma bir fikir miydi? Yoksa onlar gerçekten doğruyu mu ifade ediyorlardı?

Harp esnasında Japon davranışı ile ilgili olarak ortaya çıkan ve Japonların anti-materyalist temayüllerinden tutun da İmparatora karşı takındıkları tavırlara kadar her şeyi içine alan bu çetin problemler, cephelerde çarpışan Japonlarla ilgili olduğu kadar cephe gerisindekilerle de ilgiliydi. Özellikle Japon Ordusu ile ilgili başka tavırlar vardı. Bunlardan biri çarpışan kuvvetlerin insafsızca harcanması ve feda edilmesiydi. Formoza kuvvetleri kumandanı Amiral George S. McCain'in aldığı Deniz Kuvvetleri nişanı konusunda Japon radyosunda yapılan bir konuşma, Amerikalıların takındıkları tavrın Japonlarınkinden tamamen ayrı olduğunu açıkça gösteriyordu.

> Kumandan John S. McCain'in aldığı bu nişan, Japonları geri püskürtmek gibi bir olaydan sonra kendisine verilmiş değildi. Resmî Nimitz Tebliğinde bizim anlıyamadığımız ve bizim ölçülerimize sığmayan bir başka iddia vardı... Hâsılı Amiral McCain'in aldığı nişan için gösterilen sebep, onun hasara uğramış iki Amerikan harp gemisini başarı ile kaçırabilmesi ve üslerine kadar kendi himayesinde, emniyet içinde götürebilmesiydi. Bu haberin önemi, onun uydurma bir hikâye olmasından çok gerçek olmasından ileri gelmektedir. Biz burada Amiral McCain'in gerçekten iki harp gemisini kurtarıp kurtarmadığını, bu olayın doğruluğunu araştırmayacağız. Yalnız bilmenizi istediğimiz garip gerçek, Amerika Birleşik Devletleri'nde hasara uğramış gemileri kurtarmanın bir nişana hak kazanmak olduğudur.

Amerikalılar kötü durumda olanları kurtarmak ve onlara yardım etmek için can atarlar. Cesaretle yapılan bir iş 'hasara uğrayan' bir şeyi kurtarmaktan ibaret olsa dahi onlarda kahramanlık olarak kabul edilir. Japonların kahramanlık anlayışı ise bunun dışındadır. B–29'lara ve savaş uçaklarına yerleştirdiğimiz emniyet tertibatı dahi 'korkaklıkla' itham edilmemize sebep olmuştu Japon radyo ve basını bu konuyu tekrar tekrar ele almıştı. Onlarca kıymet ifade eden tek şey ölüm-kalım riski altına girebilmekti; tedbir almak hiçbir değer taşımıyordu. Japonlar yaralı ve sıtmalı hastalara karşı da aynı tavrı takınıyorlardı. Bu durumdaki askerler hasara uğramış eşyalardan farklı değildiler ve çarpışan kuvvetler daha verimli hale gelebilecek olsalar dahi tedaviye kıymet verilmiyordu. Zamanla, ortaya çıkan çeşitli güçlükler, tıbbî yardımın olmayışını çok daha ağır hissettiriyordu, fakat hepsi bu kadar değildi. Japonların maddeciliği küçümsemeleri de bu işde büyük rol oynuyordu; Japon askerlerine ölümün bir ruh zaferi olduğu ve bizim hastaları tedavi edişimizin, bombardıman uçaklarındaki emniyet tertibatı gibi, kahramanlığa zarar geti-

receği öğretilmişti. Japonlar sivil hayatta da Amerikalıların aksine, hekimlere ve cerrahlara güvenmezler. Amerika Birleşik Devletleri'nde felâkete uğrayanlar, hastalardan çok daha fazla ilgi görürler, bu hal sulh zamanı Avrupa memleketlerinden gelen bazı ziyaretçilerin dahi sık sık tenkidine sebep olur. Japonlar için bu tamamen yabancıdır. Harp boyunca Japon ordusunda, yaralıları ne yapıp yapıp ateş altından uzaklaştıracak ve onlara ilk yardımı sağlayacak bir kurtarma ekibi yoktu; yine bu orduda cephede çalışan sıhhiye teşkilâtı ve cephe gerisinde nekahat dönemi için dinlenme hastahaneleri bulunmuyordu. Ordu tıbbî teçhizata hiç önem vermemişti. Bazı fevkalâde hallerde hastahanelere yatırılanlar ise buralarda öldürülüyorlardı. Japonlar bilhassa Yeni-Gine ve Filipinler'de, hastahanelerin bulunduğu yerlerden sık sık geri çekilmek mecburiyetinde bırakılmışlardı. Bu gibi hallerde fırsat varken hastaları ve yaralıları bir başka yere nakletme gibi bir program tatbik edilmiyordu; 'plânlı geri çekilme' hareketi esnasında, yahut düşman istilâsı karşısında birliğin yapacağı tek şey, ya mesul askerî tabibin ayrılmadan önce hastahane içindekileri öldürmesi veya hastahanede bulunanların kendilerini el bombalarıyla yok etmeleriydi.

Japonların hasara uğrayan eşyalar karşısında takındıkları tavır, kendi vatandaşlarına reva gördükleri muamelenin esasını teşkil ettiğine göre, aynı şey Amerikan harp esirlerine yapılan muamelede de aynı derecede rol oynayacaktı. Bizim ölçülerimize göre Japonlar, aldıkları esirlere olduğu kadar kendi vatandaşlarına da gaddarlık etmekle suçluydular. Filipinler'in sabık askerî tabipler başkanı Albay Harold W. Glattly, Formaza'da bir harp esiri olarak geçirdiği üç senelik enterne müddetinden sonra şunları anlatmıştı: 'Amerikan harp esirleri Japon askerlerinden çok daha iyi tedavi ediliyorlardı. Japonların hiç doktoru olmadığı halde müttefiklerin askerî doktorları, esir kamplarında kendi adamlarına bakabiliyorlardı. Japonlara bakacak tek tıp uzmanı, bir müddet için bir sıhhiye onbaşısı, sonraları ise bir sıhhiye çavuşuydu.' Bu şahısların yanına yılda yalnız bir veya iki defa bir askerî Japon doktoru uğramaktaydı. (*)

Japonlara has olan bu israf teorisi teslim olmama siyaseti ile son haddine varmıştı. Batıda elinden geleni yapan ve üstün bir kuvvetle çarpıştığını anlayan herhangi bir ordu düşmana teslim olur. Böyle bir durum karşısında bu ordu mensupları, yine kendilerine şerefli bir asker gözü ile bakarlar ve isimleri, milletlerarası anlaşmaya göre ailelerine bildirilmek üzere memleketlerine gönderilir. Onlar asker olarak veya vatandaş olarak yahut kendi aile fertleri arasında hiçbir zaman hor görülmezler. Japonlar ise durumu başka türlü değerlendiriyordu. Onlara göre bir insan ölünceye kadar çarpıştığı takdirde şeref kazanabiliyordu. Ümitsiz bir durum ortaya çıktığı zaman Japon askerinin

(*) Washington Post'da rapor edilmişti. Ekim 15, 1945.

yapacağı tek şey kendisini yanındaki son el bombası ile öldürmesi yahut intihar maksadıyla silâhsız olarak düşmana saldırmasıydı. Onun esir olmaması şarttı. Yaralandığı yahut şuurunu kaybettiği bir sırada esir edilse bile o, 'Japonya'da bir daha başını kaldıramıyacaktı'; hor görülecekti; daha önceki hayatı için 'ölü' kabul edilecekti.

Hiç şüphe yok ki bu konuda ordu talimatı vardı, fakat cephede özel olarak resmî telkinlerde bulunmaya açık bir şekilde ihtiyaç duyulmuyordu. Ordu kendi nizamlarına göre öyle hareket ediyordu ki, Kuzey Burma mücadelesinde ölenlerin esir alınanlara nisbetle sayısı, 17166'ya 142 idi. Burada esir nisbeti 1:120 idi. Esir kamplarında bulunan bu 142 Japondan pek azı hariç hemen hemen hepsi esir alındıkları zaman yaralı ve baygın haldeydiler; sadece birkaç kişi tek veya iki üç kişilik gruplar halinde 'esir alınmışlar'dı. Batı ordularında birliklerin teslim olmamak için ölüm nisbetini dörtte birden üçte bire yükseltmeğe tahammül edemedikleri herkesçe bilinen bir gerçektir. Batıda birlikler 4:1 nisbetinde esir verirler. Mamafih, Japonlar Hollandia'da ilk göze çarpacak kadar çok sayıda esir verdikleri zaman nisbet 1:5'di ve bu Kuzey - Burma'da verdikleri 1:120 nisbetindeki esir sayısına göre çok fazla idi.

Yukarda anlattığımız sebeplerden dolayı Japonlar harp esiri olan Amerikalıları, teslim oldukları için ayıplıyorlardı. Aldıkları yara yahut sıtma veya dizanteri onların 'sağlam insanlar' sınıfının dışında kalmalarına sebep olmadığı zaman dahi bu gibi kimseler 'hasara uğramış eşya' olarak kabul ediliyordu. Pek çok Amerikalı, esir kamplarında gülmenin ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu ve bunun muhafızlara nasıl battığını anlatmaktadırlar. Japonların nazarında Amerikalılar bu kepazelikten dolayı ızdırap çekmiş olmalıydılar, daha da acısı Amerikalıların bundan haberdar olmayışı idi. Japon subayları, Amerikan esirlerinin itaat etmek zorunda oldukları emirlerden pek çoğuna, muhafızların da aynen itaat etmelerini istiyorlardı; cebrî yürüyüşler ve bir yerden başka bir yere toplu haldeki nakiller, onlar için alelâde şeylerdi. Amerikalılar, nöbetçilerin, konulan nizamlara harfi harfine riayet edilmesini nasıl insafsızca istediklerini anlatırlar; konulan nizamlardan göz göre göre kaçınmak büyük bir suç olarak kabul ediliyordu. Gündüz yollarda ve inşaatlarda serbest çalışan esirlerin, kamplara, dışardan yiyecek bir şeyler getirmeleri yasaktı. Bu yasak, meyve ve sebzeler gizli getirildiği takdirde hükümsüz olabiliyordu, görüldüğü zaman ise nöbetçinin otoritesini sarsmak maksadıyla, kasten yapılmış bir hareket olarak kabul ediliyordu ve büyük bir suç teşkil ediyordu. Otoriteye açıkça meydan okumak, yapılan iş 'karşılık vermek'ten ibaret olsa dahi, çok feci cezalandırılıyordu. Sivil hayatta Japon kanunları karşılık veren şahsa çok haşin davranır, Japon ordusunda da bu gibi suçlar çok ağır cezalandırılıyordu. Şüphesiz şu veya bu hareketin kültürel alışkanlıklardan meydana geldiğini düşünmek Japon esir kamplarında hiç üzüntü duyulmadan yapı-

lan zulüm ve gaddarlığı mazur gösteremez.

Harbin ilk devrelerinde esir olmaktan dolayı Japonların duyduğu utanç, düşmanın esirlere işkence ettiği ve onları öldürdüğü inancıyla daha da artmıştı. Guadalkanal'da esir alınanların üzerlerinden tankların geçirildiği söylentisi hemen hemen her tarafa yayılmıştı. Askerlerimiz teslim olmak isteyen bazı Japonlara bile şüpheli gözlerle bakıyor ve tedbir olarak onları öldürüyorlardı, çoğunlukla da bu yerinde oluyordu. Çünkü ölümden başka çaresi olmayan bir Japon için ölürken bir de düşman askeri öldürmesi büyük bir iftihar vesilesiydi; o bunu esir alındıktan sonra da yapabilirdi. Japon esirlerinden birinin söylediği gibi 'zafer altarında yanmağa' karar verdikten sonra, 'kahramanca bir iş başarmadan ölmek şerefsizliktir' Bu gibi karşılaşılması mümkün olan tehlikeler ordumuzu uyarmış ve esir sayısının azaltılmasına sebep olmuştur.

Esir olmaktan dolayı duyulan utanç, Japon şuurunun derinliklerinde yer etmişti. Tabii olarak onlar bizim harp ile ilgili olan örf ve adetlerimize yabancı bir davranış içindeydiler. Biz de onlar için öyleydik; ailelerine hayatta olduklarını bildirmek için kendi hükümetlerine isimlerinin bildirilmesini isteyen Amerikan harp esirlerini Japonlar hor görüyorlardı. Bataan'da Amerikan askerlerinin teslim olmalarına Japon askerleri hiç hazır değildi, çünkü onlar Amerikalıların Japon tarzında çarpışacaklarını zannetmişlerdi. Ve Amerikalıların harp esiri olmaktan utanç duymamalarını hazmedemiyorlardı.

Batılı askerler ile Japon askerleri arasındaki davranış farkının en enteresan ve heyecan veren tarafı ise hiç şüphesiz, Japon harp esirlerinin Müttefik kuvvetleriyle yaptıkları iş birliğiydi. Onlar bu yeni durumda tatbik edebilecek hiçbir yaşayış kaidesi bilmiyorlardı; şereflerini kaybetmişlerdi ve bir Japon olarak hayatları son bulmuştu. Harbin ancak son aylarında, birkaç kişi, harbin sonucu ne olursa olsun, memlekete dönmeyi düşünebilmişti. Bazıları öldürülmeyi istemişti, 'fakat Amerikan adetleri buna müsaade etmezse örnek bir esir olacağım', demişti. Onlar örnek esir olmaktan çok daha ileri gitmişlerdi. Japon Ordusunun eski elemanları ve uzun zaman aşırı milliyetçi olarak tanınanlar, Japon kuvvetlerinin durumunu dikkatle açıkladılar, cephanelerin yerlerini tâyin ettiler, bizim propagandalarımızı yazdılar ve askerî hedefleri tâyin için bizim bombardıman pilotlarımızla beraber uçtular. Onlar hayatlarında yeni bir sayfa çevirmiş gibiydiler; yeni sayfada yazılı olan şey eski sayfada yazılı olan şeyin zıddıydı, fakat satırları aynı imanla okuyorlardı.

Şüphesiz bu, bütün harp esirlerini içine almıyordu. Bazı esirlerle anlaşmaya varılamamıştı. Böyle bir davranış sağlanmadan önce gereken şartların

hazırlanması icap ediyordu. Amerikan kumandanları Japon esirlerinin yardımını kabulde haklı olarak tereddüt ediyorlardı ve onlardan hiçbir şekilde istifade edilmeyen kamplar kurulmuştu. Böyle olmakla beraber, bu gibi kamplarda ilk şüphe ortadan kalkmış ve yavaş yavaş Japon esirlerinin iyi niyet sahibi olduklarına inanılmıştı.

Amerikalılar Japon harp esirlerinin bu karşı tarafa dönüşlerini bir türlü kabul edemiyorlardı; halbuki bu, bizim ölçü ve prensiplerimizin dışında kalıyordu. Fakat Japonlar, sahip oldukları her şeyi bir hareket sahasına koyduktan ve orada da başarısızlığa uğradıktan sonra başka bir sahayı tabii olarak ele alabiliyorlardı. Bu hareket tarzı bizim harpten sonra bütün Japonlarda olmasını bekleyebileceğimiz bir hareket tarzı mıydı, yoksa ayrı ayrı esir düşen askerlere has bir davranış mıydı? Harp esnasında Japon davranışının kabulüne zorlandığımız diğer özellikleri gibi bu da, onların şartlandırıldıkları hayat tarzı, müesseselerinin işleyişi ve öğrendikleri düşünce ve hareket alışkanlıklarıyla ilgili meselelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

3

BİR İNSANIN ÖZEL MEVKİİNİ ALMASI

Japonları anlamak için 'bir insanın özel mevkiini alması' ifadesinin Japonlarca yapılan açıklamasını kavramak gerekir. Japonlar, emirlere ve hiyerarşiye büyük bir güvenle bağlıdırlar, bu bizim hürriyete ve eşitliğe olan bağlılığımızın tamamen zıddıdır; bizim için hiyerarşiyi sosyal bir mekanizma olarak değerlendirmek güçtür. Halbuki Japonların hiyerarşiye olan inançları, bir insanın arkadaşı ve devletiyle olan münasebet anlayışının esasını teşkil eder ve bizim için Japonların hayat görüşünü anlamak, onların aile, devlet, din ve ekonomik hayat gibi bazı millî müesseselerini ele almakla mümkün olabilir.

Japonlar milletlerarası münasebetlerle ilgili problemleri, kendi iç meselelerini gördükleri açıdan ve hiyerarşi anlayışı içinde değerlendirmişlerdir. Son on seneden beri de kendilerini milletlerarası hiyerarşi piramidinin zirvesine ulaşmış olarak kabul etmektedirler. Halbuki bugün milletlerarası münasebetlere hâkim olan milletler Batılılardır. Japonlar hiç şüphe yok ki, dünyayı bölme meselesini de kendi hiyerarşi görüşlerine uygun olarak ele almışlardır. Hiyerarşiye verdikleri önem, her fırsatta, milletlerarası belgelerde ifade edilmiştir. Japonya'nın 1940 senesinde Almanya ve İtalya ile imzaladığı Üçlü Paktın önsözü şöyledir: 'Japonya, Almanya ve İtalya Hükümetleri, ebedî sulha kavuşmanın dünyadaki bütün milletlere özel mevkilerini vermekle mümkün olabileceğini kabul ederler...' Pakt'ın imzalanmasıyla ilgili olarak verilen İmparatorluk Tebliği de aynı temayı tekrarlıyordu:

> Dünyanın her tarafında yüce adaletimizi yaymak ve bütün dünyayı bir aile haline getirmek İmparatorluk sülâlesinden gelen dedelerimizin emridir, bunu hiçbir zaman unutamayız. Bugün dünyanın karşılaşmakta olduğu büyük krizler de gösteriyor ki harp ve karışıklıklar daima olacak ve insanlık sayısız felâketler içinde ızdırap çekecektir. Biz sulhun mümkün olduğu kadar çabuk sağlanacağını kuvvetle ümit etmekteyiz... Bunun için bu paktın Üç Kuvvet arasında imzalanmasından son derece memnunuz.
>
> Her milletin kendi özel mevkiini alabilmesini sağlamak ve fertlerin sulh ve emniyet içinde yaşayabilmelerini temin etmek son derece önemlidir; tarihin hiçbir devrinde böyle bir duruma erişilememiştir. Bu hedef hâlâ da pek uzaktadır....

Pearl Harbor'a hücum edildiği günde bile Japon elçileri, Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Cordell Hull'a bu konu ile ilgili son derece açık bir nota vermişlerdi:

> Japon Hükümetinin değişmeyen siyaseti.... her milletin dünyada özel mevkiini alabilmesini sağlamaktır.... Her milletin özel mevkiini almasına mâni olan bugünkü durum, Japonya'nın esas gayesine aykırıdır ve Japon Hükümeti bu durumun devamına müsade edemez.

Bu nota, Bakan Hull'un bir iki gün önce, Japonya için hiyerarşinin önemi ne ise Amerika Birleşik Devletleri için de o derece esas ve önemli olan Amerikan prensiplerine dayanarak verdiği notaya cevaptı. Bakan Hull dört şey sayıyordu: hâkimiyet ve toprak bütünlüğünün dokunulmazlığı; diğer milletlerin iç işlerine karışılmaması; milletlerarası iş birliğine ve dostluğa güven beslenmesi; ve eşitlik esasları. Bütün bunlar Amerikalıların eşitliğe ve dokunulmaz haklara olan inançlarının esası idi ve milletlerarası münasebetlerde olduğu gibi günlük hayatta da dayanılması gereken prensiplerdi. Daha iyi bir dünya nizamına sahip olmak için Amerika'nın dayandığı en yüksek, en ahlâkî esas eşitlikti. Bu, zulümden, müdahaleden ve makul olmayan isteklerden kurtulmamız mânâsına gelir. Bu, kanun karşısında ve bir insanın hayatını daha iyi düzenleyebilmesi için sahip olduğu haklarda eşitlik demektir. Kendi dünyamızda insan hakları organize edilirken de esas budur. Tam gerçekleştiremediğimiz zaman bile eşitlik gibi bir fazileti savunur, hiyerarşi ile amansız bir mücadeleye gireriz.

Amerika Birleşik Devletleri kurulduğundan beri bu böyle olmuştur. Jefferson, Amerika Birleşik Devletleri'nin İstiklâl Beyannamesi'ne bunu yazmıştı ve Anayasada toplu bir halde bulunan İnsan Hakları (Bill of Rights) Beyannamesi de buna dayanmaktadır. Yeni bir millete mal olmuş olan bu resmî belgeler son derece önemli idi, çünkü onlar yeni bir kıtadaki kadın ve erkekle-

rin günlük yaşayışlarında şekillenen ve Avrupa için yabancı olan bir hayat tarzını aksettiriyorlardı. Milletleri tanıtan önemli eserlerden biri de, Alexis de Tocqueville adında genç bir Fransızın, 1830'ların ilk başlarında Amerika'ya yaptığı bir seyahatten sonra, bu eşitlik konusu ile ilgili olarak yazdığı bir ciltlik kitaptır. Bu genç Fransız, kendisi için yabancı bir ülke olan Amerika'da pek çok güzel şey görebilen zekî ve sempatik bir müşahitti. Genç de Tocqueville, önce Fransız İhtilâli ile, sonra da Napolyon'un yeni ve şiddetli kanunlarıyla sarsılmış ve darbe yemiş Fransız aristokrat toplumunda yetiştirilmişti. Bu genç Fransız, kendisi için yabancı olan Amerika'daki yeni düzeni fazlasıyla beğeniyor ve takdir ediyordu, böyle olmakla beraber bu hayatı,Fransız aristokrat görüşü ile gördü ve kitabını, gelecekte olacak şeylere dair yazılmış bir rapor halinde, Eski Dünya'ya sundu. Bu yazar, Amerika Birleşik Devletleri'ni Eski Dünya'dan farklı bulduğu halde, bu memleketin Avrupa'da da yer alacak gelişmelerde ileri bir kutup olacağına inanmıştı.

Bu sebepledir ki genç Fransız yeni dünya hakkında çok geniş bilgi vermişti. Burada insanlar kendilerini başkaları ile eşit düşünüyorlardı. Onların sosyal münasebetleri yeni ve kolay bir temele dayanıyordu. Karşı karşıya gelip erkekçe münakaşa ediyorlardı. Hiyerarşi ile ilgili görgü kurallarına hiç önem vermiyorlardı; bu kuralların ne kendileri için kaçınılmaz olduğunu kabul ediyor, ne de başkalarına tatbikini istiyorlardı. Hiç kimseye hiçbir şey borçlu olmadıklarını söylemekten zevk alıyorlardı. Burada eski aristokratik veya Romalı anlayışa göre yaşayan hiçbir aile yoktu ve Eski Dünyayı idare eden sosyal hiyerarşi kaybolmuştu. Aynı yazar Amerikalıların en çok eşitliğe inandıklarını, bu uğurda hürriyetin bile biraz olsun kısılmasına göz yumduklarını ilâve ediyordu. Ne olursa olsun onlar eşit olarak yaşıyorlardı.

Bir asırdan daha önceki yaşayış tarzımızı yazan bu yabancının kaleminde Amerikalılar kendi atalarını canlı olarak görmektedirler. Memleketimizde pek çok değişiklik yapılmıştır, fakat ana hatlar değişmemiştir. Kitabı okurken 1830 yılındaki Amerika'nın bildiğimiz Amerika olduğunu anlıyoruz. Bu memlekette, Jefferson zamanında yaşamış olan Alexander Hamilton gibi, daha aristokratik bir toplum düzeni isteyen kimseler olmuştu, hâlâ da bu gibi kimseler vardır. Fakat Hamiltonlar bile bu memlekette bizim yaşayış tarzımızın aristokratik bir tarz olamıyacağını anlamışlardır.

Bundan dolayı, Pearl Harbor'dan az önce Birleşik Devletler'in Pasifik'teki siyasetinin temelini teşkil eden yüksek ahlâkî esasları Japonya'ya bildirdiğimiz zaman biz, en çok inandığımız prensipleri ilân etmiş oluyorduk. Kendi kanaatimize göre işaret ettiğimiz yönde atılan her adım, o gün için mükemmel olmayan bir dünyayı düzeltecekti. Japonlar da 'özel mevki' kavramı üzerinde dururlarken ve ona güvenirlerken sosyal tecrübelerin kökleştirdiği ken-

di yaşama kurallarına baş vuruyorlardı. Eşitsizlik asırlardan beri herkesin çok iyi bildiği ve fazlasıyla benimsediği hallerde organize edilmiş Japon hayatının normal bir kuralıdır. Hiyerarşiyi benimseyen davranış Japonlar için nefes almak kadar tabiidir. Böyle olmakla beraber Japonya'da var olan hiyerarşi anlayışı Batıdaki diktatörlüklerde görülen otorite anlayışından çok farklıdır. Kontrol edenler ve edilenler bizimkilere benzemeyen geleneklere göre hareket ederler ve artık Amerikan otoritesinin hiyerarşideki yüksek mevkiini kabul etmiş olmaları dolayısiyle, Japon örf ve âdetleri hakkında mümkün olduğu kadar açık fikir sahibi olmamız gerekmektedir. Ancak bu takdirde biz onların bugünkü durumda ne gibi bir hareket tarzı takip edeceklerini kavrayabiliriz.

Japon topluluğu son senelerdeki Batılılaşmaya rağmen hâlâ aristokrat bir toplumdur. Orada her selâmın, her temasın, insanlar arasındaki sosyal mesafenin çeşit ve derecesini göstermesi gerekir. Bir kimse bir başkasına 'ye' yahut 'otur' diye hitap etmek istediği zaman, samimî görüştüğü bir şahsa yahut kendisinden daha aşağı veya daha yukarı mevkide bulunan bir kimseye başka başka kelimeler kullanarak hitap eder. Değişik hallerde kullanılması gereken değişik 'sen' ve değişik fiil kökleri vardır. Başka bir ifade ile Japonlar, Pasifik'teki diğer birçok toplulukta olduğu gibi 'hürmet dili' denen bir dile sahiptirler, buna ilâve olarak da özel şekilde eğilerek selâm verme ve diz çökme âdetleri vardır. Bütün bu davranışlar büyük bir titizlikle tespit edilmiş olan kurallarla, örf ve âdetlerle düzenlenir; bir insanın sadece kime eğilerek selâm vermeyi bilmesi yeterli değildir, o insanın ne derece eğilmek gerektiğini de bilmesi lâzımdır. Bir ev sahibi için uygun ve doğru olan selâm şekli selâm veren şahısla biraz daha farklı bağı olan bir başkası tarafından hakaret olarak kabul edilebilir. Bu selâm şekilleri, alın düz olarak yere konan ellere değecek şekilde diz çöküp eğilme pozisyonundan başlayarak, sadece omuzları ve başı hafifçe eğmeye kadar değişir. Bir kimse her özel durum karşısında nasıl bir hürmet gösterisinde bulunacağını, hem de erken yaşlarda öğrenmek zorundadır.

Davranışlarda her zaman gözönüne alınan hususlar, önemli olmalarına rağmen, sadece sınıf farkları değildir. Cinsiyet ve yaş, aile bağları ve iki insan arasında mevcut olan eski münasebetler de göz önüne alınır. Eşit iki insanın bile değişik hallerde yerine getirmek zorunda oldukları değişik hürmet şekilleri vardır. Bir sivil diğer bir siville samimî olabilir ve ona hiçbir zaman, eğilerek selâm vermeyebilir, fakat bunlardan biri askerî üniforma giydiği zaman, sivil olan diğerine eğilerek selâm vermek zorundadır. Hiyerarşide hürmet, herhangi bir özel durumda bazıları birbirini yok eden, bazıları ise birbirini tamamlayan sayısız faktörün denge içinde olmasını isteyen bir sanattır.

Hiç şüphe yok ki aralarında nisbeten önemsiz bir merasimi gerektiren kimseler vardır. Amerika'da bu gibi kimseler bir insanın kendi aile çemberi içindedir. Biz eve, ailemizin kucağına geldiğimiz zaman görgü kurallarının basit formalitelerini dahi bir kenara bırakırız. Japonya'da ise hürmet kurallarının dikkatle öğrenildiği ve tatbikatının titizlikle gözlendiği yer aile çevresidir. Henüz arkasında taşırken, anne çocuğunun başını eliyle eğerek selâm vermesini öğretecek ve çocuk yeni yürümeye başlarken, ilk derslerini babasına ve büyük erkek kardeşine gösterilen hürmet şeklinden alacaktır. Karısı kocasına, çocuk babasına, küçük erkek kardeşler büyük erkek kardeşlere, kız kardeşler, hangi yaşta olurlarsa olsunlar bütün erkek kardeşlere eğilerek selâm verirler. Bu boşu boşuna yapılan bir hareket değildir. Bu, eğilerek selâm veren kimsenin kendi düzenliyebileceği şahsî işlerinde, selâm verdiği şahsın istediği gibi hareket etmesini kabul ettiği, selâmı alan kimsenin ise mevkii gereği yüklendiği bazı mesuliyetleri benimsediği mânâsına gelir. Cinsiyete, nesle ve ilk evlât olmaya dayanan hiyerarşi, aile hayatının esasını teşkil eder.

Evlâdın göstermek zorunda olduğu hürmet, şüphesiz Japonya'nın Çin'den aldığı yüksek bir ahlâk kuralıdır. Bu ahlâk kuralının Çin'den alınan formülleri, milattan sonra altıncı ve yedinci asırlarda Çin Budizmi, Konfücyüs ahlâk sistemi ve asırlık Çin kültürü yoluyla Japonya'ya girmiştir. Bununla birlikte, evlâdın göstermekle mükellef olduğu hürmet şekli, Japonya'daki değişik aile yapılarına uyacak tarzda değiştirilmiştir. Çin'de bugün bile bir insan bir hayli geniş olan klâna sadakat göstermek mecburiyetindedir. Klânın üzerinde nüfus sahibi olduğu, ayrıca yardımını gördüğü insan sayısı on binlercedir. Şartlar, bu geniş memleketin muhtelif yerlerinde değişirse de büyük bir kısmında, herhangi bir köydeki halk aynı klâna mensuptur. 450 000 000 nüfuslu Çin'de 470 soyadı vardır ve aynı soyadına sahip bütün insanlar kendilerini bir nevi klân-kardeşi olarak kabul ederler. Büyük bir arazi üzerinde yaşayan insanlar tek bir klâna mensup olabilirler , buna ilâve olarak uzak şehirlerde yaşayan aileler de onların klân arkadaşlarıdırlar. Kwangtung gibi nüfus bakımından kalabalık bölgelerde klâna mensup olan herkes büyük klân-salonlarında toplanır ve belli günlerde, bilinen bir atadan başlayarak klâna mensup binlerce ölü için hazırlanmış atalardan kalma levhalar (tablets) önünde ibadet eder. Her klânın kendine ait malı, arazisi, tapınakları ve kabiliyetli bulduğu herhangi bir erkek çocuğunun tahsili için gerekli imkânları temin edebilecek klân sermayesi vardır. Klân başka yerlere gitmiş olanları da takip eder ve her on senede bir tarih atmak veya sağladığı imtiyazlardan istifade edebilecek şahısların isimlerini bu münasebetle bildirmek için getirilen detaylı şecereleri ilân eder. Yetkili kimselerle anlaşamadığı zaman klânın aile suçlarını Devlete bırakmamak için baş vurabileceği geleneksel kanunlar vardır. İmparatorluk devirlerinde bu büyük yarı-müstakil klân toplulukları, Devletin tâyin ettiği, çevrenin yabancısı olan kimselerin başında bulunduğu gevşek beyliklerle (mandarina-

tes), Devlet adına, gayet kötü bir şekilde idare ediliyordu.

Japonya'da bunların hepsi farklıydı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar sadece asiller ve muhariplerin (samurai) aileleri soyadı kullanabiliyorlardı. Çin'de ise soyadı klân sisteminin esasını teşkil ediyordu; soyadı veya benzeri şeyler kullanılmadan Çin'de klân organizasyonu gelişemez. Bazı kabilelerde soyadının benzerlerinden biri aile şeceresinin tutulmasıdır. Japonya'da ise aile şeceresi sadece yukarı sınıflarda tutuluyordu, hattâ bu şecereler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Daughters of the American Revolution (Amerika İstiklâl Harbinde savaşan askerlerin neslinden olan kadın vatanseverler derneği) derneğinin yaptığı gibi, bilinen bir atadan gelen ve aynı devirde yaşayan herkesi içine alacak şekilde aşağıya doğru tutulan kayıtlar değildi. Bunlar, hayatta olandan başlayarak geriye doğru tutuluyordu. Bunlar birbirinden çok farklıdır. Ayrıca Japonya derebeylikle idare ediliyordu. Büyük bir akraba topluluğuna değil de derebeyine sadakat gösterilmekte idi. Derebeyi çevreye yabancı değildi, böyle olmakla beraber bu derebeyi ile devletin tâyin ettiği muhitin yabancısı olan Çağdaş Çin beyleri (mandarins) arasında pek fazla fark yoktu. Japonya'da önemli olan şey bir insanın Satsuma veya Hizen tımarına dahil olmasıydı. Her şahıs kendi tımarına bağlıydı.

Klânları kurumlaşan birer topluluk halinde tutmak için baş vurulan usullerden biri de, türbelerde yahut kutsal yerlerde klân tanrılarına veya eski atalara ibadet etmektir. Japonya'da bu şekil bir ibadet, soyadı sahibi olmayan ve şeceresi bulunmayan, 'halk tabakasına' mensup Japonlar için dahi mümkündür. Yalnız Japonya'da eski atalara ibadet etme, hürmet etme kült'ü yoktur ve köylüler, 'halk tabakası' mensuplarının ibadet ettikleri türbelerde müşterek bir atadan geldiklerini isbat etmek zorunda kalmadan bir araya gelebilirler. Onlar, türbe ilâhının 'çocukları'dırlar. 'Çocuk' oluşlarının sebebi ise Tanrının toprağında yaşamakta olmalarıdır. Hiç şüphe yok ki bu şekilde ibadet eden köylüler dünyanın neresinde olursa olsun aynı yerde oturan ve bir nesil meydana getiren köylüler gibi birbirleriyle münasebet kurmuşlardır, fakat onlar müşterek bir atadan gelen, birbirine çok bağlı bir klân topluluğu değildirler.

Japonya'da atalara karşı beslenen hürmet, yakın zamanlarda ölmüş bulunan sadece altı veya yedi atanın saygıyla anıldığı ve ailenin oturma odasında bir köşe oluşturan, değişik şekildeki bir türbecikte yerine getirilir. Her sınıftan halk her gün bu tip türbelerin önünde hürmetle eğilebilir ve türbeye, küçük minyatür mezar taşları ile temsil edilen anne, baba, büyükanne, büyükbaba ve hayatta kalanların unutmadıkları diğer yakın akrabalar için yiyecek konur. Mezarlıklarda bile dedelerin mezar taşlarındaki yazılar tekrar yazıl-

maz ve üçüncü ata neslinin hüviyeti derhal unutulur. Japonya'da aile bağları hemen hemen Batıdaki oran nisbetinde azar azar azalmaktadır, buna en çok benzeyen belki de Fransız ailesidir.

Bundan dolayıdır ki Japonya'da 'evlâdın göstermekle mükellef olduğu hürmet'; belirli sayıdaki aile fertleri arasında bir mesele teşkil etmektedir. Bu, bir insanın, kendi babasının, büyük babasının, amcalarının ve onların neslinden olanların meydana getirdiği bir grup içinde, nesle, cinsiyete ve yaşa göre kendi özel mevkiini alması demektir. Çok sayıda insanın bir arada yaşamasının mümkün olduğu büyük evlerde bile aile kollara ayrılır ve küçük erkek evlâtlar esas ailenin bir kolu olan başka aileler meydana getirirler. Bu dar çevrede, bir arada bulunan insanlar arasında 'özel mevki' i düzenleyen kurallar büyük bir dikkatle yerine getirilir. Yaşlılara, faal hayattan ayrılıncaya kadar köleler gibi itaat edilir. Bugün bile oğulları yetişmiş olan bir baba, faal hayattan ayrılmamış olan kendi babasının tasvip etmediği hiçbir işi yerine getiremez. Anne ve babalar, çocuklar otuz, kırk yaşlarında olsalar dahi onları evlendirir ve boşandırabilirler. Yemek ilk önce ev halkının erkek reisi olan babaya ikram edilir, banyoya ilk defa o girer ve aile fertleri ona baş eğik yerlere kadar eğilerek selâm verirler. Japonya'da herkesin bildiği bir bilmece şöyle tercüme edilebilir: 'Neden annesine ve babasına nasihat etmek isteyen bir erkek evlât tepesinde saçının olmasını isteyen bir Budist papazına benzer?' (Budist papazlarının tepeleri traşlıdır). Bilmecenin cevabı şudur: 'İstese de yapamaz'.

Özel mevki, sadece nesil farkını göstermekle kalmaz yaş farkını da gösterir. Japonlar büyük bir karışıklığı ifade etmek istedikleri zaman, 'ne büyük, ne de küçük erkek kardeş' sözünü sarfederler. Bu söz bizim kullandığımız, ne balık ne de kuş, ata sözüne benzer; Japonlara göre bir balık nasıl suda yaşamak zorunda ise, bir şahıs da en büyük erkek kardeş olarak bu vasfını korumak zorundadır. En büyük erkek evlât varistir. Seyyahlar 'Japonya'da en büyük erkek evlâdın çok erken yaşlarda bir mesuliyetli insan tavrı takındığını' söylerler. En büyük erkek evlât babasının salâhiyetlerini fazlasıyla paylaşır. Daha önceleri küçük erkek kardeş tamamiyle büyüğe tâbi idi; bugün özellikle kasaba ve köylerde, küçük erkek kardeşler daha hızla ilerleyebildikleri, daha fazla tahsil ve daha iyi gelir sağlayabildikleri halde büyük kardeş eski alışkanlıkla evde oturmağa mahkûmdur. Bütün bunlara rağmen eski hiyerarşi alışkanlıkları kuvvetlidir.

Bugün, büyük erkek kardeşlerin sahip oldukları ananevî salâhiyetler, daha büyük bir Doğu Asya siyasetiyle ilgili olarak yapılan münakaşalardaki politik izahlarda dahi açıkça söz konusu edilmektedir. 1942 senesinin baharında, bir korgeneral, Millî Savunma Bakanlığı adına yaptığı konuşmada, Müreffeh Bir Dünya (Co-prosperity Sphere) konusunda şunları söylüyordu:

'Japonya onların en büyük erkek kardeşi, onlar Japonya'nın küçük kardeşleridirler. Bu gerçek işgal altındaki topraklarda yaşayanlara da kabul ettirilmelidir. Çok fazla düşünüldüklerini göstermek hem Japon iyi kalpliliğini istismar etmelerine, hem de Japon idaresi için zararlı olmalarına sebep olur.' Başka kelimelerle ifade edecek olursak büyük erkek kardeş küçük erkek kardeş için iyi olanı kararlaştırır, kararlaştırdığı şeyi zorla kabul ettirirken de onu 'çok fazla düşündüğünü' göstermemek zorundadır.

Bir insanın yaşı ne olursa olsun onun hiyerarşideki yeri erkek veya kadın oluşuna bağlıdır. Japon kadını kocasının arkasından yürür ve onun bulunduğu yere nisbetle daha alçakta durur. Zaman zaman Amerikan elbisesi giyip kocalarının yanında yürüyüp ve kapıdan geçerken önlerine geçen kadınlar bile, kimonolarını giydikleri zaman yine arkadan yürürler. Japon ailesinde kız çocuklar, erkek çocuğuna verilen hediyeleri, onlara daha fazla itina edilmesini ve tahsilleri için yapılan masrafı hoş karşılamak zorundadırlar. Genç kadınlar için yüksek okullar kurulduğu zaman bile programa konan derslerde, nezaket kaideleri ve vücut hareketleri öğretimine ağırlık verilmişti. Bu yüksek okullarda ciddiyetle ele alınan zihnî terbiye erkek çocuklara verilenle aynı derecede değildi, orta tabakadan öğrencilere yüksek sınıflarda Avrupa dillerinden bazılarının öğretilmesini savunan böyle bir okul müdürü dahi öğrencilerine, toz aldıktan sonra kocalarının kitaplarını yerlerine doğru olarak koyabilmelerini temenni ve tavsiye ediyordu.

Böyle olmakla beraber Japon kadınları diğer Asya memleketleriyle mukayese edilecek olursa, büyük bir hürriyete sahiptirler, bu bir Batılılaşma safhası değildir, bu eskiden beri böyledir. Meselâ Çin'de yüksek tabakadan kimseler arasında görülen kadın ayaklarını kalıba sokma âdeti, Japonya'da hiçbir zaman yer almamıştır ve bugün Hint kadınları, Japon kadınlarının serbestçe dükkânlara girip çıktıklarını, yollarda bir aşağı bir yukarı gezdiklerini ve erkekten kaçmadıklarını görerek isyankâr bir hal takınmaktadırlar. Japon ev kadınları ailenin alış verişini yapar ve aile bütçesini idare ederler. Parasız kaldıkları zaman evden bir şey alıp tefeciye giden onlardır. Bir Japon kadını hizmetçilerini idare eder, çocuklarının evlenmelerinde söz sahibidir, kayınvalide olduğu zaman ise, hayatının yarısını evet diyerek geçiren bir insan değilmiş gibi, bütün evi çok kere gayet sert idare eder.

Japonya'da neslin, cinsiyetin ve yaşın sağladığı yetkiler büyüktür. Yalnız bu imtiyazlardan istifade edenler keyfî hareket eden müstebit kimseler değildirler, onlar güvenilen şahıslar olarak hareket etmektedirler. Ailenin, yaşayanıyla, öleniyle, yeni doğacak olanıyla birlikte bütün fertlerinin mesuliyeti, babanın yahut en büyük erkek kardeşin üzerindedir. Onun gayet ciddî kararlar alması ve bu kararların yerine getirilip getirilmediğini görmesi gerekir. Böy-

le olmakla beraber bu şahsın da otoritesi şartlıdır. Ondan aile şerefinin mesuliyetini idrak etmiş bir insan olarak hareket etmesi beklenir. O, ailenin maddî ve manevî mirası konusunda oğlunun ve küçük erkek kardeşinin dikkatini çeker ve onları saygıdeğer insanlar olmağa davet eder. Bu şahıs bir köylü dahi olsa, aile ataları için gerekenin yapılmasını ister, daha yüksek bir sınıfa mensup olduğu takdirde ailesine karşı yüklendiği mesuliyetin ağırlığı çok daha fazladır. Her zaman ve her yerde ailevî meseleler şahsî meselelerden önde gelir.

Mevkii ne olursa olsun bir aile reisi, herhangi bir önemli mesele söz konusu olduğu zaman, üzerinde konuşulup karara varılmak üzere aile meclisini toplar. Meselâ bir nişanlanma meselesini görüşüp müzakere etmek için aile fertleri Japonya'nın uzak bölgelerinden gelir ve en ufak teferruata kadar konuşulup neticeye varılır. Bir küçük erkek kardeş veya bir eş alınan karara tesir edebilir. Evin reisi aile fertlerinin fikrine önem vermeden harekete geçecek olursa büyük güçlüklerle karşılaşır. Kaderi tâyin edilmekte olan şahıs, hakkında alınan kararları dehşet içinde reddedebilir. Böyle olmakla beraber bir zamanlar aile meclislerinin kararlarına boyun eğmiş olan büyükler, kendi kabul ettikleri şeyi küçüklerinin de kabul etmelerini kesinlikle isterler. Bu arzunun gerisindeki müeyyide, Prusyalı bir babayı, hem kanun karşısında, hem geleneklere uygun olarak karısı ve çocukları üzerinde keyfi haklara sahip kılan müeyyideden çok farklıdır. Bu sebeple de Japonya'da yerine getirilmesi arzu edilen şeyler üzerinde daha az titizlikle durulduğu düşünülmesin, değişik olan sonuçtur. Japon aile hayatı, keyfi otoriteye önem vermeyi öğretmez ve böyle bir otoriteye kolay kolay boyun eğme alışkanlığını geliştirmez. İsteklerin yerine getirilmesi, aile fertlerinin hepsi için büyük bir kıymet ifade ettiği takdirde, ağır olsalar bile, arzu edilir. Bu,ortak bir sadakat duygusu adına yerine getirilmesi istenen bir harekettir.

Japonlar hiyerarşi alışkanlıklarını ilk olarak aile içinde öğrenirler, sonra da bu öğrendiklerini ekonomik hayatta ve idarî sahalarda tatbik ederler. Onlar yine burada, içinde bulundukları toplulukların gerçek hâkimi olsunlar veya olmasınlar, 'kendi özel mevkii'lerine nisbetle daha yüksek bir yer işgal etmiş olan şahıslara, fazlasıyla hürmet edildiğini öğrenirler. Mütehakkim karısı olan bir koca yahut küçük erkek kardeşinin tahakküm ettiği bir ağabey de usulen hürmet görür. Salâhiyetler arasındaki resmî hudutlar, arka perdede bir başkasının bulunmasıyla bozulmaz. Tahakküm etme olayına uyulacak şekilde, görünüşte değişiklik yapılamaz. Şekil olduğu gibi kalır. Başkasının esas mesul olan şahıs yerine resmen ve açıkça faaliyet göstermemesi, o şahsı incitmeme bakımından da faydalıdır. Ayrıca Japonlar, aile içinde edindikleri tecrübelerden alınan bir kararın çok fazla önem taşımasının sebebinin, bu kararın aile şerefini devam ettireceği şeklindeki kanaattan kaynaklandığını öğrenirler. Bu, ailenin başına tesadüfen gelmiş bir zalimin, kapris uğruna insafsız-

ca indirdiği yumruğun ağırlığı altında alınmış bir karar değildir. Aksine, bu kararı alan şahıs, herkesin önem verdiği ve şahsî arzuların sınırlandırılmasını gerektiren maddî ve manevî bir mevkiye sahip ve gerçekten güven veren bir kimsedir. Japonlar yumruk zoruyla iş görülmesini tasvip etmezler, fakat yine de ailenin yerine getirilmesini istediği şeyleri olduğu gibi kabul ederler ve statüsü tâyin edilmiş kimselere hürmette kusur etmezler. Aile büyükleri kuvvetli birer müstebit olma fırsatını bulamazlarsa da, aile içindeki hiyerarşi devam edip gider.

Amerikalılar, Japon aile hiyerarşisini böyle açıkça anlatan bir yazıyı Japonya'daki şahıslar arasındaki davranış standartlarından farklı olan kendi davranış standartlarını dikkate alarak okuyacak olurlarsa, Japon ailesindeki kuvvetlî ve tasvip gören hissî bağları tam olarak değerlendiremiyeceklerdir. Japon ailesinde fertler arasında fevkalâde bir birlik vardır ve bu kitabın ele aldığı konulardan biri de onların bunu nasıl başardıklarıdır. Bu arada, Japonların daha geniş idarî sahalarda ve ekonomik hayatta hiyerarşiyi arzu etmelerinin sebeplerini araştırırken, onların bu alışkanlığı aile içinde nasıl mükemmel bir şekilde elde ettiklerini de öğrenmek gerekir.

Japon hayatında var olan hiyerarşi nizamları, aile münasebetlerinde olduğu gibi sınıflararası münasebetlerde de kuvvetlidir. Tarihi boyunca Japonya, sağlam bir sınıf ve kast toplumu olmuştur. Senelerce kast nizamlarına alışmış olan bir milletin oldukça önemli bazı kuvvetli ve zayıf tarafının bulunacağı muhakkaktır. Japonya'da kast, Japon tarihi boyunca hayatın kuralı olmuştur. Milâttan sonra yedinci asırda kast'sız bir memleket olan Çin'den alınan yaşayış tarzı bile hiyerarşinin hâkim olduğu Japon kültürüne göre değiştirilmiştir. Yedinci ve sekizinci asırlarda Japon İmparatoru ve saray ileri gelenleri, büyük Çin ülkesinde bulunan Japon elçilerinin hayretle karşıladıkları yüksek Çin medeniyetinden aktardıkları alışkanlıklarla Japon kültürünü zenginleştirmeğe koyulmuşlardı. Bu işe büyük bir gayretle giriştiler. Bu devirden önce Japonya'nın yazılı bir dili yoktu; yedinci yüzyılda Çin ideogramlarını aldılar ve onları tamamen değişik bir dil olan Japoncayı yazmak için kullandılar. Japonların dağlara ve köylere nezaret eden ve halka iyilikler getiren kırk bin tanrılı dinleri vardı. Bu din son değişmeler sonucunda modern Şinto dini olarak yaşayan bir halk dini olmuştur. Japonlar yedinci yüzyılda 'Devleti korumak bakımından fevkalâde' (*) bir din olarak gördükleri Budizmi Çin'den alıp bütünüyle adapte ettiler. Japonya'nın dededen kalma ne genel ne de özel, büyük bir mimarî sanatı vardı; İmparatorlar bir Çin başşehrini örnek alarak yeni bir başşehir, Nara'yı kurdular ve Çin modelleri gözönünde tutularak büyük, süslü Buda tapınakları ve Buda manastırları inşa edildi. İmparatorlar, elçilerin Çin'den rapor halinde bildirdikleri unvanları, mevkileri ve kanunları topluma sundular. Dünya tarihinde müstakil bir milletin başka

(*) Sir George Sansom, Japan: A short Cultural History, (sayfa 131), Nara devrini ele alan, günümüzde yazılmış bir tarihten alınmıştır.

bir medeniyeti bu derece başarıyla, plânlı bir şekilde memlekete sokma olayının bir eşine daha rastlamak zordur.

Böyle olmakla beraber Japonya başlangıçtan beri Çin'in kastsız sosyal düzenini almayı başaramadı. Japonya'nın kendi bünyesine uydurduğu resmî unvanlar, Çin'de Devlet imtihanları geçiren idareciler içindi, Japonya'da ise bu unvanlar soyca âsil olanlara ve derebeylere verilmekteydi. Bu unvanlar Japon kast nizamının bir parçası oldu. Japonya birbirinin kuvvetini devamlı olarak kıskanan derebeylerin sahip oldukları bir yarı müstakil tımarlar memleketi haline geldi, söz konusu edilen sosyal düzenlemeler de, derebeyler, vasallar (vassals) ve muharipler (retainers) hesabına, onların sahip oldukları imtiyazlar göz önüne alınarak yapılmaktaydı. Japonya her ne kadar büyük bir gayretle Çin medeniyetini memlekete soktuysa da, Çin bürokrasisine benzeyen bir düzeni sağlayabilecek bir hayat tarzını, yahut yaşayışları son derece farklı olan insanları bir büyük klân halinde birleştiren Çin'in geniş klânlar sistemini, kendi hiyerarşi nizamına karşılık alıp adapte edemedi. Japonlar Çin'in ruhanî olmayan İmparator fikrini de kendilerine mal edemediler. İmparatorluk ailesinin Japonca ismi 'Bulutların Üzerinde Oturanlar' mânâsınadır ve sadece bu aileye mensup olanlar İmparator olabilirler. Çin'de hanedan sık sık değiştiği halde Japonya'da böyle bir şey olmamıştır, İmparatorun dokunulmazlığı vardır ve şahsı kutsaldır. Çin kültürünü Japonya'ya sokan Japon imparatorları ve saray ileri gelenleri, hiç şüphe yok ki bu konularda Çin nizamlarının ne gibi şeyler olduklarını hayal dahi edemiyorlar ve ne gibi değişiklikler yapmakta olduklarını düşünemiyorlardı.

Bundan dolayıdır ki Japonya'nın Çin'den aldığı kültüre rağmen, bu yeni medeniyet, irsen âsil olan derebeylerden ve vassallardan hangisinin memleketi kendi idaresi altına alacağı meselesi yüzünden asırlarca sürüp giden bir mücadeleye şahit oldu. Sekizinci yüzyılın sonralarında âsil Fujiwara ailesi hâkimiyeti ele aldı ve İmparatoru geri plânda bıraktı. Fujiwaraların hâkimiyeti zamanla derebeyler tarafından kabul edilmedi ve memlekette bir iç harp çıktı. Bu iç harp sırasında derebeylerden biri, meşhur Yoritomo Minamoto, âsilerin hepsini yendi ve memleketi, 'Barbarlara Boyun Eğdiren Başkumandan' mânâsına gelen eski bir askerî unvanla, Shogun unvanıyla idare etti. Yoritomo bu unvanı, Japonya'da âdet olduğu üzere, Minamoto ailesi için kendi neslinden gelenlerin diğer derebeyleri kontrol edebildikleri müddetçe, irsen geçen bir unvan haline soktu. İmparator yetkisiz, güçsüz bir şahsiyet haline gelmişti. İmparatorun esas önemi Shogunun ona hâlâ dinî otoritesinden dolayı bağlı olmasından ileri geliyordu. Onun halk üzerinde hiçbir kuvveti yoktu. Gerçek otorite, itaat etmeyen tımarlara silâhlı kuvvetlerle gücünü kabul ettirmeye çalışan bir askerî heyet tarafından sağlanıyordu. Her derebeyinin, daim-

yo, emrine amade silâhlı muharipleri, *samurai* vardı ve bu samurailer karışıklık günlerinde isyan eden tımara karşı koyarlar, yahut memleketi idare eden Shogunla mücadele ederlerdi.

On altıncı yüzyılda iç harp mahallî harpler halini aldı. Karışıklık günlerinden on, on beş sene sonra büyük İeyasu, bütün âsileri yendi ve 1603'de Tokugawa ailesinin ilk Shogunu oldu. Shogunluk iki buçuk asır kadar İeyasu soyundan gelenlere kaldı ve modern devrin başlarında, 1868 yılında, İmparatorun ve Shogunun 'çift idaresi' kaldırıldığı zaman ancak son buldu. Bu uzun Tokugawa devri, tarihte birçok bakımlardan son derece dikkate şayandır. Bu devirde, Tokugawaların hemen hemen en son nesline kadar, silâh zoruyla uzun zaman devam eden bir barış sağlandı ve Tokugawaların gayelerine çok güzel hizmet eden merkezileşmiş bir idare tatbik edildi.

İeyasu gayet güç bir problemle karşı karşıya kalmıştı ve kolay bir çözüm (solution) bulamamıştı. İç harpte kuvvetli tımarlara sahip bazı derebeyler ona karşı gelmişler ve ancak feci bir mağlubiyetten sonra boyun eğmişlerdi. Bunlara, Katılmayan Derebeyler (Outside Lords) deniyordu. İeyasu bu derebeylere kendi tımar ve samurailerini idare etmeye müsaade etmişti. Japonya'da derebeylerin hepsi, nüfus sahibi oldukları bölgelerde gerçekten çok fazla muhtardılar. Yalnız bu Derebeyler, İeyasu'ya hizmet etmek ve önemli işler yapmak şerefinden mahrum edilmişlerdi. Önemli mevkiler iç harpte İeyasu'ya yardım eden Katılan Derebeylere (İnside Lord) veriliyordu. İdaresi zor olan bu rejimi devam ettirebilmek için Tokugawalar, derebeylerin, daimyoların, kuvvetlenmelerine mâni olacak ve Shogunun idaresi için tehlike demek olan birleşmelerin önüne geçecek bir idare tarzına bel bağlıyorlardı. Böylece Tokugawalar derebeylik sistemini feshetmemekle kalmıyorlar, bilâkis onu Japonya'daki sulhu ve Tokugawa hanedanının hâkimiyetini devam ettirebilmek için daha kuvvetli ve daha rijit bir hale sokmağa çalışıyorlardı.

Derebeylikle idare edilen Japon toplumu büyük bir dikkatle sınıflara ayrılmış ve herkesin sosyal durumu veraset yolu ile tesbit edilmişti. Tokugawalar bu sistemi kuvvetlendirdiler ve kastların günlük davranışını ayrı ayrı, en ufak teferruata kadar kontrol ettiler. Her aile reisi kapı girişine kendi sınıf durumunu ve doğuştan sahip olduğu status'la ilgili hususları ilân etmek mecburiyetindeydi. Giyebileceği elbiseler, satın alabileceği yiyecekler ve kanunen oturabileceği ev, varisi bulunduğu sınıfa göre ayarlanmıştı. İmparatorluk ailesinden ve saraya mensup asillerden daha aşağıda, hiyerarşi nizamına göre tanzim edilmiş dört Japon kastı vardı: muharipler (samurai), çiftçiler, zanaatkârlar ve tüccarlar. Bunlardan daha aşağı olanlar ise toplum dışı (outcasts) kabul edilmişlerdi. Bu toplum dışı kabul edilenlerin sayıca en çok olanları ve bilinenleri tabu işlerde kullanılan işçiler, yani Eta'lardı. Bunlar çöp-

çüler, idam edilenleri gömenler, ölen hayvanların derisini yüzenler ve derileri tabaklayanlardı. Bu kimseler Japonya'nın bir nevi parya olan en aşağı sınıfını, daha doğrusu hiç dikkate alınmayan bir sınıfını teşkil ediyordu, insan yaşamıyormuş ve arazi yokmuş gibi onlara ait köyler arasındaki yolların mil hesabına göre uzaklıkları dahi hesaplanmamıştı. Bunlar son derece fakirdiler ve yaptıkları iş her ne kadar garantili idiyse de, esas düzenin dışında kalıyorlardı.

Tüccarlar, toplum dışı kabul edilmiş olanlardan, başka bir deyişle en aşağı sınıftakilerden biraz daha üstün bir mevkiye sahiptiler. Amerikalılara her ne kadar tuhaf gelirse de, derebeylikle idare edilen toplumlarda bu bir gerçektir. Tüccar sınıfı derebeyliği yıkan bir sınıftır. İş adamları hürmet gören ve müreffeh insanlar oldukça derebeylik çürür. Tokugawalar on yedinci yüzyılda Japonya'nın diğer milletlerle olan irtibatının kesilmesini, bugüne kadar hiçbir milletin kabul etmek zorunda kalmadığı son derece ağır kanunlarla resmen emrettikleri zaman, tüccarlar ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Japonlar Çin ve Kore sahilleri boyunca deniz ticareti yapıyorlardı ve bir tüccarlar sınıfı yavaş yavaş gelişmekteydi. Tokugawalar bu gelişmeyi belli bir genişlikten daha büyük kayık yapmayı veya böyle kayıkları işletmeyi büyük cezaları gerektiren suç kabul ederek durdurdular. Kullanılmasına müsaade edilen küçük kayıklar ise Asya kıt'asına kadar gidemiyor ve fazla ticaret eşyası taşıyamıyorlardı. İç ticaret de, malın içeri ve dışarı girip çıkmasına mâni olan sert kanunlarla birlikte, her tımarın sınırındaki gümrük vergileri ile ciddî bir şekilde engelleniyordu. Diğer kanunlar da tüccarların aşağı olan sosyal durumlarını daha da kötü bir pozisyona sokmağa yönelikti. Sarfiyatı sınırlandıran kanunlar, giyebilecekleri elbiseleri, taşıyabilecekleri şemsiyeleri, bir evlenme veya cenaze merasiminde harcayabilecekleri para miktarını tâyin ediyordu. Onlar samurai muhitinde yaşayamıyorlardı. Samurailerin, imtiyaz sahibi muhariplerin, kullandıkları kılıca karşı tüccarları koruyan bir kanun yoktu. Tokugawaların tüccarları kötü durumda tutma siyaseti şüphesiz ekonomik sahada başarısızlığa uğradı, çünkü bu devirde Japon toplumunda ticaret para esasına dayanıyordu. Yine de bu konuda büyük gayretler harcandı.

Tokugawa rejimi, sağlam bir derebeylik için lüzumlu olan iki sınıfı, muharipleri ve çiftçileri belli kalıplar içinde dondurdu. İeyasu tarafından son olarak bastırılan iç harpler sırasında büyük asker Hideyoshi'nin giriştiği meşhur 'kılıç avı' (sword hunt) hadisesi iki sınıf arasındaki ayrılığı daha o zaman kesinleştirmişti. Hideyoshi, köylüleri silâhsız hale sokmuş, sadece samurailere 'kılıç taşıma hakkını vermişti'. Muharipler, ne çiftçi, ne zanaatkâr, ne de tüccar olabiliyorlardı. Bunlar arasında en kötü durumda olanlar bile kanunen müstahsil olabilme hakkından mahrumdular; köylülerden zorla alınan vergilerden yıllık pirinç tahsisatını alan, asalak bir sınıf haline gelmişlerdi. Daimyo köylülerden alınan pirinci kontrol ediyor ve samurailere dağıtıyordu. Samuraiyi ki-

min besleyeceği meselesi söz konusu değildi, o tamamen kendi derebeyine bağlıydı. Japon tarihinin ilk devirlerinde derebeyi ve muharipler arasındaki bağlar, timarlar arasındaki bitip tükenmek bilmeyen harplerle temin edilmişti; Tokugawa devrindeki sulh müddetince ise bağlar ekonomik oldu. Çünkü timarın hizmetine giren muharip, Avrupa'dakilerden farklı olarak, ne arazisi ve serfleri olan bir efendi, ne de geliri iyi bir askerdi. O Tokugawa devrinin başlangıcında ailesi için tesbit edilmiş muayyen bir ücretle geçinen bir emekliydi. Aldıkları da büyük bir ücret değildi. Japon ilim adamları samurailerin ortalama aldıkları ücretin, çiftçilerin kazandıkları ücrete yakın olduğunu ve bunun kuru bir nafakadan ibaret bulunduğunu kabul ediyorlardı (*). Bir aile için böyle bir ücreti mirasçılar arasında bölüşmek kadar mahzurlu bir şey yoktu. Bunun sonucu olarak samurailer ailelerini sınırladılar. Onların en çok sinirlendikleri şey zenginlik ve gösterişin sağladığı prestijdi, dolayısiyle de tutumluluğun insana kazandıracağı üstün meziyetlerle ilgili adap ve prensiplere dört elle sarıldılar.

Samurailer diğer üç sınıftan, çiftçiler, zanaatkârlar ve tüccarlardan, büyük bir uçurum ayırmaktaydı. Bu üç sınıf 'halk tabakası'nı oluşturuyordu. Samurailer ise bunlardan ayrıydılar. İmtiyaz ve kast işareti olarak kullandıkları kılıç da sadece süs eşyası değildi. Onu halk tabakasından olan kimselere karşı kullanabiliyorlardı. Samurailer Tokugawa devirlerinden önce de bu haklara sahiptiler, 'samurailere karşı yakışık almayan bir harekette bulunan veya kendilerinden üstün olanlara hürmet göstermeyen halk tabakasına mensup kimseler oracıkta kesilebilir', şeklindeki İeyasu kanunlarıyla ise bu eski âdet tasdik ve tasvip edilmiş oluyordu. Halk tabakası ve samurailer arasında karşılıklı münasebetlerin kurulabilmesi İeyasu plânında yer almıyordu. İeyasu'nun siyaseti sert hiyerarşi nizamlarına dayanıyordu. Her iki sınıf da derebeyine karşı ayaklanabiliyor, her ikisi de doğrudan doğruya derebeyi ile hesaplaşabiliyordu; yalnız bunlar eskiden de olduğu gibi ayrı ayrı basamaklarda bulunuyorlardı. Yukarı veya aşağı olsun bu basamaklarda her konu ile ilgili kanun, nizam, kontrol ve karşılıklı münasebet yer alıyordu. Ayrı basamaklardaki bu insanlar arasında sadece bir mesafe vardı. Birbiri ardı sıra meydana gelen olaylar ister istemez bu sınıflar arasında bir köprü meydana getiriyordu, fakat bu durum, esas sistemin dışındaydı.

Tokugawa devrinde samurailer sadece kılıç kullanan kimseler olarak kalmamışlardı; yavaş yavaş derebeyin mallarına bakan kâhya durumuna gelmişler, klâsik drama ve çay merasimleri gibi insana huzur veren sanatlarda ihtisas sahibi olmuşlardı. Protokola ait her şey onların sahasına giriyor ve derebeyin entrikaları onların usta idareleriyle icra ediliyordu. Sulh içinde geçen ikiyüz yıl uzun bir zamandır, bundan başka keyfî olarak kılıç kullanmanın da bir sınırı vardı. Kast nizamlarına rağmen nazik, artistik ve hoş meşguliyetlere fazlasıyla yer veren bir yaşayış tarzı geliştiren tüccarların yaptığı gibi, samurailer

(*) Herbert Norman tarafından aktarılmıştır, Japan's Emergence as a Modern State, sayfa 17.

de, iyi kılıç kullanmalarına rağmen, insana huzur veren sanatları da geliştiriyorlardı.

Çiftçiler, samurailere karşı kanunen müdafaasız olmalarına, pirincin ellerinden zorla ve fazlasıyla alınmasına ve sınırlayıcı kurallara rağmen bir nevi teminat altındaydılar. Sahip oldukları çiftlikler garantiliydi ve Japonya'da arazi sahibi olmak insana nüfuz da sağlamaktaydı. Tokugawa rejiminin hâkim olduğu devirde arazi sürekli olarak başkasına terkedilemezdi. Avrupa derebeyliğinde olduğu gibi bu, derebeyi için değil de, fert olarak ziraatçi için bir garanti idi. Çiftçi, fazlasıyla kıymet verdiği arazisi üzerinde daima hak sahibiydi ve kendi neslinden gelenler bugün pirinç tarlalarını nasıl ekip biçiyorlarsa, arazisini aynı şekilde, aynı itina ve aynı çalışkanlıkla işliyordu. Bu çiftçiler, Shogunun hükümetini, daimyonun tesislerini ve muharip samurailerin maaşları dahil, yaklaşık iki milyon nüfuslu parazit üst sınıfı besleyen bir Atlas (göklere destek olduğu söylenen bir mabut) idi. Çiftçi mahsulünün bir kısmını, yüzde hesabına göre derebeyine vergi olarak veriyordu. Bir pirinç memleketi olan Siyam'da ananevî vergi oranı yüzde on iki iken Tokugawa devrinde, Japonya'da bu miktar yüzde kırk oranında idi. Gerçekte bu daha da yüksekti. Bazı tımarlarda bu miktar yüzde sekseni buluyordu ve çiftçinin emeği ve zamanı ağır angaryalar veya işlerle hemen her fırsatta harcanmaktaydı. Samurailer gibi çiftçiler de ailelerini sınırladılar ve Tokugawaların hüküm sürdükleri asırlar boyunca Japonya'nın nüfusu hemen hemen aynı kaldı. Bir Asya memleketi için uzun sulh devri boyunca bu sabit nüfus sayısı, rejim hakkında pek çok şey söylemektedir. Rejim, hem alınan vergilerle beslenen muharipler, hem de müstahsil sınıf için konan yasaklar konusunda son derece sert hareket ediyordu, bununla beraber bu, uşak ve efendi arasındaki münasebetlerde nisbeten güvenilen bir rejimdi. Her şahıs kendi mükellefiyetlerini, imtiyazlarını ve mevkiini biliyordu ve bunlara tecavüz edildiği takdirde, en fakir olan bile bu durumu protesto edebilmekteydi.

Korkunç derecede fakir olan çiftçiler bile sadece derebeyine itiraz etmekle kalmıyor, Shogunluğa bağlı otoriteleri de protesto ediyorlardı. İki buçuk asırlık Tokugawa devri müddetince bu çeşit ayaklanmalardan en az bin tane olmuştur. Bu ayaklanmalar vergi olarak gelirin 'yüzde kırkını asillere, yüzde altmışını ise çalışanlara bırakan', anane haline gelmiş ağır kanunlara karşı değildi, bunlar bu tip vergilere ilâve olarak konan diğer vergileri protesto etmek maksadıyla yapılmaktaydı. Şartlar dayanılmaz olunca çiftçiler, büyük kitleler halinde derebeyine karşı ayaklanıyorlardı, fakat istida verme ve tenkid etme gibi işler belli bir düzen içinde olup bitiyordu. Çiftçiler, bazı şeylerin düzeltilmesi için resmî dilekçeler kaleme alıyorlar ve onları daimyonun kâhyasına veriyorlardı. Bu dilekçe durdurulduğu yahut derebeyi onların şi-

kâyetlerine aldırış etmediği zaman, şikâyetleri yazılı olarak Shogunluğa vermek üzere temsilcilerini başşehre yolluyorlardı. Fevkalâde hallerde ise bu yazılı şikayetin güvenle gönderilebilmesi, başşehir sokaklarında tahtırevan içinde geçen bir yüksek memurun bindiği araca gizlice sokularak mümkün olabiliyordu. Dilekçeyi yerine getirmek için çiftçilerin göze aldıkları güçlükler ne olursa olsun, sonuçta o yazılı şikâyet, Shogun hükümeti tarafından inceleniyor ve kararların hemen hemen yarısı köylülerin lehinde oluyordu. (*)

Böyle olmakla beraber çiftçilerin istekleriyle ilgili olarak Shogunluğun aldığı kararlar, Japon kanun ve nizamlarının isteklerine cevap vermekten uzaktı. Şikâyetler makul ve Devletin önem verebileceği şeyler olabilirdi, yine de köylü liderler bu hareketleriyle amansız hiyerarşi kanunlarına itaatsızlık etmiş oluyorlardı. Shogunluğun lehte aldığı herhangi bir kararın önemi yoktu, onlar hiyerarşinin esasını oluşturan sadakat kanununa karşı gelmiş bulunuyorlardı, buna da göz yumulamıyordu. Liderler bu sebeple ölüme mahkûm ediliyorlardı. Haklı olmaları hiçbir şey ifade etmiyordu. Köylüler de bu çaresizliği kabul etmişlerdi. Mahkûm edilen insanlar kendi kahramanlarıydı ve kalabalık halinde, liderlerin yağ içinde kaynatıldığı, yahut kafası kesildiği, veya işkence edildiği infaz yerine gelirlerdi. İnfaz sırasında Japon kanun ve nizamları dolayısiyle ses çıkaramazlardı. İnfazdan sonra ise ölenlerin türbelerini inşa edebilir, onlara şehit gözü ile bakıp hürmet edebilirlerdi. Bu infaz meselesini kendilerinin bizzat yaşadıkları hiyerarşi kanunlarının esası olarak kabul ediyorlardı.

Kısaca, Tokugawa Shogunları, tımarların içindeki kast yapısını kuvvetlendirmeğe ve her sınıfı derebeyine tâbi kılmağa çalıştılar. Her tımarda derebeyi, hiyerarşinin zirvesinde bulunuyordu ve kendisine bağlı olanlar üzerinde salâhiyetlerini kullanmakta serbestti. Shogun için en büyük idarî problem, daimyoyu kontrol etmekti. Her şey derebeylerin birlik kurmalarına veya hücum plânları hazırlamalarına mâni olacak şekilde hazırlanıyordu. Tımarların sınırlarında herhangi bir derebeyin dışarıya kadın yollamaması ve içeriye kaçak silâh sokmaması için 'dışarıya yollanan kadınları ve içeriye giren silâhları' sıkı bir göz hapsine alan pasaport ve gümrük memurları vardı. Hiçbir derebeyi Shogunun müsaadesi olmadan evlenemiyordu, aksi takdirde korkunç bir siyasî birlik meydana gelebilirdi. Köprüleri dahi tamir etmiyorlar böylece de tımarlar arasındaki ticarete mâni olmaya çalışıyorlardı. Shogunun yolladığı casuslar daimyonun ne gibi masraflar yaptığını gayet iyi haber veriyor ve derebeylerin hazineleri dolduğu zaman ise, eski hale sokmak için, Shogun daimyoyu fazla paraya mal olacak genel işler yapmağa zorluyordu. Kurulmuş olan nizamların en önemlisi de derebeyin senenin yarısını başşehirde geçirmesi ve tımardaki malikânesine döndüğü zaman ise karısını Yedo' (Tokyo) da, Shogunun kontrolü altında, rehine olarak bırakmak mecburiyetinde olmasıydı. Böylece

(*) Borton, Hugh, **Peasent Uprisings in Japan of the Tokugawa Perioid**, Asyalı Japon Toplumu ile ilgili incelemeler, 2. Seri, 16 (1938)

Shogunun idaresi, zorbalığını sürdürebileceği ve hiyerarşideki üstünlüğünü kuvvetlendirebileceği bir durumu garanti ediyordu.

Hiç şüphe yok ki İmparator tarafından tâyin edilmiş bir idareci olması dolayısiyle Shogun, idarî kademenin son kilit-taşı değildi. İmparator irsen âsil *(kuge)* olan maiyeti ile birlikte Kiyoto'da tecrit edilmiş ve otoriteden mahrum bırakılmıştı. İmparatorun malî kaynakları en az geliri olan herhangi bir derebeyin gelirinden daha da azdı, saraydaki merasimler Shogunluk tarafından çıkarılan kanunlarla tamamen sınırlandırılmıştı. Böyle olmakla beraber en kuvvetli Tokugawa Shogunları bile, İmparatorla devleti fiilen idare eden şahsın çift idaresini ortadan kaldırmağa cesaret edemiyordu. Böyle olmakla beraber bu idare tarzı Japonya için yeni değildi. On ikinci asırdan beri bir Shogun, memleketi gerçek otorite sahibinin hurda tahtı adına idare etmekteydi. Bazı asırlarda iş bölümü öyle alıp yürümüştü ki bir gölgeden ibaret olan İmparator gerçek gücünü, ruhanî olmayan ve veraset yoluyla reisliğe getirilmiş bulunan bir şahsa bırakıyor, bu reis de veraset yoluyla müşavir olan bir başka şahsa bu otoriteyi tatbik ettiriyordu. Esas otoriteyi tatbik için devamlı olarak vekâlet veriliyordu. Tokugawa rejiminin son ve dehşet veren günlerinde bile, Komodor Perry arka plânda bir İmparatorun varlığından şüphe etmemiş ve bizim 1858 tarihinde Japonya ile ilk ticarî anlaşmayı yapan elçimiz, Towsend Horris, bir İmparatorun var olduğunu bulup çıkarmak zorunda kalmıştı.

Gerçek şudur ki, Japonların İmparator anlayışı Pasifik adalarında sık sık rastlanan bir kavramdır. İmparator devlet işleriyle ya bizzat meşgul olabilen veya bu işlerden uzakta tutulan ruhanî bir reistir. Pasifik adalarının bir kısmında da o, ya kendi otoritesini bizzat tatbik ediyor veya bir başkasına vekâlet veriyordu. Her iki halde de şahsı daima kutsaldı. Yeni-Zeland kabileleri arasında Kutsal Reis o derece kutsaldı ki, kendisi yemek yiyemezdi, hattâ yemek yedirilen kaşığın kutsal dişlerine dokunmaması lâzımdı. Memleket dışına çıktığı zaman ise onu taşımak gerekiyordu, çünkü mukaddes ayağının bastığı toprak otomatik olarak o derece kutsallaşıyordu ki bu arazinin Kutsal Reise ait bir mülk olması zarureti ortaya çıkıyordu. Özellikle başı o derece kutsal kabul ediliyordu ki, hiç kimse ona dokunamazdı. Samoa ve Tonga gibi bazı Pasifik adalarında Kutsal Reis dünyevî işlerle uğraşmıyordu. Devlet işlerini ruhanî olmayan bir reis idare ediyordu. On sekizinci asrın sonlarında Doğu Pasifik'teki Tonga adasını ziyaret eden James Wilson, o ada hükümetinin 'Başkumandan tarafından bir nevi siyasî mahkûm haline sokulan kutsal bir hükümdara sahip Japon hükümetine çok benzediğini', (*) yazıyordu. Tonga Kutsal

*) Wilson, James, A missionary voyage to the souther Pacific Ocean performed in the years 1796, 1797 and 1798 in the ship Duff. London, 1799, sayfa 384. Tongan society, Edward Winslow Gifford tarafından aktarılmıştır. Bernice P. Bishop Museum, Bulletin 61, Hawaii, 1929.

Reisleri de kamu işlerinden tecrit edilmişlerdi, yalnız dinî âyinlerle ilgili vazifelerini yerine getiriyorlardı. Bahçelerin ilk meyvalarını kabul etmek ve kimse yemeden bir merasim yapmak zorundaydılar. Kutsal Reis öldüğü zaman, ölümü 'gökler boş kaldı' ifadesiyle ilân edilir ve merasimle muhteşem bir mezara gömülürdü. Bu Ruhanî Reis'in devlet idaresinde hiçbir rolü yoktu.

Politik bakımdan güçsüz olduğu ve 'Başkumandan tarafından bir nevi siyasî mahkûm haline getirildiği' zaman bile İmparator, Japonlara göre, hiyerarşideki 'özel mevkiini' dolduruyordu. İmparatorun dünyevî işlere fiilen iştirâk etmesi, onlar için İmparatorun statüsü bakımından hiçbir şey ifade etmiyordu. Kiyoto'daki saray barbarlara Baş Eğdiren Başkumandanların asırlarca süren idareleri müddetince muhafaza edilen kıymetli bir yerdi. İmparatorun yaptığı işler, bir Batı görüşüne göre ancak lüzumsuzdu. Halbuki hiyerarşinin gerektirdiği sert ve belirli rollere her hususta alışık olan Japonlar, bu meseleye Batılılardan farklı bir görüşle bakıyorlardı.

İmparatordan toplum dışı kabul edilenlere kadar herkes için son derece açık ve kesin olan derebeylik devrinin hiyerarşi sistemi, modern Japonya'ya fazlasıyla tesir etmiştir. Bundan başka derebeylik rejimi kanunen ancak yetmiş beş yıl önce son bulmuştu; kuvvetli millî alışkanlıkların bir insan ömrü boyunca yok olamıyacağı da muhakkaktır. Modern devirlerdeki Japon devlet adamları bile, gelecek bölümde göreceğimiz gibi, memleket meseleleriyle ilgili işlerde radikal değişiklikler yapacakları yerde, eski sistemi muhafaza etmek için titizlikle hazırlanmış plânlar ortaya koymuşlardı. Japonlar, insan davranışının en küçük teferruata kadar plânlandığı ve statüsünün tâyin edildiği bir dünya için, herhangi bir müstebit topluluktan çok daha fazla şartlandırılmışlardı. Kanun ve nizamın demir pençe ile devam ettirildiği böyle bir dünyada Japonlar, iki asır boyunca dikkatle plânlanmış olan hiyerarşiye asayiş ve emniyet gözüyle bakıyorlardı. Bilinen hudutlar dahilinde kaldıkları ve bilinen mükellefiyetleri yerine getirdikleri müddetçe, kendi dünyalarına güvenebilmekteydiler. Eşkiyalık kontrol ediliyor, derebeyler arasındaki iç harbe mânı olunuyordu. Vatandaş, haklarının çiğnendiğini ispat edebildiği takdirde, çiftçilerin istismar edildikleri zaman yaptıkları gibi, yüksek bir makama baş vurabiliyordu. Bu, şahıs için tehlikeli olmakla beraber tasvip de ediliyordu. Hattâ Tokugawa Shogunlarının iyileri, herhangi bir vatandaşın dilekçesini içine atabileceği bir Şikâyet Kutusu hazırlamışlardı ve bu kutunun anahtarı sadece Shogunda bulunuyordu. Japonya'da davranışları tesbit eden haritada yer alamayan saldırıların tashihine gidileceği garantiydi. Şahıslar bu haritaya güveniyorlardı, ona göre hareket ettikleri müddetçe de emniyet içinde oluyorlardı. Cesur ve şerefli bir insan olduğunu bu haritaya karşı gelerek veya onu değiştirmeye çalışarak göstermiyor, bilâkis ona uymakla ortaya koyuyor-

du. Tesbit edilmiş sınırlar içinde bu harita, Japonlar için bilinen ve güvenilen bir dünya idi. Onun kuralları bir decalogue'da (On Emir - Musa Peygamberin Tebliğleri) var olan mücerret ve ahlâkî prensipler değildi, bu kurallar şu veya bu durumda neyin lüzumlu olduğunu; bir samurai veya halk tabakasından bir şahıs için neyin gerektiğini; bir büyük erkek kardeşle bir küçük kardeşe nelerin yakıştığını belirten, ufak tefek şeylerdi.

Japonlar bu sistem dahilinde, hiyerarşi rejiminin kuvvetli idaresi altında diğer bazı milletler gibi, yumuşak başlı ve itaatkâr insanlar olarak yetişmiyorlardı. Her sınıf için bazı garantilerin var olduğunu kabul etmek önemlidir. Toplum dışı olanların bile özel olarak giriştikleri işleri garanti altındaydı ve otoriteler kendi kendilerini besleyen bu sınıf halkını bir varlık olarak kabul ediyorlardı. Her sınıfta şiddetle konmuş yasaklar vardı, fakat bir nizam ve emniyet hüküm sürmekteydi.

Kast yasaklarında birtakım esneklikler vardı, meselâ Hindistan'daki yasaklar için bu söz konusu değildi. Japon âdetleri, kabul edilen nizamları zorlamadan sistemi tatbik için çeşitli sarih usuller, teknikler ortaya koyuyordu. Bir insan kendi kast durumunu birkaç şekilde değiştirebiliyordu. Japon ekonomisinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, tefeciler ve tüccarlar zenginleştikçe, daha yüksek sınıfa geçmek için anane haline gelmiş pek çok hileye baş vuruyorlardı. Bu şahıslar rehinlerle ve kiralarla 'arazi sahibi' olmuşlardı. Köylülerin arazi satamadıkları doğrudur. Fakat çiftliklerin kiraları o kadar yüksekti ki köylüleri kendi topraklarında bırakmak daha kârlı oluyordu. Tefeciler arazi sahibi olmuşlardı ve kira alıyorlardı; Japonya'da bu şekilde 'arazi sahibi olmak' kârlı olduğu kadar prestij de sağlıyordu. Bu gibi kimselerin çocukları samurailerle evleniyor, böylece de orta sınıfa mensup oluyorlardı.

Kast sisteminde anane haline gelmiş diğer bir hileli oyun şekli ise, bir başkasını evlâtlığa kabul etme âdetidir. Bu, samurai statüsünü 'satın alma'yı sağlayan bir usuldü. Tokugawaların koydukları bütün yasaklara rağmen tüccarlar zenginledikçe oğullarını samurai ailelerine manevî evlât olarak vermeğe çalışıyorlardı. Japonya'da erkek çocuklar çok ender olarak evlâtlığa kabul edilirler. Bir erkek çocuğu evlâtlığa kabul eden bir aile, onu genellikle kızı için koca olarak düşünür. Bu çocuk 'evlât edinilmiş koca' olarak bilinir ve kayın pederinin varisi olur. İsmini kendi aile kaydından sildirip karısının aile kaydına sokmak için pek çok para verir. Karısının ismini alır ve kayın validesi ile birlikte yaşar. Fiat yükseldikçe elde edilen avantaj da artar. Çünkü refah içindeki tüccar ailesinden gelenler samurai olurlar, fakirleşmiş samurai ailesi ise servetten istifade eder. Kast sistemine hiç dokunulmaz. Yalnız sistemde zenginin yüksek sınıf statüsüne ulaşmasını sağlayacak entrikalar çevrilmiş olur.

Bundan dolayıdır ki Japonlar kastların sadece kendi içlerinden evlenmelerini istemiyorlardı. Herkesin tasvip ettiği kastlar arası evliliğe izin veren nizamlar vardı. Zengin tüccarlar arasından fakirleşen samurai sınıfına doğru süzülme, Batı Avrupa ile Japonya arasında büyük bir fark yaratıyordu. Avrupa'da derebeyliğin ortadan kalkmasına sebep, kuvvetli bir orta sınıfın büyüyen ve artan gücü ve modern endüstri devrini bu sınıfın idare etmesiydi. Japonya'da böyle kuvvetli bir orta sınıf ortaya çıkmamıştı ve tüccarlarla tefeciler tasvip edilen metodlarla yüksek-sınıf statüsünü 'satın alıyor'lardı. Tüccarlarla fakirleşen samurailer dost olmuşlardı. Her iki medeniyette de derebeylik ölüm sancıları içinde kıvranırken Japonya'nın sınıflar arası hareket kabiliyetini Avrupa'da olduğundan çok daha fazla müsamaha ile karşıladığını belirtmek hayret vericidir, bunun böyle olduğunu gösteren en büyük delil ise aristokrat ve burjuva sınıfları arasında herhangi bir sınıf mücadelesinin olmayışıdır.

Bu iki sınıf arasındaki iş birliğinin Japonya'da karşılıklı avantaj sağladığına işaret etmek kolaydır; böyle bir durum Fransa'da da olabilirdi. Batı Avrupa'nın bazı yerlerinde görülen işbirliği de münferit örnekler halinde avantaj sağlıyordu, ama Avrupa'daki sınıflar son derece rijitti ve sınıf mücadelesi Fransa'da aristokrasinin ortadan kalkmasına sebep olmuştu. Japonya'da ise sınıflar birbirine yaklaşıyordu. Eskimiş Shogunluğu ortadan kaldıran kuvvet, sermayedar tüccarlarla muharip-samurailer arasındaki birlikten doğmuştu. Japonya'da modern devir aristokratik rejimi muhafaza etti. Sınıflar arasında hareketi sağlamak için Japonların tasvip ettikleri usuller olmasaydı bu yapılamazdı.

Japonların, büyük bir titizlikle ve açık olarak ortaya koymuş oldukları davranış haritasını beğenmelerinin ve ona inanmalarının pek çok haklı sebebi vardı: Bir insan kaidelere bağlı kaldığı müddetçe mutlaka emniyet içinde bulunuyordu; meşru olmayan saldırılar için üst makamlara dilekçe verebiliyor ve menfaat göz önünde tutularak bazı hileli oyunlar oynanabiliyordu. Bu harita, sorumlulukların karşılıklı olarak yerine getirilmesini gerektiriyordu. On dokuzuncu asrın ilk yarısında Tokugawa rejimi son bulduğu zaman hiçbir Japon topluluğu bu haritayı parçalayıp bir kenara atmak istememişti. Japonya'da bir Fransız İhtilâli patlak vermemişti, bir 1848 de olmamıştı, ama durum hiç de iyi değildi. Halk tabakasından tutun da Shoguna kadar her sınıftan halk tefecilere ve tüccarlara borçlanmıştı. Üretici olmayan sınıfların çokluğu ve alışagelmiş resmî masraflar dayanılmaz bir hal almıştı. Fakirlik sıkıştırdıkça derebeyler kendi idareleri altındaki samurailerin tesbit edilmiş ücretlerini bile ödeyemiyor ve bütün derebeylik şebekesi gülünç duruma düşüyordu. Derebeyler köylülerin zaten yüksek olan vergilerini daha da arttırarak borçtan kurtulmağa çalışıyorlardı. Bu seneler, fazla vergi toplanan senelerdi. Ve

çiftçiler büyük sıkıntı içindeydiler. Shogunluk bile iflâs etmişti ve durumu eskisi gibi idare edebilmek için elinden geleni yapıyordu. 1853 yılında Amiral Perry, askerleriyle birlikte Japonya'ya girdiği zaman Japonya müthiş bir iç sıkıntı içindeydi. Onun Japonya'ya zorla girişini, 1855 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'yle yapılan bir ticarî anlaşma takip etti. O zaman Japonlar bunu reddedecek durumda değillerdi.

Böyle olmakla beraber Japonya'da, geçmişe dönmek, eski hale sokmak (restore) mânâsına gelen bir parola, *Isshin* kullanılma başlandı. Bu, ihtilâlin zıddıydı, bir ilerleme demek de değildi. 'İmparatora eski mevkiini iade edin' şeklindeki çağrıya aynı derecede popüler olan 'barbarları kovun' çağrısı da katılıyordu. Millet tecrit yıllarının altın çağına dönme programını desteklemekteydi ve bunun imkânsız olduğunu gören birkaç lider ise hainice öldürüldü. Bu durum karşısında, ihtilâlci olmayan bu Japon memleketinin Batı pattern'lerine kendisini uydurmağa çalışması ihtimali ortadan kalkmıştı, halbuki o elli sene içinde Batı milletleri ile kendi esaslarına dayanarak rekabete girişecekti. Böyle de oldu. Japonya, yüksek mevki sahibi bir grup nüfuzlu Japonun veya yaygın bir fikrin tesiri altında kalmadan, hedefe ulaşmak için asla Batılı olmayan kendi gücünü kullandı. Bir Batılı 1860'larda geleceği kristal bir küre içinde görebilseydi buna inanamıyacaktı. Bu küre içinde on sene sonra Japonya'nın bir karışıklığa, bir ihtilâle sürükleneceğine dair bir işaret de görülmeyecekti. Bununla beraber imkânsız gibi görülen şeyler oldu. Geri kalmış ve hiyerarşi idaresi altında bulunan Japon halkı, yeni bir akıma kapıldı ve onu destekledi.

4

MEİJİ REFORMU

Japonya'da modern devir, 'İmparatora eski yerini verin (restore) ve barbarları kovun' *Sonno Joi* sloganı ile başlamaktaydı. Bu, Japonya'yı dış dünyanın tesiri altında kalarak bozulmaktan koruma ve İmparatorla Shogunun çift idaresinin hâkim olduğu devirden on asır önceki altın çağa dönme çarelerini aramaktı. İmparatorun Kyoto'da bulunan maiyeti aşırı derecede restorasyon taraftarıydı. İmparator taraftarlarının zaferi, İmparatoru destekleyenlerin yabancıları hor görmeleri ve onları memleketten kovmaları demekti. Yine bu zafer, Japonya'da anane halindeki yaşayış tarzına tekrar yer verilmesini gerektiriyor ve 'yenilik taraftarları' (reformers) nın hiçbir konuda söz sahibi olmamalarını da zarurî kılıyordu. Shogunluğu devirmek için uğraşan ve bu işte liderlik eden kuvvetli tımarlara sahip büyük Katılmayan Derebeyler, Japonya'yı restorasyon ile idare edebileceklerini düşünüyorlardı ve idaredeki personelin değiştirilmesini istiyorlardı. Çiftçiler topladıkları pirincin çoğuna sahip olmayı arzuluyorlar, 'yeniliklerden' ise nefret ediyorlardı. Samurailer emekli maaşlarını almaya ve kılıçlarını daha büyük zaferler için kullanmaya izin verilmesini istiyorlardı. Restorasyon kuvvetlerine sermaye veren tüccarlar ticarî zihniyetin yayılmasını arzu ediyor, fakat derebeylik sistemini asla suçlamıyorlardı.

Anti-Tokugawa kuvvetleri zafer kazandığı ve 1868'de İmparatorun yeniden eski mevkiini almasıyla 'çift idare' son bulduğu zaman, galipler Batı standartlarına nisbetle son derece muhafazakâr bir tecrit politikası tatbik ettiler. Başlangıçtan beri rejim zıt bir yöndeydi. Daha bir sene geçmeden bu yeni rejim, daimyonun tımarlardan vergi toplama hakkını kaldırdı. Gayrimenkul tapu sicillerini ele aldı ve köylünün 'daimyoya yüzde kırk' nisbetinde verdiği vergiyi kendisi toplamaya başladı. İstimlâkler bedel karşılığında yapılıyordu. Hükümet her daimyoya kendi normal gelirinin yarısı tutarında bir para tahsis etti.

Aynı zamanda daimyoyu, muharip samurailerı beslemekten ve masraflı umumî işler yapmaktan muaf tuttu. Muharip samurailer, daimyo gibi hükümetten emekli maaşı aldılar. Beş sene içinde sınıflar arasındaki bütün kanunî eşitsizlikler acele olarak kaldırıldı. Kast ve sınıf işaretleri ve elbise farkları yok edildi. Örgülü saçlar bile kestirildi. Toplum dışı olanlar hürriyete kavuştu, araziyi ferağ etmeye mâni kanunlar kaldırıldı. Tımarları ayıran hudut işaretleri kaldırıldı. Budizm devlet işlerinden ayrıldı. 1876 sıralarında daimyo ve samurai maaşları 5 ile 15 sene içinde toptan ödenecek şekilde değiştirildi. Ödenecek para, her şahsın Tokugawa devrinde tesbit edilmiş gelirine göre az veya çoktu ve derebeylikle ilgisi olmayan yeni ekonomik hayatta bu para onların teşebbüslere girişmelerini sağladı. 'Bu, tüccarların ve sermayedar prenslerin, derebeylerle yahut arazi sahibi prenslerle özel şekilde birleşmeleri olayının güven altına alındığı son safha idi; bilindiği gibi bu birlik zaten Tokugawa devrinde yapılmakta idi'. (*)

Henüz bebelik devresinde olan bu Meiji rejiminin insanı hayretler içerisinde bırakan reformları popüler değildi. 1871 ve 1873 yılları arasında, bu gibi kanunlardan ziyade Kore'yi istilâ etme arzusu çok daha yaygın ve kuvvetli idi. Meiji hükümeti sadece şiddetli reform hareketlerinde ısrar etmekle kalmıyor, istilâ tasavvurunu da ortadan kaldırıyordu. Hükümet programı, Meiji hükümetini kurmak için çarpışanlardan pek çoğunun arzularına o derece karşı koyuyordu ki, 1877 sıralarında, bu büyük ekseriyetin en büyük lideri Saigo, hükümete karşı büyük bir isyan düzenledi. Saigo'nun ordusu, restorasyonun ilk yılından beri Meiji rejiminin ihanetine uğrayan ve derebeylik rejiminden önceki İmparatorluğa taraftar olanların özlemlerini temsil ediyordu. Hükümet ise samurai olmayan gönüllü asker topladı ve Saigo'nun samurailerini mağlup etti. Fakat isyan, Japonya'da hüküm süren rejimin herkesi tatmin etmediğini açıkça göstermiş oldu.

Çiftçilerin tatmin edilmedikleri de aynı şekilde görüldü. 1868 ve 1878 yılları arasında Meiji idaresinin devam ettiği ilk on sene içinde, eh az 190 zirai ayaklanma oldu. 1877'de yeni hükümet, köylünün büyük vergi yükünü azaltmak için, geç olmakla beraber ilk defa tedbirlere baş vurmuş ve rejimin hükümeti başarısızlığa uğrattığını anlamıştı. Çiftçiler okullar yapmağa, mecburi askerliğe, arazinin kadastrosunun yapılmasına, örgülü saçların kesilmesine, toplum dışı olanlarla kanunî eşitliğe, resmî Budizm konusundaki şiddetli yasaklara, takvim reformuna ve yerleşmiş olan yaşayış tarzlarını değiştiren diğer birçok kanunlara karşı gelmekteydiler.

(*) Norman, sayfa 96.

Acaba böyle şiddetli ve popüler olmayan reform hareketlerine girişen 'hükümet erkânı' kimlerden oluşmuştu? Bunlar derebeylik zamanında, Japon geleneklerine göre birleşmeleri tasvip edilen fakir samurailerle tüccar sınıfının meydana getirdiği kimselerdi. Bu kimselerden samurai sınıfına dahil olanlar derebeyi hesabına, maden ocaklarını, tekstil sanayiini, mukavva imalâtını ve buna benzer işleri idare eden ve derebeyinin mabeyincileri ve kâhyaları olarak idare etme sanatını öğrenen muharip samurailerdi. Tüccar sınıfına dahil olanlar ise samurai statüsünü satın alan ve faydalı teknik bilgiyi samurailer sınıfında yayan tüccarlardı. Bu samurai - tüccar anlaşması, Meiji siyasetini ortaya atan ve onun icraatını plânlayan, muktedir ve kendinden - emin idarecilerin yetişmesini sağladı. Böyle olmakla beraber esas problem bu idarecilerin hangi sınıftan geldiği değildi, önemli olan onların nasıl bu kadar muktedir ve bu kadar realist kimseler olabilmeleriydi. Japonya, on dokuzuncu asrın son yarısında orta çağdan kurtulmağa çalıştığı ve bugünkü Siyam kadar zayıf olduğu bir sırada, bugüne kadar hiçbir milletin başaramadığı en büyük ve en mükemmel işleri kavrayıp yapmağa muktedir liderler yetiştirdi. Bu liderlerin kuvveti, hattâ zaafı ananevî Japon karakterinin derinliklerindeydi ve bu kitabın esas gayesi bu karakterin eskiden ve bugün nasıl olduğunu münakaşa etmektir. Ancak bu takdirde Meiji devlet adamlarının teşebbüslerinde nasıl muvaffak olduklarını anlayabiliriz.

Onlar üzerine aldıkları işe ideolojik bir inkilâp (revolution) olarak bakmıyorlardı. Bir görev olarak onu ele alıyorlardı. Gaye kendi anlayışlarına göre Japonya'yı diğer milletlerin kıymet vereceği bir memleket haline sokmaktı. Mevcut âdetlere ve inançlara kıymet veriyorlar, derebeyi sınıfını kötülemiyorlardı. Bu sınıfı asla yıkmadılar. Rejimi desteklemelerini sağlamak için derebeylere çok para vermeyi denediler. En son olarak da köylülerin durumunu düzelttiler. Bu düzeltmenin on sene gecikmesi rejimden bir şeyler bekleyen köylülerin isteklerine kıymet vermediklerinden değildi, esas sebep ilk Meiji hazinesinin acıklı haliydi.

Meiji hükümetini idare eden enerjik ve mahir devlet - adamları, Japonya'da hiyerarşiye son verme fikrini kabul etmiyorlardı. Restorasyon İmparatoru zirveye çıkarıyor, Shogunu ortadan kaldırıyor, böylece de hiyerarşi düzenini basitleştiriyordu. Restorasyondan sonraki devlet adamları tımarları kaldırarak, bir insanın kendi efendisine, derebeyine göstermekle mükellef olduğu sadakatla devletine göstermek mecburiyetinde olduğu sadakat arasındaki çatışmayı kaldırmış oldu. Bu değişiklikler hiyerarşi âdetlerini yok etmiyor, aksine onlara yeni bir mevki veriyordu. Japonya'nın yeni liderleri 'Ekselânslar,' ustalıkla yaptıkları programları halka kabul ettirmek için daha kuvvetli bir merkezî idare kurdular. Üst kademelerden halka bazı ihsanlarda bulunuluyor, arkadan da ondan bir şeyler isteniyordu, böylece devlet adamları uzun zaman

iktidarda kalabilmişlerdi. Fakat takvimde yenilik yapılmasını, umumî okulla rın inşa edilmesini yahut toplum dışı olanlara eşitlik hakkının tanınmasını istemeyen bir kamuoyunu düşünmek mecburiyetinde kalacaklarını akıllarından bile geçirmiyorlardı.

Üst kademelerin ihsanlarından biri, 1889 tarihinde İmparatorun halka sunduğu Japon Anayasasıydı. Anayasa halka, Hükümete iştirak hakkı tanıyor ve millet meclisini kuruyordu. Bu anayasa, Batı Dünyasında mevcut, çeşitli anayasaların Ekselânslar tarafından hummalı bir çalışmayla tetkik edilmesinden sonra hazırlanmıştı. Böyle olmakla beraber anayasayı hazırlayanlar 'halktan gelecek olan herhangi bir müdahaleyi ve kamuoyunun baskısını önlemek için her tedbire baş vurmuşlardı' (*). Anayasayı hazırlayan daire, İmparator Ailesi Bakanlığına (İmperial Household Department) bağlıydı, dolayısiyle de çok kutsaldı.

Meiji devlet-adamları varacakları hedefi şuurlu olarak biliyorlardı. 1880 sırasında, anayasanın iskeletini hazırlayan Prens İto, Markis Kido adındaki bir şahsı, Japonya'nın karşılaştığı problemler hakkında fikir almak üzere İngiltere'de bulunan Herbert Spencere'e yolladı ve uzun konuşmalardan sonra Spencer İto'ya, fikirlerini yazılı olarak bildirdi. Spencer, hiyerarşi konusu ile ilgili olarak, Japonya'nın kendi ananevî nizamlarında devam ettirilmesi ve geliştirilmesi gereken ve millî saadet için emsalsiz olan bir esasın var olduğunu bildirdi. Spencer, mevki bakımından üstün olanlar için, bilhassa İmparator için yüklenilen ananevî mükellefiyetlerin Japonya hesabına büyük bir şans olduğunu yazıyordu. Ona göre Japonya 'mevki bakımından üstün kimselerin' idaresi altında emin bir şekilde ilerleyebilir ve ferdî hürriyetin daha fazla hâkim olduğu milletlerde önüne geçilemeyen güçlüklere karşı koyabilirdi. Spencer'in sözleri aynı kanaati taşıyan büyük Meiji devlet-adamlarını fazlasıyla tatmin etmişti. Meiji devlet-adamları 'özel mevkiye' verilen önemin sağladığı avantajlardan modern Japon dünyasında da istifade etmeyi düşünmüşlerdi. Hiyerarşi alışkanlığını ortadan kaldırmak niyetinde değillerdi.

Meiji devlet-adamları, politik veya dinî, yahut ekonomik olsun faaliyet sahalarının hepsinde 'özel mevkiin' gerektirdiği vazifeleri Devletle halk arasında paylaştırmışlardı. Onların kurduğu bu düzen bütün olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde veya İngiltere'de var olan düzene hiç benzemiyordu, bundan dolayı da bizler onun esasını kavramakta çoğu zaman güçlük çekmekteyiz. Hiç şüphe yok ki kamuoyuna göre hareket etmeyen ve yukardan gelen kuvvetli bir idare mevcuttu. Bu hükümet, hiyerarşinin üst kademesini teşkil eden kimselerden meydana geliyordu, seçimle gelen şahıslar hiçbir zaman ona dahil

(*) Lâyihacı Baron Kaneko'nun takrirlerine dayanarak fikir yürüten bir Japon otoritesinden aktarılmıştır. Bak. Norman, daha önce adı geçen kitap, sayfa 88.

olmuyordu. Burada halkın reyi söz konusu değildi. 1940 yılında hiyerarşinin üst kademesini teşkil eden kimseler, İmparatorun yanına 'girebilenler', İmparatorun müşavirleri ve İmparatorun mührünü taşıyan yüksek memurlardı. Bu sonunculara kabine üyeleri, valiler, hâkimler, devlet dairelerinin müdürleri ve diğer mesul memurlar dahildi. Seçimle gelmiş hiçbir memur, hiyerarşide böyle bir statüye sahip değildi ve seçimle gelmiş olan Meclis üyelerini, meselâ, kabinenin bir vekilini yahut Maliye veya Ulaştırma Bakanlıklarındaki herhangi bir müdürü seçme veya seçileni tasdik etme konusunda söz sahibi değildiler. Yüksek dereceli memurları tenkid ve sorguya çekme hakkına sahip olan Halk Meclisi Heyeti halk tarafından seçilmişti, yalnız bu meçlis memurları tâyin etmekte, kararlar almakta, bütçe işlerinde söz sahibi değildi ve kanun yapmak onun vazifesinin dışındaydı. Halk Meclisi seçimle gelmeyen Asiller Meclisi tarafından kontrol ediliyordu. Asiller Meclisi kısmen asilzadelerden kısmen de İmparatorun tâyin ettiği kimselerden teşekkül ediyordu. Asiller Meclisinin kanunları tasdik etme yetkisi Halk Meclisinin tasdik etme yetkisine hemen hemen eşitti, bu şekilde de ileri bir hiyerarşi kontrolü temin edilmiş oluyordu.

Bu maksatla hükümetteki yüksek mevkileri 'Ekselânsların' işgal etmeleri sağlandı, bu, 'özel mevki'den mahrum bir halk hükümetinin var olması demek değildi. Bütün Asya milletlerinde, rejim ne olursa olsun, yüksekten gelen otorite daima aşağıya ulaşır ve aşağıdan orta dereceli bir mahallî halk idaresiyle birleşir. Muhtelif memleketler arasındaki ayrılık, demokratik mesuliyetin nereye kadar ulaşacağı, az veya çok ondan kaç kişinin mesul olacağı, mahallî liderliğin topluluğa cevap verip veremiyeceği veya halkın menfaatlerine aykırı olarak liderliğin muhitte nüfuz sahibi bir kimse tarafından ele geçirilip geçirilemiyeceği gibi meselelerle ilgilidir. Tokugawa Japonya'sında, Çin'de olduğu gibi, sonraları, *Tonari Gumi* diye adlandırılan 5-10 ailenin birleşmesinden meydana gelmiş küçük muhtarlıklar vardı. Bunlar halkın meydana getirdiği en küçük mesul birliklerdi. Komşu ailelerden meydana gelmiş olan bu toplulukta liderlik vazifesini üzerine alan şahıs, o topluluğun davranışlarından mesuldü. Şüpheli işlerle ilgili raporları ve istenilen herhangi bir şahsı hükümete teslim etmekle vazifeli idi. Meiji devlet-adamları önceleri bu muhtarlıkları kaldırdı, sonraları ise bunlar ıslâh edildi ve Tonari Gumi diye isimlendirildi. Kasabalarda ve şehirlerde hükümet bunları bazan destekledi, bugün ise onlar köylerde pek az iş görmektedirler. Mahalle *(Buraku)* muhtarlıkları daha önemlidir. Buraku ne kaldırıldı, ne de hükümet idaresinde olduğu gibi merkezileştirildi. Onlar devletin iş sahasının dışında kalmışlardı. Ev sayısı 15 veya bu civarda olan bu köyler bugün bile, 'köyün mülkünü koruyan, ölüm veya yangın gibi olaylar karşısında ailelere yapılan köy yardımını idare eden, ziraî işlerde, inşaat ve yol tamiratında el birliğiyle çalışılacak münasip günleri tesbit eden ve yangın çanlarını çalarak yahut muayyen bir ritimle iki ağaç kütüğünü birbi-

rine vurarak mahallî tatilleri ve istirahat günlerini ilân eden' (*) ve her sene sıra ile vazife görmeleri kararlaştırılmış olan reislerin idareleri altında çalışmaktadırlar. Bu reisler bazı Asya milletlerinde olduğu gibi bulundukları bölgede Devlet vergilerini toplamakla görevli değildirler, bunun için de böyle bir yük yüklenmezler. Hiçbir çatışmalı hisse kapılmazlar; yüklendikleri mesuliyet demokratik esaslar dahilindedir.

Japonya'da modern sivil hükümet şehirlerin, kasabaların ve köylerin mahallî idaresini resmen kabul etmiştir. Reyle seçilen 'ihtiyarlar' (elders), Devlet işlerinde bölge halkını temsil ve onlara hizmet edecek mesul bir başkan seçerler. Köylerde başkan, o bölgenin yaşlılarından biridir, arazi sahibi çiftçi bir aileye mensuptur. Malî bakımdan kaybı çoktur, fakat sağladığı itibar büyüktür. Başkan ve 'ihtiyarlar' köy maliyesinden, halkın sağlığından, okulların bakımından, özellikle emlâk kayıtlarının ve şahıslara ait dosyaların tutulmasından mesuldürler. Köy odası çok hareketli bir yerdir; çocukların ilkokul öğrenimleri için devletin tahsis ettiği parayı sarfedebilir, ayrıca okul masrafları, köyün sahip olduğu mülkün idaresi ve kirası, arazinin ıslâhı ve ağaçlandırılması, köy odasında kaydedildikten sonra ancak kanunen geçerli sayılan emlâk kayıtları için gerekli olan ve kendisinin mahallî olarak çok daha fazla temin edebildiği tahsisatı arttırmağa ve onu harcamağa yetkilidir. O sadece ikametgâh, evlilik statüsü, çocuk doğumu, evlât edinme kayıtlarını günü gününe tutmakla kalmaz, bir kimsenin ailesi hakkında bilgi veren kayıtlara ilâve olarak, toplum içinde resmî bir yer işgal etmekte olan herhangi bir şahsın kanuna aykırı halleriyle diğer hareketlerini de günü gününe kaydetmek zorundadır. Bu gibi bilgiler, Japonya'nın herhangi bir yerinden bir insanın doğduğu yerdeki resmî müesseseye gönderilir ve dosyasına konur. Bu şahıs, bir iş için müracaat ettiği yahut bir hâkimin önünde sorguya çekildiği, yahut hüviyeti herhangi bir vesileyle istendiği zaman, doğduğu yerdeki ilgili makama yazar yahut oraya gider ve ilgili şahsa vermek üzere evrakının bir örneğini alır. Japonlar kendilerinin veya ailelerinin dosyalarında kötü bir kaydın yapılmış olması ihtimaline dahi tahammül edemezler.

Bundan dolayı şehrin, kasabanın ve köyün ağır mesuliyetleri vardır. Bu mesuliyet âmme mesuliyetidir. 1920'lerde Japonya'da siyasî partiler kurulduğu zaman bile mahallî idare bu münasebetle değiştirilmemiş ve halkı temsil eden ihtiyarlar tarafından devam ettirilmiştir; halbuki herhangi bir başka memlekette siyasî partilerle birlikte bu partilere 'mensup olanlar' ve 'olmayanlar' da yer değiştirir. Böyle olmakla beraber bu mahallî idarelerde üç bakımdan muhtariyet yoktur; bütün hâkimler devlet tarafından tâyin edilmiştir, polisler ve öğretmenler devlet memurlarıdırlar. Japonya'da sivil halkı ilgilendiren meselelerin hemen hepsi hakem yahut araya girme usulleriyle bir ka-

(*) Embree, John F. The Japanese Nation, sayfa 88.

rara bağlandığından mahkemeler mahallî idareyi pek az temsil ederler. Polis daha önemlidir. Polis genel toplantılarda hazır olmak zorundadır, fakat bu vazife her vakit yerine getirilemez, çünkü zamanın çoğu şahsî ve mülkî kayıtları tutmakla geçer. Hükümet, polisleri parti dışında kalabilmelerini sağlamak için sık sık bir yerden bir başka yere nakleder. Öğretmenler de aynı şekilde bir yerden başka bir yere nakledilirler. Okullarla ilgili her şeyi en ufak teferruatına kadar devlet düzenler ve Fransa'da olduğu gibi memleketin bütün okulları aynı günde aynı kitaplardan aynı dersi okumaktadırlar. Her okul sabahleyin aynı saatte radyo yayını ile aynı beden hareketlerini yapar. Halk, okulları veya polisi yahut mahkemeleri mahallî olarak idare etme hakkına sahip değildir.

Böyiece Japon hükümeti mekanizması, seçimle gelen şahısların gayet yüksek bir icra gücüne ve kanunî mesuliyete sahip oldukları, polis ve karakolların mahallî idareleriyle mahallî kontrolün temin edildiği Amerika'dan her bakımdan çok farklıdır. Böyle olmakla beraber, bu hükümet teşkilâtı, tamamiyle Batılı olan Hollanda ve Belçika gibi milletlerin hükümet teşkilatına şekil bakımından benzemektedir. Meselâ Hollanda'da, Japonya'da olduğu gibi bütün teklif edilen kanunlar Kraliçenin Kabinesi tarafından kaleme alınır; Meclis kanun yapma işine girişemez. Hollanda hükümdarı kanunen kasaba ve şehirlerin belediye başkanlarını tâyin eder ve böyiece onun resmî yetkisi, Japonya'da 1940'dan evvel olduğu gibi mahallî iş sahalarına kadar iner; Hollanda Hükümdarı fiiliyatta mahallî olarak gösterilen bir adayı genel olarak tasvip eder görünürse de, yukarda bahsettiğimiz husus doğrudur. Polisin ve mahkemelerin Hükümdara doğrudan doğruya olan sorumluluğu da Hollanda'dakine benzer. Hollanda'da okullar herhangi bir mezhepten olan bir grubun isteğiyle kurulabilirse de, Japon okul sistemi Fransa'dakinin benzeridir. Kanalların açılması, denizi kurutarak ekim için elverişli toprak (polders) kazanmak ve mahallî gelişmelerin temini Hollanda'da politik seçimle gelen bir belediye başkanının veya devlet memurlarının vazifesi değildir, aksine bunlar bütün olarak halkın yapacağı işlerdir.

Japon hükümet şekliyle Batı Avrupa'daki hükümet şekilleri arasındaki gerçek fark görünüşten ziyade işleyiştedir. Japonlar geçmişteki tecrübelerin kendilerine kazandırdığı ve Japon ahlâk sistemi ve görgü kuralları içinde şekillenmiş olan, birbirlerinden farklı ve eski alışkanlıklara büyük bir güvenle bağlıdırlar. Devlet, Ekselânsların 'özel mevkiler' dahilinde çalıştıkça yetkilerini kullanabileceklerinden ve hürmet görebileceklerinden emindir, bu, takip edilen siyasetin tasvip edilmiş olmasından değil de, Japonya'da yetkiler arasındaki hudutların çiğnenmesinin bir suç teşkil etmesinden ileri gelmektedir. Önemli siyasi meselelerde 'kamuoyu' dikkate alınmaz, hükümet sadece 'halkın desteklemesini' ister. Devlet, mahallî iş sahalarında kendisi için resmî bir yer ayırdığı zaman bile yetkisi hürmetle karşılanır. Girişiği bütün dahilî iş-

lerde Devlet, Amerika Birleşik Devletleri'nde anlaşıldığı gibi, genellikle mutlak kötü bir müessese değildir. Japonların nazarında Devlet, hemen hemen mutlak mükemmeldir.

Bundan başka Devlet, halkın arzusunu dikkate alarak, 'özel mevki'ye önem vermekte titizlik gösterir. Kanunî olan genel yetki sahalarında dahi Japon Devleti, halkın menfaati için bile olsa onu ikna etmek, onu kazanmak zorundadır. Bunu söylemekle ileri gitmiş olmayız. Devletin ziraî gelişme teşkilâtı, İdaha'daki benzer teşkilâtın yaptığı gibi, eski ziraî metodları geliştirmek için hemen hemen hiç otorite kullanmaz. Devletin garantili olarak çiftçiye sağladığı kredi yardımlarının veya alım-satım için kurulan çiftçi kooperatiflerinin müdafaasını yapan Devlet memuru, bölgenin eşrafı ile uzun süren toplantılar yapmak, sonra da onların kararlarına sadakat göstermek mecburiyetindedir. Mahallî işler mahallî idareye ihtiyaç göstermektedir. Japon yaşayış tarzı özel bir otorite sağlar ve sağlanan otoritenin özel sahasını tâyin eder. Bu, 'üstün mevki sahibi kimseler'e Batı kültüründe olduğundan çok daha fazla hürmet edilmesini sağlar; dolayısiyle de onlar hareketlerinde serbest-tirler, yalnız bu şahısların da kendi mevkilerine lâyık olmaları gerekmektedir. Japon parolası şudur: Her şey kendi yerinde.

Meiji devlet-adamları dinî sahada, idarî sahada olduğundan çok daha başka formal ıslâhatlar yaptılar. Böyle olmakla beraber aynı Japon parolasını tatbik ediyorlardı. Devlet bilhassa millî birlik ve üstünlük sembollerini destekleyen bir ibadeti kendi sahası olarak ele aldı ve geri kalan her şeyde ferde ibadet hürriyeti tanıdı. Devletin yetkisi dahilinde olan bu saha Resmî Şintoy'du. Japonlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde bayrağın selâmlanışı gibi millî sembollere özel şekilde hürmet göstermekten başka bir şey olmayan Resmî Şinto'nun 'din' olmadığını söylüyorlardı; bundan dolayı da Batının lâiklik ilkesini bozmadan halkın bu dinin icaplarını yerine getirmesini isteyebiliyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nde bayrağı selâmlamakla da bu ilke ancak bu kadar bozulmuş oluyordu, Resmî Şinto 'din' değildi, bir sadakat ifadesiydi. 'Din olmadığı' için de okullarda Batının tenkidine uğramadan öğretilebiliyordu. Okullarda okutulan Resmî Şinto, ilâhlar devrinden ve İmparatora, 'ezeli hükümdara' beslenen hürmet devrinden bu yana Japon tarihini aksettirir. O, Devlet tarafından düzenlenen bir dindi. Şinto mezhepleri yahut kült'ü de dahil olmak üzere Budizm ve Hıristiyanlık mezhepleri ile birlikte diğer dinî sahaların hepsi, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, ferdî inisiyatife bırakılmıştı. Bu iki saha idarî ve malî bakımdan da ayrılıyordu; Resmî Şinto, İç İşleri Bakanlığı'na bağlıydı ve din adamları, merasimler ve mabetler için gerekli para Devlet tarafından temin edilmekteydi. Şinto kült'ü, Budizm ve Hıristiyanlık mezhepleri Millî Eğitim Bakanlığı'na dahil bulunan bir

Diyanet Dairesine bağlıydı ve üyelerin isteyerek yaptıkları yardımlarla beslenmekteydi.

Japonya Resmî Şinto ile resmen meşgul oluyor diye hiç kimse onun geniş bir Devlet Kilisesi olduğunu söyleyemez, ona en azından büyük bir müessese denebilir. Japonya'da Güneş Tanrıçasının tapınağı olan büyük İse Mabedinden tutun da, özel surette yapılacak olan merasimler için görevli bulunan din adamının temizlediği ve küçük mahallî mabetlere kadar, sıralanmış 110.000 'den fazla mabet vardı. Dinî sahadaki millî hiyerarşi, politik hiyerarşiye paraleldi ve otorite sınırı, kazanın en küçük papazından, yüksek mevki sahibi din adamı Ekselânslara kadar uzanıyordu. Onlar, halkın ibadetini idareden ziyade halk için merasimler hazırlıyorlardı. Resmî Şinto'da bizim alışık olduğumuz kiliseye gitme gibi bir alışkanlık yoktu, Resmî Şinto din olmadığı için din adamları herhangi bir akideyi öğretmekten kanunen menedilmişlerdi ve Batılıların anladığı mânâdaki kilise ayini yapılamamaktaydı. Bunun yerine sık sık tertiplenen ayin günlerinde halkı resmen temsil eden şahıslar gelir ve din adamı, kenevirden ve kâğıttan yapılmış bayraklarla süslü asasını sallayarak onları günahlardan temizlerdi, bu esnada şahıslar onun önünde ayakta dururlardı. Din adamı gizli mabedin kapısını açar ve ilâhları, merasim yemeğine gelmeleri için, yüksek sesle çağırır ve dua ederdi. Merasime iştirak eden herkes, rütbe sırasına göre, eski ve yeni Japonya'nın her yerinde bulunabilen bir kutsal ağacın beyaz kâğıtlarla çizgi çizgi süslenmiş bir sürgününü, büyük bir hürmetle takdim ederdi. Ve sonra din adamı bir başka şekil bağırışlarla ilâhları geri yollar ve gizli mabedin kapılarını kapardı. Resmî Şinto'nun merasim günlerinde İmparator, halk için yapılan ayinleri sırasıyla seyreder ve devlet daireleri kapanırdı. Yalnız bu tatiller, mahallî olan kutsal yerler adına yapılan merasimler, hattâ Budizm tatilleri gibi büyük ve popüler bayram günleri değildi. Bu büyük bayram günleri, Resmî Şinto'nun dışında bulunan 'serbest' sahaya dahildir.

Japonlar bu sahada canlarının istediği büyük mezheplere girerler ve bayram günlerini kutlarlar. Budizm geniş bir kütlenin dinidir. Budizm'den başka kendilerine ait öğretimi ve peygamberleri olan ve her yerde rastlanabilen büyük mezhepler vardır. Şinto'da bile Resmî Şinto'nun dışında kalan büyük mezhepler vardır. Bu mezheplerden bazıları, hükümetin koyu milliyetçiliği savunmaya başladığı 1930'lardan daha önceki devirlerde bile koyu milliyetçilik için birer kale görevini görüyorlardı, bazıları, Christian Science (bir Hıristiyanlık mezhebi) ile karşılaştırıldığı zaman anlaşılacağı gibi, imanı kuvvetlendiren mezheplerdir, bir kısmı Konfiçyüs doktrinlerine bağlıdır, vecit halleri ve kutsal dağ türbelerini ziyaret ise başkalarının ihtisasları dahilindedir. Popüler bayram günlerinden pek çoğu da Resmî Şinto ile ilgili değildir. Böyle günlerde halk ma-

betlere üşüşür. Her şahıs ağzını çalkalayarak kendisini günahlardan temizler ve bir çan ipini çekerek, yahut ellerini çarparak tanrıyı çağırır. Hürmetle eğilir ve ipi bir daha çekerek, yahut ellerini çarparak tanrıyı geri yollar. Daha sonra tezgâhlarını kuran satıcılardan oyuncak ve lokma satın almak ve güreş karşılaşmalarını yahut cinleri dağıtma merasimlerini, yahut soytarılarla canlandırılan *Kagura* danslarını seyretmek gibi, günün en önemli işlerini yapar. Japonya'da yaşamış bir İngilizin, Japon bayram günlerinde hatırladığı William Blake'in mısraları şöyledir:

Kilisede bize içki verseler
Ve ruhlarımızı canlandıracak hoş bir ışık,
Hayatımız boyunca şarkı söyler dua ederdik
Kiliseden çıkmayı hiç düşünmezdik.

Meslek icabı kendilerini dine vakfetmiş olan birkaç sofu hariç, Japonya'da dinin sofulukla ilgisi yoktur. Japonlar kutsal yerleri ziyaret etmeye düşkünlük gösterirlerse de bunlar fevkalâde eğlenceli tatillerdir.

Meiji devlet-adamları, bundan dolayı idarî işlerde Devletin, dinî sahada da Resmî Şinto'nun yerini tesbit etmişlerdi. Diğer sahaları halka bırakıyorlardı. Böyle olmakla beraber yeni hiyerarşi idaresinin yukarı kademesinde yer alan memurlar olarak bu şahıslar, kendi görüşlerine göre doğrudan doğruya hükümeti ilgilendiren meselelerde mutlak otorite sağlamışlardı. Silâhlı kuvvetleri teşkilâtlandırırken de aynı problemle karşı karşıya idiler. Diğer sahalarda olduğu gibi Orduda da eski kast sistemini kaldırdılar, fakat bu konuda sivil hayatta olduğundan daha ileriye gitmişlerdi. Orduda Japon hürmet dilinin kullanılmasına bile müsaade edilmiyordu, buna rağmen bu dil pratikte eski kullanış tarzını devam ettirmekteydi. Subayın rütbesi, aile yerine kabiliyet dikkate alınarak yükseltiliyordu, bu işte o derece ileri gidiliyordu ki, diğer sahalarda tatbikine hemen hemen imkân yoktu. Ordu halk arasında bu bakımdan çok iyi isim yapmıştı, pek tabii buna da hak kazanmıştı. Yeni bir ordunun halkın desteğini sağlayabilmesi için başvuracağı en güzel usul, hiç şüphe yok ki budur. Ayrıca bölükler ve takımlar aynı çevredeki insanlardan meydana gelmişti ve sulh zamanına rastlayan askerî hizmet şahsın evine yakın yerlerde yapılmaktaydı. Bununla sadece mahallî bağlar korunmuş olmuyor, ayrıca orduda iki senelik hizmet boyunca subaylarla erler, acemi erlerle usta erler arasındaki münasebet, samurailerle çiftçiler yahut zenginlerle fakirler arasındaki münasebetin yerini almış oluyordu. Ordu birçok bakımdan demokratik usullere dayanarak sınıf farklarını ortadan kaldırmak isteyen bir fert gibi çalıştı ve halkın gerçek ordusu oldu. Diğer milletlerin pek çoğunda ordu, eski durumu muhafaza ve müdafaa için dayanılan kuvvetli bir silâhken, Japonya'da ordunun küçük köylüye beslediği sempati, onun büyük sermayedarları ve sanayicileri her fırsatta protesto etmesine sebep olmuştur.

Japon devlet-adamları, bir Halk Ordusunun teşkil edilmesiyle ortaya çıkacak sonuçları bütünüyle tasvip etmeyebilirler.Fakat onların hiyerarşide kurmayı uygun buldukları askerî otorite, Ordunun aşağı kademesinde değildi, aksine bu otorite yüksek kademelerde bazı düzenlemelerle temin ediliyordu. Bu düzenlemeler anayasaya yazılmamıştı. Başkumandanın sivil hükümete tabi olmayışı eski bir alışkanlık olarak devam etmekteydi. Kara ve Deniz Orduları Bakanları, Dış İşleri Bakanının ve dahilî işlerle uğraşan bakanların aksine İmparatorun huzuruna doğrudan doğruya çıkabiliyorlar, bundan dolayı da daha geniş bir hareket serbestisi için İmparatorun adını kullanabiliyorlardı. Kabinedeki sivil meslektaşlarına bilgi vermiyorlar veya onlara danışmıyorlardı. Bundan başka Ordu, kabineye tesir edebiliyor, amirallerin ve generallerin askerî bakanlıklarda vazife almalarına müsaade etmeyerek, istemediği bir kabinenin kurulmasına mâni olabiliyordu. Kara ve Deniz Bakanlarının yerlerini dolduracak böyle yüksek rütbeli subaylar olmadan kabine kurulamıyor, hiçbir sivil, yahut emekliye ayrılmış subay da bu mevkileri işgal edemiyordu. Ordu, kabinenin herhangi bir hareketinden memnun kalmadığı zaman, kendi temsilcilerinin vazifesine son veriyor, böylece de kabinenin dağılmasına sebep olabiliyordu. Askerî hiyerarşinin bu yüksek siyaset kademesinde müdahaleye asla tahammülü yoktu, daha ileri bir teminat için ise anayasaya baş vuruyordu. Anayasa'daki teminat, 'meclis teklif edilen bütçeyi tasdik etmezse, hükümet bir önceki yılın bütçesini, otomatik olarak o yıl için de kullanacaktır', şeklindeydi. Dış İşleri Bakanlığının verdiği söze rağmen, Ordunun Mançurya'yı istila etmesi, askerî hiyerarşinin, kabinenin takip ettiği siyasetin dışında kumandanları nasıl desteklediğini gösteren örneklerden sadece biridir. Politik anlaşmalardan dolayı değil de, yetkiler arasındaki hudutların çiğnenmesine müsaade edilmediğinden, Japonlar, diğer sahalarda olduğu gibi Orduda da hiyerarşinin sağladığı imtiyazların söz konusu edildiği yerde, sonuçları bütün olarak kabule hazırdırlar.

Endüstri sahasındaki gelişmelerde Japonya, Batı milletlerinin hiçbirinde benzerine rastlayamadığımız bir yol takip etti. Yine aynı Ekselânslar bu sahada plân yaptılar ve nizamlar koydular. Plân yapmakla kalmadılar, lüzumlu olduğuna inandıkları endüstriyi kurdular ve hükümete finanse ettirdiler. Bu endüstriyi Devlet organize etti ve işletti. Yabancı teknisyenler getirildi, öğrenmek için Japonlar memleket dışına gönderildi. Sonra hükümet bu endüstriyi, Japonların da söylediği gibi, 'iyi organize edildiği ve verimli olduğu' zaman özel firmalara sattı. Bu endüstri yavaş yavaş, 'gülünç denecek kadar ucuz fiyatla', (*) malî duruma hâkim seçkin bir zümreye, meşhur Zaibatsu'ya, özellikle Mitsui ve Mitsubishi ailelerine satıldı. Japon devlet-adamları arz ve talep

(*) Norman, daha önce adı geçen eser, sayfa 131. Bu münakaşa Norman'ın verdiği güzel analizlere dayanır.

kanunlarına yahut serbest teşebbüse zemin hazırlamak bakımından endüstri gelişmesinin çok önemli olduğu kanaatindeydiler. Bu siyaset hiçbir bakımdan sosyalist bir doktrinin ürünü değildi; bu imkânlardan sadece Zaibatsu istifade ediyordu. Japonya'nın başarısı, pek az bir beceriksizlik ve israfla lüzumlu olduğuna inandığı endüstriyi kurmuş olmasıydı.

Japonya bu şekilde, kapitalist üretimin başlangıçta ve daha sonraki safhalarda görülen normal düzenini (*) değiştirmeyi başardı. Tüketim mallarının üretimi ve hafif endüstri ile işe başlayacak yerde, ilk olarak belli başlı ağır endüstri hedeflerine yöneldi. Silâh fabrikaları, tersaneler, demir işleyen fabrikalar, demiryolu inşaatlarına öncelik verildi ve teknik verim bakımından derhal yüksek bir seviyeye ulaştırıldı. Bunların hepsi özel teşebbüse bırakılmadı, büyük askeri endüstri devletin elindeydi ve özel olarak hükümet tarafından finanse ediliyordu.

Küçük tüccarlar veya serbest meslek sahibi idareciler, hükümetin öncelik tanıdığı endüstri sahasında 'özel mevki sahibi' değildiler. Bu sahada, sadece Devlet ve politik yönden benimsenen ve güvenilen büyük ve zengin müesseseler çalışabiliyordu. Fakat Japon hayatının diğer sahalarında olduğu gibi, endüstride de serbest bir saha vardı. Bunlar çok az kapital ile ve son derece düşük bir ücret karşılığında işletilen, 'geri kalmış' endüstrilerdi. Bu hafif endüstriler modern teknik olmadan da işleyebiliyordu, hâlâ da öyledir. Bu endüstriler, Amerika Birleşik Devletleri'nde, bizim gayri sıhhî ve düşük bir ücretle işçi çalıştıran iş yerleri diye adlandırdığımız yerlerde işletilmekte idi. Bir küçük imalâtçı ham maddeyi satın alır, 4-5 işçisi olan bir dükkâna veya bir aileye bırakır, onu kısmen veya tamamen işlenmiş vaziyette tekrar geri alır, gelişmesi için başka bir işleme tabi tutar ve nihayet üretilen malı tüccara yahut ihracatçıya satar. Japonya'da 1930 sıralarında endüstri ile uğraşan nüfusun hemen hemen yüzde 53'ü bu şekilde 5 kişiden daha az işçisi olan evlerde ve dükkânlarda çalışmaktaydı (**). Bu işçilerin pek çoğu çıraklığın sağladığı babadan kalma eski alışkanlıklarla sanatlarını devam ettiriyorlardı. Ekserisi de Japonya'nın büyük şehirlerinde kendi evlerinde oturmuş, sırtlarında bağlı çocuklarıyla parça başına çalışan annelerdi.

Endüstrideki bu ikilik, idarî yahut dinî sahalardaki ikilik gibi Japon hayatında önemli rol oynar. Japon devlet-adamları diğer sahalardaki hiyerarşiye uygun bir sermayedar aristokrat sınıfa ihtiyaç olduğuna karar verdikleri zaman, sanki bu sınıfa uygun endüstriler kurdular, politik düşüncelerle himaye edilen

(*) Daha önce adı geçen kitap, sayfa 125.

(**) Profesör Uyeda, Pigmy Factories. Far Easter Survey, VI (1937) sayfa 2, Miriam S. Farley tarafından aktarılmıştır.

ticarî müesseseleri onlar için ayırdılar ve bu sınıfı, kendi 'özel mevkileri' içinde, diğer hiyerarşilerle ilişkili hale getirdiler. Hükümetin bu büyük malî müesseselerle olan bağının kesilmesi meselesi,Meiji devlet-adamlarının plânları içinde değildi ve Zaibatsu, hükümetinin takındığı bu babaca tavırdan sadece kâr sağlamakla kalmıyor, yüksek bir mevki de elde etmiş oluyordu. Bir sermayedar aristokrat sınıfın halk tarafından hücuma uğrayacağı Japonya'da kesindi, çünkü bu, paraya ve kazanca karşı takınılan kaçınılmaz ve mutlak bir eski Japon tavrıydı, yine de hükümet, hiyerarşide kabul edilmiş ölçüler içinde bu sınıfı geliştirmek için elinden geleni yapıyordu. Tam mânâsıyla muvaffak olamadı, çünkü Zaibatsu, Orduda Genç Subaylar diye adlandırılan bir grup askerin ve köylülerin hücumuna uğradı. Fakat Japon kamuoyunun hâlâ Zaibatsu hakkında değil de, Narikin hakkında çok kötü şeyler düşündüğü bir gerçektir. Narikin ekseriya 'yeni zengin' diye tercüme edilirse de bu, Japon hissiyatını tam olarak aksettiremez. Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni zenginler 'yeni gelenler'dir, acemi oldukları için gülünçtürler ve özel bir incelik kazanacak zaman bulamamışlardır. Böyle olmakla beraber bu durum, onları tahta kulübelerden çıkartan, katır sürücülüğünden petrol krallığına yükselten büyük servet sayesinde telâfi ediliyordu. Narikin ise Japon satrancından alınmış bir terimdir ve vezir yapılmış bir piyon mânâsına gelir. Oyun tahtasında 'Önemli bir kişi' gibi saldırır, onun ise hiyerarşi bakımından böyle bir şey yapmağa hakkı yoktur. Narikin'in dolandırıcılıkla yahut başkalarını istismar etmekle servet sahibi olduğu inancı vardır ve ona reva görülen kötü muamele, Amerika Birleşik Devletleri'nde 'servet edinmiş olan bir uşağın' karşılaştığı muameleye çok benzemektedir. Japonlar hiyerarşide büyük servet için bir yer tesbit etmişler ve onu ittifakla kabullenmişlerdir; servet bir başka sahada kazanıldığı zaman ise Japon kamuoyu onun hakkında çok kötü düşünmektedir.

Bunun için Japonlar kendi dünyalarını daima hiyerarşiyi göz önünde tutarak düzenlerler. Ailede ve şahsî münasebetlerde yaş, nesil, cinsiyet ve sınıf özel bir davranış emreder. Devlet işlerinde, dinde, Orduda ve endüstride hiyerarşi sahaları, ister yukarı mevki ister aşağı mevki sahibi olsun, hiç kimsenin yetkilerinin dışına çıkamıyacağı, aksi takdirde cezalandırılacağı esasına göre dikkatle düzenlenir. 'Özel mevki' korunduğu sürece Japonlar, itiraz etmeden yaşayıp giderler. Kendilerini güven içinde hissederler. Hiç şüphe yok ki onlar kıymetli eşyalarının korunması mânâsına 'emniyette' değildirler, hiyerarşiyi meşru kabul ettikleri için 'emniyet' hissi duyarlar. Eşitlik ve serbest teşebbüs Amerikalılar için nasıl önemli ve güvenilir bir şey ise, hiyerarşi de Japonlar için öyledir.

Japonya'nın kendi 'güvenlik formülünü' yabancılara kabul ettirmeye çalıştığı bir sırada, Japon intikam tanrıçası ortaya çıktı. Japonya'da hiyerarşi halkın muhayyilesine uyuyordu. Çünkü ona kendisi şekil vermişti. Böyle bir

dünyada ihtiraslar ancak bu tarzda şekillenebilirdi. Halbuki bu formülü yabancılara kabul ettirmeğe çalışmak faydasızdı. Diğer milletler Japonya'nın tumturaklı iddialarını münasebetsizlik olarak vasıflandırıyor ve onlara kötü gözle bakıp kızıyorlardı. Halbuki Japon subay ve askerleri işgal ettikleri memleketlerde yaşayan halkın, kendilerini iyi karşılamamasına şaşıyorlardı. Japonya onlara, aşağı olmasına rağmen, hiyerarşide bir yer vermiyor muydu ve hiyerarşi, aşağı kademelerde olanlar için bile arzu edilmiyecek bir şey miydi? Harp sırasında Japon Propaganda Servisleri, Çinlilerin Japonlara olan 'sevgisini' göstermek maksadıyla seri halinde harp filmleri çeviriyordu. Bu filmlerde bir Japon askeriyle veya mühendisiyle sevişerek saadeti bulan zavallı, perişan Çin kızları gösterilmekteydi. Bu propaganda filmleri Nazilerinkinden çok farklıydı, yine de başarılı olamadı. Onlar kendilerinden beklemiş oldukları şeyleri, başka milletlerin de yapmalarını beklememeliydiler. Bunu düşünmeleri bile bir hata idi. Herkesin 'kendi özel mevkiini kabul etmesi'ni gerektiren Japon ahlâk sistemine bir başka memlekette aynı şekilde güvenemiyeceklerini bilmiyorlardı. Diğer milletlerde aynı ahlâk sistemi yoktu. Bu ahlâk sistemi Japonya'nın öz malıdır. Dolayısiyle bu sistem Japon yazarları için o derece tabiidir ki, ondan bahsetmek lüzumunu bile hissetmezler; halbuki Japonları anlayabilmek için Japon ahlâk sistemini anlamak şarttır.

5

ECDADINA ve İÇİNDE BULUNDUĞU TOPLUMA BORÇLU OLAN FERT

Biz ingilizcede hemen her zaman 'ecdadımızın vârisi' olduğumuz şeklindeki bir ifadeyi kullanırız. Geçirdiğimiz iki büyük harp ve bir büyük ekonomik kriz ferdin kendine-güvenini (self-confidence) bir dereceye kadar azaltmış olmakla beraber, bu durum bizde geçmişe borçlu olduğumuz hissini arttırmamıştır. Doğulu milletler ise meseleyi başka bir cepheden ele alırlar: onlar ecdatlarına borçludurlar. Onların nazarında Batılıların ecdada hürmet dedikleri şey gerçek hürmet değildir ve tam olarak ecdada yöneltilmemiştir, halbuki bu, geçmişte olup biten şeyler için yüklenilen borcun, dinî bir vazife gibi yerine getirilmesi demektir. Bundan başka Doğuda fert, sadece geçmişe borçlu olmakla kalmaz, onun başkalariyle olan günlük münasebeti borcunu daha da arttırır. Alınan günlük kararların ve yapılan hareketlerin temeli borçtur. Bu borçluluk hissi esas hareket noktasıdır. Batılıların içinde bulundukları topluma olan borçlarına, kendilerine gösterilen ilgiye, verilen tahsil ve terbiyeye, sağlanan refaha veya dünyaya getirilmek gibi fevkâlade olan bir olaya dahi pek önem vermemeleri, Japonlarda saiklerimizin yetersiz olduğu kanaatini uyandırmıştır. Japonya'da fazilet sahibi kimseler, Amerika'da olduğu gibi hiç kimseye hiçbir şey borçlu değiliz sözünü sarfetmezler. Onlar geçmişe önem verirler, Japonya'da faziletli ve adil olabilme, bir insanın, hem ecdadını, hem çağdaşlarını içine alan geniş ve karşılıklı borçluluk münasebetlerinde, kendi yerini idrak etmesine bağlıdır.

Batı ile Doğu arasında böyle bir farkın var olduğunu söylemek kolaydır, önemli olan bu farkın yaşayışta ne gibi değişiklikler yaptığını değerlendirebilmektir. Bu yapılmadıkça ne Japonların harp esnasında gösterdikleri olağanüstü nefis-fedakârlığını, ne de kızılmaması gereken durumlarda çabuk kızmalarının sebeplerini anlayabiliriz. Borçlu olmak insanı çok alıngan yapar. Japonlar da bunun böyle olduğunu göstermişlerdir. Hattâ böyle bir durum şahsa büyük mesuliyetler de yükler.

Çinlilerin ve Japonların 'mükellefiyetler' (obligations) mânâsına kullandıkları pek çok kelime vardır. Bu kelimeler birbirinin karşılığı değildirler ve onların özel mânâları İngilizceye kelime olarak tercüme edilemez, çünkü ifade ettikleri fikirler bize yabancıdır. Bir insanın büyük, küçük borçlarının hepsini içine alan 'mükellefiyetler' mânâsındaki kelime *On*'dur. On'un Japoncadaki kullanılışı, 'mükellefiyetler' ve 'sadakat'tan tutun 'iyilik' ve 'sevgi' ye kadar birtakım kelime serisiyle İngilizceye tercüme edilebilir, yine de bu kelimeler on'un mânâsını tam olarak ifade edemez. Eğer bu kelime gerçekten sevgi, hattâ mükellefiyet mânâsına gelseydi Japonlar muhakkak ki çocukları için olan on'dan da bahsedebileceklerdi, halbuki bu kelime bu mânâda asla kullanılamaz. On, hiçbir şekilde eş mânâlı olarak kabul edilemiyen diğer Japonca kelimelerle ifade edilen sadakat mânâsına da gelmez. On her türlü kullanılışında insanın mümkün olduğu kadar tahammül edebileceği bir yük, bir borçluluk, bir mecburiyet ifade eder. Bir insan on'u, kendi mevkiine nisbetle daha yüksek bir mevkie sahip olandan kabul eder. Ferdin işgal ettiği mevki belirli bir şekilde diğerinden yüksek değilse veya en azından her iki şahıs aynı seviyede iseler, bu şahıslar birbirlerinden on kabul etmezler, aksi takdirde kendilerini rahatsız eden bir aşağılık duygusuna kapılırlar. 'Ona on borçluyum', dedikleri zaman 'mükellefiyet yükü altındayım', demek isterler ve bu alacaklı olan insana, yardım yapana 'on adam' derler.

'Bir insanın on'u hatırlaması' karşılıklı sevginin temiz bir ifadesi olabilir. Bir Japon ilkokul okuma kitabındaki 'On'u Unutma' başlıklı bir hikâye, kelimeyi bu mânâda kullanır. Hikâye ahlâk derslerinde küçük çocuklara okutulur.

> Hachi akıllı bir köpekti. Doğar doğmaz bir yabancı onu aldı ve evinde çocuğu gibi baktı. Dolayısiyle sağlığı düzelen hayvan, her sabah efendisi işine giderken tramvay durağına kadar ona refakat eder ve akşam olunca efendisinin eve gelme saatinde, tekrar onu karşılamak üzere, durağa koşardı. Zamanla efendisi öldü. Hachi ise her gün efendisini aramağa devam etti. Aynı durağa giderek tramvay geldiği zaman kalabalığın içinden efendisinin çıkıp çıkmadığını görmeğe çalışırdı.
>
> Bu şekilde günler ve aylar geçti. Bir sene, iki sene, üç sene, hattâ on sene geçtiği halde yaşlı Hachi, durakta efendisini arar vaziyette her gün görünmekteydi.

Bu küçük hikâyenin verdiği ahlâk dersi, sevginin bir başka ismi olan sadakattir. Annesini çok seven bir erkek çocuk, annesinden yüklendiği on'u unutmadığını söyleyebilir ve bununla Hachi'nin efendisi için beslediği büyük sevgiyi, kendisinin de annesi için beslediğini ifade edebilir. Böyle olmakla bera-

ber bu terim, özel olarak çocuğun annesine olan sevgisini göstermez. Bu, annesinin kendisi bebek iken yaptıkları, çocuk iken katlandığı fedakârlıkları, bir erkek olarak ilgi duyduğu hususlarda yardımcı olabilmek için sarfettiği gayretleri, kısaca onu dünyaya getirdiğinden beri yaptığı şeylerin hepsi için duyulan sevgiyi ima eder. Terim anneye olan bu borcun ödenmesini zımnen ister, neticesi olarak da sevgi mânâsına gelir. Biz sevgiyi mükellefiyetle ilgisi olmayan ve hiçbir duyguya kapılmadan duyulan bir his olarak kabul ettiğimiz halde, Japonlara göre onun ilk mânâsı borçtur.

On, bir insanın birinci dereceden ve en büyük borcu, yani İmparatoruna olan borcu mânâsına kullanıldığı zaman, daima sonsuz bir sadakat ifade etmiştir. Bu, bir insanın İmparatorundan büyük bir minnet hissiyle kabullendiği borcudur. Japonlara göre bir insanın memleketinden, hayatından, küçük ve büyük işlerinden memnun olması, minnet hissiyle kabullendiği borca lâyık olacağını düşünmekle ancak mümkün olur. Japon tarihi boyunca bir kimsenin borçlu olduğu en üstün insan, kendi çevresinde en yüksek mevkii işgal etmiş olan şahıstır. Bu, ayrı ayrı devirlerde, mahallî bey, derebeyi ve Shogun olmuştur. Bugün İmparatordur. Yüksek mevki sahibi şahsın kim olduğu konusu, 'on'u unutmama' alışkanlığının Japonlarca daima ön plânda tutulması kadar önemli değildir. Modern Japon bunu, İmparatorun şahsında toplamak için elinden geleni yapmıştır. Japonların hayatta özel olarak sevgi besledikleri her şey İmparatora olan on'u arttırır; harp sırasında cephedeki Orduya İmparatorun adına dağıtılan sigaralar, her askerin İmparatora olan on'unu arttırıyordu; harbe gitmeden önce askerlere dağıtılan her yudum *Sake*, İmparatora olan on'u daha da çoğaltıyordu. İntihar uçaklarındaki Kamikaza pilotlarına İmparatora olan on'u ödedikleri söyleniyordu. Pasifik'te bazı adaların müdafaasını yaparken son nefere kadar ölen askerlere, İmparatora olan en büyük on'u yerine getirmekte oldukları bildiriliyordu.

Bir kimse İmparatordan daha az önemli olan şahıslardan da on yüklenir. Hiç şüphe yok ki, anne ve babadan kabul edilen bir on vardır. Bu, anne ve babaya çocukların üzerinde otorite kurabilecekleri stratejik bir mevki sağlayan, çocukların ana ve babaya göstermekle mükellef oldukları, herkesce bilinen Doğuya has hürmetin esasını teşkil eder. Bunun, çocukların anne ve babaya borçlu oldukları ve ödemeye çalıştıkları bir borç olduğu söylenir. Dolayısiyle de Japon çocukları itaatkâr ve hürmetkâr olabilmek için, otoriter anne ve babaların bulunduğu ve bu uğurda büyük gayretlerin sarfedildiği Almanya'da olduğundan çok daha büyük gayret göstermek zorundadırlar. Japonlar, evlâdın ana ve babaya göstermekle mükellef olduğu, Doğululara has olan hürmeti ifadede pek gerçekçidirler ve Japonya'da, 'bir insan, ana ve babasına ne kadar çok şey borçlu olduğunu ancak kendisi ana veya baba olduktan sonra anlar', şeklinde rahatça tercüme edilebilen ve çocuğun ana ve babasından yüklendiği on'u

ele alan bir ata sözü vardır. Yani, ana veya babaya olan on, onların çocuklarına gösterdikleri günlük ihtimam ve çocukları için giriştikleri zahmetin bir karşılığıdır. Japonların son ve unutulmayan ecdada gösterilecek olan hürmet şeklini belirli hale sokmuş olmaları, başkasına tam mânâsıyla tabi oluşun daha çocukluk çağındayken zihinlerde yer etmesine sebep olmuştur. Her erkeğin ve kadının bir zamanlar anne ve babanın ihtimamından mahrum yaşayamayan zavallı bir bebek olduğu, şüphe yok ki kültürlerin hepsinde ve herkesçe kabul edilen bir gerçektir; rüştünü ispat edinceye kadar ona, bir ev, yiyecek ve giyecek temin edilmiştir. Japonlar, Amerikalıların küçümsediği her şeyi fazlasıyla mühimserler ve bir yazarın söylediği gibi, 'Amerika Birleşik Devletleri'nde anne ve baba için on hatırlamak, onlara karşı iyi olmaktan başka bir şey değildir'. Şüphesiz Amerika'da hiç kimse çocuklarına on yüklemez, insanın çocuklarına gösterdiği sevgi ve ihtimam, anne ve babasının kendisi için yaptıklarının bir karşılığıdır ve onlara olan borcunun ödenmesidir. Bir Amerikalı, çocuklarını, kendisinin yetiştirilişi gibi iyi veya daha iyi olarak yetiştirmekle anne ve babası için olan on'u kısmen olsun ödemiş olur. Onun çocuklarına karşı yüklendiği mükellefiyetler, kendi 'ana ve babası için olan on' şeklinde vasıflandırılabilir.

Bir insan, hocası ve efendisi (nushi) için de özel bir on yüklenir. Her ikisi de o insanın yolunu bulmağa yardım etmiştir; bunun için de ilerde sıkıntıya düştükleri takdirde onların isteklerine boyun eğmeyi veya ölümlerinden sonra genç akrabalarından birine yardım etmeyi gerektiren bir on yüklenmiş olur. Şahıs yüklendiği mükellefiyeti tam olarak ödemek zorundadır, zaman borcu azaltmaz. Yıllar geçtikçe bu borç azalacağına artar, bir çeşit faiz toplar. On, herkes için pek önemlidir. Japon ata sözlerinden birinde olduğu gibi 'insan hiçbir zaman bir on'un on binde birini ödeyemez.' O ağır bir yüktür ve fert 'on'un baskısı' altında hemen hemen her zaman şahsî haklarından feragat etmek zorunda kalır.

Bu borçlu olmaya dayanan ahlâk sisteminin muntazam bir şekilde işlemesi, her insanın yüklendiği mükellefiyetleri yerine getirirken hiçbir kızgınlık işareti göstermeden başkalarına fazlasıyla borçlu olduğunu düşünebilmesine bağlıdır. Daha önce Japonya'da hiyerarşik düzenlemelerin nasıl mükemmel bir şekilde organize edildiklerini görmüştük. Dikkatle takip edilen hiyerarşik düzenlemelerin meydana getirdiği alışkanlıklar dolayısiyle Japonlar, kendi ahlâkî görüşlerine uygun olarak kabullendikleri borçları öyle benimser ve onları ödemek için öyle uğraşırlar ki, Batılılar böyle bir şeyin olabileceğini akıllarına bile getiremezler. Bu borç, yüksek mevki sahibi kimsenin iyi-niyetli olduğu düşünüldüğü zaman daha da kolay ödenebilir. Japon dilinde, yüksek mevki sahiplerinin kendilerine bağlı olanlar nazarında 'sevgili' olarak değer kazandıklarını gösteren enteresan deliller vardır. *Ai*, Japonca'da 'sevgi' demektir. Ve geçen asrın misyonerleri Hıristiyanlıktaki 'sevgi' kavramını Japonca ai ke-

limesini kullanmakla ancak tercüme edebilmişlerdi. Bu kelimeyi misyonerler İncili tercüme ederken Allahın insana, insanın Allaha beslediği sevgiyi ifade etmek için kullanmışlardı. Fakat ai kelimesi, özellikle yüksek mevki sahibinin kendisine bağlı olana beslediği sevgi demektir.Bir Batılı belki bunun 'babaca bir hareket' mânâsına geldiğini düşünebilir, fakat Japonca kullanılışında bundan çok daha başka mânâya gelir. O, aşırı sevgi (affection) mânâsınadır. Çağdaş Japonca'da da hâlâ bu kelime yukarı seviyedekilerin aşağıdakilere gösterdikleri büyük sevgiyi ifade için kullanılır, fakat bu kelimenin aynı seviyede olan kimseler arasındaki sevgi için de kullanılabilmesi, kısmen Hıristiyanlıktaki kullanılışından dolayı, kısmen de kast farkının ortadan kaldırılması için sarfedilen resmî gayretlerin sağladığı bir sonuçtur.

Kültürlerinde yer almış olan yumuşatıcı tedbirlere rağmen Japonların incinmeden *on* 'yüklenmeleri' yine de bir şans eseridir. Halk *on* ima eden bir şükran borcunu tesadüfen yüklenmeyi sevmez.Japonlar daima 'başkasına *on* yüklemeyi' söz konusu ederler, bunun en güzel tercümesi 'başkasına zorla yüklemek' tir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 'zorla yüklemenin' mânâsı başkasından bir şey yapmasını istemektir. Japoncada bu ifade başkasına bir şey vermek veya o şahsa bir iyilik yapmak mânâsına gelir. Bir yabancıdan yardım görmek, yardım gören şahsın çok daha fazla içerlemesine sebep olur, çünkü şahıs komşularıyla olan ve eskiden beri var olan hiyerarşik münasebetler dahilinde ancak on'dan dolayı ortaya çıkacak karışıklıkları bilir ve onları kabul eder. Yeni tanıştığı ve kendisiyle aynı seviyede olan kimseler ise onu kızdırmış olur. Japonlar on'un sebep olduğu güç duruma düşmemek için bundan kaçınmayı tercih ederler. Japonya'da bir kaza olduğu zaman caddedeki kalabalığın pasif bir davranış içinde kalışı, sadece insiyatifin olmayışından ileri gelmemektedir. Resmî olmayan herhangi bir müdahalenin, müdahale gören şahsa on yükleyeceği herkesçe bilinen bir gerçektir. Meiji günlerinden önceki döneme ait meşhur kanunlardan biri 'bir kavga veya münakaşa çıktığı zaman hiç kimse ona karışamaz', şeklindeydi ve Japonya'da bu gibi durumlarda resmî hüviyeti bulunmayan bir şahsın bir başkasına müdahale etmesi, hakkı olmadığı halde kendi hesabına menfaat sağladığı kanaatini uyandırmaktadır. Müdahale edilen şahsın kendisi için yapılanlar dolayısiyle büyük bir borç altına gireceği gerçektir, bundan dolayı da müdahale eden şahıs, kendi hesabına menfaat sağlamak gayesiyle başkasını endişe içerisinde bırakmamak ve yardım konusunda son derece ihtiyatlı hareket etmek zorundadır. Genellikle Japoniar resmî olmayan durumlarda on yüklenmemek için son derece ihtiyatlı hareket ederler. Daha önce hiçbir irtibatı olmayan bir şahsın bir başkasına sigara ikram etmesi bile sigara ikram edilen şahsı huzursuz yapar ve teşekkürlerini bildirmek için yapacağı nazikâne hareket, 'Oh, büyük bir üzüntü içindeyim' (*Kina doku*) sözünü söylemektir. Bir Japon bana şöyle demişti: 'Böyle bir şeyin insanı ne kadar çok üzeceğini bilseydiniz, ona tahammül etmek benim için daha kolay olurdu. O zaman siz de başkası için bir şey yapmayı düşünmeyecek ve on'u kabul-

lenmekten utanacaksınız.' Bunun için 'Kino doku' bazen sigara için 'teşekkür ederim', bazen borçluluk için 'müteessirim, bazen de 'kendimi bir alçak gibi hissediyorum', çünkü sen beni bu cömert hareketinle ezdin, şeklinde tercüme edilebilir. O bütün bu mânâlara gelir.

Japonların on kabullendikleri zaman duydukları huzursuzluğu bildiren, 'teşekkür' mahiyetinde pek çok ifade şekilleri vardır. Modern şehirlerdeki büyük mağazalarda kullanılan ve çatışmalı hisleri en az ifade eden söz 'ah, ne büyük zahmet' *(arigato)* dur. Japonlar bir müşterinin mağazada alış veriş yaparken söylediği 'ah, ne büyük zahmet' sözünün kendileri için en büyük kazanç olduğunu söylerler. Bu, kompliman için kullanılan bir sözdür. Hediye alındığı zamanlar ve diğer pek çok hallerde, bu ifade şekli kullanılır. 'Teşekkür ederim' ifadesi için kullanılan diğer kelimeler, kina doku gibi verilen veya yapılan bir şeyi kabul etmedeki güçlüğü ima eder. Dükkânlarında bizzat çalışan dükkân sahipleri genellikle şöyle söylerler: 'Ah, size daima müteşekkir kalacağım', *'sumimasen'* yani 'sizden bir on kabullendim, modern ekonomik şartlar altında size bunu asla ödeyemem; böyle bir duruma sokulduğumdan dolayı üzgünüm', demektir. Sumimasen ingilizceye 'teşekkür ederim', 'minnettarım' yahut 'müteessirim', 'özür dilerim' şeklinde tercüme edilebilir. Meselâ, rüzgârlı bir caddede düşürdüğünüz şapkayı birisi yakalamağa çalışsa, siz, teşekkür etmek için kullanılan diğer kelimeler yerine tercihen bu kelimeyi kullanmak zorunda kalırsınız. Şapkanız geri getirildiği zaman bunu kabul etmekle duyduğunuz huzursuzluğu ifade etmek nezaket icabıdır. 'Bana on yüklüyor, ben ise onu hiç görmedim. İlk on'u yükleme fırsatı elime daha önce geçmedi. Bundan dolayı kendimi suçlu hissediyorum, ondan özür dileyecek olursam kendimi daha iyi hissedeceğim. Sumimasen kelimesi belki de Japonya'da teşekkür ederim demek için kullanılan en genel kelimedir. Ona kendisinden on kabullendiğimi ve bu hareketin şapkamı alıp gitmekle bitmiyeceğini söylerim. Ne yapabilirim, birbirimize yabancıyız.'

Borçlu olmaktan dolayı takınılan bu tavır, Japon görüşüne göre çok daha kuvvetle ifade olunan ve 'tahkir', 'itibarı kaybetme' kelimelerinin yazıldığı şekilde yazılan, teşekkür mânâsındaki bir başka kelime, *katajikenai*, ile de ifade edilir. Bu kelimenin mânâsı hem 'tahkir edildim' hem 'müteşekkirim' demektir. Japon sözlüklerinde bu, yapılan büyük yardımdan dolayı utandığınızı ve gösterilen iyiliğe lâyık olmadığınız için de tahkir edildiğinizi söylemek istediğinizi bildiren bir terim olarak izah edilir. Bu ifadede siz, on kabullenmekle utanç duyduğunuzu açıkça kabul etmiş olursunuz ve utanç, *haji*, Japonya'da, ilerde göreceğimiz gibi, acı acı hissedilen bir şeydir. Katajikenai, 'tahkir edildim', hâlâ muhafazakâr dükkân sahipleri tarafından müşterilere teşekkür etmek için kullanılır, müşteriler de alış-veriş yaptıkları zaman aynı kelimeyi kullanırlar. Bu kelime Meiji öncesi hikâyelerde, destanlarda daima

kullanılmıştır. Sarayda hizmet eden ve sevgili olarak seçilen aşağı sınıftan güzel bir kız, efendisine Katajikenai der; bunun mânâsı 'bu on'u kabul etmeye lâyık olmadığım için utanıyorum; merhametiniz beni korkutuyor', dur. Yahut da yetkili kimseler tarafından derebeylik usulüne göre yapılan bir kavgadan sağ salim çıkmasına izin verilen bir samurai, Katajikenai dediği zaman, kelimeyi 'bu on'u kabullendiğim için itibarımı kaybettim; kendimi böyle aciz bir duruma sokmak bana yakışmaz; müteessirim; acizane teşekkürlerimi bildiririm,' mânâsında kullanmış olur.

Bu ifadeler, 'on'un gücünü' herhangi bir genel sözden çok daha iyi anlatır. Bir insan, on'u daima çatışmalı hislerle yüklenir. Toplumda esas olan ve kabul edilmiş bulunan münasebetler sonucunda meydana gelen büyük borç, bir insanı hemen her şeyini karşılıklı olarak ortaya koymağa zorlar. Borçlu olmak ise zordur ve kırgınlık kendisini hemen gösterir. Bu, en tanınmış Japon romancılarından biri olan Soseki Natsume tarafından rahatça ve güzel bir şekilde, meşhur *Botchan* adlı romanında anlatılmıştır. Eserin erkek kahramanı Botchan, memleketin bir küçük kasabasında ilk olarak öğretmenlik yapan Tokyo'lu bir gençtir. Çok kısa zamanda öğretmen arkadaşlarının hemen hepsini küçük gördüğünü ve onlarla kesinlikle geçinemiyeceğini anlar. İlgilendiği tek şahıs başka bir genç öğretmendir. Dışarda beraberce gezerlerken bu yeni arkadaşı, Porcupine, ona bir bardak buzlu su ikram eder ve bu su için de, bir sent'in beşte biri gibi bir para, bir buçuk sen (Japon parası) öder.

Az sonra bir başka öğretmen Botchan'a, Porcupine'nin kendisinden küçümseyerek söz ettiğini söyler. Botchan bu dedikoducu öğretmenin sözüne inanır ve Porcupine'den yüklendiği on'dan dolayı derhal rahatsız olur.

> Böyle bir arkadaştan on yüklenmek buzlu su gibi basit bir şey için bile olsa bana yakışmaz. Bir veya yarım sen olsun, bu on'u yüklenirsem huzur içinde olmayacağım. İyi bir dost olarak değerlendirdiğim bir kimsenin yüklediği on'u kabul etmem iyi niyetimin mahsulüdür. İçtiğim buzlu suyun parasını ödemek için ısrar edeceğime on'u kabul ettim ve şükranlarımı ifade ettim. Bu, para ile asla kazanılamıyan bir şükran ifadesidir. Benim ne unvanım, ne de yüksek mevkiim var, fakat ben hiç kimseden hiçbir şey beklemeyen, hiç kimseye tabi olmayan bir insanım. Benim gibi bağımsız bir insanın on yüklenmesi demek, mukabilinde bir milyon yen vermiş olmaktan çok daha önemlidir. Porcupine'nin bir buçuk sen ödemesine müsaade ettim ve ona bir milyon yen'den daha pahalı olan teşekkürlerimi bildirdim.

Ertesi gün bir buçuk sen'i Porcupine'nin masasına atar, çünkü bir bardak buzlu su için yüklendiği on'dan kurtulduktan sonra ancak iki arkadaş

arasındaki tahkir edici olay üzerinde durulabilir. Bu durum bir kavgaya sebep olabilir, fakat ilk olarak yapılacak iş, iki arkadaş arasında artık on diye bir şey söz konusu olmadığından, on'u ortadan kaldırmaktır.

Önemsiz şeyler karşısında gösterilen böyle aşırı hassasiyet, insanı üzen bu gibi kırgınlıklara, bazı Amerikan gençlerinin, bazı nervotiklerin sebep olduğu olaylarda rastlanabilir. Halbuki Japonlar için bu bir fazilettir. Onlar, bütün Japonların meseleye bu derece önem vermediğini, bir kısmının bu konuda daha gevşek olduğunu düşünürler. Botchan hakkında yazı yazan yorumcular onu, 'mizacı ateşli, billur gibi saf, dürüstlüğün savunucusu' olarak tasvir ederler. Yazar da kendisini Botchan ile bir tutar ve bu karakter, kritikler tarafından her zaman onun kendi portresi olarak bilinir. Hikâye büyük bir faziletin hikâyesidir, on kabullenen insanın kendisini borçlu vaziyetinden kurtarabilmesi sadece kendi minnettarlığını 'bir milyon yen' kadar değerli saymakla ve buna göre hareket etmekle mümkündür. O, on'u sadece iyi bir arkadaştan kabul edebilir. Botchan, kızgınlığı sırasında, kendisinin Porcupine'den kabullendiği on'u, çok eskiden yaşlı mürebbiyesinden kabullendiği on ile kar şılaştırır. Mürebbiye ona fazlasıyla düşkündür ve ailenin geri kalan hiçbir ferdinin ona kıymet vermediğini anlamıştır. Gizli gizli ona hediye alarak küçük şekerlemeler, renkli kalemler getirmeyi âdet edinmiştir; hattâ bir kere ona üç yen vermiştir. Botchan, 'onun devamlı ilgisi beni iliklerime kadar donduruyordu', der. Fakat her ne kadar üç yenin verilmesiyle 'tahkir edildiyse' de o, bu parayı borç olarak kabul etmiştir, bütün geçen seneler boyunca da ödememiştir. Bunu, kendisinin Porcupine'den yüklendiği on karşısında duyduğu his ile karşılaştırarak şöyle bir itirafta bulunur, *'onu kendimden bir parça olarak kabul etmiştim.'* Bu, Japonların on'a karşı gösterdikleri reaksiyon için bir ipucudur. Hisler ne kadar karışık olursa olsun 'on adam'a, bir kimsenin kendisinden bir parça olduğu müddetçe tahammül edilebilir; o 'benim' hiyerarşi düzenim içerisinde yer almıştır veya rüzgârlı bir günde şapkamı geri getirmekle, sanki benim tarafımdan yapılmış bir hareketi yapıyor gibidir, yahut da beni takdir eden bir insandır. Bu hüviyet bir kere bozulacak olursa, o zaman on azgın bir yaradır. Altında kalınan borç kıymetsiz olsa dahi, ona içerlemek faziletir.

Japonlar, şartlar ne olursa olsun başkasına aşırı dereceden on yükleyen bir şahsın fazlasıyla sıkıntı çekeceğini bilirler. Son zamanlarda çıkan bir derginin 'Danışma Bürosundan' temin edilen, güzel bir örnek vardır. Bu büro, 'sevgilisi tarafından terk edilmiş kimselere tavsiyeler' vermekte ve *Tokyo Psikoanalitik Dergisine* (Tokyo Pysychoanalitic Journal) ait bulunmaktadır. Edilen tavsiye Freud'a göre değil de tamamen Japon görüşüne göredir. Yaşlı bir adam fikir sorarak şöyle yazar:

Ben üç erkek, bir kız babasıyım, on altı sene önce karımı kaybettim. Çocuklarıma acıdığım için evlenmedim; onlar da bunu benim hesabıma bir fazilet olarak kabul ettiler. Şimdi hepsi evlendi. Sekiz sene önce oğlum evlendiği zaman, bir iki blok uzakta bulunan bir başka eve çekildim. İfadesi güç ama, üç sene, gizlice bir kızla (bir genelevle kontratlı olan bir fahişe ile) vakit geçirdim. Bana durumunu anlattı, ona pek acıdım. Küçük bir para karşılığında hürriyetini satın aldım, evime soktum, görgü kuralları öğrettim ve bir hizmetçi olarak evimde tuttum. Bu kızın mesuliyet hissi kuvvetlidir ve hayret edilecek derecede ekonomiktir. Oğullarım ve gelinlerim, kızlarım ve damatlarım ise beni hor görüyorlar va bana bir yabancı gibi davranıyorlar. Onları bunun için suçlamıyorum: bu benim hatâmdır.

Kızın anne ve babası durumu anlamak istemedi ve bir yazıyla evlenme çağında olduğu için geri dönmesini istediler. Onlarla buluştum ve durumu izah ettim. Kızın ailesi fakirdir, fakat altın avcıları değiller. Kızlarına ölmüş gözüyle bakacaklarına ve bu durumu devam ettirmesine müsaade edeceklerine söz verdiler. Kız ölünceye kadar yanımda kalmak istiyor. Fakat yaşlarımız baba ve kız yaşı, bunun için bazen evine yollamayı düşünüyorum. Çocuklarım da onun malına göz diktiğini zannediyorlar.

Müzmin bir hastalığım var, zannedersem bir iki sene daha yaşıyabileceğim. Bana yol gösterirseniz minnettar kalacağım. Son vermeden önce şunu söylememe müsaade edin, kız bir zamanlar 'kötü yola sapmış', fakat bunu şartlar hazırlamıştır. Karakteri iyi ve annesi ile babası da altın avcıları değildirler.

Japon doktoru bunu, ihtiyar adamın çocuklarına son derece ağır bir on yüklediğinin delili olarak kabul eder. Ve şöyle cevap verir:

Siz günlük olaylardan birini anlatıyorsunuz. Mektubunuzdan anladığıma göre benden istediğiniz cevabı vermem bekleniyor. Bu da bende size karşı bir muhalefet yaratıyor. Şüphesiz sizin uzun zaman evlenmeyişinizi takdir ediyorum, fakat siz bunu çocuklarınız on yüklensinler diye, hattâ bugünkü hareketinizi mâzur göstersin diye yaptınız. İşte ben bunu beğenmiyorum. Sizin kurnaz olduğunuzu söylemiyorum, fakat şahsiyetiniz çok zayıf. Çocuklarınıza bir kadınla yaşamağa mecbur olduğunuzu, — mademki kadınsız yapamıyorsunuz — açıklasaydınız çok daha iyi olurdu ve (evlenmediğiniz için) çocuklarınızın on yüklenmesine müsaade etmemeliydiniz. Çocuklar tabii olarak size karşıdırlar. Çünkü siz bu on'u çok önemsiyorsunuz. Bundan başka insanlar cinsî ar-

zularını kaybetmezler. Siz de bu arzunuzu körletemezsiniz. Fakat insan bu arzuyu yenmeye çalışır. Çocuklarınız sizin de öyle yapmanızı beklemişler ve onların kafalarında canlanmış olan ideal şeklinize göre yaşamanızı istemişler. Halbuki aldatılmışlar. Yaptıkları egoistlik olduğu halde onların hislerini anlıyorum. Kendileri evlenmiş, cinsî bakımdan tatmin olmuşlar ve bunu babalarından esirgemekle egoistlik ediyorlar. Siz bu tarzda, çocuklarınız (yukarıda olduğu gibi) başka tarzda düşünüyorsunuz. İki düşünce tarzı birbiri ile anlaşamıyor.

Siz, kızın ve onun ailesinin iyi insanlar olduklarını söylüyorsunuz. Esasen siz böyle olmasını istiyorsunuz.İnsanların iyilik veya kötülüklerinin şartlara, durumlara bağlı olduğunu biliriz ve şu anda menfaat peşinde olmadıkları için onlara 'iyi insanlar' diyemeyiz. Bana kalırsa kızın anne ve babasının ölmek üzere olan bir adama kızlarının metres olarak hizmet etmesine müsaadeleri aptallıktır. Mademki onlar kızlarını metres olarak kabul edecekler, öyle ise bu işten bir kâr veya bir avantaj sağlamaya çalışacaklardır. Bu meseleyi başka türlü görmek vehimden ibarettir.

Çocuklarınızın, kızın anne ve babasının sizin malınıza göz diktiklerini düşünmelerine şaşmam; ben de gerçekten böyle düşünüyorum. Kız gençtir, bunu düşünmeyebilir. Fakat anne ve babası kesinlikle düşünüyorlardır.

Sizin için iki açık yol vardır.

1) 'Tam ve mükemmel bir insan' olarak (onun için imkânsız hiçbir şey yoktur), kız ile ilişkiyi kes ve ona para ver. Fakat bunu yapabileceğinizi zannetmiyorum; beşerî duygularınız buna müsaade etmiyecektir.
2) 'Sıradan bir insan olma yolunu tut' (iddialarından vazgeç) ve çocuklarının seni ideal bir insan olarak görme hayâllerini kır.

Mala gelince, derhal kızın ve çocuklarının hisselerinin ne olduğunu gösterecek bir vasiyetname hazırla.

Sonuç olarak, yaşlı olduğunu, el yazından anladığım gibi çocuklaştığını hatırla. Düşünceniz, rasyonel olmaktan ziyade hissidir. Siz bu kızı, her ne kadar onu sokaktan kurtarmak istediğinizi söylüyorsanız da, bir anne yerine koymak istiyorsunuz. Hiçbir bebenin, onu annesi terkettiği zaman yaşayacağını zannetmem — bunun için size ikinci şıkkı seçmenizi tavsiye ederim.

Bu mektup on hakkında pek çok şey söylemektedir. Bir zamanlar çocuklarına dahi son derece ağır bir on yüklemeyi tercih eden bir şahıs, hareket tarzını ancak kendi zararı pahasına değiştirebilir. Bunun için ızdırap çekece-

ğini de bilmesi lâzımdır. Ayrıca çocuklarına yüklediği on kendisi için neye mal olursa olsun, bundan yararlanmaya kalkmamalıdır. 'Bugünkü hareket tarzını mazur göstermek için' on'a baş vurmak yanlıştır. Çocuklar 'tabii olarak' kızgındırlar; çünkü babaları devam ettiremediği bir hareket tarzı uygulamıştır, onlar 'aldatılmışlardır'. Bir babanın çocukları bakıma muhtaçken kendisini onlara vakfetmesi, bu yüzden de yetişen çocukların kendisini fazlasıyla düşüneceklerini zannetmesi akılsızlıktır. Bunun yerine çocuklar sadece yüklendikleri on'u düşünmektedirler ve 'tabii olarak karşı çıkmaktadırlar'.

Amerikalılar böyle bir durumu aynı ölçüler içinde görmezler. Biz anasız kalan çocuklarına kendisini vakfetmiş bir babanın, son senelerde çocuklarının kalplerinde sıcak bir yer işgal etmesini, 'tabii olarak ona karşı' olmamalarını düşünürüz. Bunu Japonların anladığı mânâda değerlendirebilmemiz için, ona malî bir iş gözüyle bakmamız gerekir, çünkü ancak bu sahada yukardaki anlattığımız durumla mukayese edebileceğimiz davranışlar vardır. Resmî bir işte, çocuklarına faiz ile borç para veren bir babaya, 'tabii olarak sana karşıdırlar', demek imkânı bizim için mümkündür. Bu açıklamadan sonra ikram edilen sigarayı alan şahsın, neden doğrudan doğruya, 'teşekkür ederim' diyeceğine, 'utandığını' söyleyiş sebebini anlayabiliriz. Bir kimsenin başkasına on yüklemesi üzerine, on yüklenen şahsın bundan kızgınlıkla söz ediş sebebini bilebiliriz. Nihayet Botchan'ın bir bardak buzlu suyun yüklediği borcu bu derece önemseyiş sebebini kavrayabiliriz. Fakat Amerikalılar, bir gazoz tezgâhındaki tesadüfî ikramı veya bir babanın anasız çocuklarına senelerce kendisini vakfedişini, yahut Hachi gibi sadık bir köpeğin bağlılığını malî ölçüler içinde görmeğe alışık değillerdir. Japonlar ise böyledir. Bize göre hiçbir şarta bağlı olmadığı için değer kazanan sevgi, iyilik ve cömertlik, Japonya'da mutlaka şarta bağlıdır. Ve kabul edilen bu gibi herhangi bir hareket, bir kimseyi borç altına sokar. Japon ata sözünün de ifade ettiği gibi, 'on kabullenmek, yaradılıştan fevkalâde cömert olmayı gerektirir.'

6

ON - BİNDE - BİRİNİ ÖDEME

On, bir borçtur ve ödenmesi gerekir, fakat Japonlar borç ödemeyi başka bir kategoriye sokarlar. Onlar, bizim ahlâk sistemimizde ve belli bir karakteri olmayan mükellefiyet ve vazife gibi kelimelerimizde bu iki kategoriyi (borçlanma ve ödemeyi) birbirine karıştıran ahlâkî prensiplerimizi acaip bulurlar; bu bizim, lisanlarında 'borçlu' yu 'alacaklı' dan ayırt edemeyen bazı kabilelerdeki malî işleri acaip buluşumuza benzemektedir. Japonlar için on denen daimî ve esas borç, bir kavramlar serisi içinde belirlenmiş olan aktif, harfi harfine ödenen borçtan çok farklıdır. İnsanın borçlu olması, yani on yüklenmesi bir fazilet değildir, on'u ödemek ise fazilettir. Bu ödeme, insanın minnettarlığını ifade için harekete geçmesiyle başlar.

Amerikalıların, Japonya'da meziyet olarak kabul edilen bu meseleyi anlayabilmeleri için Amerika'daki malî işlerle bunun arasındaki benzerliği akıldan çıkarmamaları ve Amerika'daki mal, mülk işleriyle ilgili olarak ödenmemiş borçlar konusundaki müeyyidelerin, Japonya'da bu mesele için geçerli olduğunu unutmamaları lâzımdır. Biz bu gibi işlerde şahsı bono ile, senet ile bağlarız. Fert, kendisine ait olmayan bir şeyi aldığı zaman, hafifletici sebepleri dikkate almayız. Onun bir bankaya olan borcunu ödemesini veya ödememesini keyfine bırakmayız. Ayrıca borçlu, borç olarak aldığı esas paradan mesul olduğu gibi, o paranın faizinden de mesuldur. Vatanperverliği ve ailemize olan sevgiyi bütün borçlardan farklı kabul ederiz. Bize göre sevgi kalpten gelen bir şeydir. En iyi sevgi hiçbir şeye bağlı olmadan gösterilendir. Amerika Birleşik Devletleri, düşman kuvvetlerinin saldırısına uğramadıkça, memleket çıkarlarını her şeyin üzerinde tutma gibi bir düşüncenin daha ziyade donkişotvarî veya saçma denecek kadar romantik bir vatanperverlik olduğunu veya insan tabiatı ile uyuşamıyacağını kabul ederiz. Biz esas Japon postulasından, yani bütün kadın ve erkeklerin dünyaya gelir gelmez otomatik olarak bü-

yük bir borç içine girdikleri kaziyesinden yoksun olduğumuz için bir insanın ihtiyaç içindeki ailesine acıması ve ona yardım etmesi, karısını dövmemesi ve çocuklarının ihtiyaçlarını temin etmesi zaruridir diye düşünürüz. Yalnız bunlar, kemiyet bakımından malî borç gibi hesaplanamaz ve onlar meslekî başarının mükâfatlandırılışı gibi mükâfatlandırılamaz. Amerika'da malî borçların hepsini ödeyebilme gücüne ne gözle bakılıyorsa Japonya'da da bunlara o gözle bakılır ve bunlarla ilgili müeyyideler, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir insanın faturasını, bir kimsenin ipotek faizini ödeyebilme gücüyle ilgili müeyyideler kadar kuvvetlidir. Bunlar sadece bir harp ilânı ile meydana gelen krizler sırasında veya bir anne veya babanın hastalığı sırasında üzerinde durulacak şeyler değildir; bunlar küçük bir New-York çiftçisinin kendi ipoteği için duyduğu endişe gibi veya Wall Street (New-York Banka Caddesi) sermayedarının sonradan ucuz almak ümidiyle malını sattığı zaman piyasadaki inişleri çıkışları gözleyişi gibi, daima üzerinde durulması gereken şeylerdir.

Japonlar, hem miktar hem de zaman bakımından sınırlandırılmamış olan on'la, kemiyet bakımından eşit ve özel durumlarda yerine getirilmesi gereken on'u ödeme tarzını, değişik kaideleriyle birlikte ayrı kategorilere sokarlar. Sınırlandırılmamış borcu ödeme tarzına *gimu* demektedirler ve Japonlar bu borç konusunda, 'Bir insan (bu) on'un on binde birini hiçbir zaman ödeyemez' diye konuşurlar.Bir insanın gimu'su iki değişik mükellefiyet tipini bir araya getirir. Bunlar bir insanın ana ve babası için yüklendiği on'un ödenmesi – ki, bu *ko*'dur, ve İmparatoru için yüklendiği on'un ödenmesi –ki, bu *chu*'dur. Bu her iki gimu mükellefiyeti mecburidir ve herkes için geçerlidir; Japon ilk öğretimine 'gimu eğitimi' denmesinin sebebi hiçbir kelimenin 'mecburi' kelimesini bu derece güzel mânâlandıramıyacağı içindir. Hayatta karşılaşılan tesadüfler, bir insanın gimu'sunu genelde biraz değiştirebilir. Fakat gimu, otomatik olarak bütün insanların vazifesidir ve bütün tesadüfî hallerin üzerindedir.

Gimu'nun her iki şekli de şarta bağlı değildir. Burada Japonlar, Çinlilerin Devlete olan vazife, evlâdın anaya babaya beslediği hürmet kavramlarından ayrılırlar. Çin ahlâk sistemi Japonya'da yedinci yüzyıldan beri tekrar tekrar adapte edilmiştir. Chu ve ko Çince kelimelerdir. Fakat Çinliler bu meziyetleri şarta bağlamışlardı. Çin'de, sadakat ve anneye babaya hürmet demek olan ve pek önemsenmeyen bir meziyet aranır. Bu meziyet genellikle 'iyilik' *(jen)* şeklinde tercüme edilebilir ve Batılıların insanlar arası iyi münasebetlerden kastettiği şeylerin hemen hemen hepsini ifade eder. Bir anne veya baba jen sahibi olmalıdır. Bir hükümdar jen'den mahrumsa tebaa ona karşı isyan etmekte haklıdır. Bu bir kimsenin sadakatinin mükâfatıdır. İmparatorun ve Ona bağlı olanların imtiyazları 'jen' sahibi olmalarına bağlıydı. Çin ahlâk sistemi beşerî münasebetlerin hepsinde bunu mihenk taşı olarak kullanır.

JAPONLARIN YAPMAKLA MÜKELLEF OLDUKLARI ŞEYLERİN VE MUKABİLLERİNİN ŞEMATİK TABLOSU

I. *On:* Pasif olarak yüklenilen mükellefiyetler. Şahıs *'on* kabullenir' şahıs *'on* yüklenir', yani *on* pasif borçlanma olarak düşünülen mükellefiyetlerdir.
ko on. İmparatordan kabul edilen *on.*
oya on. Anne ve babadan kabul edilen *on.*
nushi no on. Bir insanın efendisinden kabul ettiği *on.*
shi no on. Bir insanın öğretmeninden kabul ettiği *on.* Bir insanın hayatı boyunca insanlarla yaptığı her temas sonunda kabul ettiği *on.*
NOT: Bir insanın *on* kabul ettiği şahıslar

on jin, 'on adam'dırlar.

II. *On*'un mukabilleri . Borçlanan şahıs borcunu *on* adama 'öder', mükellefiyetlerini yerine getirir. ' Yani bunlar aktif ödeme olarak düşünülen mükellefiyetlerdir. '

A.*Gimu.* Bu, mükellefiyetlerin tam olarak yerine getirilmesidir, yalnız bu mükellefiyetler hiçbir zaman tam olarak yerine getirilemez ve zaman tahdidi yoktur.
chu. İmparatora, kanuna ve Japonya'ya olan vazifedir.
ko, Anneye, babaya ve atalara (insanın kendi nesli ima edilmektedir) olan vazifedir.
nimmu. Bir insanın işine karşı vazifesidir.

B. *Giri.* Bu borçlar kabul edilen yardımın tam karşılığının, matematik bir kesinlikle ödenmesidir ve zaman sınırlaması vardır.
1.Toplum içindeki fertler için olan *giri.*
Bir kimsenin efendisine olan vazifeleri.
Evlilikle bağlanılan aileye olan vazifeler.
Hediye olarak verilen para, bir iyilik, yardım edilen bir iş ('elbirliği ile yapılan yardım' olarak) münasebetiyle kabul edilen *on*'dan dolayı akraba olmayan şahıslara olan vazifeler.
Pek yakın olmayan akrabalara (halalar, amcalar, kız

ve erkek yeğenler) kendilerinden yüklenilen *on*'dan dolayı değil de müşterek atalardan kabul edilen *on*' dan dolayı olan vazifeler.

2. Bir insanın ismi için olan *giri*. Bu *die Ehre*'nin Japonca ifadesidir.
   Bir insanın şerefini tahkir edilmekten veya başarısızlıkla itham edilmekten 'koruma', yani ferdin mücadele veya kan gütme vazifesi.

(Dikkat! Bu gibi hareketler bir hücum olarak kabul edilmezler).

Bir insanın hiçbir (meslekî) başarısızlığı yahut ihmali kabul etmeme vazifesi.

Bir insanın hürmet ifadesi olan bütün davranışları, kendisi için belirlenen mevki dahilinde yaşaması, lüzumsuz hallerde bütün hissî davranışlara engel olabilmesi demek olan Japon ahlâkının gerektirdiği şeylerin hepsini tam olarak yerine getirme vazifesi.

●

Çin'de kabul edilen bu ahlâkî ilke Japonya'da hiçbir zaman benimsenmemiştir. Büyük Japon düşünürü, Kanichi Asakawa, orta çağlardaki bu zıtlıklardan söz ederken şöyle söyler: 'Bu fikirlerin Japon İmparatorluğuna uymadığı açıktı, bunun için de hiçbir zaman teorik olarak bile kabul edilmemişlerdir.' (*) Jen, gerçekten Japonya'da kanunî haktan ve Çin ahlâk sisteminde işgal ettiği yüksek mevkiden mahrum bırakılmıştı. Jen Japonya'da Jin diye telâffuz edilir (aynen Çin yazısı ile yazılır) ve Jin' yapma' veya onun bir başka şekli olan *'Jingi* yapma', onu destekleyenler arasında bile gözde bir meziyet olmaktan çok uzaktır. Böylece Japon ahlâk sisteminden tamamen çıkarılmış olduğu için bu, kanun dışı yapılan bir şey olarak kabul edilmektedir. Bir kimsenin âmme menfaatini göz önünde tutarak veya bir suçluya yardım maksadiyle hazırlanan bir imza listesine kendi ismini ilâve etmesi güzel bir hareket olabilir. Yalnız bu, asıl görevin dışında yapılmış olan bir iştir. Yapılması istenen esas hareket bu değildir.

'Jingi yapmak' 'kanun dışı' kabul edilmiştir ve gangsterler arasında bir kıymet ifade eder. Tokugawa devrinde tek kılıçlı oldukları için çift kılıçlı sa-

(*) Documents of Iriki, 1929, sayfa 380.

murailerden ayrılan, baskın yaparak, kılıç kullanarak, hırsızlık yapan kabadayılar arasında 'Jingi yapmak' şerefli bir davranıştı. Kanuna aykırı hareket eden kimselerden biri, bir yabancıdan saklanacak yer istediği zaman, o yabancı, ricada bulunan şahsın adamlarının bir gün kendisinden intikam alacağı korkusuyla onu kabul eder ve böylece 'Jingi yapmış' olurdu. 'Jingi yapma' modern mânâsıyla önemini kaybetmiştir. Cezayı gerektiren hareketler üzerinde tartışılırken Jingi çoğunlukla söz konusu olur. Gazetelerde, 'işçiler hâlâ Jingi yapmaktadırlar, onlar cezalandırılmalıdırlar. Polis, Japonya'da, kıyıda bucakta gelişmekte olan Jingi'nin durdurulması için gereken tedbiri almalıdır', şeklinde yazılar çıkmaktadır. Hiç şüphe yok ki gazeteler, şantaj yapan ve gangsterlik eden 'hırsızlar arasında geçerli olan fazileti' kastetmektedirler. Modern Japonya'da, özellikle küçük iş adamlarının, asrın sonunda Amerikan limanlarındaki İtalyan işçi bürolarını idare eden İtalyanların yaptığı gibi vasıfsız işçilerle kanun dışı ilişkilerde bulundukları ve onların sırtından servet kazandıkları, böylece de 'Jingi yaptıkları' söylenir. Bu Çin jen kavramının değeri daha fazla düşürülememişti (*). Japonların, Çin sisteminde önemli bir yer işgal eden bu fazileti bambaşka tefsir etmiş ve ona az kıymet vermiş olmaları, sonra da onun yerine gimu'yu şarta bağlayabilecek başka bir şey koyamamış bulunmaları, Japonya'da evlâdın anaya ve babaya göstermekle mükellef olduğu Japonlara has hürmetin, ana ve babanın ayıbını ve gayriâdil hareketini affetmek mânâsına gelse dahi yerine getirilmesini, bir görev haline sokmuştu. Bu hürmet, ancak bir insanın İmparatora olan mükellefiyetiyle çatıştığı takdirde yerine getirilemiyordu. Aksi takdirde, bir insanın anne veya babası gösterilen hürmete lâyık olmasa veya kendisinin saadetini yıksa dahi, buna imkân yoktu.

Modern Japon filmlerinden birinde, evli bir köy okul müdürünün annesi, aç kaldıkları için anne ve babası tarafından bir geneleve satılmak üzere olan genç bir mektepli kızı, bedelini vererek kurtarmak üzere oğlunun köylülerden topladığı parayı bulur ve ihtiyacı olmadığı halde onu çalar; kadın kendisine ait büyük bir lokanta işletmektedir. Oğlu parayı annesinin aldığını bilir, fakat suçu kendi üzerine almak mecburiyetindedir. Okul müdürünün karısı gerçeği anlar, kaybolan paranın bütün mesuliyetini kendi üzerine çeken bir not bırakır ve küçük çocuğu ile beraber kendisini suya atarak intihar eder. Mesele herkesçe bilinmektedir, fakat annenin bu trajedideki rolü asla söz konusu edilmez. Öğretmen, anne veya babaya beslenen hürmeti gerektiği şekilde yerine getirdikten sonra tek başına, gelecek senelerde bunun gibi imtihanlara dayanabilmek için, karakterini daha kuvvetlendirmek üzere Hokkaido'ya gider. O

(*) Japonlar "Jin'i bilme" ifadesini kullandıkları zaman bir dereceye kadar Çincedeki kullanılışına yaklaşırlar. Budistler halkı "Jin'i bilmeye" teşvik ederler, bunun mânâsı da merhametli ve hayırhah olmaktır. Fakat bütün Japon sözlüklerinde olduğu gib "Jin'i bilme hareketten ziyade ideal bir insana atfedilir."

faziletli bir kahramandır. Amerikan görüşüne dayanarak trajediden mesul olan şahsın hırsızlık yapan anne olduğu hükmünü verdiğim zaman, Japon arkadaşım beni şiddetle protesto etti ve evlâdın anne veya babaya beslediği hürmet, çoğu zaman diğer faziletlerle çarpışır dedi. Kahraman yeter derecede zeki olsaydı kimsenin izzetinefsini (self-respect) kırmadan onları uzlaştıracak bir yol bulabilirdi. Annesini kendi kendine dahi suçlamış olsaydı, izzetinefis sahibi bir insan olma fırsatını tamamen kaybetmiş olacaktı.

Romanlar ve hayat, bir genç adamın evlendikten sonra anne ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmetin yüklediği ağır vazifelerle doludur. 'Modan' (modern) çevreler hariç hatırlı ailelerde anne ve baba oğullarının eşlerini genellikle aracılar vasıtasıyla kendileri seçerler. Evlenecek genç yerine ailenin gelin konusunda titizlik göstermesi sadece para meseleleriyle ilgili değildir,bu, seçilen gelinin aile soyuna dahil olacağı ve onun yetiştirdiği erkek çocuklarla aile neslinin devam ettirileceği konusuyla da ilgilidir. İki gencin anne ve babalarının yanında tesadüfmüş gibi karşılaşmaları aracılar tarafından düzenlenir, yalnız gençler birbirleriyle konuşmazlar. Bazan anne ve baba oğulları için öyle bir evlilik hazırlar ki, sonuçta kızın babası malî bakımdan istifade etmiş, erkek tarafı da iyi bir aile ile akrabalık kurmuş olur. Bazan kız beğenilen meziyetlerinden dolayı da gelin olarak seçilir. İyi bir erkek evlât, anne ve babası için olan on'dan dolayı kendi hesabına onların aldıkları kararları soramaz bile. Evlendikten sonra da on'u ödemeye devam eder. Erkek evlât ailenin varisi ise anne ve babasıyla beraber yaşamak zorundadır, kayınvalidenin gelini sevmediği de herkesçe bilinir. Kayınvalide gelinin her hareketini hatalı bulabilir ve onu geri gönderebilir, genç koca çok mesut olduğu ve karısıyla beraber olmaktan başka bir şey istemediği halde karısından boşanmak mecburiyetinde kalabilir. Japon romanları ve bibliyografyalar kadın kadar erkeğin de ızdırap çektiğini ısrarla anlatmaktadırlar. Bu gibi hallerde koca boşanmayı kabul etmekle şüphesiz ko'yu yerine getirmiş olur.

Şimdi Amerika'da bulunan bir 'modan' Japon, kayınvalidesi tarafından acılar içindeki bedbaht kocasını terketmeye zorlanan bir hamile kadını, Tokyo'daki evine almıştı. Kadın hasta ve ızdırap içindeydi, fakat kocasını suçlamıyordu. Yavaş yavaş doğmak üzere olan çocuğuyla ilgileniyordu. Çocuk doğduğu zaman kayınvalide, beraberinde sessiz ve itaatkâr oğluyla birlikte, çocuğu istemek üzere gelmişti. Çocuğun erkek tarafına ait olduğu kesindi. Kayınvalide çocuğu almış ve derhal bir bakım evine vermişti.

Bütün bu çekilenler anneye ve babaya olan hürmetten dolayıdır ve onlara olan borcun tam olarak ödenmesi içindir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu gibi hikâyelerin hepsi, bir insanın hakkı olan saadetine dışardan yapılan bir müdahale örneğidir. Japonlar, bunu, ana prensip olarak kabul ettikleri borç-

luluk dolayısiyle, 'dışardan' gelen bir müdahale olarak kabul edemez. Bu gibi hikâyeler Japonya'da, bizim son derece ağır şartlar altında borcunu ödeyen şerefli kimseleri, izzetinefis sahibi kimseleri ve zorluklara göğüs gererek gücünü gösteren şahısları anlatan hikâyelerimiz gibi, büyük bir kıymet ifade ederler. Japonların katlandıkları bu zorluklar her ne kadar bir kıymet ifade ederse de tabii olarak içte kırgınlık yaratır; bu arada Burma'daki ve Japonya'daki Nefret Edilen Şeylerle İlgili Asya ata sözlerinde bu gibi güçlüklerin ima edildiğini söylemek faydalı olur kanaatindeyim. Bu ata sözleri, Burma'da 'ateşe, suya, hırsızlara, valilere ve kötü insanlara', Japonya'da ise 'yer sarsıntısına, gök gürültüsüne ve Yaşlı Adama (evin reisine; babaya)' dairdir.

Japonya'da evlâdın anne ve babaya beslediği hürmet, Çin'deki gibi, ne asırlarca önce yaşamış olan atalar, ne de onlardan intikal etmiş ve devamlı olarak genişleyen klân içindir. Japonlar son ataya hürmet beslerler. Bir mezar taşının kimliğini koruyabilmek için onun her sene yazısının yenilenmesi gerekir, fakat hayatta olanlar bir atayı artık hatırlamıyorlarsa o atanın mezarı ihmal edilebilir ve onlara ait tabletler de aile türbesinden kaldırılır. Japonlar, evlâdın anaya ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmeti sadece sağ olan büyüklere gösterirler ve her şeyi bu dünyada ve derhal yerine getirmeğe çalışırlar. Pek çok yazar Japonların ruhlarla ilgili düşüncelere ilgi duymadığını belirtmektedir ve onların anaya ve babaya göstermekle mükellef oldukları hürmet şekli, Çinlilerinki ile mukayese edildiği zaman, yukardaki iddianın doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Japonların ana ve babaya göstermekle mükellef oldukları bu hürmet şeklinin pratik olan en kıymetli tarafı, birlikte yaşayan insanlar arasındaki ko mükellefiyetlerini sınırlamış olmasıdır.

Çünkü hem Çin'de hem Japonya'da evlâdın anne ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmet, normal olarak bir insanın anne ve babasına ve atalarına göstermekle mükellef olduğu hürmet ve itaattan çok başkadır. Batılıların annelik içgüdüsü ve babalık mesuliyetine bağladıkları çocuk bakımını Japonlar, bir kimsenin ecdadına göstermekle mükellef olduğu hürmete bağlarlar. Japonlar bu konuda müphem hiçbir şey bırakmamışlardır, bir insan kendisine bakıldığı gibi çocuklarına da bakacak olursa ecdadına olan borcunu ödemiş olur. 'Babanın çocuklarına olan mükellefiyeti' ni ifade edecek hiçbir kelime yoktur ve bu gibi görevlerin hepsi anne, baba ve onların anneleri ve babaları için olan ko perdesi altında yerine getirilir. Evlâdın anne ve babaya beslemekle mükellef olduğu hürmet, bir aile reisine, çocuklarının ihtiyaçlarını temin etmek, oğullarına ve küçük erkek kardeşlerine tahsil yaptırmak, sosyal durumu düzenleme çarelerini aramak, muhtaç olan akrabaları barındırmak ve buna benzer binlerce günlük vazifeyi yerine getirmek gibi pek çok mesuliyet yükler. Kurulan ailelerin kesin olarak sınırlandırılması bir insanın gimu mükellefi olduğu şahısların sayısını bir hayli azaltır. Bir kimsenin oğlu öldüğü takdirde onun dul karı-

sını ve çocuklarını geçindirmek gibi bir yük altına girmesi, evlâdın anne ve babaya duyduğu hürmetin yüklediği bir mükellefiyettir. Gerektiği zaman dul kalmış kızını ve onun ailesini geçindirmek de böyledir. Fakat dul kalmış bir yeğene bakması gimu değildir; bir kimse bunu yapıyorsa, tamamiyle farklı bir mükellefiyeti yerine getiriyor demektir. Bir şahsın kendi çocuklarını yetiştirmesi ve onlara tahsil yaptırması gimu'dur. Bir erkek yeğene tahsil yaptırmak, onun kanunen evlât kabul edilmesini gerektirir; erkek yeğen statüsü devam ettirilecek olursa yapılanlar gimu sayılmaz.

Evlâdın anne ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmet, bir kimsenin yardıma muhtaç olan akrabalarına hürmetle, sevgiyle yardım yapmasını gerektirmez. Ailedeki genç dul kadınlara, pirinci soğuk yediklerini ima maksadıyla 'soğuk-pirinç akrabalar' denir, onlar ailedeki bütün fertlerin köleleridirler ve şahıslarıyla ilgili konularda verilen kararları büyük bir itaatla kabul etmek zorundadırlar. Bu şahıslar fakir akrabalardır, çocukları da öyledir ve bazan onlar için daha iyi bir hayatın temin edilmiş olması aile reisinin gimu'dan dolayı sağladığı bir durum değildir. Erkek kardeşlerin karşılıklı mükellefiyetleri hararetle yerine getirmeleri de, vazife olarak yüklendikleri bir gimu değildir; iki kardeşin birbirlerinden nefret ettiği herkesce bilinse dahi, büyük kardeşin küçüğü için yüklendiği mükellefiyetleri tam olarak yerine getirmesi genellikle takdir edilir.

Kayınvalide ile gelin birbirlerine en çok hasım olan kimselerdir. Gelin ev halkı arasına bir yabancı olarak girer. Kayınvalidesinin kendisinden neler yapmayı istediğini, sonra da bu istenen şeyleri yerine getirmeyi öğrenmek zorundadır. Birçok hallerde kayınvalide açıkça genç kadının oğluna lâyık olmadığını iddia eder ve başka hallerde de onun gelini bir hayli kıskandığı sonucuna varılabilir. Fakat Japon ata sözünün dediği gibi 'nefret edilen gelin sevgili torunlar dünyaya getirmekte devam eder' ve bundan dolayı da ko her zaman vardır. Genç gelin görünüşte son derece itaatkârdır, fakat zamanla bu yumuşak ve sevgili yaratıklar, kendi kayınvalideleri gibi son derece titiz ve tenkit edici birer kayınvalide olurlar. Genç gelinler olarak isyan edemezler, böyle olduğu için de asla yumuşak insanlar olarak gelişemezler. Sonraları, onlar da gelinlerini son derece ağır hürmet yükü altında bırakırlar. Bugün Japon kızları ailenin varisi olmayan, dolayısiyle tahakküm eden bir kayınvalide ile beraber yaşamak zorunda kalmayacakları bir erkekle evlenmenin büyük faydalarından açıkça bahsederler.

'Ko için çalış'mak aile fertlerinin mutlaka sevgisini kazanmayı gerektirmez. Bu, bazı kültürlerde büyük ailelerdeki ahlâk kurallarının esasını teşkil etmektedir. Japonya'da ise böyle değildir. Bir Japon yazarının da söylediği gibi, 'Japonların aileye fazlasiyle değer vermeleri, aileye mensup herkese veya fert-

ler arasındaki aile bağlarına fazlasıyla saygı göstermelerine sebep olur'(*). Hiç şüphe yok ki bu söz her zaman doğru değildir, fakat bize bir fikir vermektedir. Mükellefiyetlerin yerine getirilmesine, yüklenilen borcun ödenmesine fazlasıyla önem verilir ve yaşlılar büyük mesuliyetler yüklenirler. Bu mesuliyetlerden birisi kendilerinden daha aşağı seviyede olanların yapmaları gereken fedakârlıkları yapıp yapmadıklarını kontrol etmektir. Kontrol edilenlerin buna kızmış olmaları hemen hemen hiçbir şey ifade etmez. Büyüklerin fikirlerine hürmet etmek mecburiyeti vardır, aksi takdirde gimu'da başarısızlığa uğramış insan olarak kabul edilirler.

Japonya'da evlâdın anne ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmet dolayısiyle aile fertleri arasında bir kırgınlık olabilir. Esasen bu, bu şekil bağlılıklarda görülen tipik bir haldir. Evlâdın anne ve babaya göstermekle mükellef olduğu hürmet şekline çok benzeyen ve İmparatora sadakat demek olan diğer bir büyük mükellefiyet, gimu ise böyle bir kırgınlığa asla sebep olmaz. Çünkü Japon devlet adamları İmparatoru bir kutsal reis olarak tecrit etmeyi ve onu hayatın dağdağasından uzaklaştırmayı gayet güzel plânlamışlardı. İmparator ancak bu sayede halkı, hiçbir çatışmalı hisse kapılmadan devlete hizmet etme yolunda birleştirebildi. İmparatoru halkın babası olarak göstermek, ona o mevkii vermek yeterli değildi, çünkü ev halkı arasında baba, onun için yerine getirilen bütün mükellefiyetlere rağmen, herhangi bir kimsenin 'sadece aşırı derecede hürmet ettiği' bir şahıstı. İmparator için dünya işleri ile ilgili bütün düşüncelerden uzak, bir Kutsal Baba olmak mecburiyeti vardı. En büyük fazilet olarak kabul edilen, insanın İmparatoruna göstermekle mükellef olduğu sadakat, chu, ancak dış tesirlerle bozulmayan muhayyel bir Müşfik Baba düşüyle mümkün olabilirdi. İlk Meiji devlet adamları Batı milletlerini ziyaret ettikten sonra, bu memleketlerin tarihlerinin hükümdarlarla halk arasındaki çatışmalardan meydana geldiğini, bunun ise Japon Ruhuna uymadığını yazmışlardı. Memlekete dönünce hükümdarın 'kutsal, şeref ve haysiyetinin dokunulmaz olması' gerektiğini ve bakanlarının herhangi bir hareketinden dolayı mesul tutulamıyacağını Anayasaya yazdılar. O, Japon birliğinin üstün sembolü olarak hizmet edecekti, devletin mesul başkanı değildi.Yedi asırdan beri icracı bir hükümdar olarak hizmet etmediği için, İmparatorun sahne - gerisindeki - rolünü devam ettirmek kolaydı. Meiji devlet adamlarının yapacağı şey, hiçbir şarta bağlı olmayan en büyük faziletin, yani chu'un sadece İmparator için olduğunu Japon halkına empoze etmekti. Derebeylik Japonya'sındaki chu, Dünya İşleri İle İlgili Reis, Shogun için olan bir mükellefiyetti ve bu devrin uzun tarihi, Meiji devlet adamlarına, Japonya'nın ruhen birleşmesi demek olan gayeye ulaşmak için yeni idarede ne yapmak zorunda olduklarını gösteriyordu. Derebeyliğin hüküm sürdüğü devirlerde Shogun, hem kumandan, hem de devleti gerçekte

(*) Nohara, K.,The True Face of Japan. London, 1936, sayfa 45.

yöneten kişiydi, chu'ya rağmen, üstün otoritesine karşı geliniyor ve sık sık suikastlar hazırlanıyordu. Shoguna olan sadakat, ekseriya bir kimsenin kendi derebeyine olan mükellefiyetleriyle çatışıyor, çok defa da diğerine nazaran daha zayıf kalıyordu. Bundan başka bir insanın kendi efendisine olan sadakati, nihayet karşılıklı bağlarla bağlıydı ve Shoguna olan sadakatin diğeriyle karşılaştırıldığı zaman pek candan olmadığı görülebiliyordu. Retainerlar bile buhranlı zamanlarda Shogunu indirip yerine kendi derebeylerini geçirmek için çarpışmışlardı. Meiji ıslahatının peygamberleri ve liderleri, bir asır boyunca chu'un, arka plâna atılmış bir gölgeden ibaret olan ve özellikleri herkesin kendi arzusuna göre düşünülebilen İmparator için olduğu parolasıyla, Tokugawa Shogunluğuna karşı mücadele açmışlardı. Meiji Restorasyonu, bunu yapanlar için bir zaferdi ve sadece chu'un Shogun için olmayıp sembolik İmparator için olması, 1868 yılı için 'Restorasyon' teriminin yerinde kullanıldığını göstermeye yeterdi. İmparator tecrit edilmiş vaziyette kalmıştı. Ekselansları o tâyin ediyordu fakat hükümeti veya orduyu kendisi idare etmiyor yahut şahsen siyasi emirler vermiyordu. Daha seçkin kimseler olmalarına rağmen eskilerinden pek farklı olmayan müşavirler, hükümeti idare ediyorlardı. Gerçek değişiklik manevî sahadaydı, çünkü chu, Kutsal Reise – büyük din adamı, Japon birliğinin ve bekasının sembolü olana – herkesin ödemesi gereken bir şey olmuştu.

Chu'un kolaylıkla İmparatora yöneltilmesinde, şüphesiz halk arasında yaygın olan, anane halindeki efsanenin, yani İmparatorluk Hanedanının Güneş Tanrıçasından geldiği efsanesinin büyük rolü olmuştur. Yalnız halk arasında yaygın olan bu efsanevî kutsallık meselesi, Batılıların zannettiği kadar tehlikeli değildi. Bu iddiayı kabul etmeyen Japon münevverleri dahi İmparatora olan chu'yu asla reddetmiyorlardı. Kutsal Doğuşa inanan halk kütlesi bile bundan Batılıların anladığı mânâyı çıkarmıyordu. 'Tanrı' kelimesiyle tercüme edilen *kami* kelimesinin sözlük mânâsı, 'baş', yani hiyerarşinin zirvesi demektir. Japonlar, Batılılar gibi insanla Tanrı arasına büyük bir uçurum koymazlar ve ölümden sonra her Japon kami olur. Derebeylik devirlerinde chu, kutsal olmayan hiyerarşi liderleri içindi. Chu'nun İmparatora yöneltilmesinde İmparatorluk hanedanının Japon tarihi boyunca hiç değişmemiş olması büyük rol oynamıştı. Batılıların, Almanya veya İngiltere'deki kral ailelerinde görülen şecere tespit usullerine uymuyor diye, Japonların şecere tespit usullerini bir uydurma olarak görmeleri doğru değildir. Nizamlar Japon nizamlarıydı ve Japon nizamlarına göre şecere takip ederek tahta geçme usulü, 'asırlar boyunca hiç' değişmemişti. Japonya, tarihi boyunca 36 değişik hanedan geçirmiş olan Çin'e benzemez. Japonya kabul ettiği bütün değişmelerde kendi sosyal bünyesini asla parçalamayan bir memleketti; bu pattern (kalıp) her zaman aynı kalmıştı. Restorasyondan önceki 100 sene içerisinde Anti-Tokugawa kuvvetleri de, kutsal sülâle meselesi yerine chu meselesi üzerinde durdular. Onlar hiyerarşi-

nin zirvesindeki şahıs için olan chu'un sadece İmparator için olmasını istiyorlardı. İmparatoru milletin en büyük din-adamı mevkiine sokuyorlardı, bu rol de mutlaka kutsallık ifade etmiyordu. Bu bir tanrıça soyundan gelmiş olmaktan çok daha önemli idi.

Modern Japonya'da chu'yu müşahhaslaştırmak ve özellikle İmparatorun şahsına yöneltmek için elden gelen her şey yapılmaktadır. Restorasyondan sonraki ilk İmparator önemli ve kıymetli bir şahıstı ve uzun süren idaresi boyunca halkı için kolayca sembol haline gelebilmişti. İmparatorun halk arasında çok az görülmesi etrafta bir ibadet havası yaratıyordu. Toplanan kalabalık onun önünde eğilerek selâm verirken hiç ses çıkmazdı. Ona bakmak için hiç kimse gözlerini kaldırmıyordu. Yüksek bir yerden İmparatora bakılamıyacağı için birinci katın üstündeki pencereler her yerde pancurla örtülü bulunuyordu. İmparatorun baş müşavirleri ile teması, aynı şekilde, hiyerarşiye uygun olarak yapılmaktaydı. İdareciler huzura çağırılmıyordu; ancak özel birtakım imtiyaz sahibi olan birkaç Ekselans, İmparatorun yanına girebiliyordu. Münakaşalı politik meseleler üzerine tebliğ yayınlanmıyordu; tebliğler ahlâkî veya tutumlulukla ilgili meseleleri ele alıyordu, yahut da kritik birtakım olaylar söz konusu olduğu zaman, muhtemel bir tehlike karşısında halkı aydınlatmak ve ona bir emniyet duygusu vermek için çıkarılıyordu. İmparator ölüm yatağında iken Japonya, bir bütün olarak, onun şefaatine nail olabilmek için kendilerini ibadete veren zahitlerle dolu bir tapınak haline gelmişti.

Bu yollarla İmparator Japonlar için münakaşaların dışında kalan bir sembol olmuştu. Amerika'da bayrağa sadakat göstermek nasıl her şeyin üstünde ve parti politikasının dışında kalıyorsa, İmparator da şeref ve haysiyetine dokunulmaz bir kimseydi. Biz hiç kimseye lâyık görmediğimiz bir hürmetle ve ibadet edercesine bayrağımıza el süreriz. Japonlar ise her şeyden üstün olan sembollerinin insan olmasından büyük ölçüde faydalandılar. Onu sevebiliyorlardı, o da bu sevgiye karşılık verebiliyordu. Hayatlarını 'ona huzur verme'ye hasrediyorlardı. Japon kültürü gibi tamamiyle şahsî bağlara dayanan bir kültürde, İmparator bir bayraktan çok daha üstün bir semboldü. Öğretmenler, öğretim sırasında, bir insanın en büyük vazifesinin memleket sevgisi olduğunu söyleyecek olurlarsa başarısızlığa uğratılıyorlardı; en büyük görevin, İmparatorun şahsına olan borcun ödenmesi olduğunu söylemeleri gerekiyordu.

Chu, İmparator-tebaa münasebetlerinde çift sistem ortaya koyar. Tebaa, aracı olmadan, doğrudan doğruya İmparatora yönelir; yaptıklariyle bizzat 'huzura kavuşur'. İmparatorun emirlerini ise, İmparatorla kendi arasında bulunan aracılar vasıtasiyle alır. Chu'un yerine getirilmesini gerektiren 'İmparator adına konuşur' şeklindeki söz, belki de herhangi bir modern devletin baş vurabileceği müeyyideden cok daha kuvvetlidir. Lory, sulh zamanında yapılan

ordu manevraları sırasında, müsaadesi olmadan askerlerin mataralardan su içmemeleri emrini alan bir subayın askerlerini alıp götürdükten sonra meydana gelen bir olayı anlatır. Japon Ordusunda güç şartlar altında hiç ara vermeden 50-60 mil yürüyebilme kabiliyetine çok önem verilmekteydi. O gün susuzluktan ve yorgunluktan yirmi kişi baygın düştü. Beş kişi öldü. Mataraları muayene edildiği zaman hiçbirine dokunulmadığı anlaşıldı. 'Subay emri vermişti. O İmparator adına konuşmuştu.' (*)

Sivil idarede chu, ölüm olayından tutun da vergi meselelerine kadar her şeyde rolü olan bir müeyyidedir. Vergi memuru, polis, kur'a askerlerini kütüklere kaydeden memurlar, bir tebaanın chu'yu yerine getirmesini sağlayan vasıtalardır. Japon görüşüne göre kanuna itaat, en büyük borcu, *ko-on*'u ödemektir. Amerikan halkının hareket tarzı ile Japon halkının hareket tarzı arasındaki tezat büyüktür. Amerika'da yollardaki trafik-ışıklarından tutun da gelir vergilerine kadar, yeni çıkan herhangi bir kanuna, eğer bir insanın şahsî işlerindeki hürriyetini engelliyorsa, kızılır. Federal kanunlar çok daha fazla şüpheyle karşılanır, çünkü onlar da her eyaletin kendi kanunlarını çıkarma hürriyetini kısıtlar. Halk bu kanunların Washington bürokratları tarafından zorla tatbik edildikleri kanaatindedir ve pek çok vatandaş, izzetinefis sahibi kimseler olarak, bu kanunlara yapılan itirazları az bulmaktadırlar. Bunun için Japonlar bizim kanunsuz insanlar olduğumuz hükmüne varmışlardır. Biz de onlara, demokrasiyi bilmeyen, itaatkâr insanlar gözüyle bakarız. Her iki memlekette vatandaşların izzetinefis sahibi kimseler olmaları, farklı davranışlara bağlıdır demek en doğrusudur; bu bizim memleketimizde bir insanın kendi işlerini kendisinin idare etmesine, Japonya'da ise inandığı, velinimet olarak kabul ettiği kimselere olan borcunu ödemesine bağlıdır. Her iki nizamda da kendilerine has güçlükler vardır: Amerikalılar için memleketin menfaatleri icabı bile olsa, konacak olan nizamları, kanunları kabul etmek güçtür, Japonlar için ise güçlük, bir insanın hayatını zehir edecek kadar büyük bir borç altına girmesinden ileri gelmektedir. Belki de her Japon kanuna uygun olarak bir dereceye kadar daha kolay yaşama ve kendisinden istenilenleri atlatma yollarını bulmuştur. Hattâ Japonlar, Amerikalıların hoş karşılamadıkları bazı şiddet usullerini, direkt olarak giriştikleri hareketleri ve gizli intikâm alma şekillerini pek beğenirler. Fakat bu vasıflar ve zorla kabul ettirilen diğer özellikler chu'nun Japonlar üzerindeki nüfuzunu sarsamaz.

Japonya, 14 Ağustos 1945 tarihinde teslim olduğu zaman, dünya buna inanmamıştı. Japonya'yı tanıyan ve bilen Batılıların pek çoğu, Japonya için teslim olmanın imkânsız olduğuna inanıyordu; Japonya'nın Asya ve Pasifik adalarına dağılmış olan Ordularının sessizce silâhlarını bırakacaklarını ha-

(*) Lory, Hillis, Japan's Military Masters, 1943, sayfa 40.

yâl etmenin saflık olacağında ısrar ediyorlardı. Japon silâhlı kuvvetlerinin pek çoğu, yer yer mağlup edilememişlerdi ve bu kuvvetler davalarının doğruluğuna inandırılmışlardı. Anavatanı teşkil eden adalar da, ölünceye kadar mücadeleye kararlı askerlerle doluydu ve bir istilâ ordusunun, sayıca az olması pek tabii olan öncüleri denizden desteklenmek suretiyle ilerlerken, şüphesiz katliam tehlikesini göze alacaklardı. Harp sırasında Japonları hiçbir şey durduramamıştı. Onlar cenkçi kimselerdi; Amerikalı tahlilciler, chu'yu dikkate almadan böyle görmüşlerdi. Halbuki İmparator konuşur konuşmaz harp durmuştu. Onun sesi radyodan duyulmadan önce buna karşı olanlar sarayı kordon altına almışlar ve İmparatorun bildirisine mâni olmaya çalışmışlardı. Fakat bu bildiri bir kere okununca kabul edilmişti. Mançurya'daki veya Java'daki hiçbir kumandan, Japonya'daki hiçbir Tojo buna karşı çıkmadı. Bizim askerî birliklerimiz hava meydanlarına indiler ve sevgiyle selâmlandılar. Yabancı muhabirler, içlerinden birinin yazdığı gibi, sabahleyin elleri küçük silâhlarında olarak alana inmek zorundayken, öğle vakti silâhlarını bir kenara attılar, akşam üzeri ise ufak tefek şeyler almak için alış verişe çıkıyorlardı. Japonlar şimdi de sulh yolunu takip ederek 'İmparatora huzur veriyorlardı'; bir hafta önce aynı şeyi barbarları bambu mızraklarla bile olsa memleketten kovmağa çalışarak yapmışlardı.

İnsanların hareketlerini kontrol eden heyecanların ne kadar değişik olduğunu kabul edemeyen Batılıların görüşü hariç, bunda akıl erdirilemiyecek bir şey yoktu. Batılılardan bazıları, en kısa yoldan bir imha hareketine girişmekten başka yapılacak bir şey olmadığını söylemişti. Bazıları ise, Japonya ancak liberaller kuvveti ele geçirdiği ve hükümeti devirdiği takdirde kendisini kurtarabilir diye beyanatta bulunmuştu. Bu tahminlerin hepsi, topyekûn ve herkesin severek desteklediği bir harbi benimseyen bir millete karşı çarpışan Batılı bir milletin kendi anlayışına göre yapılıyordu. Halbuki yanılıyorlardı, çünkü aslında Batıya ait olan hareket tarzını Japonya'ya atfediyorlardı. Gelecek hakkında birtakım kehanetlerde bulunan bazı Batılılar, 'sessizliğin hâkim olduğu istilâ aylarından sonra, hâlâ Batı tarzında bir ihtilâlin patlak vermeyişi veya 'Japonların yenildiklerinden haberdar olmamaları' dolayısıyle şimdiye kadar yapılmış olan şeylerin hiçbir kazanç sağlamadığını düşünüyorlardı. Bu Batıya ait, doğru ve uygun ölçülere dayanan güzel bir sosyal felsefedir. Fakat Japonya Batılı değildir, o Batılı milletlerin son olarak dayandıkları kuvvete, ihtilâle baş vurmadı. Japonya, istilâ eden düşman ordularına karşı sabotaj hareketlerinde de bulunmadı. O, kendi kuvvetini kullandı: bu, mücadele gücü kırılmadığı halde kayıtsız şartsız teslim olmanın büyük bedelini chu olarak kendisinden isteme kabiliyeti idi. Böyle olmakla beraber onun nazarında bu büyük ödeme, kendisinin son derece kıymet verdiği bir şeyi, 'teslim bile olsa emri veren İmparatordu' sözünü söylemesine hak kazandırdı. Mağlubiyette bile en büyük kanun hâlâ chu idi.

7

«KATLANILMASI EN GÜÇ OLAN»I ÖDEME

Japon ata sözüne göre *'giri* katlanılması en güç olan' şeydir. Bir kimse giri'yi de gimu'yu ödediği gibi ödemek zorundadır, fakat giri çok çeşitli bir mükellefiyetler serisidir. İngiltere'de giri'ye benzer bir şey yoktur ve bu, aynı zamanda, antropologların dünya kültüründe rastladıkları son derece değişik, ahlâkî mükellefiyet kategorileri içerisinde en fazla merak uyandıranıdır. Giri tamamen Japonya'ya has bir şeydir. Halbuki chu ve ko Japonya'da ve Çin'de müşterektir, bu mefhumlarda Japonya değişiklikler yapmakla beraber diğer Doğu milletlerinde bilinen ahlâkî kaidelerle onlar arasında ciddî benzerlikler vardır. Japon giri'si ise ne Çin Konfuciuziminden, ne de Doğu Budizminden alınmıştır. Bu, Japonlara has bir özelliktir ve onu dikkate almadan Japon hareket tarzını anlamağa imkân yoktur. Hiçbir Japon, ana vatanda, bütün erkek ve kadınların karşılaştıkları zorlayıcı güçlerden veya iyi bir isim sahibi olmaktan yahut dilemmadan, giri'yi söz konusu etmeden bahsedemez.

Bir Batılının nazarında giri, eskiden yapılmış bir iyilik için beslenen şükran borcundan tutun da öç alma vazifesine kadar son derece değişik (124 ve 125. sayfalardaki tabloya bak) mükellefiyetleri içine alır. Japonların giri'yi Batılılara izah etmeye uğraşmamalarına şaşmamak lâzımdır, çünkü Japon sözlükleri giri'yi hemen hemen tam tarif edemez. Bu sözlüklerden biri onu şöyle açıklamaktadır, —tercüme ediyorum— 'doğru yol; insanların takip etmeleri gereken yol; bir kimsenin başkaları önünde küçük düşmemek için istemediği halde yaptığı şey'. Bu tarifler herhangi bir Batılıya giri hakkında fazla fikir veremez, fakat 'istemeyerek' kelimesi gimu ile giri arasındaki farkı gösterir. Gimu, insanın ne kadar çok güç şey yapmasını gerektirirse gerektirsin, nihayet kendisine en yakın olan aile fertlerine ve memleketinin, hayatının ve vatanperverliğinin sembolü olan hükümdara, borçlu olduğu vazife-

lerden ibarettir. Bu, doğar doğmaz insana bağlanan sıkı ve kuvvetli bağlar dolayısiyle yerine getirilmesi icap eden bir vazifedir. Gimu'yu yerine getirirken istenmeden yapılan bazı özel hareketler olabilirse de, gimu, asla 'istenmeyen' olarak tarif edilemez. Halbuki 'giri'yi ödeme birçok can sıkıntılarına sebep olur. Borçlu olmanın güçlükleri 'giri sahası' dahilinde en son hadde ulaşır.

Giri, birbirinden tamamen farklı olan iki kısma ayrılır. Benim, toplumdaki fertler için olan giri' diyebileceğim tam olarak 'ödenen giri', bir insanın arkadaşlarına ödemekle mükellef olduğu on'dur, bir dereceye kadar Almanların 'şeref' anlayışını andıran, 'insanın kendi ismi için olan giri' diyebileceğim giri ise bir insanın, isminin ve şerefinin herhangi bir töhmet altında kalarak lekelenmesine mâni olma vazifesidir. Toplumdaki fertler için olan giri, bir insana yükletilen mükellefiyetlerin canıgönülden yapılması olarak anlaşılan gimu ile mukayese edildiği zaman, anlaşma sonucu meydana gelen akrabalıkların icap ettirdiği mükellefiyetleri yerine getirmek olarak kabaca tarif edilebilir. Böylece giri bir insanın evlilik dolayısıyle akraba olduğu aile fertlerine olan vazifelerinin hepsini içine alır; gimu ise bir insanın kendisine çok daha yakın olan aile fertleri içindir. Kayınpeder için terim giri-babadır; kayınvalide için giri-annedir; kayınbiraderler ve baldızlar için giri-kız-kardeş ve giri-erkek-kardeştir. Bu terimler ya karı veya kocanın erkek veva kız kardesleri için vahut da erkek veya kız kardeşlerin karı veya kocaları için kullanılır. Japonya'da evliliğin aileler arasında yapılan bir anlaşmadan ibaret olduğuna hiç şüphe yoktur ve bu anlaşma sonunda yüklenilen mükellefiyetleri hayat boyunca karşı taraftaki aile hesabına devam ettirmek, 'giri için çalışmaktır'. Bu mükellefiyetlerin en ağır olanı, anlaşmayı hazırlayanlar - anne ve babalar - için olanıdır, çok daha ağır olanı ise genç eşin kayınvalidesi için yüklendiği mükellefiyettir; Japonların da dediği gibi gelin doğmadığı bir evde yaşayacaktır. Bir kocanın kayınvalidesi ve kayınpederi için yüklendiği mükellefiyetler, kadınınkinden farklı olmakla beraber yine de ağırdır, çünkü damat, kayınpeder ve kayınvalide sıkıntı içine düşecek olurlarsa onlara para yardımında bulunmak ve anlaşma gereği diğer mesuliyetleri yerine getirmek mecburiyetindedir. Bir Japonun dediği gibi, 'genç bir erkek evlât annesi için bir şeyler vaparsa, bu onu sevdiği içindir, dolayısiyle de yaptıkları giri sayılmaz. Canıgönülden hareket ettiğiniz zaman giri için çalışmamış olursunuz. 'Böyle olmakla beraber her şahıs, evlilik dolayısiyle kendisine yakın olan kimseler için de yapmakla mükellef olduğu vazifeleri titizlikle yerine getirir. Çünkü, 'giri bilmeyen insan' olarak lânetlenmek gibi korkunç bir itham altında kalmaktan, ne pahasına olursa olsun kaçınması gerekir.

Japonların kanunen yakın olan aile fertlerine karşı yerine getirmekle mükellef oldukları vazifeler hakkındaki düşünceleri, 'koca olarak evlât edin-

me', yani erkeğin bir kadın gibi evlenmesi halinde son derece açıktır. Bir ailede erkek çocuklar olmadığı ve sadece kız çocuklar bulunduğu zaman anne ve baba kızlarından biri için, ailenin ismini devam ettirmek maksadıyla bir koca seçer. Seçilen kocanın ismi kendi ailesinin kütüğünden silinir ve kayınpederinin ismi ona verilir. Evlendiği kadının evine girer, kendi kayınvalide ve kayınpederi için 'giri ile' mükelleftir, öldüğü zaman da onların gömüldükleri yere gömülür. Bütün bu hareketlerde seçilen koca, normal evlilikteki kadın pattern'nin yerini aynen alır. Bir insanın, kızı için koca olarak evlât edinme sebepleri, sadece erkek çocuğunun olmayışı değildir; bu işte her iki tarafın bir kazanç ümidine kapılmaları daha büyük rol oynar. Bunlara 'siyasi evlenmeler' denir. Kızın ailesi fakir fakat iyi bir aileden olabilir, erkek ise aileye nakit para getirebilecek durumdadır ve buna karşılık hiyerarşide yüksek bir sınıfa yükselecektir. Veyahut kızın ailesi zengindir ve sağlanacak olan menfaatlara karşılık ailesini terkeden ve koca olarak aileye giren bir gence tahsil yaptırabilecektir veya kızın babası kendi firması için müstakbel bir ortak ile bu şekilde anlaşmış olabilir. Ne olursa olsun, koca olarak evlât edinilmiş bir erkeğin mesul olduğu giri özellikle ağırdır, çünkü Japonya'da bir insanın isminin bir başka ailenin kütüğüne geçmesi büyük faydalar sağlar. Derebeylik Japonya'sında, koca olarak kabul edilen erkek, harpte, öz babasını öldürmek pahasına bile olsa, baba olarak kabul ettiği şahsın yanında yer almak suretiyle, yeni aile fertlerine kendisini göstermek mecburiyetindeydi. Modern Japonya'da evlât edinilen kocaların meydana getirdikleri 'siyasi evlilikler', genç adamı kayınpederin işine veya ailenin kaderine son derece sıkı bağlarla bağlamak için bu kuvvetli giri müeyyidesini gerektirmektedir. Bu, özellikle Meiji devirlerinde her iki taraf için de avantajlıydı.Fakat, evlât edinilmiş bir koca olmak büyük kırgınlıklara sebep olmaktadır ve herkesin bildiği bir Japon atasözü: 'üç go'luk (yarım litre) pirincin varsa asla evlât edinilen bir koca olma'dır. Japonlar bu kırgınlığın 'giri'den dolayı' olduğunu söylerler Amerikalılar arasında böyle bir âdet olsaydı giri'den, 'bir insanın erkek olarak rolünü oynamasına mâni oluyor' diye söz edeceklerdi. Halbuki Japonlar Amerikalılar gibi konuşmazlar. Giri yeter derecede güçtür ve yeterince de 'istenmiyen' bir şeydir ve 'giri'den dolayı sözü, Japonlar için birtakım ağır münasebetleri ifade etmeye yeterlidir.

Giri olan vazifeler, sadece bir insanın evlilik dolayısiyle yakın olduğu kimselere karşı yapmakla mükellef olduğu vazifeler değildir; amcalar ve halalar, erkek ve kız yeğenler için olan vazifeler de aynı kategori dahilindedirler. Japonya'da böyle nisbeten yakın olan akrabalar için yerine getirilmesi icap eden vazifelerin bile çocukların büyüklerine besledikleri hürmete *(ko)* dahil edilemeyişi, Japonya'da ve Çin'de mevcut aile münasebetleri arasındaki büyük farklardan dolayıdır. Çin'de, bu gibi pek çok akraba ve bunlardan daha da uzak

olanlar. bir kimsenin servetine hissedardırlar. Japonya'da ise bu akrabalar giri veya 'mukaveleli' akrabalardır. Japonlar, yardım etmekle mükellef oldukları kimselere herhangi bir yardımda bulundukları zaman, onların şahsı için bir şey yapmış olmazlar; çünkü şahıs, yaptığı yardımla müşterek atalarına olan on'u ödemektedir. Bir insanın kendi çocuklarına bakmasını sağlayan müeyyide de budur –şüphesiz bu da gimu'dur– fakat müeyyide aynı olsa bile daha uzak olan akrabalara yapılan yardım, giri olarak değerlendirilir. Bir insan onlara yardım etmek zorunda kaldığı zaman, evlilik dolayısiyle bağlanmış olduğu kimselere yardım ettiği zamanki gibi, 'giri tuzağına düşürüldüm' der.

Pek çok Japonun, evlilik dolayısiyle bağlı bulunduğu kimseler arasındaki münasebetlerden daha önce geldiğini kabul ettiği büyük ananevi giri mükellefiyetleri, bir retainerin bağlı olduğu efendisi (Lord) ve silâh arkadaşlarıyla olan münasebetleridir. Bu, şerefli bir insanın kendinden daha yüksek olana ve kendi sınıfından olan arkadaşlarına göstermekle mükellef olduğu bir sadakattir. Giri mükellefiyeti ananevî Japon Literatüründe fazlasıyla yer almakta ve samurai faziletiyle bir tutulmaktadır. Bu, Tokugawaların memlekette meydana getirdikleri birlikten önce, eski Japonya'da genellikle Shogun için olan mükellefiyetten, chu'dan çok daha büyük ve kıymetli bir fazilet olarak düşünülüyordu. On ikinci asırda bir Minamoto Shogunu, bir daimyodan, barındırdığı bir düşman derebeyini teslim etmesini isteyince, daimyo hâlâ saklanmakta olan bir mektup yollamıştı. Daimyo giri'sinin töhmet altında kalışından son derece müteessir olmuş ve chu uğruna bile olsa giri'ye aykırı hareket etmeyi kabul etmemişti. Bu daimyo, 'kamu işleri az çok kontrolumda olan şeylerdir, fakat şerefli insanlar arasındaki giri', Shogunun otoritesini aşan, 'ebedi bir gerçektir', diye yazmış ve 'şerefli arkadaşlarına ihanet etmeyi' reddetmişti (*). Eski Japonya'nın bu üstün samurai fazileti, bugünkü Japonya'da bilinen tarihî halk-hikâyelerinden pek çoğunun ana konusunu teşkil eder ve *noh* dramlarında, *kabuki* tiyatrolarında ve *kagura* danslarında, bu konu işlenmektedir.

Bunlar arasında en iyi bilinen hikâyelerden bir tanesi yenilmeyen dev *ronin*'e, (kendi keyfince yaşayan, akıma eseni yapan, efendisiz bir samurai), on ikinci yüzyılda yaşamış kahraman Benkei'ye ait bir hikâyedir. Mucizevi kuvvetinden başka hiçbir şeyi olmayan Benkei derebeylik modasına uyarak manastırlara sığınıp, geleni geçeni, kılıçlarından kolleksiyon yapmak üzere öldürdüğü zaman din-adamları dehşet içinde kalırlar. Nihayet karşısına çok genç bir çocuk olan, zayıf ve züppece bir Lord çıkar. Fakat Benkei kendisinden üstün birisiyle karşılaştığını görür ve bu gencin kendi ailesi hesabına Shogunluğu ele geçirmek için plânlar kuran Minamotoların oğlu olduğunu anlar.

(*) Kanichi Asakawa tarafından aktarılmıştır. Documents of Iriki, 1929.

Genç hakikaten sevilen Japon kahramanı Yoshitsune Minamoto'dur. Benkei onun için en içten ve ateşli giri'yi yerine getirir ve Yoshitsune'nin davası uğrunda yüzlerce kahramanlık yapar. Nihayet adamlariyle birlikte büyük bir düşman kuvvetinden kaçmak mecburiyetinde kalırlar. Bir tapınak için para toplamak gayesiyle Japonya'yı dolaşmağa çıkmış keşiş hacılar gibi giyinerek kıyafet değiştirirler. Yoshitsune de yakalanmamak için kafileden birisi gibi giyinir ve kafileye Benkei başkanlık eder. Yolda düşmanın yolladığı bir muhafıza rastlarlar ve Benkei, kendisinin uydurarak düzenlediği listeden tapınağa 'para yardımında bulunanların' isimlerini yalandan okur. Düşman, geçmelerine hemen müsaade eder. Son dakikada, Yoshitsune'nin kendisinden daha aşağı bir insanın kıyafeti içinde dahi gizleyemediği aristokrat görünüşü şüphe uyandırır. Düşman kafileyi geri çağırır. Benkei derhal Yoshitsune'yi şüpheden kurtaracak bir hareket yapar: önemsiz bir meseleden dolayı onu azarlar ve suratına vurur. Düşman ikna olmuştur; bu hacı, Yoshitsune olsaydı, retainerlardan birinin ona el kaldırmasına imkân yoktu. Bu, giri'yi akla hayâle getirmeyecek şekilde bozmaktır. Benkei'nin saygısız hareketi küçük grubun hayatını kurtarır. Tehlikeden uzaklaşır uzaklaşmaz, Benkei kendisini Yoshitsune'nin ayakları dibine atar ve kılıcı ile öldürmesi için yalvarır. Efendisi ise onu büyüklük göstererek bağışlar.

Giri'nin içten gelerek ve hiçbir kızgınlık duyulmaksızın yerine getirildiği zamanlara ait olan bu eski hikâyeler modern Japonya'nın bir altın çağ hayâlidir. Hikâyelerden anlaşıldığına göre, o günlerde giri'de 'isteksizlik' yoktu. Chu ile bir çatışma olursa, insan giri'de şerefine yakışacak şekilde sebat gösterebilirdi. O zamanlar giri, derebeyliğin icaplarına uygun olarak sevilen karşılıklı bir münasebetti. 'Giri'yi bilmek', karşılık olarak retainerlarına sevgi gösteren bir derebeyine hayat boyunca sadık olmak demekti. 'Giri ödemek' bir insanın her şeyi borçlu olduğu derebeyine hayatını bile vermesi mânâsına gelirdi.

Şüphesiz bu bir fantazidir. Derebeylik devrine ait Japon tarihi, harp esnasında, karşı taraftaki daimyolar tarafından sadakatı satın alınan bir çok retainerdan bahseder. Çok daha önemli olan bir nokta da, gelecek fasılda göreceğimiz gibi, derebeyin kendi retainerına herhangi bir iftirada bulunmuş olmasının, o retaineri, haklı olarak ve ananeye uygun bir şekilde vazifesini yerine getirmemeğe, hattâ düşmanla müzakereye girişmeğe mecbur bırakmasıdır. Japonlar ölünceye kadar sadık kalmayı nasıl candan gönülden takdir ederlerse, intikam temasını da aynı şekilde beğenirler. Her ikisi de giri'dir. Sadakat bir insanın efendisine olan giri'si, tahkir edildiği zaman intikam almak ise o şahsın ismi için olan giri'yi yerine getirmesidir. Japonya'da onlar aynı kalkanın iki ayrı yüzüdürler.

Böyle olmakla beraber eski sadakat hikâyeleri Japonlar için bugün hoş hayal mahsulleridir. Çünkü bugünkü 'giri ödeme' şekli, artık bir insanın meşru efendisine gösterdiği sadakattan ziyade herkes için olan her çeşit mükellefiyeti yerine getirmektir. Bugün bu konuda hemen her zaman söylenen sözler, kamuoyunun, istemediği halde giri'yi yerine getirmesi için insana yaptığı baskı aleyhinde şiddet ve kızgınlık ifade eden kelimelerle doludur. 'Ben bu evliliği sadece giri için yapıyorum'; 'sadece giri'den dolayı bu işi ona vermeğe mecbur kaldım'; 'sadece giri'den dolayı onu görmeliyim' şeklinde sözler sarfedilir. Giri'nin tuzağına düşmüş' olmaktan her fırsatta bahsedilir, sözlük bu ifadeyi 'onu yapmağa mecbur edildim' şeklinde açıklar. 'Beni giri'ye zorladı', 'beni giri ile güç duruma soktu' diyerek konuşulur ve bu sözler, diğerleri gibi, konuşan şahsın istemediği ve yapmak niyetinde olmadığı bir hareketi, on'dan dolayı yapmağa zorlandığını ifade eder. Köylerde, küçük dükkânlardaki alışveriş esnasında, yüksek Zaibatsu çevrelerinde ve Japon kabinesinde fertler 'giri ile zorlanırlar' ve 'giri ile müşkül duruma sokulurlar.' Herhangi bir kıza talip olan bir erkek, eski bir akrabalıktan veya iki aile arasında geçen eski bir olaydan bahsetmek suretiyle müstakbel kayınpederini bir mükellefiyet hissi içine sokabilir, yahut herhangi bir kimse, bir köylünün arazisini eline geçirebilmek için aynı silâha sarılabilir. 'Güç duruma sokulmakta' olan adam, rıza göstermek mecburiyetinde olduğunu hissedecektir ve 'on adama (kendisinden on yüklendiğim şahsa) yardım etmeyecek olursam giri'm kötü bir şöhret kazanacaktı' sözünü sarfedecektir. Bu kullanılan ifadelerin hepsi isteksizliği ve Japon sözlüğünün de verdiği gibi 'sadece nezaket gereği' rıza gösterildiğini ima ederler.

Giri kanunları, ödenmesi gereken şeylerin kesinlikle yerine getirilmesini emreder. Bunlar On Emre benzeyen bir sürü ahlâk kaidesi değildirler. Bir insanın, giri ile zorlandığı zaman adalet hissini ayakları altında çiğneyebileceği kabul edilir ve Japonlar çoğu zaman 'giri'den dolayı doğru olanı *(gi)* yapamadım' derler.Giri kanunları komşuyu kendi canınız gibi sevmenizi gerektiren kaideler de değildir; onlar bir insanın candan hareket etmesini de emretmezler. Bir insan giri'yi yerine getirmek mecburiyetindedir, çünkü Japonlar 'bir kimse giri'yi yerine getirmezse halk ondan "giri bilmeyen insan" diye bahsedecek ve topluma karşı küçük düşecektir' derler. Giri'yi, bu kadar kaçınılmaz hale getiren şey etrafın ne söyleyeceği düşüncesidir. Gerçekten toplum için olan giri' ingilizce tercümesinde genellikle 'kamuoyuna uygunluk' mânâsınadır ve sözlük 'elden hiçbir şey gelmez, çünkü o, toplum için olan giri'dir' ifadesini 'halk herhangi bir başka hareket tarzını kabul etmeyecektir' şeklinde açıklar.

Bir insanın ödünç aldığı parayı ödemesini sağlayan Amerikan müeyyideleri, 'giri saha'sında Japonların takındıkları tavrı daha iyi anlamamıza yardım ederler. Biz, bir insanın aldığı mektuptan veya kabul ettiği hediyeden ya-

hut da faizini veya banka borcunu zamanında ödemesi için ikaz mahiyetinde söylenmiş yerinde bir sözden dolayı minnettarlık besleyip bunu ödemek zorunda kalacağını düşünmeyiz. Bu gibi malî münasebetlerde iflâs, ağır olmakla beraber, başarısızlığın cezasıdır. Japonlar da giri'sini ödemekte başarısızlığa uğramış bir insana iflâs etmiş gözüyle bakarlar ve hayattaki her temas, insanı şu veya bu şekilde muhtemel bir giri altına sokar. Bu, Amerikalıların mükellefiyet yükleneceğini akıllarına bile getirmedikleri basit birtakım kelime ve hareketlerin hesabını tutmak demektir. Bunun mânâsı karma karışık bir dünyada çok ihtiyatlı bir şekilde yürümektir.

Japonların toplumdaki diğer fertler için olan giri konusunda sahip oldukları fikirlerle Amerikalıların para ödeme konusunda sahip oldukları fikirler arasında başka bir benzerlik daha vardır. Japonya'da giri'yi ödeme, tam karşılığını ödeme olarak düşünülür. Burada giri, ne yapılırsa yapılsın hiçbir zaman ve hiçbir şekilde tatmin edilemiyen gimu'ya benzemez. Giri sınırlandırılmıştır. Amerikan görüşüne göre bu ödemeler, başlangıçta temin edilmiş olan faydaya nisbetle fantastiktir. Fakat Japon görüş tarzı bu değildir. Aslında biz onların hediye verme tarzlarını da fantastik buluruz; meselâ senede iki defa bir ev halkının, altı ay evvel başkalarından aldığı hediyenin karşılığı olarak bir şeyler sarıp merasimle götürmesini veya bir hizmetçi kızın ailesinin, kızlarını para ile çalıştırmak lütfunda bulunanlara karşılık olarak, seneler boyunca hediye götürmesini fantastik buluruz. Bundan başka Japonlar hediyelere daha büyük hediyelerle karşılık vermekten men edilmişlerdir. Karşılık olarak 'saf kadife' götürmek bir insana daha fazla bir itibar sağlamaz. Hediye hakkında bir kimsenin söyleyebileceği en aleyhte söz 'çok küçük bir balığı bir çipura' (büyük bir balık) ile ödedi' sözüdür. Giri'yi ödemede de aynı şey vardır.

Mümkün olduğu takdirde, yapılan işler veya getirilen eşyalar bir tarafa kaydedilir ve bu kayıtlar saklanır. Köylerde bunlardan bazılarını muhtar, bazılarını da bir iş üzerinde müşterek çalışanlardan biri saklar; bu kayıtlardan bir kısmı ise ailevî ve şahsî kayıtlardır. Bir cenaze merasimi için 'günlük parası' getirmek âdettir. Akrabalar cenaze merasiminde kullanılan bayraklar için renkli kumaşlar dahi getirebilirler. Komşular yardıma gelirler, kadınlar mutfakta çalışırlar, erkekler mezar kazmak ve tabut yapmakla meşgul olurlar. Suya Mura köyünde muhtar bu gibi şeylerin kayıtlarını bir kitap halinde toplamıştı. Ölen şahsın ailesi için bu, kıymetli bir kayıttı, çünkü komşuların verdikleri hediyelerin ve yaptıkları işlerin ne olduğunu bildiriyordu. Aynı zamanda, diğer ailelerde herhangi bir ölüm olayı olduğu zaman, onlara karşılık olarak ödenecek hediye ve yapılacak işleri gösteren bir listeydi. Bunlar uzun-vadeli olarak ödenecek, karşılık olarak verilecek borçlardır. Herhangi bir köy cenaze merasiminde, bir başka merasimde olduğu gibi kısa-vadeli olan ödeme şekilleri de vardır. Tabut yapmağa yardım edenlere yemek verilir, onlar da bunur

için kederli aileye, yiyeceklerinin bir kısmını ödeme kabilinden bir ölçü pirinç getirirler. Bu pirinç de muhtarın kayıtlarına girer. Merasimlerin pek çoğunda gelen misafir, toplantıda içilecek içkiyi kısmen ödeme kabilinden, bir miktar pirinç-şarabı getirir. Sebep ister doğum veya ölüm olsun, ister pirinç fidesi ekimi, isterse ev inşaatı veya bir sosyal parti olsun, giri'den dolayı yapılan şeyler, ilerde ödenmek üzere dikkatle not edilir.

Para ödeme ile ilgili Batı örf ve âdetlerine benzeyen, Japonlara has bir başka giri âdeti daha vardır. Parayı ödemek geciktiği zaman faiz nasıl borcu arttırırsa, giri borcu da öyle artar. Doktor Eckstein, Noguchi'ye ait biyografisi için malzeme toplamak üzere Japonya'ya yaptığı kısa seyahatinin masrafını üzerine alan bir Japon imalâtçısıyla olan münasebetlerinde buna dair bir hikâye anlatır. Doktor Eckstein kitabı yazmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne dönmüş, sonra da Japonya'ya kitabının bir nüshasını yollamıştı. Ne bir teşekkür ne bir mektup alamamıştı. Tabii olarak kitapta Japonları herhangi bir şekilde incitmiş olabileceği korkusuyla üzülmüştü, mektuplar da cevapsız kalıyordu. Birkaç sene sonra imalatçı ona telefon etti. Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunuyordu, az sonra da doktor Eckstein'in evine bir düzine Japon kiraz ağacıyla birlikte gelmişti. Getirdiği hediye pek çoktu. Bu kadar uzun zaman beklemenin sebebi güzel bir hediye getirmek içindi. Doktor ekstein'e, 'tabii çabucak ödememi arzu etmezdiniz'dedi.

'Giri ile müşkül duruma sokulan' bir adam çoğu zaman artan borçları ödemek mecburiyetinde kalır. Bir kimse, küçük bir tüccara, çocukken ona öğretmenlik etmiş olan bir şahsın yeğeni olması dolayısiyle başvurabilir ve ondan yardım isteyebilir. Öğrenci, öğretmeni için olan giri'sini ödeyememiş olduğundan, borç genç bir erkek olduğundan bu yana, yıllar boyunca artmıştır ve tüccar, 'başkalarına karşı küçük düşmemek için, istemiyerek' yardım etmek zorunda kalır.

8

BİR İNSANIN ŞEREFİNİ KORUMASI

Bir insanın ismi için olan *giri*, o şahsın itibarını, şerefini koruma vazifesidir. Bu vazife, bir sürü faziletten ibarettir. Bunlardan bazıları, bir Batılıya, birbirinin zıddı gibi görünürse de, Japonlar için böyle değildir. Japonların nazarında bu faziletler serisi, yapılan iyiliklere, sağlanan menfaatlere karşı yerine getirilen vazifeler olmadıklarından, yeterince birlik içindedirler ve hepsi 'on sahası dışında'dırlar. Bu vazifeler, başkasına olan eski bir şahsî borcu söz konusu etmeden yerine getirilen ve insana şeref kazandıran hareketlerdir. Bunun için onlara, bir insanın kendi 'mevkiinin' gerektirdiği her çeşit nezaket kaidesini yerine getirmesi , üzüntülü anlarda bir Stoalı gibi hareket etmesi ve mesleki sahada veya zanaatkârlık alanında bir insanın şerefini ve ismini koruması gibi hareketler dahildir. Bir insanın ismi için olan giri'si, hor görülmeyi veya herhangi bir şekilde hakaret edilmeyi önleyecek birtakım hareketleri de gerektirir; hakaret, ferdin temiz ismini kirletir, dolayısiyle bertaraf edilmesi şarttır. Böyle olunca, hakaret edenden öç almak gerekir veya intihar etmek mecburiyeti hasıl olabilir; bu iki ifrat arasında, mümkün olan her çeşit hareket tarzı yer alabilir. Şerefini koruma konusunda şahıs, anlaşabileceği hususlarda anlaşma yolları da arayabilir.

Benim burada 'bir insanın ismi için olan giri' diye adlandırdığım şeyi ifade etmek üzere Japonların kullandıkları ayrı bir terim yoktur. Onlar, bunu basit olarak on çevresi dışında olan giri diye vasıflandırırlar. Japonya'daki sınıflandırmanın esasını da bu teşkil eder; toplumdaki diğer fertler için olan giri'nin yapılan iyilikleri ödeme mükellefiyeti olması, bir insanın ismi için olan *giri*'nin ise açık bir intikam arzusu ifade etmesi değil... Batı dillerinin minnettarlık ve intikam konularını birbirine tamamiyle zıt iki kategoriye ayırmış olmaları, Japonlar için hiçbir şey ifade etmez. Bir insan, başkasının yaptığı iyiliğe veya onun tarafından hor görülmeğe yahut kendisi için kötü niyet bes-

lenmiş olmasına karşılık olarak harekete geçtiği zaman, davranışlarına tek bir faziletin hâkim olmaması için sebep yoktur.

Japonya'da bu böyledir. İyi bir insan, kendisine yapılan iyilikler için ne kadar kuvvetli duygular duyarsa, hakaret edildiği zaman da aynı derecede kuvvetli duygular duyar. Hangisi için olursa olsun, karşılığını vermek bir meziyettir. Bizim yaptığımız gibi, şahıs bu iki durumu birbirinden ayırmaz ve birini saldırganlık, diğerini ise saldırmazlık olarak kabul etmez. Onun için, saldırganlık sadece 'giri sahası dışında' başlar; bir insan, giri'yi gerçekleştirdiği ve ismini, hakaretten temizlediği müddetçe, saldırganlıktan dolayı suçlu değildir. Şahıs, hesaplaşıyordur. Japonların söylediğine göre, görülen hakaret veya sürülen leke yahut mağlubiyet, lâyık olduğu karşılığı görmediği veya ortadan kaldırılmadığı takdirde, 'toplum' bu işlerin yapılmasını ister, 'zorlar'. İyi bir insanın çevresini sükûna kavuşturmağa çalışması lâzımdır. Bunun böyle olması, insana yakışan bir fazilettir, ayıp değildir. Bir insanın ismi için olan giri ve onun Japon dilinde minnettarlık ve sadakat ifade etmiş olması, Avrupa tarihinin bazı devirlerinde, Batılıların da kabul ettikleri bir fazilet olmuştur. Böyle bir fazilet, Rönesans devrinde, özellikle İtalya'da son derece gelişmiştir. Klâsik İspanya'daki el valor Espanol ile, Almanya'daki die Ehre'nin, bununla müşterek pek çok tarafları vardır. Buna oldukça benziyen bir başka ahlâk kaidesi de, yüz sene önce Avrupa'daki düellonun esasını teşkil ediyordu. İster Japonya'da, ister Batı milletlerinde olsun, insanın şerefine sürülen lekeyi temizlemeğe çalışması gibi bir fazilet, aslında, her zaman için maddî faydanın üstünde bulunmaktadır. Bir insan, 'şerefi' için malını, ailesini ve hayatını feda ettiği nispette faziletlidir. Bu cümle, onu, kısmen olsun tarif etmektedir ve bu gibi memleketlerde, şerefini koruma gibi bir faziletin 'manevî' bir değer olarak kabul edildiği iddiasının temelini teşkil etmektedir. Bu, onları, muhakkak ki büyük maddî kayıplara uğratmaktadır ve kâr-ve-zarar esasına dayanarak, onu meşru gösterebilmeğe hemen hemen imkân yoktur. Bu nokta, böyle bir şeref anlayışiyle, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki öldürücü rekabet ve açıktan açığa gösterilen husumet arasındaki tezadın temelini teşkil etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bazı siyasî veya malî işlerde hiçbir teşebbüs engellenmeyebilir, fakat bu, belli bir maddî fayda sağlamak için yapılan bir mücadeledir. İnsanın ismi için olan giri kategorisine giren birtakım şeref kaidelerinin hüküm sürdüğü Kentucky Dağlarındaki kan-gütme âdetleri sadece istisna teşkil ederler.

Bir insanın ismi için olan giri, düşmanlık duyma ve düşmanlığın yanı sıra pusuya düşürme, Asya toplumlarında görülen karakteristik bir fazilet değildir. Başka bir ifadeyle bu, Doğu'ya has bir özellik de değildir. Çinliler, Siyamlılar ve Hintliler arasında böyle bir şey yoktur. Çinliler, tahkir edilmeye ve iftiraya karşı böyle bir hassasiyet göstermeyi, tamamen 'basit' insanlara –ahlâ-

ken basit olanlara has bir özellik olarak vasıflandırırlar. Japonların aksine olarak, bu konuda herhangi bir hassasiyet göstermek, onların asalet ideallerinin dışında kalır. Herhangi bir tahkir olayı dolayısiyle öç almağa kalkan bir şahsın, beklenmedik bir zamanda birdenbire saldırıya geçmesi, Çin ahlâk sisteminde, yerinde bir hareket değildir. Bu derece hassas olmayı onlar gülünç bulurlar. Japonların yaptığı gibi, onlar, iftiranın asılsız olduğunu göstermek için, bütün iyi ve güzel vasıfları sayıp dökmeğe kalkmazlar.Siyamlılar da tahkir edilme olayına karşı asla böyle bir hassasiyet göstermezler. Çinliler gibi onlar da, itibarlarını kıran kimseyi gülünç duruma sokmağa çalışırlar, fakat şereflerine leke sürüldüğünü asla akıllarına getirmezler. 'Hayvan gibi bir adama karşı olduğunuzu göstermenin en iyi yolu karşılık vermemektir,' derler.

Bir insanın ismi için olan giri 'nin önemi, Japonya'da saldırganlığın dışında kalan faaliyetlerin bütünü içerisinde görülmedikçe, tam olarak anlaşılamaz. İntikam, faziletlerden sadece biridir, gerektiği zaman intikam almak şarttır. Giri, ayrıca, pek çok sakin ve mutedil davranışı da içine alır. İzzetinefis sahibi bir Japondan uygulaması istenilen Stoacılık ve kendi kendini-kontrol (self-control) altına almak gibi bir özellik, insanın ismi için olan giri'ye dahildir. Bir kadın, çocuk doğururken bağıramaz, bir erkek de ızdırap ve tehlikeyi yenmek zorundadır. Japon köylerini sel bastığı zaman, izzetinefis sahibi her şahıs, beraberine alacağı lüzumlu eşyayı toplar ve daha yüksek bir yer aramağa gider. Bağırış-çağırış, oraya-buraya koşuşma, panik havası yoktur. Ekineks rüzgârları ve yağmurları, kasırga halinde geldiği zaman da, yine ferdin kendisini-kontrol altına aldığı görülür. Böyle bir davranış, insan içerisinde bulunduğu duruma pek ayak uyduramamış olsa bile, onun kısmen olsun izzetinefis sahibi bir kimse olduğunu gösterir. Japonlar, Amerika'da, bir insanın izzetinefis sahibi olmasının, o insanın kendini kontrol altına almasını icap ettirmediğini zannederler. Japonya'da, insanın kendisini kontrol altına alması, yüksek bir mevkiin gerektirdiği bir haldir, bundan dolayıdır ki, derebeylik devirlerinde, halktan çok samurailerin kendilerini kontrol altına almaları isteniyordu; yine de bu fazilet, daha az önemli bulunmakla beraber, bütün sınıflar için geçer olan bir yaşama kaidesi halindeydi. Nasıl samurainin bedenî ızdıraplara sonuna kadar tahammül etmesi isteniyor idiyse, halktan da silâhlı samurailerin saldırılarına sonuna kadar tahammül etmesi beklenmekteydi.

Samurai Stoacılığına ait hikâyeler meşhurdur. Samurailerin açlığa dayanmaları şarttı; aç olduklarını söylemeleri pek kötü karşılanıyordu. Son derece aç oldukları zaman bile, sanki henüz yemekten kalkmış gibi hareket etmeleri gerekiyordu: kürdanla dişlerini karıştırmak zorunda kalıyorlardı. 'Kuş yavruları yiyecek için bağırışır, samurai ise, dişlerinin arasında kürdan tutar' şeklinde ifade edilen bir kural vardı. Bu, son harpte askerler için bir Ordu kuralı olmuştu. Onlar da ızdıraba katlanmak zorundaydılar. Bir Japonun bu ko-

nuda takınmış olduğu tavır, genç bir askerin Napolyon'a verdiği cevap gibiydi: 'Yaralı mı? Hayır efendim, öldüm'. Bir samurainin, ölünceye kadar ızdırap çektiğini göstermemesi gerekir ve o, ızdıraba cesaretle tahammül etmek mecburiyetindedir. 1899 tarihinde ölen ve çocukken erkeklik bezleri bir köpek tarafından parçalanmış olan Katsu Kontu'na ait bir söylenti vardır. Bu kont, samurai ailesine mensuptu, yalnız ailesi fakirleşmişti. Doktor onu ameliyat ederken, babası kılıcını burnuna doğru tutmuş ve 'bağıracak olursan, hiç olmazsa bu şekilde şerefinle öleceksin' demişti.

Bir insanın ismi için olan giri, o kimsenin kendi mevkiine göre yaşamasını gerektirir. Bir insan giri'de başarısızlığa uğrarsa, onun izzetinefis sahibi bir insan olarak yaşamağa hakkı yoktur. Tokugawalılar zamanında bu, bir şahsın, kısmen olsun izzetinefis sahibi bir kimse olabilmek için, giyeceği yahut sahip olacağı veya kullanacağı şeyleri kesin olarak düzenleyen ayrıntılı birtakım kaideleri, israfı men eden kanunları kabul etmesi mânâsına geliyordu. Babadan oğula geçen sınıf durumlarına göre bu gibi şeyleri tayin eden kanunlar, Amerikalıları iliklerine kadar sarsar. Amerika'da, bir insanın izzetinefis sahibi olması, o şahsın durumunu geliştirebilmesine bağlıdır ve israfı men eden birtakım değişmez kanunların varlığını kabul etmek, toplumumuzun dayanmış olduğu temeli inkâr etmek demektir. Biz, belli bir sınıfa mensup bir çiftcinin, çocuğu için ancak şöyle bir bebek satın alabileceğini, diğer bir sınıfa mensup bir çiftçinin ise başka türlü bir bebek alabileceğini tesbit eden Tokugawa kanunları karşısında dehşete kapılırız. Bununla beraber, biz de Amerika'da, farklı bir müeyyideye baş vurarak aynı sonuçlara varırız. Fabrika sahibinin çocuğunun elektrikli trene sahip olması, ortakçı-çiftçinin çocuğunun ise mısır koçanından yapılmış bir bebekle yetinmesi gereğini, hiç eleştirmeden kabul ederiz. Aile gelirlerindeki farkları düşünür ve onlara hak veririz. İyi bir maaş almak, bizde, ferdin kendine güvenini sağlıyan hallerden biridir. Oyuncak bebekler gelire göre ayarlanmışlarsa bu,bizim ahlâk anlayışımızın bozulması demek değildir. Zenginleşen bir insan, çocukları için daha iyi bebekler satın alabilir. Japonya'da ise, zenginleşme şüphe uyandırır; fakat kendi mevkiini devam ettirmeğe çalışmak, şüpheyi davet eden bir şey değildir. Bugün dahi, fakirler de, zenginler gibi izzetinefis sahibi kimseler olabilmek için, hiyerarşi adabını göz önünde tutarlar. Bu, Amerika'da rastlanmayan cinsten bir fazilettir ve 1830 sıralarında bir Fransız yazarı, de Tocqueville, daha önce sözü geçen kitabında buna temas etmektedir. On sekizinci asırda Fransa'da doğmuş olan bu zat, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eşitlik sistemi hakkında güzel sözler sarfetmişse de, aristokratik yaşama tarzını biliyor ve ondan hoşlanıyordu. Bu yazar, Amerika, kendisine has birtakım faziletlere sahip olmakla beraber, gerçek asaletten mahrum bulunmaktadır, diye yazıyordu. 'Gerçek asalet, bir insanın, kendine yakışan yeri alması, ne kendi yerinden çok daha yüksek, ne de çok daha aşağı bir mevkide bulunmasıdır ve

bu, bir prens için olduğu kadar bir köylü için de geçerlidir.' De Tocqueville, Japonlar arasında var olan sınıf farklarının utanılacak bir şey olmadığını benimseyen Japon tavırlarını çok iyi anlıyabilecekti.

Objektif kültür araştırmalarının yapılmakta olduğu bu günlerde, utanç verici durumların toplumdan topluma değişmiş olması gibi, gerçek asalet de, çeşitli toplumlar tarafından farklı bir şekilde anlaşılan bir şey olarak ortaya çıkmaktadır. Eşitlik fikrimizi, Japonlara zorla kabul ettirmedikçe, onların izzetinefis sahibi kimseler olamıyacaklarını söyliyen Amerikalılar, kendi toplumlarını ve kültürlerini üstün görmüş olmaktan (ethnocentrism) dolayı suçludurlar. Bu Amerikalılar, söyledikleri gibi, izzetinefis sahibi kimselerle dolu bir Japonya görmek istiyorlarsa, Japonların, izzetinefis sahibi olabilmek için göz önünde bulundurdukları esasları kabul etmek zorundadırlar. De Tocqueville gibi biz de, aristokrat sınıfa ait olan bir 'gerçek asalet'in modern dünyadan göçtüğünü, farklı ve daha iyi olduğuna inandığımız bir asaletin onun yerini aldığını kabul edebiliriz. Hiç şüphe yok ki, zamanla Japonya'da da bu böyle olacaktır. Bu arada Japonya, izzetinefis meselesini, bizim esaslarımıza göre değil de, kendi esaslarına göre yeniden ele alacak ve onu kendi usullerine göre mükemmelleştirmek mecburiyetinde kalacaktır.

Bir insanın ismi için olan giri, kendi mevkiinin gerektirdiği hallerden başka, pek çok çeşit taahhüt altına girerek yaşamayı da zarurî kılar. Bir şahıs, herhangi bir kimseden borç istediği zaman, ismi için olan giri'yi rehin alarak kullanabilir; bir nesil önce, 'bu parayı ödeyemediğim takdirde, herkesin benimle alay etmesini kabul ediyorum' şeklindeki bir ifadeye baş vurma âdet halindeydi. Ödeyemediği takdirde ise, o şahıs, kelime mânâsıyla gülünç duruma düşmüş olmuyordu; Japonya'da insanı herkesin önünde maskara edecek şekilde cezalandırma âdeti, bu maksatla hazırlanmış birtakım âdetler yoktu. Fakat yeni yıla girildiği, borçların ödenmesi gereken tarih geldiği zaman, borcunu ödeyemeyen borçlunun, 'ismini temizlemek için' intihar etmesi gerekiyordu. Japonya'da, Yılbaşı Gecesi, şereflerini kurtarmak için intihara baş vuran şahıslara hâlâ rastlanmaktadır.

Her türlü meslekî taahhüt, her türlü bağlantı bir insanın ismi için olan giri'yi icap ettirir. Japonya'da özel şartlar herhangi bir kimseyi halkın gözleri önüne serdiği ve tenkit yaygınlaştığı zaman, genellikle fantastik şeyler beklenir. Meselâ, İmparatorun okullarda asılı duran resmi, bir yangın neticesinde zarara uğradı diye, hiçbir suçu olmadığı halde intihar eden okul müdürlerinin sayısı pek çoktur. Bu resimleri kurtarmak için, yanmakta olan okul binalarına girerek, yanıp ölen hocaların sayısı da bir hayli fazladır. Bu tarz bir ölümle onlar, isimleri için olan giri'ye ve İmparator için olan chu'ya ne derece kıymet verdiklerini göstermektedirler. İmparator tarafından, Eğitim

üzerine yahut Askerler ve Denizciler için verilen Tebliğlerden birini merasimle halka okurken, dili sürçtüğü için suçlu kabul edilen ve isimlerini temizlemek için intihar eden kimselerin hikâyeleri de meşhurdur. Şimdiki İmparatorun zamanında, oğluna, bilmeden Hirohito adını veren bir adam – İmparatorun ilk adı, Japonya'da asla söylenmez– kendini ve oğlunu öldürmüştür.

Meslek sahibi bir insan olarak bir şahsın ismi için olan giri'si, Japonya'da, pek çok şey yapmayı gerektirir; fakat bu, Amerikalıların anladığı mânâda yüksek meslekî standartlara uymak suretiyle yerine getirilemez. Bir Japon öğretmeni, 'öğretmen olarak ismim için olan giri'den dolayı, herhangi bir şeyi bilmediğimi kabul edemem' der ve bununla, meselâ bir kurbağanın hangi türe gireceğini bilmediği halde, onu biliyormuş gibi davranmak zorunda olduğunu ima eder. O öğretmen, eğer sadece birkaç senelik bir İngilizce öğretimine dayanarak öğrencilerine İngilizce öğretiyorsa, yine, hatasının herhangi bir kimse tarafından düzeltilebileceğini kabul edemez. Bu, 'bir kimsenin, öğretmen olarak ismi için olan giri'sinin özellikle gerektirdiği bir müdafaa tarzıdır. İş adamı da, bir iş adamı olarak ismi için olan giri'den dolayı, iflâsa gittiğini veya kurduğu müessese için yapmış olduğu plânlarda başarısızlığa uğradığını başkalarının bilmesini istemez. Diplomatlar da, giri'den dolayı, takip ettikleri siyasetin başarısızlığa uğradığını kabul edemezler. Bütün bu giri ile ilgili âdetlerde, şahıs, yapmakta olduğu işle fazlasiyle aynileşir ve bir kimsenin yaptığı işi veya o işteki ehliyetini, herhangi bir şekilde tenkid konusu yapmak, o kimsenin şahsını tenkid etmek demektir.

Japonya'da bir kimsenin başarısızlıkla ve yetersizlikle itham edildiği zaman gösterdiği tepki, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok daha şiddetlidir. İtibarını kaybettiği için çıldıran insanları hepimiz biliriz. Fakat biz bu konuda Japonlar gibi kendimizi müdafaa etmeğe çok az teşebbüs ederiz. Bir öğretmen, bir kurbağanın hangi türe girdiğini bilmiyorsa, cehaletini gizlemek temayülüne kapılmış olsa bile, bildiğini iddia etmektense, bilmediğini itiraf etmenin daha iyi bir hareket olduğunu düşünür. Bir iş adamı da, takip ettiği yolun tatminkâr olmadığı kanaatine varınca, yeni ve farklı bir yol tutabileceğini düşünür. Onun izzetinefis sahibi bir insan olması hiçbir şeyde hiçbir zaman yanılmadığı iddiasına bağlr değildir, yanıldığını kabul ettiği takdirde ise istifa etmek veya emekli olmak zorunda kalacağını düşünmez. Japonya'da ise hâkim olan düşünce tarzı bizimkinden çok farklıdır ve bir şahsın meslekî hataya düştüğünü açıkça yüzüne vurmamak bir zekâ eseridir; esasen böyle hareket etmek Japonya'da genel hir nezaket kaidesidir.

Bu hassasiyet, özellikle bir kimsenin bir başkasına karşı mağlup olması halinde göze çarpmaktadır. Başka bir şahıs bir iş için tercih edilmiş olabilir.

Yahut alâkalı şahıs bir müsabaka imtihanında muvaffak olamayabilir; bu gibi başarısızlıklardan dolayı kaybeden şahıs 'utanç yüklenir'. Her ne kadar böyle bir utanç bazı hallerde teşvik edici büyük bir kuvvet ise de, diğer pek çok hallerde faaliyeti azaltan tehlikeli bir durum yaratır. O kimse şahsına olan güvenini kaybeder ve melânkolik yahut hırslı bir insan olur, veyahut da her iki karaktere sahip bir insan haline gelir. Ne yapacağını bilemez. Amerikalılar için, Japonya'da rekabetin, Amerikan hayatında olduğu gibi herkesçe istenen bir şey olmadığını kabul etmek özellikle önemlidir. Biz rekabetin 'iyi bir şey' olduğunu düşünürüz ve ona güvenimiz büyüktür. Psikolojik testler, rekabetin bizi daha iyi işler yapmağa teşvik ettiğini gösterir. Başarı, bu saikle ortaya çıkar; kendi kendimize çalışmak zorunda kaldığımız zaman rekabetin söz konusu edildiği hallerden daha az başarılı oluruz. Japonya'da ise testler bunun tam zıddını gösterir. Bu sonuç bilhassa çocukluk devri bittikten sonra kendini gösterir, çünkü Japon çocukları rekabeti daha çok oyun olarak kabul ederler ve dolayısiyle de önem vermezler. Gençler ve yetişkinler de müsabaka söz konusu olunca başarı gösteremezler. Müsabakada başarı gösterenler dahi kendi kendilerine çalıştıkları zaman daha az hata yapmış ve daha süratli çalışmışlardır, bir başka yarışmacı ortaya çıktığı zaman ise, yine hata yapmağa başlamışlar ve çok daha yavaş hareket etmişlerdir. Kaydettikleri ilerlemeleri, başkalarının başarılariyle değil de kendi başarılariyle, kendi sicilleriyle ölçtükleri zaman, en iyi sonuçlara ulaşmışlardır. Japon uzmanları rekabetin bulunduğu durumlarda sonucun kötü oluşunun sebebini gayet güzel tahlil etmişlerdir. Onlar, rekabetin söz konusu olduğu işlerde iştirak eden kimselerin esas olarak yenilme tehlikesiyle ilgilendiklerini ve bu yüzden yapmakta oldukları işi bozduklarını söylemişlerdir. Müsabakaya girenler, rekabeti şiddetli bir saldırganlık olarak kabul etmekte, bu sebeple ellerindeki işe dikkat edeceklerine saldırgan kimse ile kendi aralarındaki münasebet üzerinde durmaktadırlar (*)

Testlere tabi tutulan Japon öğrencileri başarısızlığa uğradıkları zaman fazlasıyla utanırlar. Bir insanın meslekî ismi için olan giri'ye lâyık bir hayat yaşayan bir öğretmen veya bir iş adamı gibi, onlar da öğrenci olarak isimleri için olan giri'den dolayı üzüntü duymaktadırlar. Öğrencinin iştirak ettiği müsabaka oyunlarında kaybeden takımlar da, takım olarak bu başarısızlıktan dolayı fazlasıyla utanırlar. Tayfalar kendilerini kayıkların içinde küreklerin yanına atıp ağlarlar ve hayıflanırlar. Yenilmiş beyzbol takımları da bir araya gelerek yüksek sesle ağlarlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde biz onlara sadece yenilmiş kötü bir takım diyebiliriz. Görgü kurallarımıza göre onlardan, daha kuvvetli olan takım kazandı demelerini bekleriz. Bize göre yenilenin yenenle

(*) National Morale Committee adına Ladislas Farago tarafından hazırlanan The Japanese: Character and Morale adlı çalışmaya (teksir edilmiştir) bilgi için müracaat edin. 9 East 89 th Street.New York City.

el sıkışması uygun bir harekettir. Yenilmekten ne kadar çok nefret edersek edelim, bundan dolayı hassasiyet gösterip krizler geçiren kimseleri de küçümseriz.

Japonlar açıkça yapılan rekabetten kaçınma yollarını bulmakta her zaman maharet göstermişlerdir. Japonya'da ilkokullar, Amerikalıların akıl erdiremiyecekleri şekilde, rekabeti en aza indirmeye çalışırlar. Öğretmenler, her çocuğun kendi başarısını, kendi sicilini daha mükemmel bir hale sokmayı öğrenmesini ve çocuğa, kendisini başkasıyla mukayese etme fırsatını vermemesini sağlayacak şekilde yetiştirilirler. Sınıf usulü olan Japon okullarında bile hiçbir talebe, aynı sınıfta tekrar okumak zorunda bırakılmaz ve okula giren çocukların hepsi ilk öğrenimleri boyunca hep beraber sınıf geçerler. İlkokullarda karneler, okul çalışmalarına göre değil hareket notlarına göre çocukları sınıflara ayırır: Ortaokula giriş imtihanlarında olduğu gibi hakikaten bir rekabeti gerektiren, kaçınılması imkânsız vaziyetlerde ise gerginlik bir hayli artar. Her öğretmen başaramadığını öğrendikten sonra intihar eden çocuklara dair hikâyeleri anlatabilir.

Açıkça yapılan rekabeti küçümsemek bütün Japon hayatında görülür. On'a dayanan terbiye sisteminde bu çeşit bir açık rekabet çok az yer alır, Amerika'da ise bir insanın arkadaşıyla giriştiği rekabette mutlaka muvaffak olması istenir. Japonya'da ayrıntılı olan sınıf kuralları ile birlikte bütün hiyerarşi sistemi açık rekabeti küçümser. Aile sisteminde de aynı şey söz konusudur, çünkü baba ile oğul Amerika'da olduğu gibi esas olarak rekabet halinde değildirler; birbirlerine karşı olabilirler, fakat asla rekabete girişmezler. Japonlar, Amerikan ailesinde baba ile oğulun aile arabasını kullanmak ve bir anne olan eşin sevgi ve ilgisini kendi üzerlerine çekmek konusunda giriştikleri rekabeti hayretler içinde kalarak tenkid ederler.

Japonya'da hemen her zaman ve her yerde karşılaşılan fevkalâde hallerden biri de bir başkasının araya girerek meseleleri halletmesidir; bu, rekabet halindeki şahısların karşı karşıya gelmemelerini sağlamak için baş vurulan ve alışkanlık haline gelmiş bir usuldür.Bir insan için başaramadığı takdirde sonradan utanç duyabileceği durumlarda bir aracı bulmaya ihtiyaç vardır. Bu sebeple aracılar evlilik konusu ile ilgili görüşmelerde, iş arama ve işten ayrılma gibi hallerde ve diğer birçok günlük meseleleri düzenlemede yardımcıdırlar. Araya giren şahıs her iki tarafa bilgi verir, hattâ evlilik gibi bir hayli önemli meselelerde her iki taraf kendi aracısını vazifelendirir ve onlar kendi taraflarına bilgi vermeden aralarında etraflıca görüşürler. Bu şekilde, ikinci elden iş görülmek suretiyle esas mesul şahıslar, karşılıklı konuştukları takdirde isimleri için olan giri'den dolayı canlarını sıkabilecek bazı istek ve mükellefiyetlerle karşılaşmak zorunda kalmazlar. Araya giren şahıs da, bu resmî sıfatıyla hare-

ket ederken prestij kazanır ve işi iyi idare edebildiği için halkın saygısını kazanmış olur. Gürültüsüz patırtısız yapılan bir anlaşma daha fazla menfaat sağlar, çünkü araya giren şahıs görüşmelerin sükûnet içerisinde gerçekleşmesini sağlamakla kendisi de faydalanmış olur. Aracı, işçisine iş vermesi için patronu acındırmak yahut ona işçisinin işi bırakma kararını bildirmek konusunda da aynı şekilde hareket eder.

Görgü kurallarının hepsi, insanın ismi için olan giri'si ile ilgili şüphe uyandırabilecek, utanç verici durumları önleyecek şekilde tertiplenmiştir. Böylece azaltılmağa çalışılan durumlar, açıkça girişilen rekabetin çok daha ötesine uzanmaktadır. Japonlar, ev sahibinin misafiri bir nevi merasimle ve iyi elbiselerini giyerek karşılaması gerektiğini düşünürler. Bunun için, ziyarete gittiği bir çiftçiyi evinde iş elbisesiyle bulan bir kimse biraz beklemek zorunda kalır. Çiftçi sırtına uygun bir elbise geçirip, gereken nezaket kaidelerini yerine getirinceye kadar gelen şahsı tanıdığını hiç belli etmez. Ev sahibi misafirin bulunduğu odada elbiselerini değiştirmek mecburiyetinde kalabilir, bu önemli değildir. Ev sahibi rolündeki şahıs gerektiği şekilde giyinmedikçe kendisini orada yok farzeder. Köylerde de oğlanlar, kızları geceleyin ev halkı uyuduktan sonra ziyaret edebilirler; ziyaret edilen kız yataktadır. Kızlar oğlanların arkadaşlıklarını kabul veya reddedebilirler, oğlanlar da reddedildikleri takdirde ertesi gün utanmasınlar diye yüzlerini bir havlu ile maskelerler. Maskelenmek, kızların gelen oğlanları tanımalarına mâni olamaz; bu iş sadece o şahsın utandırıldığını kabul etmek mecburiyetinde kalmaması için kendi kendisini aldatmasıdır. Başarı temin edilinceye kadar yapılan herhangi bir teşebbüsü anlamamış gibi davranmak da, görgü kurallarındandır. Bir evlilik konusunda çalışılırken müstakbel gelinle güveyi anlaşma tamamlanmadan önce bir araya getirmek arabulucuların vazifelerinden biridir. Bu buluşmaya bir bahane bulmak için elden gelen her şey yapılır. Çünkü iş daha bu safhada iken esas gaye ortaya çıkacak olursa, anlaşmaya varılamadığı takdirde aileden birisinin veya her ikisinin şerefi tehdit edilmiş olur. Genç çiftlerin her ikisine de anne veya babalarından biri veya hem anne hem babaları, nezaret maksadıyla refakat etmek mecburiyetinde olduğu ve araya girenlerin ev sahibi rolünde olmaları gerektiği için, bu daha ziyade her yıl yapılan krizantem gösterilerinde yahut kiraz-çiçeklerini seyretmeye çıkıldığında veya meşhur bir parkta veya bir eğlence yerinde, tesadüfî olarak ve münasip bir şekilde herkesin 'birbiri ile karşılaştığı' bir zamana rastlatılır.

Bütün bu ve buna benzeyen diğer usullerle Japonlar, başarısızlığa uğradıkları takdirde utanç duyacakları durumlardan kaçınırlar. İnsanın şerefini temizleme vazifesine fazlasıyla önem verdiklerinden, pratik hayatta olayları, tahkir edildiklerini mümkün olduğu kadar az hissedecek şekilde düzenlemeğe gayret ederler. Bu durum, Japonya'da olduğu gibi şeref meselesine faz-

lasıyla önem veren Pasifik Adaları'nda yaşayan kabileler için tamamen farklıdır.

Yeni-Gine ve Malezya'da bahçe işleri ile uğraşan iptidaî halk, tahkir edildiği zaman fazlasıyla kızar ve bu durum, kabilenin veya bir şahsın harekete geçmesinde esas saiktir. Bir köy diğer bir köy için o köyün on misafir besleyemiyecek kadar fakir olduğunu, hasisliğinden dolayı kulkas otunu ve hindistan cevizini ikram edemediğini, liderlerinin uğraşsalar dahi ziyafet düzenleyemeyecek kadar beceriksiz olduklarını söyleyerek, kabile bayramlarında mutlaka bir olay çıkarırlar. Sonra tahkir edilen köy, misafir olarak gelen köy halkına gösteriş yapar, misafirperverlik gösterir, böylece de şerefi temizlenmiş olur. Evlilik anlaşmaları ve malî işler de aynı tarzda yapılmaktadır. Harbe giderken bile oklarını yaylara yerleştirmeden önce her iki taraf birbirine korkunç hakaretler ederler. En küçük meseleyi müthiş bir çarpışma için yeter sebep olarak görürler. Çok zaman küçük bir mesele harekete geçmek için büyük bir saiktir. Böyle kabileler ekseriya çok hareketlidirler. Fakat hiç kimse onlara nazik kimseler diyemez.

Halbuki Japonlar nezaketi temsil ederler ve bu üstün özellik, bir insanın ismini temizlemesi gibi bir zaruret hasıl olduğu zaman yapılması gereken şeyleri sınırlandırmak bakımından, baş vurdukları bir ölçüdür. Onlar insanı kızdıran ve hakaret olarak kabul edilen durumları, ferdin başarıya ulaşmasını sağlayan son derece tahrik edici bir kuvvet olarak kabullenirler. Fakat gerektiğinde bu durumları sınırlarlar. Bu, sadece özel birtakım durumlarda veya ancak, onu bertaraf edebilecek anane halindeki düzenin zorla bozulduğu zamanlarda meydana gelebilir. Hiç şüphe yok ki Japonya'da bu tahrik edici kuvvet, Japonya'nın Uzak Doğu'da hâkim olduğu pozisyona ve son on sene içindeki Anglo-Amerikan harbi ile ilgili olan Japon siyasetine tesir etmiştir. Böyle olmakla beraber Japonların hakaret karşısında son derece hassas oldukları ve kendi kendilerinden intikam almaya hazır bulundukları konusunda Batılıların giriştikleri münakaşalar, Japonya için değil de birbirlerine hakaret etmeye alışık olan Yeni-Gine kabileleri için daha uygun olabilirdi ve birçok Batılının mağlubiyetten sonra Japonya'nın nasıl hareket edeceği hususunda ileri sürdükleri tahminler pek isabetli değildi. Çünkü bir insanın ismi için olan giri'yi Japonlar kendilerine göre sınırlandırıyorlardı, bunu da Batılılar bilmiyordu.

Japonların inceliği ve kibarlığı, Amerikalıları, onların, küçük düşürülme olayına karşı göstermiş oldukları hassasiyeti küçümsemeğe sebep olmamalıdır. Amerikalılar herhangi bir kimse hakkındaki düşüncelerini hiç ciddiye almadan, hemen ortaya atarlar; bu onlar için önemsizdir. Bundan dolayı da Japonya'da önemli olmayan birtakım söz ve görüşlere fazlasıyla kıymet verilişinin sebebini anlamaları güçtür. Yoshio Markino adında bir Japon artisti, İngilizce

olarak yazdığı ve Amerika'da basılan hal tercümesinde, Japonların alay olarak yorumladıkları bir olayla karşılaştıkları zaman nasıl bir tepki gösterdiklerini gayet güzel anlatmıştır. Kitabını yazdığı zaman, hayatının reşit olduktan sonraki büyük bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da geçirmiş bulunuyordu, fakat hâlâ kendisini anavatandaki kasabada, Aichi köyünde yaşıyormuş gibi hissediyordu. O, hali vakti yerinde bir toprak sahibinin en küçük oğluydu ve güzel bir evde aşırı derecede sevgi görerek büyütülmüştü. Çocukluğunun sonuna doğru annesi ölmüş ve bundan az sonra babası iflâs etmiş ve borçlarını ödemek için malını mülkünü satmıştı. Artık aile parçalanmış bulunuyordu. Markino'nun arzularının gerçekleşmesi için bir sen bile yoktu. Arzularından biri İngilizce öğrenmekti. Yakındaki bir misyonerler okuluna gitti ve lisan öğrenmek için kapıcı olarak çalıştı. On sekiz yaşında iken çevredeki bir iki kasabadan başka hiçbir yere gitmemiş olmakla beraber Amerika'ya gitmeyi kafasına koymuştu.

En fazla güvendiğim misyonerlerden birine gittim. Bana faydalı bilgi verebilir ümidiyle Amerika'ya gitme niyetimi ona açtım. Onun, 'Ne, sen Amerika'ya mı gitmeye karar verdin?' diye hayretle bağırması beni sükûtu hayale uğrattı. Karısı aynı odadaydı, her ikisi de benimle alay ettiler! O anda bütün kanımın çekildiğini hissettim. Bir süre için donup kaldım ve sonra, 'Allaha ısmarladık' demeden odama döndüm. Kendi kendime, 'Her şey bitti', dedim.

Ertesi sabah kaçtım. Şimdi sebebini yazmak isterim. Ben samiyetsizliğin dünyada en büyük suç olduğuna ve bunun en kötü halinin de alay olduğuna her zaman inanan bir insanım.

Bir başkasının kızgınlığını daima affederim, çünkü kötü mizaçlı olmak insan tabiatının gereğidir. Bir kimse yalan söylerse genel olarak onu affederim, çünkü insan tabiatı çok zayıftır ve genellikle bir insan güçlüklere karşı koyacak ve gerçeği söyleyecek kadar sağlam bir karaktere sahip olamıyabilir. Hattâ, bir kimse hakkımda yersiz söylenti çıkarsa veya dedikodu yapsa onu da affederim, çünkü bu, başkaları bu konuda ikna edildikleri zaman kolayca atlatılabilecek bir imtihandır.

Kaatilleri bile içinde bulundukları şartlara göre affederim, fakat alay etmeyi asla affetmem. Çünkü bir insan iki yüzlü olmadan masum bir kimse ile alay edemez.

Müsaadenizle iki kelimenin tarifini yapayım. Kaatil: İnsan vücudunu katledendir. Alay eden kimse: Başkalarının RUHUNU ve *kalbini* alçakça öldüren bir kimsedir.

Kalp ve ruh bedenden daha değerlidir, bunun için de alay etme son derece kötü bir suçtur. Gerçekten o misyoner ve karısı be-

nim ruhumu ve kâlbimi alçakça öldürmeğe çalıştılar ve 'neden?' diye bağıran kâlbimde büyük bir acı var. (*)

Ertesi sabah bir mendil içinde bağlı olan eşyalarını alarak yola çıkmıştı.

Misyonerin, beş parası olmayan bir taşralı çocuğun Amerika'ya artist olmak için gitmek istemesini şüphe ile karşılamış olduğunu hissetmesi, onu öldürmüştü. Gayesine ulaşmadıkça ismi kirli olarak kalacaktı ve misyonerin 'alay' etmesinden sonra, onun için, orayı terk etmekten ve Amerika'ya gitmekle kabiliyetini isbat etmekten başka yapacak hiçbir şey yoktu. Onun, misyoneri 'iki yüzlülükle' itham etmesi bize pek tuhaf gelmektedir; bizim için iki Amerikalının hayrete kapılması, kelimeye bizim vermiş olduğumuz mânâya göre, tamamen 'samimî'dir. Halbuki o, bu kelimeyi Japonca mânâsına göre kullanmaktadır. Japonlar, hiçbir sebep olmadığı halde, herhangi bir insanın değerini küçültmeye çalışan bir kimsenin samimiyetine inanmazlar ve onlara göre böyle bir alay ahlâksızlıktır ve 'samimiyetsizliğin' bir delilidir.

'Duruma göre kaatilleri bile affedebilirim. Fakat alay edilmeyi asla affedemem'. 'Affetmeye' imkân olmadığına göre tahkir edilmiş olmaktan dolayı yapılması gereken hareket intikamdır. Markino Amerika'ya gitmekle şerefini temizlemiş olur, ancak Japon adetlerinde tahkir edilme veya mağlubiyet gibi durumlarda intikam 'iyi bir hareket' olarak mühim bir yer işgal eder. Batılı okuyucular için kitaplar yazan Japonlar, intikam konusunda Japonların takındıkları tavırları anlatmak için bazan mecazlar kullanmışlardır. Japonya'da iyilikleri ile tanınmış kimselerden biri olan İhoze Nilobe, 1900 senesinde 'intikamda bir insanın adalet hissini tatmin eden bir şey vardır' diye yazmış ve şöyle ilâve etmiştir: 'İntikam hissimiz riyazî melekemiz kadar dakiktir ve eşitliğin her iki tarafındaki terimler arasında denge sağlanmadıkça bir eksikliğin bulunduğu hissinden kurtulamayız. (**).Yoshisaburo Okakura, Japon Hayatı ve Düşüncesi (The Life and Thought of Japon) adlı kitabında, özellikle yukardakine benzeyen bir Japon âdeti üzerinde durmuştur:

> Japonların zihni özellikler diye vasıflandırdıkları pek çok şeyin kaynağı, temizliği sevmelerinde ve buna ilâve olarak da pislikten nefret etmelerindendir. Lütfen söyleyin, bizim gibi terbiye almış kimseler için aile şerefine veya millî gurura karşı gösterilen en ufak bir saygısızlığa dahi, onu tamamiyle bertaraf et-

(*) Markino Yoshio, When I was a Child, 1912. sayfa 159-160.

(**) Niyobe. Inazo, Bushidı, The Soul of Japan, 1900, sayfa 83.

medikçe, temizlenemiyen veya iyileştirilemiyen bir kir veya yara olarak bakmamağa imkân var mıdır?Siz, Japonların genel ve özel hayatlarında pek çok rastlanan kan gütme dâvalarını, temizlik sevgisinin ihtiras haline getirildiği bir insan topluluğunda, sabahleyin içinde banyo yapılan bir fıçı olarak düşünebilirsiniz (*).

Aynı yazar böylece Japonlardan söz ederken 'temiz yaşarlar ve onların çiçek açmış bir kiraz ağacı kadar saf ve güzel görünen kirlenmemiş bir hayatları vardır' diye devam eder. Başka kelimelerle ifade edecek olursak 'sabahleyin içinde banyo yapılan bir fıçı', başkalarının size sürdüğü kiri temizler ve bu kir sizde kaldığı sürece faziletli olamazsınız. Japonlarda, bir insanın kendisini tahkir edilmiş olarak kabul etmedikçe tahkir edilemiyeceğini ve kendisini kirleten şeyin, onun aleyhinde söylenen sözler veya ona karşı yapılan hareketler olmayıp 'kendi hareketleri' olduğunu öğreten bir terbiye sistemi yoktur.

Japon geleneği, kan dâvasıyla ilgili olan 'bu sabahleyin içinde banyo yapılan fıçı' idealini daima halkın gözü önünde tutar. Sayısız olaylar, kahramanlık hikâyeleri ve en çok popüler olan *'Kırk Yedi Ronin'in Hikayesi'* herkes tarafından bilinir. Okul kitaplarında okunur ve tiyatroda oynanır, filmler çevrilir ve herkesin takip edebildiği neşriyat vasıtasiyle yayınlanır. Bunlar bugünkü Japonya'nın yaşayan kültürünün bir kısmını teşkil ederler.

Bu hikâyelerden pek çoğu, bir tesadüf eseri olan başarısızlıklar karşısında gösterilen hassasiyetle ilgilidir. Meselâ, bir daimyo, retainerlerindan üçüne, güzel bir kılıcın kimin tarafından yapılmış olduğunu bulmaları için başvurur. Retainerler aralarında bir anlaşmaya varamazlar ve uzmanlar çağrılır. Nagoya Sanza, kılıcın bir Muramasa bıçağı olduğunu doğru olarak teşhis eden tek insandır. Yanılanlar bunu bir hakaret olarak kabul ederler ve Sanza'yı öldürmek üzere yola çıkarlar. Onlardan biri Sanza'yı uyurken bulur ve kendi bıçağıyla onu bıçaklar. Sanza her nasılsa ölmez. Fakat Sanza'ya hücum eden şahıs ondan intikam almaya azimlidir. Sonunda Sanza'yı öldürmeye muvaffak olur ve giri'si tatmin edilir.

Diğer hikâyeler bir insanın efendisinden intikam alma zorunda kalmasıyla ilgilidir. Japon ahlâkında giri, hem retainerin ölünceye kadar efendisine sadakat göstermesi, hem de tahkir edildiğini hissettiği anda büyük bir düşmanlıkla mukabele etmesi mânâsına gelir. İlk Tokugawa Shogunu olan İeyasu'ya ait hikâyeler arasında güzel bir örnek vardır. İeyasu'nun retainerlarından birine, İeyasu'nun onun hakkında 'boğazına bir balık kılçığının batmasıyla ölecek bir adamdır' dediğini naklederler. Değersiz bir ölümle ölebileceği, retainer

(*) Okarura, Yoshisaburo, **The Life and Thought of Japan**, London, 1913, sayfa 17.

için tahammül edilemiyecek bir şeydir ve o bunu hayatının sonuna kadar unutmamak için andiçer. İeyasu memleketi, yeni başşehir olan Yedo'dan (Tokyo) idare ederek merkezileştirmeye çalışmaktadır. Ve düşmanlarından henüz kurtulmuş değildir. Bu retainer, düşman lordlara, Yedo'yu içten yakıp yıkmak teklifinde bulunur, böylece giri'si tatmin olacak ve İeyasu'dan intikam almış olacaktır. Batılıların, Japon sadakatı konusunda yaptıkları münakaşaların pek çoğu tamamen hayaldir. Çünkü onlar giri'nin sadece sadakattan ibaret olmadığını bilmezler; giri ayrıca bazı durumlarda ihanet etmeyi de emreden bir fazilettir. Söyledikleri gibi, 'Dövülen adam asi olur.' Hakaret edilen insan da öyledir.

Bir insanın yanıldığı zaman, yanılmayandan öç alması ve efendisi tarafından bile olsa, hakaret edildiği zaman intikam almaya kalkması gibi iki tarihî temayı Japon edebiyatında herkes bilir. Bugün onlar çok değişmiştir. Her ne kadar Japonlar ananeye göre intikam almayı takdir ile karşılarlarsa da çağdaş Japon biyografileri, romanları ve çeşitli olaylar incelendiği zaman bugünkü öç alma hikâyelerinin Batı milletlerinde olduğu kadar ender, hattâ daha da seyrek olduğu görülür. Bu, bir insanın şerefini kirletecek hareketlerin azaldığı mânâsına gelmez; bu, daha ziyade başarısızlıklara ve aşağılanmaya karşı gösterilen tepkinin gitgide saldırgan bir davranıştan çok, bir savunma durumu almış olmasını ifade eder. Halk her zamanki gibi yine fazlasıyla utanmaktadır, fakat bu utanç onları kavgaya sevkedecek yerde, çok defa enerjilerinin felce uğramasına sebep olmaktadır. Kanunsuzluğun hüküm sürdüğü Meiji öncesi günlerde doğrudan doğruya intikam almak için hücuma geçmek çok daha mümkündü. Modern devirde kanun, nizam ve daha girift bir ekonomiyi yönetme konusunda ortaya çıkan güçlükler, intikam hissinin gizlenmesine veya onun sineye çekilmesine sebep olur. Yalnız şahıs gizlice bir hileye baş vurarak düşmanından intikam alabilir — bu, bir dereceye kadar düşmanına ikram ettiği nefis yiyeceklerin içerisine gizlice pislik karıştıran ev sahibinin eski hikayesine benzeyen bir şeydir. Misafir hiçbir zaman hiçbir şeyin farkında olmamıştır, ancak bu kadarı bile ev sahibini tatmin etmeğe kâfi gelmiştir. Bu çeşit gizli saldırı şekilleri bile bugün bir insanın, kendi nefsine yönelttiği tecavüzkârlıklardan daha azdır. Burada bir insan için seçilecek iki şık vardır. Ya saldırganlığı, kendisini 'imkânsıza' doğru sürükleyen bir tahrik edici kuvvet olarak kullanacak veyahut da onun kendi içini kemirmesine müsaade edecektir.

Bugün Japonlar için başarısızlık, tahkir edilme ve reddedilmeden dolayı ileri gelen kırgınlığın, başkalarına yönelecek yerde kendilerine yönelmiş olması çok daha kolay bir hal çaresi olmuştur. Son on sene içinde Japon romanlarında eğitim ve öğretim görmüş kimselerin çok defa kapıldığı aşırı derecedeki kırgınlığın sebep olduğu melânkoli ve onun doğurduğu kötü sonuçlar tekrar tekrar ele alınmaktadır. Bu hikâyelerin kahramanları bezginlik duyarlar;

onları bezdiren şey de hayatın akışıdır, ailedir, şehirdir ve memlekettir. Fakat onlar, gerçekleşmesi imkânsız dahi olsa, her şeyin üstünde tuttukları yüksek bir gayeye ulaşmak için sarfetmiş oldukları gayretten dolayı, hiçbir zaman bezginlik veya can sıkıntısı duymazlar. Bu, gerçekle ideal olan şey arasındaki zıtlıktan meydana gelmiş bir can sıkıntısı da değildir. Japonlar, büyük bir görev karşısında, can sıkıntısından kurtulurlar. Varacakları hedef ne kadar uzak olursa olsun, bu gibi bir sıkıntıyı tamamen ve kesinlikle üzerlerinden atarlar. Japonlara has olan can sıkıntısı, çabuk incinen bir topluluğun hastalığıdır. Onlar, başkaları tarafından reddolunma korkusunu kendi içlerine atarlar ve ne yapacaklarını bilemez hale gelirler. Japon romanlarında anlatılan can sıkıntısı, Rus romanlarındaki kahramanlarda görmeğe alışık olduğumuz cinsten, gerçek ve ideal dünyalar arasındaki tezattan doğan bir sıkıntı değildir. Sir George Sansom, Japonların, gerçek olanla ideal olan şey arasındaki tezattan haberdar olmadıklarını söylemiştir. Sir George Sansom, Japonların duydukları can sıkıntısında böyle bir temelin bulunduğunu anlatacak yerde, Japonların kendi felsefelerini ve hayata karşı takınmış oldukları genel tavrı formül olarak nasıl ortaya koyduklarını anlatmağa çalışmaktadır. Hiç şüphe yok ki, temel Batı kavramlarıyla tezat teşkil eden bu hal, ele aldığımız esas konunun dışında kalır. Fakat bunun, onlara huzursuzluk veren depresyon halleriyle belli bir ilgisi vardır. Japonlar, romanlarda can sıkıntısını anlatmağa düşkünlük gösteren bir millet olarak ruslarla aynı seviyededirler. Amerika Birleşik Devletleri'yle ise tezat halindedirler. Amerikan romanları, bu tema üzerinde fazlaca durmazlar. Bizim romancılarımız, roman kahramanlarının çektikleri sefaleti, kahramanın zayıf oluşuna veya amansız bir dünyanın insanlara indirdiği darbeye bağlıyarak anlatırlar; şartlara bağlı olmayan temel bir sıkıntıyı çok ender dile getirirler. Şahsî intibaksızlığın mutlaka bir sebebe bağlanması ve bu intibaksızlığın sonradan meydana gelmiş bulunan bir şey olması, okuyucunun, erkek veya kadın kahramandaki bazı kusurları yahut sosyal nizamdaki kötülükleri, ahlâkî yönden hor görmesine sebep olur. Japonların da, şehirlerdeki korkunç ekonomik durumları ve ticarî olan balıkçı teknelerindeki olup biten kötü olayları protesto etmek maksadıyla yazılmış, işçi sınıfının yaşayışını ele alan romanları vardır; yalnız, onların karakter romanları, bir yazarın da dediği gibi, insan hislerinin birikmiş, klor gazı gibi olduğu bir dünyayı ortaya koyar. Bu böyle gelmiş böyle gider. Ne eserin kahramanı, ne de yazar birtakım belirsiz durumları açıklayabilmek için şartları veya kahramanın biyografisini tahlil etmenin lüzumlu olduğunu düşünmez. Japon halkı çabuk incinen bir topluluktur. Eski Japon kahramanları düşmana hücum ederlerdi, bugün ise Japonlar bu hücumu kendilerine yöneltmişlerdir ve can sıkıntılarının belirli bir sebebi yoktur. Bazı olayların böyle bir sıkıntıya sebep teşkil ettiğini düşünmüş olsalar bile, olay çoğu zaman bir sembol olmaktan başka bir şey değildir.

Bir modern Japon'un kendi şahsına yönelttiği en kuvvetli saldırganlık

hareketi intihardır. Gerektiği şekilde yerine getirilen bir intihar olayı, Japon ilkelerine göre, intihar eden şahsın şerefini temizleyecek ve ona, ölümünden sonra iyi bir şöhret sağlayacaktır. Amerikalılar intihar olayını hor görürler. İntihar etmek onlara göre, aşırı derecede ümitsizliğe kapılmış olmaktır. Japonlar ise intihar olayına değer verirler. Bu da onu, şerefli ve mânâlı bir hareket haline sokar. Bazı hallerde intihar bir insanın ismi için olan giri'yi yerine getirmek için yapılan, son derece şerefli bir harekettir. Yıl başında borcunu ödeyemeyen borçlu, kötü bir durumdan mesul olduğunu kabul ettiğini göstermek için intihar eden memur, ümitsiz aşklarını intihara teşebbüsle tescil eden bir sevgili çift, hükümetin Çin ile olan harbi geriye bırakmasını protesto eden vatanperver bir şahıs, tıpkı imtihanında başarısızlığa uğrayan bir çocuk veya esir düşmemeye çalışan bir asker gibi, son hücumu kendi şahıslarına çevirmektedirler. Bazı Japon otoriteleri bu intihar olayının Japonya'da yeni olduğunu söylerler. Bu konuda hüküm vermek pek kolay değildir, istatistikler de son senelerde müşahitlerin, intihar olaylarının artışı üzerinde fazlasıyla durduklarını göstermektedir. Son yüzyılda, orana vurulacak olursa, Danimarka'da ve Nazi-öncesi Almanya'sında Japonya'da olduğundan çok daha fazla intihar olayları görülmüştü. Yalnız Japonların bu temayı daha fazla sevdikleri kesindir. Herhangi bir engellemeyle karşılaşan bir Amerikalının kolayca suç işlemiş olması gibi, Japonlar da bu gibi durumlarda kolayca intihar etme eğilimi gösterirler ve gerçekleştirmeğe muvaffak olamadıkları bir şeyin yerini tutmuş olması bakımından intihar etmekten zevk duyarlar. Bacon'un ifadesiyle onu, kendileri için makbul olan 'aleni bir hareket' haline getirirler. İntihar hiçbir şekilde yeri doldurulamıyan bir ihtiyacı karşılar.

Modern Japonya'da intihar, derebeylik devirlerine ait tarihî hikâyelerdeki intiharlardan daha fazla eziyet vericidir. Bu hikâyelerde bir samurai şerefsizce idam edilmekten kurtulmak için hükümetin emri ile intihar eder; bu hal, Batılı bir düşman askerinin asılacağına kurşuna dizilmesi veya düşmanın eline düştüğü zaman çekeceğini tahmin ettiği işkenceden kendisini kurtarmak için başvurduğu bir çareye çok benzemektedir.Bir Prusyalı subaya, kötü bir durum karşısında kendisini vurmasına bazen müsaade edildiği gibi, bir Japon cengâverine de Harakiri için izin verilirdi. Herhangi bir şahıs, şerefini kurtarmak için intihardan başka çaresi olmadığına kanaat getirdikten sonra, salâhiyetli kimseler, odasındaki bir masaya bir şişe viski ve bir tabanca koyarlardı. Japon samuraisinin böyle vaziyetlerde kendi hayatına kendisinin kıyması sadece iki ölüm şeklinden birini veya diğerini tercih etmiş olmasını ifade ediyordu, çünkü ölüm muhakkaktı. Modern devirlerde ise intihar, bizzat ölümü seçmiş olmak demektir. Bir kimse, bir başkasını öldürecek yerde, çoğu zaman saldırganlığı kendisine yöneltir. Derebeylik devirlerinde bir insanın cesaret ve metanetinin kesin ifadesi olan intihar, bugün kendi kendini yok etmeyi tercih etmiş olmayı ifade eder. Son iki nesil boyunca Japonlar, 'toplumun zorladığını', 'eşitliğin iki ta-

rafındaki dengenin' bozuk olduğunu, kirleri temizlemek için 'sabahleyin içinde banyo yapılan bir fıçıya' ihtiyaçları bulunduğunu anladıkları zaman, başkalarına saldıracakları yerde, gitgide kendilerine yönelmekte ve kendi kendilerini yok etmektedirler.

Bir insanın başarıya ulaşmak için son çare olarak başvurduğu intihar teşebbüsü dahi, hem derebeylik hem modern devirlerde görülmesine rağmen, bugün hedefini değiştirmiştir. Tokugawalılar devrine ait meşhur bir hikâye vardır. Bu hikâyede, Shogunlukta önemli bir yer işgal eden yaşlı bir öğretmenin, meclisin ve Shogunluk naibinin huzurunda soyunarak, intihar etmek için kılıcını çektiği anlatılmaktadır. İntihara teşebbüs edecekmiş gibi davranması onu muvaffakiyete ulaştırır ve shogun olmak için koyduğu adaylıkta başarı sağlar. Gayeye ulaşır, intihar da etmez. Batılılar, öğretmenin bu hareketini, muhalefete karşı girişilen bir şantaj olarak kabul ederler. Mamafih modern devirlerde protesto mahiyetindeki böyle bir intihar teşebbüsü, arzu edilen şeyi elde etmek için yapılan bir hareketten ziyade, bir gaye uğrunda ölen bir şahsın (martyr) giriştiği bir davranış olmuştur. Bu, bir insanın başarısızlığa uğradıktan sonra veya Denizlerin Serbestliğini Koruma Andlaşması (Naval Parity Act) gibi bir anlaşmanın imzalanmasına muhalefet eden bir şahıs olarak isminin tarihe geçmesini sağlamak maksadıyla yaptığı bir harekettir. İntihara teşebbüs edecekmiş gibi davranmaktan çok sonuçlandırılmış bir intihar hareketinin kamuoyuna daha fazla tesir edeceği ortadadır.

Bir insanın ismi için olan giri tehdit edildiği zaman, ferdin kendi kendisine hücum etme temayülünün gittikçe artmış olması, mutlaka intihar gibi aşırı bir hamleyi gerektirmez. Bir insanın kendisine yaptığı hücumlar sadece depresyona, yorgunluğa ve Japonya'da kültürlü sınıfı meydana getiren kimseler arasında çok yaygın olan tipik Japon gevşekliğine de sebep olabilir. Bu sınıfı teşkil eden kimseler arasında böyle bir ruh halinin yaygın olması, bir takım sosyolojik sebeplerle çok iyi bir şekilde açıklanabilir; çünkü münevver sınıf öteden beri çok kalabalıktı ve hiyerarşideki yerleri hiç de emin değildi. Pek azı, münevver olarak ihtiraslarını tatmin edebilmekteydi. Hattâ 1930'larda bir kere daha darbe yemişlerdi, çünkü sorumlu kimseler 'tehlikeli düşünceler'e saplandıklarından korkmuşlar ve onları şüphe altında bırakmışlardı. Japon münevverleri engellenmiş olmalarını, genellikle Batılılaşma dolayısıyla ortaya çıkan karışıklıklardan şikâyet etmek suretiyle izaha çalışırlar, fakat bunun açıklamasını yeterince yapamazlar. Japon mizacındaki tipik değişiklik, ferdin kendisini bir şeye aşırı derecede vermesiyle aşırı bir gevşeklik hali arasında bocalamasından ileri gelmektedir ve pekçok münevverin ızdırabını çektiği ruhî çöküntü, bizzat ananevî Japon hareket tarzında mevcut bulunmaktadır. 1930 yılının ortalarında, geleneğe uygun olarak, Japon münevverlerinin pek çoğu kendilerini bu ruhî çöküntüden kurtardılar: milliyetçilik ideallerine sarıldılar ve

saldırganlığı tekrar dışarıya, kendilerinden uzağa yönelttiler. Dış milletlere yapılan totaliter bir saldırı karşısında, tekrar 'kendilerini bulabildiler'. Böylece kendilerini kötü ruh halinden kurtardılar ve içlerinde yepyeni, büyük bir kuvvet buldular. Şahsî münasebetler içerisinde böyle bir sonuca ulaşamıyacakları açıktı, fakat fetihler yapan bir millet olarak bunu yapabileceklerine inanıyorlardı.

Harbin sonucu, Japonların inandıkları şeyde yanıldıklarını isbat edince, gevşeklik tekrar büyük bir ruhî tehlike halinde kendisini göstermeğe başladı. Ne kadar niyet ederlerse etsinler, bu gevşeklik haliyle pek kolay başa çıkamazlar. Bu hal çok derinlere nüfuz etmiştir. Tokyo'da bir Japon 'artık bomba yok, kurtuluş çok güzel. Fakat bundan böyle harp etmiyoruz ve bir gayemiz yok. Herkes şaşkınlık içinde, yapmakta olduğu şeyi nasıl yaptığına pek dikkat etmiyor. Ben öyleyim, karım da öyle, hastahanedekiler aynı şekilde. Yaptığımız her şeyde hepimiz çok yavaş ve şaşkın bir şekilde hareket ediyoruz. Halk hükümetin harpten sonra bir nizam kurma ve bir kurtuluş çaresi bulma konusunda ağır hareket ettiğinden şikâyet ediyor. Bana kalırsa bunun sebebi, bizdeki şaşkınlığın hükümet erkânında da var olmasıdır', demişti. Bu kayıtsızlık, Japonya için, kurtuluştan sonra Fransa'da ortaya çıkan cinsten bir tehlikedir. Almanya'da teslim oluştan sonra ilk altı veya sekiz ay içinde böyle bir problem yoktu. Japonya'da ise bu, bir problem haline gelmişti. Amerikalılar bu tepkiyi çok iyi anlayabilirler, fakat galip gelen bir düşmana gösterilen dostlukla bunun nasıl bağdaşabileceği, bizde şüphe ile karşılanıyordu. Pek kısa bir zaman içinde Japonya halkının, mağlubiyeti ve bu mağlubiyetin neticelerini bütün olarak ve iyi niyetle kabul ettiği anlaşıldı. Amerikalıları eğilerek, mütebessim, ellerini sallayarak ve sevinç feryatlarıyla selâmladılar ve karşıladılar. Japon halkı ne asık suratlı, ne de kızgındı. İmparatorun teslim olduklarını ilân ederken kullandığı ifadeyle 'imkânsız olanı kabul' etmişlerdi. Öyleyse neden bu halk ana vatanını tekrar düzenlemesindi? İstilâ şartlarının icapları dahilinde onlara bunu yapmak fırsatı verilmişti; yabancılar tarafından köy köy istilâ edilmiş değillerdi ve işlerin idaresi kendi ellerindeydi. Japon milleti, kendi işleriyle meşgul olacak yerde, mütebessim bir çehre ile ve el sallayarak Amerikalıları karşılıyor ve onları selâmlıyordu. Bu millet, ilk Meiji günlerinde eski itibarını kazanmak için mucizeler yaratan, bin dokuz yüz otuz sıralarında askerî bir galibiyet için büyük bir hızla hazırlanan ve Pasifik'te kendisini tamamiyle harbe kaptırmış, bir adadan öbür adaya koşan askerlere sahip bir milletin ta kendisiydi.

Onlar gerçekten aynı insanlardı, yalnız karakterleri aksi istikamete yönelmişti. İçinde bulundukları ruh halinin, aşırı gayret göstermek ile tamamen durup beklemek demek olan 'gevşeklik' arasında bocalaması, onlarca tabii idi. Bugün Japonlar, mağlubiyette de şereflerini korumak şuuruna sahip bulunmak-

tadırlar ve bunu dostlukla temin edebileceklerine inanmaktadırlar. Bunun tabii bir neticesi olarak da pek çok Japon, şerefini başkalarına bağlılık göstermekle daha kolay koruyabileceğini düşünmektedir. Bu da pek tabii olarak gayret sarfetmenin şüphe uyandıracağı, durup beklemenin ise daha iyi olduğu hissini doğurmaktadır. Sonunda gevşeklik kendisini göstermektedir.

Bu hal yine de Japonların canını sıkar. Japonya'da 'bir insanın kendisini gevşeklikten kurtarmağa çalışması'nı ve 'başkalarını gevşeklikten kurtarmak için uğraşması'nı telkin eden çağrılar, daha iyi bir hayatı sağlamak bakımından daima baş vurulan ve harp zamanında bile spikerler tarafından sık sık sarfedilmiş olan sözlerdir. Japonlar kendi usullerine göre bu uyuşuk halleriyle mücadele ederler. 1946 yılının baharında Japon gazeteleri 'bütün dünyanın gözleri üzerlerinde' olduğu halde bombardımanın mezbaha haline soktuğu yerleri temizlemediklerini ve bazı kamu kuruluşlarını halen halkın hizmetine açmadıklarını söyleyerek, bunun Japon şerefine bir leke olduğunu durmadan yazdılar. Bütün sefaletleri Amerikalılar tarafından görülebilecek şekilde, tren istasyonlarına dolarak geceyi geçirmeğe çalışan evsiz-barksız ailelerin bezgin hallerinden şikâyet ettiler. Japonlar şereflerinin söz konusu edildiği bu gibi çağrıların mânâsını anlarlar. Onlar ayrıca millet olarak gelecekte tekrar Birleşmiş Milletler Topluluğunda saygı değer bir mevkii elde etmek için büyük gayretler sarfedebileceklerini de ümit ederler. Bu, yeniden şeref uğruna çalışmak demek olacaktır, fakat bu çalışma yeni bir istikamete doğru yönelecektir. Gelecekte Büyük Kuvvetler arasında sulh olacak olursa, Japonya izzetinefis sahibi bir millet olarak yaşama yolunu tutacaktır.

Çünkü Japonya'da değişmeyen gaye şereftir. Onun, hürmete lâyık görülmesi zaruridir. Bir insanın bu gayeye ulaşmak için kullandığı vasıtalar, o şahsın ele alıp, sonra da şartlar gerektirdiği zaman bir kenara bıraktığı şeylerdir. Şartlar değişince Japonlar hareket tarzlarını değiştirirler ve kendilerini yeni bir cereyana kaptırırlar. Değişme Japonlar için Batılılar arasında olduğu gibi ahlâkî bir mesele değildir. Bizim ideolojik konularla ilgili, 'prensipler'imiz ve kanaatlerimiz vardır. Başaramadığımız zaman dahi, hâlâ aynı düşüncelere bağlı kalmakta devam ederiz. Mağlubiyete uğrayan Avrupalılar gizli hareketlere girişmek üzere birçok yerlerde toplanıyorlardı. Halbuki Japonlar, birkaç asi hariç, karşı koyma hareketlerinde bulunmaya ve Amerikan Ordusunun istilâ kuvvetlerine karşı gizli bir mukavemet cephesi kurmağa lüzum hissetmediler. İstilâdan evvel yaptıkları müdafaayı devam ettirmek için ahlâki bir zaruret duymadılar. İstilâdan hemen sonraki aylarda Amerikalılar, tek başlarına balık istifi gibi dolu Japon trenleriyle memleketin en ücra yerlerinde bile rahatça seyahat edebiliyorlardı ve Japonya'nın ileri gelen şahsiyetleri tarafından sevgiyle selâmlanıyorlardı. İntikam diye bir şey söz konusu değildi. Jiplerimiz köylerden geçerken yollara 'hello' ve 'good-bye' diye bağrışan

çocuklar sıralanıyordu, Amerikan askerlerine ellerini sallayamıyacak kadar küçük olan çocukların ellerini ise anneleri sallıyorlardı.

Japonların mağlubiyette, bu şekilde tam tersine bir dönüş yapmış olmaları, Amerikalılar tarafından kolay kolay değerlendirilebilecek bir şey değildir. Hattâ bu bizim için tecrit kamplarında bulunan Japon harp esirlerindeki değişmeyi anlamamızdan daha da güçtür. Çünkü esirler kendilerini Japonya için ölmüş kabul ediyorlardı ve 'ölü'lerin neye muktedir olabilecekleri de gerçekten bilemediğimiz bir hususdu. Japonya'yı tanımayan birkaç Batılı, harp esirlerinde meydana gelen ilk karakteristik değişmelerin, mağlubiyetten sonra Japonya'da da aynen görülebileceğini tahmin etmişti. Çoğu, Japonların 'sadece, ya zafer ya da mağlubiyet bildiklerini' ve bu mağlubiyetin, onlar tarafından, ümitsiz birtakım şiddet hareketlerine baş vurmak suretiyle intikam almayı gerektiren bir tahkir olarak kabul edileceğine inanıyordu. Bazıları da Japon millî karakterinin sulh şartlarını kabule müsait olmadığını düşünüyordu. Japonya'yı incelemeğe çalışan bu gibi araştırıcılar giri'yi anlamamışlardı. Onlar, bir kimseye şerefli bir isim sağlayan farklı hareket tarzları içerisinden sadece en bariz olanını, ananevî intikam ve saldırganlık tekniğini ele almışlardı. Japonların başka bir çareye baş vurma alışkanlıklarını dikkate almamışlardı. Japonlar arasında mevcut olan saldırganlık ahlâkını, çarpışan herhangi bir insanın veya milletin her şeyden evvel dâvasında haklı olduğuna inandırılmasını icabettiren ve kuvvetini, nefret veya ahlâkî infialden alan Avrupalılara has saldırganlık ahlâkıyla karıştırıyorlardı.

Japonlarda ise saldırganlığın kaynağı farklıdır. Onlar yer yüzünde herşeyden çok hürmet görmeyi isterler. Askerliğin büyük milletler için hürmet görmeyi sağlayan bir vasıta olduğunu anlamışlar ve büyük milletler seviyesine erişmek için yarışa girmişlerdi. Bir mucizenin yaratılması gerekmekteydi, çünkü vasıtaları zayıf ve teknikleri iptidaiydi. Büyük gayret sarfettikleri halde başarısızlığa uğradıkları zaman, saldırganlık artık onlar için şeref sağlayacak bir yol değildi. Giri her zaman için saldırganlığın veya iyi münasebetlerin aynı derecede yerine getirilmesi mânâsına gelmiştir ve mağlubiyette Japonlar, birinden diğerine bariz bir ruhî sarsıntı duymaksızın geçebilmişlerdir. Gaye, yine her zamanki gibi şeref olmuştur.

Japonya, tarihi içerisindeki diğer olaylarda da aynı tarzda hareket etmiştir ve bu daima Batılılar için bir muamma olmuştur. Feodalite devrinde uzun yıllar süren tecrit politikasından sonra, Satsuma'da, 1862 tarihinde Richardson adındaki bir İngiliz öldürüldüğü zaman, bu perde henüz pek kalkmış değildi. Satsuma tımarı, barbar olarak kabul edilen beyazlara karşı kamuoyunu tahrik eden bir fesatlık kuyusuydu ve Satsuma samuraileri bütün Japonya'da en mağrur ve savaşçı kimseler olarak biliniyorlardı. Britanyalılar, Japon-

ları cezalandırmak maksadıyla asker sevkettiler ve önemli bir Satsuma limanı olan Kagoshima'yı bombardıman ettiler. Japonlar, bütün Tokugawa devri boyunca ateşli silâhlar yapmışlardı, fakat onlar eski Portekiz silâhlarından kopye edilmişlerdi ve bombardıman edilen Kagoshima'da hiç şüphesiz Japonlar, Britanya harp gemileriyle rekabet edecek durumda değildiler. Bombardımanın sonucu hayret verici oldu. Satsuma, Britanyalılardan intikam almağa yemin edeceğine, Britanya'nın dostluğunu kazanmağa çalıştı. Onların kendilerinden üstün olduklarını görmüşlerdi ve Britanyalılardan, sahip oldukları bilgileri öğrenme çareleri arıyorlardı. Britanyalılarla ticarî münasebetlere giriştiler ve ertesi sene çağdaş bir Japonun yazdığı gibi, 'Batı ilmi ve irfanının sırlarının öğretildiği... Namamuga Olayları'ndan doğan dostluğun gelişmekte olduğu' (*) Satsuma'da bir kolej kuruldu. Namamuga Olayları, Britanyalıların Japonları cezalandırmak maksadıyla onlara karşı askerî kuvvetler yollamaları ve limanlarını bombardıman etmeleriyle ilgili olaylardı.

Bu tek bir olay değildi. Satsuma ile rekabette bulunan son derece harpçi ve yabancılardan fazlasıyla nefret eden diğer bir tımar da Choshu idi. Her iki tımar da İmparatorun restorasyonunu destekleyen liderlerdi. Resmî kuvveti olmayan İmparator Sarayı, 11 Mayıs 1863 tarihine kadar, Shogunun bütün barbarları Japon topraklarından kovmakla vazifeli olduğunu bildiren bir İmparatorluk tebliğini neşretti. Başkumandanlık emre kulak asmadı, fakat Choshu onu yerine getirdi. Batılı ticaret gemileri Choshu sahilleri boyunca Shimonoseki boğazından geçerlerken kalelerden açılan ateş altında kaldılar. Japon silâhları ve cephanesi gemilerde yara açamıyacak kadar iptidaî idiyse de Choshu'ya bir ders vermek için milletlerarası bir Batı harp filosu derhal kaleleri tahrip etti. Bombardımandan sonra Satsuma'da meydana gelen beklenilmeyen sonuçlar, burada da aynen meydana geldi. Hattâ Batılı kuvvetler üç milyon dolar tazminat istediler. Norman, Satsuma ve Choshu olaylarından şöyle bahseder. 'Yabancılara düşman olan bu öncü klânların birdenbire tam tersine dönüş yapmalarını sağlayan saik ne derece karmaşık olursa olsun, insan bu davranıştaki realizme ve vakara hürmet etmekten başka bir şey yapamaz'. (**)

Bu çeşit şarta bağlı realizm Japonya'da bir insanın ismi için olan giri'nin parlak yüzüdür. Ay gibi giri'nin de parlak ve karanlık yüzleri vardır. Amerikan Muhacerat Kanunu'nun (American Exclusion Act) çıkması ve Denizlerin Serbestliğini Koruma Anlaşması'nın (Naval Parity Treaty) yapılması gibi olayları, Japonların, aşırı derecede millî bir aşağılama olarak kabul etmelerine ve bu yüzden müthiş bir harp hazırlığına girişmelerine sebep olan şey, giri'nin karanlık cephesiydi. 1945'de teslimiyetin sonuçlarını iyi niyetle kabullenmesini mümkün kılan şey ise giri'nin aydınlık olan cephesiydi. Bunlarda

(*) Norman. E.H., dan önce adı geçen kitap, sayfa 44-45.
(**) Daha önce adı geçen kitap, sayfa 45.

şaşılacak bir husus yoktu ve Japonya hâlâ karakterine uygun bir tarzda hareket etmekteydi.

Modern Japon yazarları ve gazetecileri giri mükellefiyetlerinden bazıları arasından bir seçim yaptılar ve onları Batılılara bushido kültü, samurainin yolu olarak takdim ettiler. Bu birçok sebeplerden yanlıştır. *Bushido*, Japonya'da 'giri ile güç duruma sokulmuş', 'sadece giri için', 'giri uğrunda fazlasıyla çalışan' gibi ifadelerde saklı bulunan halkın derin hissiyatından mahrum, modern resmî bir terimdir. Aynı zamanda o, giri kelimesindeki kompleksliği ve belirsizliği de ifade edemez. Bu bir gazetecinin ilhamıdır. Ayrıca o milliyetçilerin ve militaristlerin kullandığı bir harp parolası olmuştu; bu liderlerin gözden düşmesiyle bu kavram da değerini kaybetmiştir. Bu, hiçbir şekilde Japonların, artık 'giri'yi bilmeyecekleri mânâsına gelmez. Bugün Batılılar için giri'nin Japonya'da ne mânâya geldiğini anlamak çok daha önemlidir. Bushido'yu samurai ile birleştirmek de yanlış anlamaya sebep oluyordu. Giri bütün sınıflara ait bir faziletti. Giri, Japonya'daki diğer bütün mükellefiyetlerde ve terbiye metotlarında olduğu gibi insanın sosyal durumu yükseldikçe 'daha ağır'laşır, fakat toplumun her seviyesinde yerine getirilmesi beklenilen bir mükellefiyettir. Japonlar onun Samurai için daha da ağır olduğunu düşünürler. Japon olmayan bir müşahit ise, karşılık olarak kazanılan mükâfatın pek az olması dolayısiyle, giri'nin daha çok halktan istenen bir şey olduğunu düşünebilir. Bir Japon için kendi çevresinde hürmet görmek, onu tatmin eden bir mükâfattır ve 'giri'yi bilmeyen bir adam' daima 'aşağılık bir kimse'dir. Arkadaşları onu hor görürler ve onunla ilgiyi keserler.

9

BEŞERÎ DUYGULAR SAHASI

Japonya'da olduğu gibi bir insanın yüklendiği mükellefiyetleri sonuna kadar yerine getirmeyi ve aşırı derecede feragat göstermeyi gerektiren bir ahlâkî nizam, hiç şüphe yok ki şahsî arzuları, insanın kalbinden sökülüp atılması icap eden kötü duygular olarak kabul eder. Bu, klâsik Budist doktrinidir; bundan dolayıdır ki Japon adap ve prensiplerinin beş duyunun sağladığı zevkleri son derece hoş karşılaması yadırganmaktadır. Japonya dünyadaki büyük Budist memleketlerinden biridir, böyle olmakla beraber Japon ahlâk kuralları, Gautama Buda'nın ve kutsal Budizm kitaplarının öğrettiklerine tamamen aykırıdır. Japonlar şahsî - zevkleri (self - gratification) küçümsemezler. Onlar Püritan değildirler. Bedenî zevklerin güzel ve geliştirilmeye değer olduklarına inanırlar. Bu zevkler aranılan ve kıymet verilen zevklerdir. Yalnız kendi sahaları içinde bırakılmaları gerekmektedir: hayattaki ciddî işlerin dışında kalmaları şarttır.

Böyle bir nizam, hayatı özellikle yüksek bir gerginlik içinde tutar. Bir Hindu, Japonların, duyular yoluyla elde edilen zevkleri kabul etmiş olmalarından doğan sonuçları, bir Amerikalıdan çok daha kolay anlayabilir. Amerikalılar zevklerin öğretilmesi gereken şeyler olduğuna inanmazlar. Onlara göre bir insan bedenî zevklere kendisini kaptırmayabilir, böyle olunca da o şahıs belli bir iğvaya (temptation) kapılmamış olur.Japonya'da ise zevkler vazife gibi öğretilirler. Kültürlerin pek çoğunda zevkler öğretilmez. Bundan dolayı da insanlar için fedakârlık gibi bir vazifeyi yerine getirme işi kolaylaşır. Bu gibi memleketlerde bazan erkek ve kadın arasındaki cinsî cazibe meselesi bile, tamamiyle başka düşüncelere dayandırılan aile hayatının düzenli akışını tehdit etmeyecek kadar önemsizdir. Japonlar ise, bedenî zevkleri geliştirerek, sonra da bu zevkleri ciddî bir yaşayış tarzı olarak düşünmemeyi ve düşkünlük göstermemeyi gerektiren bir nizam ortaya koyarak, hayatı ken-

dileri için güçleştirirler. Bedenî zevkleri güzel sanatlar gibi terbiye ederler, sonra da tam zevkini çıkaracakları sırada kendilerini vazife uğrunda feda ederler.

Japonya'da birtakım küçük bedenî zevklerin en çok sevilenlerden biri sıcak hamamdır. Zengin aristokratlar için olduğu kadar en fakir pirinç çiftçisi ve en aşağı seviyeden bir hizmetçi için de her öğlenden sonra geç vakitlere doğru oldukça sıcak bir suya girip çıkmak âdet haline gelmiş günlük bir iştir. En çok kullanılan banyo teknesi, suyu 110 Fahrenhaytta veya daha fazla bir hararette tutmak için, altında mangal kömürü yakılan bir fıçıdan ibarettir. Banyo yapacak şahıs, fıçıya girmeden evvel iyice yıkanır ve durulanır, sonra kendisini sıcaklığın verdiği zevke ve suya girip çıkmanın sağladığı gevşeme ve dinlenme haline bırakır. Banyoda, dizler ana karnında duran çocuğunki gibi kıvrılmış, su çeneye kadar çıkmış vaziyette oturulur. Amerikalılar gibi onlar da bu günlük banyoyu temizlik olarak değerlendirirler. Fakat bunu dünyanın hiçbir yerinde bir eşine daha rastlanılamıyacak güzel bir pasif alışkanlık sanatı haline getirirler. Japonlar bir kimsenin yaşlandıkça bu çeşit bir banyodan daha fazla zevk aldığını söylerler.

Bu banyoları sağlarken karşılaşılan güçlükleri gidermek ve masrafı azaltmak için pek çok usul vardır. Her ne olursa olsun banyoların olması şarttır. Şehirlerde ve kasabalarda bir kimsenin gidebileceği, suya girip çıkabileceği ve banyo esnasında yanındaki arkadaşıyla ahbaplık edebileceği, yüzme havuzlarına benzeyen, büyük genel hamamlar bulunmaktadır. Köylerde ise birkaç kadın avluda banyoyu sıra ile hazırlar ve aileler sıra ile bu banyoyu kullanırlar. Banyo esnasında başkalarının kendilerini görmesi Japonları utandırmaz. Her ailede, güzel ve büyük evlerde oturanlarda bile, aile fertleri banyo fıçısına her zaman, belli bir sıra takip ederek girerler: misafir, büyükbaba, baba, büyük erkek çocuk ve sonra ailedeki en az kıymeti olan hizmetçiye kadar belli bir sıra takip edilir. Hepsi dışarıya istakoz gibi kızarmış olarak çıkarlar ve aile akşam yemeğinden evvel günün en dinlendirici anının zevkini çıkarmak üzere bir araya toplanır.

Sıcak banyo nasıl pek beğenilen zevkli bir alışkanlıksa 'bir insanın kuvvetlenmesi' için yapılan, âdet haline gelmiş soğuk duşlar da öyledir. Alışkanlık haline gelmiş olan bu duşlara çoğunlukla 'kış egzersizleri' veya 'soğukla nefse eziyet etme zühtü' (cold austerity) denir: bu gibi egzersizler, Japonya'da hâlâ yapılmakla beraber, eski ananevî şeklinden oldukça farklıdır.

Eskiden bu, şafak sökmeden evvel dağlardaki soğuk ırmakların şelâleleri altına girip oturmayı gerektiriyordu. Kış geceleri ısıtılmayan soğuk Japon evlerinde bir insanın buz gibi su dökünmesi bile o şahsın kendisine yap-

tığı sıradan eziyet değildir. Percival Lowell bu âdeti, 1890'lardaki haliyle aynen anlatır. Hastaları tedavi etmek veya kehanette bulunmak için özel bir güce sahip olmayı isteyen kimseler —bunlar daha sonra papaz olmuyorlardı— yatmadan evvel soğuk su ile banyo yapıyorlar ve geceleyin saat ikide, 'tanrıların banyo yapmakta oldukları' saatte bu işlemi tekrarlamak üzere uyanıyorlardı. Sabah kalktıkları zaman, öğlen vakti ve akşam karanlığında tekrar soğuk su banyosu yapıyorlardı.(*) Şafak sökmeden evvel tekrar edilen bu âdet özellikle bir musiki aleti çalmayı öğrenme veya diğer dünyevî işler için hazırlanma hevesine kapılmış olan kimselere hastı. Bir insan kuvvetlenmek için kendisini soğuğa maruz bırakabilir ve çocukların, çalışma müddeti bitinceye kadar soğuktan uyuşmuş ve üşümüş parmaklarla yazı yazmaları özellikle meziyet olarak kabul edilirdi. Japonya'da modern ilk okullar ısıtılmazlar. Hiç şüphe yok ki bu çok faydalıdır, çünkü okulların ısıtılmaması çocukları sonraki hayatın güçlüklerine hazırlar. Batılılar devamlı olarak soğuk algınlığından ve hiçbir şeyin asla önüne geçemediği burun akmasından pek fazla müteessir olmaktadırlar.

Sevilen ve düşkünlük gösterilen alışkanlıklardan biri de uykudur. Bu, Japonların en güzel başardıkları sanatlardan biridir. Onlar herhangi bir pozisyonda ve bizim tamamiyle imkânsız bulduğumuz şartlarda tam bir rahatlık ve sükûnet içinde uykuya dalarlar. Bu hal Japonya üzerinde araştırma yapan pek çok Batılıyı şaşırtmıştır. Amerikalılar ruhî gerginlikten dolayı uykusuz kalırlar. Japon karakterinde de bizim ölçülerimize göre yüksek gerilmeler vardır, fakat onlar için iyi uyumak son derece kolay bir hale gelmiştir. Japonlar ayrıca erken yatarlar, bu kadar erken uyuyan başka bir Doğu Milleti bulmak güçtür. Karanlık basar basmaz hemen uyuyan köylüler, bizim gibi ertesi gün için enerji toplamış olabilme düşüncesine kapılmamaktadırlar. Çünkü böyle bir düşünce onlar için söz konusu değildir. Japonları iyi bilen bir Batılı şöyle yazmıştır: 'İnsanın Japonya'ya gidince yarınki işi için bir hazırlık olması bakımından o gece uyumak ve istirahat etmek zorunda olduğu inancını bir kenara bırakması gerekir. Uykuyu sıhhat, istirahat ve yaratıcılık gibi meselelerden ayrı düşünmek zorundadır.' Uykuyu da bir iş teklifi gibi, 'ölümle veya hayatla ilgili herhangi bir sıradan olaya bağlamadan, müstakil düşünmek gerekmektedir' (**) Amerikalılar fizikî gücü korumak için uyumağa ve uykuyu bu bakımdan değerlendirmeye alışıktırlar; sabahleyin uyanır uyanmaz çoğumuzun aklına gelen ilk şey, geceleyin kaç saat uyuduğumuzu hesaplamaktır. İyi uyumuş olmamız, bizim için ertesi gün ne kadar çok enerji ve verimliliğe sahip olacağımızı gösterir. Japonlar ise başka birtakım sebepleri göz önünde tutarak uyurlar. Uykuyu çok severler, fırsat buldukca da seve seve uyurlar.

(*) Lowell, Pervical, Occult Japan, 1895, sayfa 106 - 121.

(**) Watson. W. Petrie, The Future of Japan, 1907.

Japonlar uykuyu feda etme konusunda da insafsızdırlar. İmtihanlar için hazırlanan bir öğrenci uykunun kendisini imtihana daha iyi hazırlayacağı fikrine kapılmadan gece gündüz çalışabilir. Ordu talimleri sırasında uyku, disiplin için feda edilecek basit bir şeydir. 1934'ten 1935'e kadar Japon Ordusunda vazifeli bulunan Albay Harold Doud, Yüzbaşı Teshima'yla yaptığı konuşmasını şu şekilde anlatır: Sulh sırasındaki manevralarda askerler yalnız 'on dakikalık duruşlar ve durumun gerektirdiği kısa fasılalar esnasında uyuyabildiler. Diğer zamanlar, iki sefer olmak üzere, hiç uyumadan, üç gün, iki gece hep yürüdüler. Askerler bazen yürürken uyudular. Üsteğmenin derin uykuya dalmış bir vaziyette yolun kenarındaki bir kereste yığınına doğru yürümesi büyük bir eğlenceye sebep oldu.' Kamp kurulduğu zaman bile hâlâ hiç kimse uyuma fırsatını elde edememişti, hepsi ileri karakol mevkilerinde ve devriye gezmekle vazifelendirilmişlerdi.' . . . . . " İyi ama neden hiç olmazsa bir kısmının uyumasına müsaade etmiyorsunuz ? "diye sordum. "A, olmaz !" diye cevap verdi."Buna lüzum yok, onlar nasıl uyunacağını zaten bilirler. Uykusuzluk talimine ihtiyaçları vardır." ' (*) Bu, Japon görüşünü birkaç kelime ile ortaya koymaktadır.

Sıcak ve uyku gibi yemek yeme de hem serbestçe zevki çıkarılan bir gevşeyip dinlenme hali, hem de kuvvetlenmek için tatbik edilen bir disiplin şeklidir. Boş zamanlarında Japonlar bir dinî ayin gibi uzun süren yemeklere düşkünlük gösterirler. Bu yemeklerde bir lokmalık yiyecek bir seferde getirilir ve görünüşü kadar lezzetinden dolayı da övülür. Fakat diğer hallerde de bu sahadaki disipline önem verilir. Eckstein bir Japon köylüsünün söylediklerini şöyle nakleder: (**) 'Çabuk yemek, barsakları çabuk boşaltmak, her ikisi de en büyük Japon faziletlerindendir' ve devam eder, 'Yemek yeme herhangi bir önemi olan bir hareket olarak kabul edilemez... Yemek hayatı devam ettirmek için lüzumludur, *bundan dolayı* da o mümkün olduğu kadar kısa bir iş olmalıdır. Çocuklar, özellikle erkek çocuklar Avrupa'da olduğu gibi, yavaş yemek yemeğe zorlanmazlar, bilâkis ellerinden geldiği kadar çabuk yemeğe zorlanırlar.' (*italik olarak* yazılmış olan kelime bana aittir.) (***) Din-adamlarının disiplin altında bulundukları ve Budistlere has inancın hakim olduğu manastırlarda, yemekten evvel yiyeceğin sadece ilâç olduğunu hatırlayabilmeleri için dua edilir; burada kuvvetlenmek için yemek yiyen kimselerin yiyeceği bir zevk olarak değil de bir ihtiyaç olarak kabul etmeleri fikri hakimdir.

Japonlara göre bir insanın istemediği halde aç kalması genellikle kendisinin ne derece 'dayanıklı' olduğunu göstermeye yarayan güzel bir denemedir.

(*) Penguin Books olarak basılan infantry Journal'dan alınan makaleler,How the Jap Army Fights, 1942, sayfa 54-55.

(**) Eckstein, G. In Peace Japan Breeds War, 1943, sayfa 153.

(***) Nohara, K., The True Face of Japan, London , 1936, sayfa 140.

Daha evvel bahsettiğimiz sıcaklık ve uyku konularında olduğu gibi aç kalma da insanın 'ona tahammül edebildiğini' ve samurai gibi 'dişlerinin arasında bir kürdan tutabildiğini' gösterme fırsatıdır. İnsan açlık testinde başarılı olursa maddî gücü manevî bir zaferle yükseltilmiş olur, bu kuvvet kalori ve vitaminsizlikten dolayı azalmaz. Japonlar Amerikalılar gibi, beslenme ile güç arasında bir ahengin var olduğunu kabul etmezler. Bunun içindir ki Tokyo radyosu harp esnasında sığınaklardaki kimselere, beden eğitiminin aç insanları tekrar kuvvetli ve enerjik yapabileceğini söyleyebiliyordu.

Japonların geliştirdikleri bir başka beşerî duygu da romantik aşktır. Bu, her ne kadar, Japonların evlenme şekillerine ve aileye olan mükellefiyetlerine aykırı ise de, Japonlar buna pek alışıktırlar. Romanları bu tarz aşklarla doludur ve Fransız Edebiyatında olduğu gibi kahramanlar evli barklı şahıslardır. İki taraflı aşk - intiharları seve seve okunan ve konuşulan konulardır. Onuncu yüzyıla ait bir hikâye olan *Genji'nin Hikâyesi*, yer yüzündeki herhangi bir büyük roman gibi romantik aşkın incelikle işlendiği bir eserdir. Derebeylik devrinin, derebeyi ve samurai aşklarına dair hikâyeleri de bu cinstendir. Çağdaş Japon romanlarının en başta gelen konusu budur. Bu konuda Çin edebiyatıyla ayrılık çok büyüktür. Çinliler romantik aşkın ve aşkî hazların sebep olduğu sıkıntılardan kendilerini oldukça iyi korurlar ve sonuç olarak da aile hayatlarında hayret edilecek derecede düzenli bir akış vardır.

Bundan dolayı Amerikalıların, Japonları Çinlilerden daha iyi anlayabileceklerine hiç şüphe yoktur, böyle olmakla beraber yine de pek iyi anlayamazlar. Bizde aşkî hazlar konusunda Japonlar arasında bulunmayan pek çok tabu vardır. Bu saha Japonların ahlâkçı olmadıkları, bizim ise ahlâkçı olduğumuz bir sahadır. Japonlar cinsî arzuları, herhangi bir 'beşerî duygu' gibi, hayatta önemsiz bir mevki işgal ettiği müddetce tamamen iyi bir şey olarak kabul ederler. 'Beşerî duygular'da kötülük yoktur, bunun için de cinsî hazlar konusunda ahlâkçı olmaya lüzum görülmez. Japonlar, kıymet verdikleri bazı resimli kitapları ve Yoshiwara'yı —geyşa kızların ve fahişelerin bulunduğu mıntıka— Amerikalıların ve Britanyalıların müstehcen bulmalarını tenkid ederler. Japonlar, Batı ile yaptıkları temasların ilk yıllarında bile Batılıların kendilerini bu şekilde tenkid etmiş olmalarına fazlasıyla hassasiyet göstermişler ve âdetlerini Batı ölçülerine yaklaştırmak için kanunlar yapmışlardı. Fakat bu kanunî düzenlemelerin hiçbiri kültürel farkları ortadan kaldırabilecek bir köprü görevini görememiştir.

Kültürlü Japonlar kendileri için ahlâksızlık ve müstehcen olmayan şeylerin Amerikalılar için ahlâksızlık ve müstehcen olduğunu gayet iyi bilirler, fakat bu kültürlü Japonlar, bizim âdetlere uygun olarak takındığımız tavırlarla, Japonlara has 'beşerî duyguların' hayattaki ciddî işlere sokulmaması ilkesi

arasındaki büyük uçurumdan haberdar değildirler. Halbuki bu, Japonların cinsel aşkla ilgili hazlara karşı takındıkları tavırları anlamamızdaki güçlüğün esasını teşkil eder. Japonlar bir insanın eşiyle ilgili olan sahayı, cinsel aşka ait olan sahadan ayırırlar. Her iki saha da aynı derecede açık ve seçiktir. Onlar Amerikan hayatındaki gibi biri erkeğin açıkça kabul ettiği, diğeri ise gizli tutulan iki saha olarak birbirlerinden ayrılmamışlardır. Bu sahalar, birisi erkeğin büyük mükellefiyetler sahası, diğeri ise önemsiz bir gevşeyip dinlenme sahası olmak bakımından birbirinden ayrıdır. Bir insanın 'özel mevki'inin her iki sahaya göre düzenlenmesi, iki sahayı başı boş dolaşan sosyetik bir zengin için nasıl birbirinden ayırıyorsa, ideal bir aile babası için de aynı şekilde ayırmaktadır. Japonlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi aşkı ve evliliği tek ve aynı şey olarak gösteren bir idealden mahrumdurlar. Biz aşkı, bir insanın kendisine eş seçiminde esas aldığı nisbette tasvip ederiz. 'Aşık olmak' bizim evlilik için en çok tasvip ettiğimiz bir sebeptir. Evlilikten sonra bir kocanın başka bir kadınla olan münasebeti, karısına ait olan bir şeyi başkasına verdiği için, itibarını sarsar. Japonlar bu konuda başka türlü düşünürler. Eş seçmede genç adam anne veya babasının seçtiğine boyun eğer ve körü körüne evlenir. Karısı ile olan münasbetlerde pek çok formaliteye dikkat etmesi gerekir. Çocuklar aile içinde anne ve babanın karşılıklı münasebetlerinde aşkî hislerin tezahürlerini görmezler. Dergilerden birinde çağdaş bir Japonun yazdığı gibi, 'bu memlekette evliliğin esas gayesi çocuk yetiştirmek ve bu suretle aile hayatını devam ettirmektir. Bundan başka herhangi bir gayenin olduğunu düşünmek, onun gerçek mânâsını anlamamak demektir.'

Bir erkeğin kendisini böyle bir hayata bağlaması, onun hiçbir şekilde ihanet etmeyeceği mânâsına gelmez. Bütçesi müsait olursa bir metres edinebilir. Çin ile Japonya arasındaki büyük fark, bir Japonun beğendiği bir kadını ailesinin içine sokamamasıdır. Bunu yapmış olsaydı, ayrı tutmak mecburiyetinde olduğu iki sahayı birbirine karıştırmış olurdu. Beğenilen kız yüksek bir müzik, dans, masaj kültürü almış ve eğlendirme sanatına vakıf bir geyşa veya bir fahişe olabilir. Erkek her iki halde de kızın çalıştığı ev ile bir kontrat imzalar, bu kontrat kızı terkedilmekten korur ve ona bir gelir sağlar. Kız yine aynı müessesede bırakılır, pek ender hallerde, eğer erkek o kızdan doğan çocuğunu kendi çocuklarıyla beraber yetiştirmeyi arzularsa, kızı evine getirir ve bu kız bir cariye olarak değil de hizmetçilerden biriymiş gibi düşünülür. Çocuk, kanunun eş olarak tanıdığı kadına 'anne' der ve gerçek anne ile çocuk arasındaki bağlar kabul edilmez. Böylece Çin'de son derece açık ve ananevî bir Doğu pattern'i olan çok kadınla evlenme nizamı, asla Japonlara has bir nizam değildir. Bundan başka Japonlar aile mükellefiyetini ve 'beşerî duygular'ı birbirinden ayırırlar.

Sadece yüksek sınıfa mensup olanlar bir metres edinmenin masrafı al-

tından kalkabilirler; fakat erkeklerin çoğu, zaman zaman geyşalara veya fahişelere giderler. Ziyaretler kesinlikle gizli değildir. Kadın, kocasını gevşeyip dinleneceği, istirahat edeceği gece için giydirip hazırlayabilir. Erkeğin gittiği ev karısına bir fatura yollayabilir ve kadın onu pek tabii bir şeymiş gibi ödeyebilir. Bundan dolayı ızdırap çekse de, bu kadının görevidir. Bir geyşa evini ziyaret, bir fahişeyi ziyaretten çok pahalıdır, fakat böyle bir gece için erkeğin ödediği para, kadını kendisine cinsel eş yapma hakkını vermez. Elde ettiği şey sadece, oynayacakları rol için büyük bir dikkatle yetiştirilmiş, güzel giyimli ve hareketlerinde titiz olan kızlar tarafından eğlendirilmiş olmanın verdiği hazdır. Erkeğin bir geyşa ile daha ileri bir temas kurabilmesi için, onun efendisi olması ve hangi esaslara göre metresi olduğuna dair bir kontrat imzalaması gerekir. Veya erkekte, geyşanın kendisini seve seve verebileceği bir cazibenin bulunması icap eder. Böyle olmakla beraber geyşa kızlarla geçirilen bir gece cinsel olmaktan uzak değildir. Geyşa kızların dansları, hazır cevap oluşları, şarkıları ve hareketleri ananevî olarak mânâlıdır ve yukarı sınıftan bir eşin veremiyeceği şeylerin hepsini verebilecek şekilde dikkatle ayarlanmıştır. Onlar 'beşerî duygular sahasının içindedirler' ve 'ko sahası'ndan kurtulma imkânını sağlarlar. Bir kimsenin bunlara alışmaması, kendisini kaptırmaması için sebep yoktur, fakat her iki saha birbirinden ayrıdır.

Fahişeler ruhsatlı evlerde otururlar ve geyşa ile beraber geçen bir geceden sonra eğer erkek isterse bir fahişeye gidebilir. Burada ücret düşüktür ve parası az olan erkekler, geyşadan vazgeçerek kendilerini bu şekil bir gevşeme ve dinlenmeyle tatmin ederler. Evdeki kızların resimleri dışarda teşhir edilir, erkekler herkesin içinde resimleri incelerken çoğunlukla uzun zaman harcarlar ve arzu ettikleri kızı seçerler. Bu kızlar aşağı tabakadandır ve geyşalara verilen değer onlara verilmez. Onların çoğu para sıkıntısı içinde iken aileleri tarafından müesseselere satılmış fakir aile kızlarıdır ve geyşaların aksine eğlendirme sanatları öğretilerek terbiye edilmemişlerdir. İlk zamanlar, Japonlar, Batılıların Japon âdetlerini ayıpladıklarını anlamadan ve bu âdetlere son vermeden önce, kızlar kendilerini müşterilerine açık saçık ve hiçbir utanç hissi duymadan teşhir ederlerdi, müşteriler de onları bir mal gibi seçerlerdi. Bugün aynı işi fotoğraflar görmektedir.

Bu kızlardan herhangi biri çalıştığı evle kontrat imzaladıktan sonra, biricik efendisi olarak göreceği ve metreslik edeceği bir erkek tarafından seçilebilir. Bu gibi kızları yapılan anlaşmalar korur. Böyle olmakla beraber bir erkek kontrat imzalamadan da bir hizmetçi kızı veya bir satıcı kızı metres edinebilir, bu 'gönüllü metresler', en zavallı metreslerdir. Bunların hemen hemen pek çoğu beraber yaşadıkları erkeklere aşık olmuş kızlardır, fakat bu kızlar kabul edilmiş mükellefiyet sahasının dışındadırlar. Japonlar, bizim sevgilisi tarafından terkedilmiş ve 'kucağımda bebeğimle kaldım' diye ağlayan

genç kadınlara ait hikâyelerimizi ve şiirlerimizi okudukları zaman kanunun tanımadığı çocukların annelerini kendi 'gönüllü metresleri' ile bir tutarlar.

Homoseksüel zevkler de ananevî olan 'beşerî duygular'ın bir kısmını teşkil eder. Eski Japonya'da bunlar samurai ve din-adamları gibi sosyal mevkii yüksek kimseler için tasvip edilen hazlardı. Batılılar beğensin diye âdetlerden pek çoğunu gayri meşru olarak kabul eden Meiji devri Japonya'sı, bu alışkanlığın da kanunla cezalandırılacağını bildirdi. Böyle olmakla beraber ahlâkî tavırların uyuşamadığı 'beşerî duygular' arasında buna hâlâ rastlanmaktadır. Ancak bunun kendi özel mevkii dahilinde tutulması ve aile hayatına zarar vermemesi gerekir. Böylece de Batılıların anladığı mânâda bir erkeğin veya kadının homoseksüel 'olma' tehlikesi, her ne kadar bir erkek, profesyonel bir erkek geyşa olabilirse de, hemen hemen akla gelmez. Japonlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki pasif durumda bulunan bir yetişkin homoseksüelden nefret ederler. Japonya'da yetişkin erkekler kendileri için erkek çocukları eş olarak seçerler, çünkü yetişkinler pasif rolü kendi şereflerine yakıştıramazlar. Japonlar bir insanın neler yapabileceğini ve izzetinefis sahibi bir kimse olarak nasıl yaşayacağını tayin ederler, fakat onların tâyin ettikleri bizimkinden farklıdır.

Japonlar autoerotic (kendi kendine tatmin) zevkler konusunda ahlâkçı değildirler. Hiçbir toplumda bunun için Japonya'da olduğu kadar çeşitli malzeme yoktur. Bu sahada Japonlar, bu eşyalardan en alenî olanlarını ortadan kaldırarak yabancıların ayıplamasına engel olmağa çalıştılar; fakat kendileri bunların ahlâksızlık aleti olduklarını düşünmezler. İstimnaya karşı Batılıların takındıkları sert tavır, daha küçükken şuurumuzun derinliklerine yerleşir, bu Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa devletlerinin pek çoğunda olduğundan daha da serttir. Bir erkek çocuğa istimnanın insanı deli veya dazlak yapabileceği gizlice fısıldanır. Anne ise oğlu daha küçükken onu hep göz hapsinde tutar, belki de bu meseleyi büyük bir problem haline getirir ve çocuğunu cezalandırır. Ellerini bağlamış olabilir, Allahın oğlunu cezalandıracağını söylemesi de muhtemeldir. Küçük olsun büyük olsun Japon çocuklarına bu gibi şeyler yapılmaz, bu yüzden yetişkinler gibi onlar da bizim takındığımız hareket tarzını takınmazlar. Autoeroticism (kendi kendini tatmin) Japonların hiçbir suçluluk duygusu duymadıkları bir zevktir ve normal hayatlarında pek az yer vermiş olmakla, onu yeterince kontrol ettiklerini düşünürler.

Sarhoşluk da hoş görülen 'beşerî duygulardan' bir başkasıdır. Japonlar, bizim içki içmemek için yemin etmemizi Batının acaipliklerinden biri olarak kabul ederler. Hattâ onlar memleketimizde yer yer görülen kaynaşmaları, içkiyi yasaklamamıza bağlarlar. Sake içmek aklı başında olan hiç kimsenin vazgeçemiyeceği bir zevktir. Yalnız, alkol önemsiz bir gevşeyip dinlenme hali

sağlayan şeyler arasındadır ve aklı başında olan hiç kimse alkolün tesiri altına girmez. Japonların fikrine göre hiç kimse ayyaş 'olmak'tan, homoseksüel 'olmak'tan korktuğundan daha çok korkmaz ve Japonya'da saldırgan sarhoşluğun sosyal bir problem olmadığı doğrudur. Alkol hoş bir gevşeme ve dinlenme sağlar ve bir kimse içkinin tesiri altındayken ailesi, hattâ halk, onu iğrenç bir insan olarak düşünmez. O da kötü hareket etmez ve çocuklarını döveceği kimsenin aklına gelmez. Bağıra çağıra yapılan içkili âlemler pek çoktur ve Japon hal ve tavrını belirleyen sert kaidelerin gevşemesi, herkes için geçerlidir. Şehirlerdeki Sake partilerinde fertler birbirinin kucağına oturmaktan zevk alırlar.

Alışkanlıklara bağlı Japonlar içki içmeyi yemek yemeden tamamen ayırırlar. Sake ikram edilen bir köy partisinde bir adamın pirinçten bir lokma alması içkiyi derhal durdurduğuna işarettir. O bir başka 'sahaya' adımını atmıştır ve bu sahaları birbirinden ayrı tutar. Evinde yemekten sonra Sake içebilir, fakat hem yiyip hem içmez. Kendisini sıra ile bu eğlencelerden birine veya diğerine verir.

'Beşerî duygular' konusu ile ilgili bu Japon görüşlerinin çeşitli sonuçları vardır. Bunlar insan hayatında daima üstünlük elde etmek için çarpışan iki kuvvete, ruh ve bedene dair Batı felsefesinin dayandığı delilleri çürütür. Japon felsefesinde beden günahkâr değildir. Onun mümkün olan zevkleri tatması suç sayılmaz. Ruh ve beden kâinatta birbirine karşı koyan kuvvetler değildirler ve Japonlar bu akideyi mantıkî bir sonuca bağlarlar: dünya, iyi ile kötü arasında girişilen bir mücadele sahası değildir. Sir George Sansom, 'Japonlar, tarihleri boyunca bunu ayırma kabiliyetinden mahrum görünürler ve kötülük problemini ele almamakta ısrar ederler,' (*) şeklinde yazmaktadır. Aslında Japonlar onu bir hayat görüşü olarak tanımamakta ısrar ederler. İnsanın iki ruhunun var olduğuna inanırlar, fakat bu ruhlar insanın kötü iç tepileriyle mücadele eden iyi iç tepileri değildirler. Onlar 'kibar' ve 'kaba' ruhlardır ve her insanın —her milletin— hayatında o kimsenin 'kibar' ve 'kaba' olabileceği durumlar vardır. Ruhlardan biri cehennemlik diğeri cennetlik değildir. Onların her ikisi de, değişik hallerde hem iyi, hem lüzumludur.

Japon tanrıları bile aynı şekilde, açık olarak hem iyi hem kötüdürler. Onların en popüler olan tanrıları, kız kardeşine karşı insafsızca giriştiği hareketinden dolayı Batı mitolojisinde şeytanla bir tutulabilen güneş tanrıçasının erkek kardeşi, 'Çabuk Kızan Muhteşem Erkek, (His Swift Impetuous Male Augustness), Susanowo'dur. Kız kardeşi onu kendi evinden atmağa çalışır, çünkü hareketlerinden şüphelenir. Kız kardeşi ve maiyeti İlk - Meyva merasimini kutlarlarken o, misafir salonuna pislik saçarak son derece bayağı bir ha-

(*) Sansom, daha önce adı geçen eser, 1931, sayfa 51.

rekete girişir. Pirinç tarlalarının sınırlarını bozar. Bu çok müthiş bir iştir. Hepsinden daha fenası ve Batılıların en anlayamadıkları şey, kız kardeşinin odasına tavanda açtığı bir delikten 'ters yönden derisini soyduğu' alaca bir atı atmasıdır. Susanowo bütün bu yaptıklarından dolayı tanrılar tarafından yargılanmış, ağır para cezasına çarptırılmış ve cennetten Karanlıklar Diyarına kovulmuştur. Fakat o Japon mabedinde gözde bir tanrı olarak durmaktadır ve ona uygun şekilde ibadet edilir. Bu gibi tanrı karakterleri dünya mitolojisinde çoktur. Yalnız yüksek ahlâkî dinlerde bunlar dışarda bırakılmıştır, çünkü iyi ve kötü arasındaki ahenkli mücadele felsefesi tabiat üstü varlıkları siyah ve beyaz gibi farklı gruplara ayırma bakımından çok elverişlidir.

Japonlar kötülük ile mücadelenin bir fazilet olduğunu daima ve açıkça inkâr etmişlerdir. Japon filozoflarının ve din adamlarının asırlardan beri durmadan söyledikleri gibi, bu çeşit bir ahlâkî nizam Japonlar için yabancıdır. Onlar bunun, Japon halkının ahlâk bakımından üstünlüğünü isbat ettiğini çekinmeden söylemektedirler ve Çinlilerin, insanlar ve insanların hareketleri arzu edildiği gibi olmadığı zaman, onları beğenilir hale sokabilecek adil ve iyi bir davranış olan jen'i, mutlak ve standart duruma getirebilecek bir ahlâkî nizama ihtiyaçlarının olduğunu söylemektedirler. On sekizinci asrın büyük Şintoisti, Motoöri, 'İç âlemleri böyle sunî yasakları gerektiren Çinliler için bir ahlâkî nizam iyi olurdu', diye yazıyordu, modern Budist din-adamları ve modern milliyetçi liderler de aynı konu üzerinde yazmış ve konuşmuşlardı. Onlara göre Japonya'da insan tabiatı yaradılıştan iyidir ve güvenilebilir. Kötülükle kısmen olsun mücadele etmeye lüzum yoktur. Ruhun pencerelerini temizlemeye ve her türlü değişik duruma uygun olarak hareket etmeye lüzum vardır. Ruhun 'kirli' olmasına insan kendisi izin vermişse, pislik en kısa zamanda temizlenebilir ve insan tabiatında esas olan iyilik tekrar parlar. Budist felsefesi, Japonya'da herkesin muhtemel bir Buda olduğunu, ayrıca fazilet kaidelerinin kutsal yazılarda olmayıp insanın aydınlatılmış ve masum ruhunda kendisinin bulabileceği şeylerde var olduğunu öğretme konusunda, herhangi bir başka memlekette olduğundan çok daha ileri gitmiştir. Neden bir insan kendi ruhunda bulduğu şeye güvenmesin? İnsan ruhunda yaradılıştan kötülük yoktur. Japonların, İncil'deki ilâhilerin yazarı olduğu söylenen King David'in ağzından, 'Bak, ben günahımla yaratıldım ve annem bana günahımla gebe kaldı' diye feryat eden bir dinleri yoktur. İnsanın yeryüzüne düşüşü doktrinini de öğretmezler. 'Beşerî duygular' insanın ayıplamaması gereken nimetlerdir. Ne filozof, ne de köylü onları asla kınamaz.

Amerikalılara göre bu gibi doktrinler arzuların hiç bir kontrola tabi tutulmadan tatmin edilmesi ve aşırı serbestlik felsefesine girer. Böyle olmakla beraber Japonlar, gördüğümüz gibi, hayattaki en büyük vazifeyi insanın mükellefiyetlerini yerine getirmesi olarak tarif ederler. Onlar on ödemenin bir

insanın şahsî arzu ve zevklerini feda etmesi mânâsına geldiğini tam mânâsıyla kabul etmişlerdir. Saadeti aramanın, mutluluğun peşinde koşmanın hayatın ciddî bir gayesi olduğu fikri onları şaşırtır ve bu onlara göre gayri ahlâki bir doktrindir. Japonlar için saadet, bir insanın fırsat bulduğu zaman kendisini verdiği bir relax halidir. Devlet ve aileyi onunla kıyaslamak ise asla düşünülmez. Bir insanın chu, ko ve giri mükellefiyetlerine uygun bir hayat sürerken çoğu zaman fazlasıyla ıstırap çekmesi Japonlar için tabiidir. Bu, hayatı güçleştirir, fakat onlar bunun için hazırlanmışlardır. Hiçbir şekilde kötü olduğunu düşünmedikleri hazları devamlı olarak bir kenara iterler. Bu, irade kuvveti ister. Japonya'da en çok takdir edilen fazilet de bu kuvvettir.

Japon roman ve piyeslerinde 'mesut sonuçların' son derece az oluşu bu duruma uygundur. Amerikan seyircisi bir çare bulunsun ister. Onlar insanların daima mesut yaşadıklarına inanmak, faziletlerinden dolayı mükâfatlandırıldıklarını bilmek isterler. Oyunun sonunda şayet ağlanacak olursa bu hal kahramanın karakterindeki bir kusurdan veya onun kötü bir sosyal nizama kurban gitmiş olmasından ileri gelir. Fakat kahramanın yararına her şeyin mutlu bir sonuca varması, çok daha güzeldir. Japon seyircisi erkek kahramanın acıklı sonunu ve güzel kadın kahramanın talihin bir cilvesi olarak ölmesini, gözleri yaşlı olarak seyrederler. Bu gibi vakalar bir gecelik eğlencenin esasını teşkil ederler. Bunlar halkın tiyatroya görmek için gittikleri şeylerdir. Modern Japon filmleri bile erkek ve kadın kahramanın ıstırabını konu olarak ele alır. Kahramanlar aşıktırlar ve birbirlerinden ayrılırlar. Sonra da mutluluk içinde başkalarıyla evlendirilirler, fakat iki sevgiliden biri vazifesini yerine getirmek için intihar eder. Kocasını mesleğinde başarılı kılmak ve bir sanatkâr olarak büyük kaabiliyetlerini geliştirmek için elinden geldiği kadar onu destekleyen ve teşvik eden fedakâr kadın, kocası başarıya ulaştığı gece, onu yeni hayatında serbest bırakmak gayesiyle şehirde gizlenir ve kocasının büyük zafere ulaştığı gün şikâyet etmeden sefalet içinde ölür. Mutlu bir sonuca lüzum yoktur. Kendisini feda eden kahraman erkek ve kadın için duyulan merhamet ve sempati çok yerinde ve haklıdır. Isdırap çekmeleri takdiri ilâhî değildir. Bu onların ne pahasına olursa olsun vazifelerini yerine getirdiklerini, hiçbir şeyin –terk edilme, veya hastalık, yahut ölümün – onları doğru yoldan ayıramıyacağını gösterir.

Japonların modern harp filmleri de aynı geleneğe göre çevrilmiştir. Bu filmleri gören Amerikalılar, hemen her zaman onların o güne kadar görmüş oldukları en iyi barış propaganda vasıtaları olduklarını söylerler. Bu, karakteristik Amerikan tepkisidir. Çünkü filmler tamamiyle harp kurbanlarını ve onların çektiği ıstırabı ele almaktadır. Japonlar askerî geçit ve bandoları ve donanma manevralarının veya büyük silâhların iftihar vesilesi olan gösterilerini filme almazlar. İster Rus-Japon harbini, ister Çin olaylarını ele alsınlar, çamur

içinde yapılan sevkiyatla ilgili monoton hareketler, önemsiz bir çarpışmanın verdiği sıkıntılar, sonuç alınamayan seferler üzerinde ısrarla dururlar. Filmlerdeki sahneler zafer sahneleri, hattâ alkışa değer sahneler de değildir. Bu sahneler, sıradan bir Çin kasabasında, çamurlar içerisinde, bata-çıka yapılan yürüyüşlerden ibarettir. Yahut da onlar, bir Japon ailesinin üç neslinin, üç harpten arta kalan sakatlanmış topal ve kör temsilcilerini gösterirler. Veya bir askerin ölümünden sonra evinde, kaybolan kocanın, babanın, ekmek kazananın ardından matem tutan ve onsuz hayatlarını devam ettirmek üzere bir araya gelen aileyi gösterirler. Anglo-Amerikan 'Süvariler Alayı' filmleri gibi heyecan verici konular onlarda yoktur. Harp malûllerinin yeniden topluma intibak ettirilmesi gibi konular bile işlenmez. Harbin ne maksatla yapıldığı da söylenmez. Japon seyircisi için perdedeki bütün insanların on'u bütün benlikleriyle ödemeleri yeterlidir ve bu filmler bu sebeple Japonya'da askerî propaganda maksadıyla gösterilmiştir. Mesul şahıslar Japon seyircisinin bu filmlerle sulh sever olmağa zorlanmadıklarını bilmekteydiler.

10

FAZİLET DİLEMMASI

Japon hayat görüşü, chu, ko, giri, jin ve beşerî duyguların icaplarını yerine getirmekten başka bir şey değildir. Japonlar, bir 'insanın vazifelerinin tamamını' âdeta bir harita üzerine işlenmiş, birbirinden ayrı sahalarmış gibi kabul ederler. Onlara göre insanın hayatı, 'chu sahası', 'ko sahası', 'giri sahası', 'jin sahası', 'beşerî duygular sahası' ve diğer birçok sahalar dahilinde yaşamaktan ibarettir. Her sahanın ayrıntılı kanunları veya prensipleri vardır. Ve bir kimse arkadaşları hakkında hüküm verirken onların bütün olarak şahsiyetlerini dikkate alacak yerde, onlar için, 'ko bilmezler' veya 'giri bilmezler' diye hüküm verir. Amerikalılar gibi, bir kimseyi âdil olmamakla itham edecekleri yerde, o şahsın, belli bir davranış sahasına göre hareket edemediğini söylerler. Bir insanı bencil veya kötü kalpli olmakla itham edeceklerine, onun belli bir sahada kanun veya prensiplere aykırı hareket ettiğini söylerler. Kesin bir ahlâkî emre veya İncil'in emirlerinden birine başvurmazlar. Tasvip edilen davranış, içinde bulunduğu sahaya göredir. Bir insan, 'ko için' hareket ettiği zaman ona göre bir yol takip eder; 'alelâde giri için' yahut 'jin sahası içerisinde kalarak' hareket ettiği zaman ise, —Batılıların da aynı hükme varacakları gibi— tamamen başka bir karaktere sahip bir insanmış gibi hareket etmiş olur. Kanun veya prensipler, hattâ her 'saha' için konmuş olanlar bile, saha içinde şartlar değiştiği takdirde tamamen farklı bir davranışı gerektirir. Bir retainerin efendisi için olan giri'si, efendisi onu tahkir edinceye kadar en büyük sadakatı icap ettirir. Tahkirden sonra ise sadakatsizlik meşrudur. 1945 senesinin Ağustos ayına kadar chu, japon halkının düşmana karşı tek insan kalıncaya kadar çarpışmasını gerektiriyordu. İmparator Japonya'nın teslimini radyo ile ilân ederek chu'nun icap ettirdiği şeyleri değiştirince Japonlar yabancılarla iş birliği yapma konusunda canla başla çalıştılar.

Böyle bir durum, şüphesiz, Batılıları şaşırtır. Bugüne kadar edindiğimiz tecrübelere göre insan kendi karakterine uygun bir şekilde hareket eder. Koyunlar ve keçiler de birbirinden, sadık ve hain, yumuşak başlı ve inatçı oluşlarına göre ayrılırlar.Ve bizler, insanları belli bir şekilde vasıflandırır ve daha sonraki davranışlarının da daha önce yapmış olduğu davranışlara benzeyeceğini ümit ederiz. İnsanlar fert olarak ya cömert ya cimridirler, ya iyi niyet sahibi ya şüphecidirler, ya muhafazakâr ya da hür fikirli kimselerdir. Onların bir tek siyasî ideolojiye inanacaklarını, bunun aksi olan ideolojiyle daima mücadele edeceklerini düşünürüz. Avrupa'da yaptığımız harpte bizimle iş birliği yapanlar ve bize karşı koyanlar vardı, haklı olarak iş birliği yapanların zafer kazanıldıktan sonra değişeceklerini düşünmüyorduk. Amerika Birleşik Devletleri'nde birtakım iç çatışmalar olmuştur. Nitekim New Dealer'larla (Franklin Roosevelt'in getirdiği yeni düzen taraftarları) anti-New Dealer'ların (bu sisteme karşı olanlar) birbirlerine karşı olan davranışları bir defa tâyin edildikten sonra, bu iki ayrı grup insanın herhangi bir yeni durum karşısında kendi karakterlerine uygun bir şekilde haraket edeceklerine inanırız. Bir cepheden başka bir cepheye geçiş veya bir taraftan başka bir tarafa geçiş —bir dinsizin katolik olması veya bir 'kızıl'ın muhafazakâr olması gibi— tam mânâsıyla bir değişme olarak vasıflandırılmak icap eder ve bu duruma uyum sağlayabilmek için de yeni bir şahsiyetin meydana gelmesi gerekir.

Batılıların bütünleşmiş davranışlara olan inançları her zaman doğru olmamakla beraber büsbütün yanlış da değildir. İster iptidaî ister medenî olsun, kültürlerin pek çoğunda erkekler ve kadınlar kendilerini, belli birtakım hareket tarzlarına sahip kimseler olarak tarif ederler. Kuvvetli kimseler olmaya önem verdikteri takdirde, başarı veya başarısızlıklarını başkalarının kendi arzularına boyun eğip eğmemeleriyle değerlendirirler. Sevilmeğe kıymet verdikleri takdirde ise, kendilerini sevecek kimselerin bulunmadığı durumlarda mutsuz olurlar. Onlar kendilerini ya son derece doğru, ya 'sanatkâr bir mizaca' sahip, yahut da iyi bir insan olarak görürler. Genellikle kendi karakterlerinde bir *Gestalt*'a ulaşırlar, karakterlerinde bir bütünlük meydana gelir. Bu bütünleşme ise insan hayatına düzen verir.

Batılılar Japonların manen hiçbir şey kaybetmeden bir davranıştan bir başka davranışa geçmek konusunda gösterdikleri kabiliyete kolay kolay inanamazlar, çünkü bizim hayatımızda bu gibi ifrat ve tefritlerin yeri yoktur. Bununla beraber hayatımızdaki yeknesaklığın temelinde nasıl bize mahsus bir hayat görüşü varsa, Japon hayatında bize tezat gibi görünen şeylerin de temelinde Japon hayat görüşü bulunmaktadır. Japonlar birtakım yaşayış sahaları ayırırlar, ancak, Batılıların bu sahalar içerisinde 'kötülük sahası'nın bulunmadığını bilmelerinde özellikle fayda vardır. 'Kötülük sahası'nın olmayışı Japonların kötü davranışı bilmedikleri mânâsına gelmez, yalnız onlar, insan hayatını iyi

olan kuvvetlerin, kötü olan kuvvetlerle mücadele ettiği bir sahne olarak kabul etmezler. Japonlar için her saha ve her hareket tarzı kendi içinde iyi olduğuna göre, hayat, her sahanın ve her hareket tarzının hakkını verebilecek tam bir dengenin kurulmasını gerektiren bir dramadır. İnsanlar yalnızca içgüdüleriyle hareket etmiş olsalardı herkes iyi olacaktı. Daha önce de gördüğümüz gibi, Çin ahlâk kaideleri, Japonların nazarında Çinlilerin bu gibi kaidelere ihtiyaçları olduğuna yeter delildir, bu ahlâk kaideleri Çinlilerin ahlâk bakımından geri olduklarını göstermektedir. Halbuki Japonlar bu gibi genel ahlâk kaidelerine ihtiyaçları olmadığını söylerler. Sir George Sansom'ın daha önce de sözünü ettiğimiz ifadesine göre, 'onlar kötülük problemleriyle uğraşmazlar.' Kötü davranışları tabii faktörlere dayanarak izah etmeyi pek düşünemezler. Ruh başlangıçta yeni bir kılıç gibi parlarsa da, parlak olarak muhafaza edilmediği takdirde kararır. Onların ifadesiyle 'vücudumdaki bu pas' kılıçtaki kadar kötüdür. Bir insan nasıl kılıcına itina etmeye mecbursa, kendi karakterine de aynı şekilde itina etmek mecburiyetindedir. İnsanın parlak ve ışıldayan ruhu, hâlâ pas altında bulunuyorsa, yapılması gereken şey onu tekrar parlatmaktır.

Japonların böyle bir hayat görüşüne sahip olmaları, Batılıların Japon halk hikâyelerinin, romanlarının ve piyeslerinin sonucunu, tatmin edici bulmamalarına sebep olur, çünkü biz karakterde bütünlük ve iyi ile kötü arasında çatışma isteriz, istediğimizi bulabilmemiz için eserlerin plânlarını tekrar düzenlememiz gerekir ki, bu da imkânsızdır. Japonlar ise bu eserlerin plânlarına aynı gözle bakmazlar. Onlara göre kahraman 'beşerî duygularla giri', 'ko ile chu', 'gimu ile giri' arasındaki çatışma durumu içerisinde bulunmaktadır. Kahraman, giri'den dolayı yüklendiği mükellefiyetlerin beşerî duygularla gölgelenmesine müsaade ettiği, yahut chu veya ko olarak yüklendiği borçları ödeyemediği için muvaffak olamamıştır. Giri yüzünden doğru (gi) hareket edememiştir. Giri onu çıkmaza sokmuştur, ailesini feda etmiştir. Bu çatışmalar birbirine bağlı mükellefiyetler arasındadır. Her iki mükellefiyet de 'iyi'dir. Onlardan birini seçmiş olmak, çok borcu olan bir kimse gibi hareket etmek demektir. Şimdilik bir kısmını ödemesi, diğerlerini bir zaman için geri bırakması gerekir, hiç şüphe yok ki ödediği borç onu geri kalan borçlarından kurtaramaz.

Bir kahramanın hayatını bu şekilde görme Batı görüşü ile tezat teşkil eder. Bizim kahramanlarımız 'iyiyi benimsemiş olmaları' ve karşılarında bulunan kötü insanlarla mücadele etmeleri bakımından iyidirler. Bize göre 'zafere ulaşmak fazilettir.' Mutlu bir sonucun olması gerekir. İyi olan, mükâfatlandırılmalıdır. Japonlar ise, kendilerine ve toplumdaki fertlere olan ve birbirleriyle uzlaşma imkânı bulunmayan birtakım borçları ödeyebilmek için, hal çaresi olarak ölümü seçen kahramanların başından geçen 'mubalâğalı olayları' anlatan hikâyelerden çok hoşlanırlar. Bu gibi hikâyeler, kültürlerin pek

çoğunda, kötü kadere teslimiyeti öğreten hikâyelerden başka bir şey değildir. Japonya'da ise bu hikâyeler çok farklıdır. Onlar, insiyatifin ve insafsızca alınan kararların hikâyeleridir. Kahramanlar, üzerlerine yükletilen mükellefiyetleri yerine getirmek için ellerinden geleni yaparlar, böyle yapmakla da bir başka mükellefiyeti ihmal etmiş olurlar. Sonunda ihmal ettikleri 'saha'da da bir hal çaresi bulurlar.

Japon millet karakterini en iyi aksettiren destan Kırk-Yedi Ronin'in Hikâyesi'dir. Dünya edebiyatında büyük bir yer işgal etmemekle beraber bu hikâyenin Japonlar üzerindeki tesiri hiçbir şeyle mukayese edilemiyecek kadar büyüktür. Japon erkek çocuklarının hepsi sadece esas hikâyeyi bilmekle kalmazlar, ona bağlı olan ikinci dereceden hikâyeleri de bilirler. Bu destandaki hikâyeler her zaman anlatılır, yayınlanır ve halk için hazırlanmış seri halindeki modern filmlerde tekrar tekrar ele alınır. Kırk yedi Ronin'in mezarları nesiller boyunca, binlerce insanın severek ziyaret ettiği bir yerdir. Eskiden bu mezarlara gidenler kartvizitlerini bırakırlardı ve mezarların etrafındaki arazi çoğu zaman kartvizitlerle bembeyaz olurdu.

Kırk-Yedi Ronin'in teması, bir insanın efendisine (lord) olan giri'si etrafında gelişir. Japonların görüşüyle bu tema giri ile chu, giri ile doğruluk, – giri sonunda kesinlikle başarıya ulaşır– 'alelâde giri' ile sınırlandırılmamış,hiçbir tahdit kabul etmeyen giri arasındaki çatışmaları ortaya koyar. Bu, bugünkü Japonların erkekleri mert oiarak düşündükleri ve giri için hiçbir 'isteksizliğin' duyulmadığı, seve seve yerine getirildiği 1703 yılının derebeylik günlerine ait tarihî bir hikâyedir. Kırk yedi kahraman her şeylerini, şereflerini, babalarını, karılarını, kız kardeşlerini, doğruluğu *(gi)* giri uğruna feda ederler. Nihayet intihar etmek suretiyle de kendi hayatlarını chu uğrunda feda etmiş olurlar.

Lord Asano, bütün daimyoların Shogunluğa olan bağlılıklarını göstermek üzere, belli zamanlarda bir araya gelerek yapmış oldukları merasimi idare etmek için, Shogun tarafından tayin edilen iki daimyodan biriydi. Her ikisi de taşralıydı ve görgü kurallarını öğrenmek için, sarayın pek kıymetli bir daimyosu olan Lord Kira'ya başvurmaları gerekiyordu. Hikâyenin kahramanı olan ve Lord Asano'nun her zaman fikir danıştığı en tecrübeli ve bilgili retaineri Oishi, o sırada maalesef köyde bulunuyordu ve Asano, Kira'nın öğrettikleri şeylere karşılık olarak yeterince hediye vermeyi, tecrübesizliğinden dolayı, bilememişti.Kira'nın görgü kurallarını öğretmekte olduğu diğer daimyonun retainerları ise tecrübeliydiler ve Lord Kira'ya bol bol hediyeler verdiler. Lord Kira, bu yüzden Lord Asano'ya istemeye istemeye ders verdi ve kasten onun merasime hiç de uygun olmayan bir elbise giymesini sağlayacak şekilde hareket etti. Lord Asano, o büyük merasim gününde böyle bir elbise giyerek ortaya

çıktı, aşağılandığını anlayınca da kılıcını çekti ve başkalarının araya girmesine zaman bırakmadan, Kira'yı alnından yaraladı. Şerefli bir insan olarak Asano'nun Kira'dan, kendisini tahkir ettiği için intikam alması bir vazife –ismi için olan giri'si– idi, fakat Shogunun sarayında kılıcını çekmesi chu'ya karşı gelen bir hareketti. Lord Asano ismi için olan giri'de faziletli bir kimse olarak hareket etmişti, fakat chu'yu yerine getirebilmek için de harakiri (seppuku) kaidelerine uyarak kendisini öldürmesi gerekecekti. Evine çekildi ve geçireceği büyük imtihan için hazırlandı; sadece en tecrübeli, bilgili ve en sadık retaineri Oishi'nin dönüşünü beklemekteydi. Oishi dönünce birbirlerine uzun uzun bakarak vedâ ettiler, Lord Asano gereken şekilde kılıcını karnına batırdı, böylece hayatına kendi eliyle son verdi. Akrabalarından hiçbiri chu'ya aykırı hareket eden ve Shogunluğun öfkesine hedef olan ölü Lordun yerine geçmeyi istemediği için, Asano'nun bütün tımarı müsadere edildi ve bu suretle retainerler efendileri olmayan birer ronin oldular.

Giri'nin insana yüklediği mükellefiyetlere göre, Asano'nun samurai retainerları da, ölen efendileri için aynı şekilde harakiri yapmak mecburiyetindeydiler.Efendilerinin ismi için olan giri uğrunda yaptığını,kendileri de efendileri için olan giri'leri uğrunda yapmış olsalardı, Kira'nın efendilerini aşağılamasını protesto etmiş olacaklardı.Fakat Oishi, harakirinin, giri'yi ifade etmek için çok basit bir hareket olduğuna kaniydi. Onlar, Asano'nun, yüksek mevki sahibi olan düşmanından, retainerların araya girmiş olması yüzünden alamadığı intikamı almalıydılar; Lord Kira'yı öldürmeliydiler. Bu ise sadece chu'ya aykırı hareket etmekle mümkün olabilirdi. Lord Kira'nın Shogunluğa olan yakınlığı dolayısiyle, roninler intikam alabilmek için hükümetten resmen müsaade isteyemiyorlardı. Genellikle intikam almak isteyen bir zümre, intikam tarihini tesbit etmek ve ne şekilde intikam alınacağım tasarlamak, yahut da intikam teşebbüsünden büsbütün vazgeçmek için Shogunlukla temasa geçmek zorundaydı. Bu şekilde pek çok insan chu ile giri'yi uzlaştırma bahtiyarlığına erişmişlerdi. Oishi bu usulün kendisi ve arkadaşları için uygun olmadığını biliyordu. Bunun için bir zamanlar Asano'nun samurai retainerleri olan roninleri bir araya topladı, fakat Kira'yı öldürme plânından söz etmedi. Üç yüzden fazla ronin vardı ve 1940 yılında Japon okullarında okutulan hikâyeye göre hepsi harakiri yapmayı kabullenmişlerdi. Fakat Oishi, roninlerin hepsinin sınırlandırılmamış giri'ye, Japonların ifadesiyle 'samimiyetle, canıgönülden yerine getirilen giri'ye sahip olmadığını biliyordu. Bunun için de Kira'ya karşı girişilen kan davasıyla ilgili tehlikeli macerada, onlara ne derece güvenilebileceğini kestiremiyordu. 'Alelâde' giri sahipleriyle giri'yi samimiyetle yerine getirenleri birbirinden ayırmak için, Oishi, onları efendilerinin şahsî gelirini nasıl bölüşecekleri konusunda bir denemeye tabi tuttu. Japon anlayışına göre böyle bir teşebbüs, sanki daha önceden intihar etmeye karar verilmemiş gibi yapılacak bir deneydi; bundan aileleri faydalanmış olacaktı. Malın esas itibariyle ne şekilde bölüneceği

konusunda roninler arasında büyük bir anlaşmazlık vardı. Retainerler arasında en çok para alan başkâhyaydı ve gelirin, eski aldıkları maaşlara göre bölünmesini isteyen gruba o başkanlık ediyordu. Oishi ise gelirin hepsi arasında eşit olarak bölünmesini isteyen grubun başında bulunuyordu. 'Alelâde' giri'ye sahip olan roninlerin kimler olduğu tesbit edilir edilmez, Oishi başkâhyanın mal bölümü için olan plânını kabul etti ve arkadaşlarından ayrılanları serbest bıraktı. Başkâhya da ayrıldı ve bu suretle 'köpek samurai', 'giri bilmeyen adam' ve reddolunmuş adam lâkabını kazandı. Oishi, sadece kırk yedi kişiyi giri bakımdan, kan davası konusundaki intikam plânını açacak kadar kuvvetli buldu. Oishi ile birleşen bu kırk yedi kişi vaatlerini yerine getirme konusunda, hiçbir şeyin, ne inancın, ne sevginin, ne de gimu'nun onlara engel olamıyacağına yemin ettiler. Giri onlar için en üstün kanundu. Kırk yedi kişi parmaklarını kestiler ve bir kan yemini ile birleştiler.

İlk iş, Kira'nın herhangi bir şey sezmesine engel olmaktı. Bunun için dağıldılar ve kendilerine yakışmayan birtakım hareketlerde bulundular. Oishi sık sık en kötü genel-evlere gidiyor ve yakışık almayan kavgalar çıkarıyordu. Rol icabı kendisini tamamiyle verdiği bu hayatı yaşarken karısını boşadı. Böyle bir hareket, kanuna karşı gelerek kötü hareket etmiş herhangi bir Japonun, karısının ve çocuklarının kendi yaptıklarından mesul tutulmamaları için yaptığı, âdet haline gelmiş ve tamamen yerinde bir hareketti. Oishi'nin karısı büyük bir üzüntüyle ondan ayrıldı, fakat oğlu roninlere katıldı.

Bu kan davası bütün Tokyo'yu meşgul ediyordu. Roninlere hürmet besleyenlerin hepsi onların Lord Kira'yı öldürmeğe teşebbüs edeceklerine inanıyordu. Fakat bu kırk yedi kişi böyle bir niyetleri olduğunu açığa vurmuyorlardı. 'Giri bilmeyen' kimseler gibi davranıyorlardı. Bu gibi şeref kırıcı hareketlerden dolayı canları fena halde sıkılmış olan kayınpederler onları evlerinden kovuyor, evliliklerini feshediyor, arkadaşları da onlarla alay ediyordu. Bir gün, Oishi'nin yakın arkadaşlarından biri onu sarhoş bir halde ve kadınlarla eğlenirken gördü ve Oishi, onun yanında bile efendisi için olan giri'sini inkâr etti. 'Öç almak mı?', 'bu aptallıktır, bir insan hayattan zevk almalı. İçmekten ve eğlenmekten daha iyi bir şey yoktur' dedi. Arkadaşı bu sözlere inanmadı ve Oishi'nin kılıcını, kınından çekip çıkardı; kılıç parlak olsaydı, Oishi'nin yalan söylediğini anlayacaktı. Ne yazık ki kılıç paslıydı. İnanmak zorunda kalmıştı ve caddenin ortasında sarhoş Oishi'yi tekmeledi ve tokatladı.

Roninlerden biri, kan davasına iştirak edebilmek için, lüzumlu parayı temin edebilmek maksadıyla karısını bir fahişe olarak satmıştı. Bu kadının roninlerden biri olan erkek kardeşi, kız kardeşinin kan davasından haberdar olduğunu anlamış ve onu kendi kılıcıyla öldürmeğe niyet etmişti, çünkü bu hareketle sadakatini isbat edebileceğine ve Oishi'nin onu, Kira'dan öç alacak-

lara dahil edeceğine inanıyordu. Bir başka ronin kayınpederini öldürdü, diğeri Lord Kira'ya ne zaman saldırabileceklerini öğrenmek maksadiyle kız kardeşini, ona hizmetçi ve odalık olmak üzere, saraya yolladı. Bu hareket de, o kızın, öç alınmaktan sonra intihar etmesini gerektiriyordu, çünkü o da Lord Kira'nın tarafını tutar göründüğü için hata işlemişti, bunu hayatıyla ödemek zorundaydı.

Karlı bir gecede, 14 Aralık'ta, Kira bir sake toplantısı yapmış ve muhafızlar sarhoş olmuşlardı. Roninler kaleye hücum ettiler, muhafızları yendiler ve doğrudan doğruya Lord Kira'nın yatak odasına gittiler. Kira odada yoktu, fakat yatağı hâlâ sıcaktı. Roninler onun yakın bir yerde saklandığını anladılar. Nihayet kömürlük olarak kullanılan bir yerde, yere çökmüş bir adam buldular.Roninlerden biri mızrağını kulübenin duvarına attı, fakat mızrağı geri çektiği zaman üzerinde kan lekesi görülmedi. Halbuki mızrak Kira'ya batmıştı, Kira, mızrak geriye çekilirken kimonosunun koluyla kanı silmişti. Kira'nın yaptığı hile fayda etmedi. Roninler onu dışarı çıkmağa zorladılar. O kendisinin Kira olmadığını, başkâhya olduğunu iddia etti. Tam bu sırada kırk yedi kişiden biri Asano'nun, Shogun'un sarayında Kira'yı yaralamış olduğunu hatırladı. Bu yara iziyle onu tanıdılar ve derhal harakiri yapmaya zorladılar. Kira harakiri yapmayı reddetti - bu da onun gerçekten bir korkak olduğunu gösteriyordu. Roninler Kira'nın başını efendilerinin harakiri yaparken kullandığı kılıçla kestiler, sonra merasimle kılıcı yıkadılar ve işlerini bitirdikten sonra da, iki kere kana bulanmış olan kılıcı ve koparılan başı Asano'nun mezarına götürmek üzere kafile halinde yola çıktılar.

Bütün Tokyo roninlerin yaptıkları işten dolayı büyük bir hayranlık ve heyecan içerisindeydi. Roninlerden şüphe etmiş olan aileleri ve kayınpederleri onları kucakladılar ve önlerinde hürmetle eğildiler. Büyük lordlar yol boyunca onlara misafirperverlik gösterdiler. Roninler mezara gittiler. Kılıcı ve Kira'nın kesik başını oraya bıraktılar, ayrıca efendileri için hazırlamış oldukları ve hâlâ saklanmakta olan bir yazılı metni ortaya koydular.

> Biz bugün buraya saygı duruşu için geldik... Sizin tarafınızdan başlanmış olan intikamı fiilen tamamlamadan huzurunuza çıkmaya cesaret edemedik. Beklediğimiz her gün bize üç sonbahar gibi geldi.... Lord Kira'yı mezarınıza kadar getirdik. Geçen yıl çok fazla değer kazandırmış olduğunuz ve bize emanet ettiğiniz bu kılıcı şimdi geri getirdik. Onu almanız ve düşmanınızın başına bir defa daha vurmanız ve nefretinizi ebediyyen gidermeniz için size yalvarıyoruz. Kırk yedi kişi bunu size hürmetle sunmaktadır.

Giri ödenmişti. Fakat hâlâ chu'yu ödemek mecburiyeti vardı. Öldükleri takdirde her ikisi de yerine getirilebilecekti. Gizli olarak kan davası gütme-

yl yasak eden Devlet kanunlarına aykırı hareket etmişlerdi, fakat hiçbir şekilde chu'ya karşı gelemezlerdi. Chu adına onlardan istenen her şeyi yerine getirmeleri gerekirdi. Shogunluk kırk yedi kişinin harakiri yapmasını emretti. Beşinci sınıf öğrencileri için olan Japon Okuma Kitaplarının yazdığı gibi:

> Efendilerinin öcünü almak üzere harekete geçmiş oldukları için, doğru yoldan ayrılmayan giri'leri asırlar boyunca örnek olarak kalmağa lâyıktır. Bunun için Shogunluk uzun görüşmelerden sonra harakiri yapmalarını emretti ki, bu da bir taşla iki kuş vurmak demekti.

Yani kendilerini kendi elleriyle öldürmekle roninler hem giri'den, hem gimu'dan dolayı olan büyük borçlarını ödemiş oluyorlardı.

Bu millî Japon destanı, muhtelif şekillerde işlenmiştir. Bu konuyu ele alan modern filmlerde, başlangıçtaki rüşvet verme teması cinsiyet temasıyla değişmiştir: Lord Kira, Asano'nun karısıyla arkadaşlık kurmak istemekte ve ona karşı olan ilgisinden dolayı, Asano'ya yanlış bilgi vererek, onu herkesin önünde küçük düşürmektedir. Giri mükellefiyetlerinin hepsi aynı şekilde dehşet vericidir ve ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. 'Giri için karılarını terk ettiler, çocuklarından ayrıldılar ve anne ve babalarını öldürdüler'

Gimu ve giri arasındaki çatışma teması, diğer birçok hikâye ve filmlerin de esasını teşkil eder. En iyi tarihî filmlerden biri, üçüncü Tokugawa Shogunu zamanına aittir. Bu Shogun, bu mevkie getirildiği zaman genç ve tecrübesizdi. Bu tayinden dolayı maiyeti arasında anlaşmazlık çıkmıştı, bazıları aynı yaşta olan yakın bir akrabasını destekliyordu. Yenilen tarafa ait olan daimyolardan biri bu 'tahkiri', Üçüncü Shogun'un güçlü idaresine rağmen unutamamış ve fırsat kollamıştı. Nihayet Shogun ve arkadaşları bazı tımarları dolaşacaklarını ona bildirdiler. Bu grubu eğlendirmek onun göreviydi, o hesaplaşma ve ismi için olan giri'yi yerine getirme fırsatını yakalamıştı. Kendi evi zaten bir kaleydi ve bütün çıkışların tıkanabilmesini, kalenin kapatılabilmesini sağlayacak şekilde hazırlandı. Sonra duvarların ve tavanın, Shogunun ve beraberindekilerin başına yıkılmasını sağlayacak aletler temin etti. Plânını büyük bir ustalıkla ortaya koydu. Eğlence itina ile hazırlanmıştı. Shogunu eğlendirmek için önünde dans edecek bir samurai vardı, bu samuraiye, dansın en coşkun anında kılıcını Shoguna batırmasını emretmişti. Daimyosu için olan giri'den dolayı samurai hiçbir şekilde efendisinin emrini reddedemezdi. Chu'su ise onu Shoguna elini kaldırmaktan men ediyordu. Perdede dans, çatışmayı gayet güzel canlandırır. Samurai yapmak ve yapmamak mecburiyetindedir. Darbeyi indirecek gibi olur, fakat indiremez. Giri'ye rağmen chu çok kuvvetlidir. Dans bozulur ve Shogunun arkadaşları şüphelenirler. Dehşet içinde-

ki daimyo evinin yıkılmasını emrettiği sırada, onlar da oturdukları yerlerden kalkarlar. Her ne kadar Shogun, dans eden samurainin kılıcından kurtulmuşsa da kalenin yıkıntıları altında kalarak ölme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Tam bu sırada kılıçla dans eden samurai ilerler, Shogunu ve arkadaşlarını, yer altındaki geçitlerden geçirerek kurtulmalarını sağlar. Chu, giri'yi yenmiştir. Shogunun sözcüsü minnettarlığını ifade ederek kendilerine rehberlik etmiş olan bu samuraiyi beraberlerinde Tokyo'ya götürmek için ikna etmeye çalışır. Rehberlik eden samurai yıkılan eve bakar. 'İmkânsız' der, 'kalıyorum, gimu'm ve giri'm bunu emretmektedir' ;Onlardan ayrılır ve yıkıntılar arasında ölür. 'Ölümü ile hem chu'yu hem giri'yi öder. Ölümü ile her ikisi de bir anda yerine getirilmiş olur.'

Eski devirlere ait hikâyelerde mükellefiyetlerle 'beşerî duygular' arasındaki çatışmaya çok fazla önem verilmez. Son yıllarda ise bu, esas tema olarak ele alınmıştır. Giri veya gimu dolayısiyle dikkate alınmaması gereken aşk ve insanî hisler, modern romanlarda yer almakta ve bu tema küçümsenecek yerde belirtilmektedir. Japon harp filmleri Batılıların nazarında nasıl sulh sağlamak için güzel bir propaganda vasıtası ise, Japon romanları da bizim nazarımızda çoğunlukla bir insanın geniş ölçüde içinden gelen emirlere göre yaşamasını destekleyen eserlerdir. Onlar gerçekten böyle bir iç-tepinin var olduğunu göstermektedirler. Roman veya filmlerin plânlarını tekrar tekrar münakaşa eden Japonlar ise onlardan bizim anladığımızdan tamamen farklı bir mânâ çıkarırlar. Aşık olduğu veya şahsî bir ihtirasa sahip bulunduğu için sempati beslediğimiz bir kahramanı, Japonlar, kendisiyle gimu'su veya giri'si arasına bu gibi duyguları sokmuş olması dolayısiyle küçümserler. Batılılara göre örf ve âdetlere karşı gelmek, birçok güçlüklere rağmen saadete kavuşmak, bir kuvvet işaretidir. Halbuki Japonlar, şahsî saadete kıymet vermeyen ve mükellefiyetleri yerine getiren kimseleri kuvvetli bulurlar. Onlara göre ferdin kuvvetli bir karaktere sahip olduğu, isyan etmesiyle değil de itaat etmesiyle anlaşılır. Bundan dolayı Japon roman ve filmlerinin plânları çoğu zaman, bizim Batı görüşüyle anladığımızdan tamamen farklı bir mânâ ifade ederler.

Japonlar, kendilerinin veya tanıdıkları kimselerin yaşayışları hakkında hüküm verirken de aynı kıymet ölçüsünü kullanırlar. Şahsî arzular, mükellefiyetlerin yerine getirilmesini gerektiren adap ve prensiplerle çatıştığı zaman, şahsî arzulara kıymet veren şahsın zayıf karakterli olduğu hükmüne varılır. Situasyonların hepsi ayni şekilde kıymetlendirilir, fakat Batı ahlâk sistemine hiç uymayan situasyonlardan biri, erkeğin karısına karşı takındığı tavırdır. Bir erkeğin karısı ancak 'ko sahasının' kenarında bulunmaktadır, anne ve babası ise o sahanın ortasındadır. Bunun için erkeğin vazifesi bellidir. Kuvvetli bir karaktere sahip olan şahıs, ko'ya itaat eder ve karısını boşamak hususunda annesinin verdiği kararı kabul eder. Erkek karısını seviyorsa ve bir de çocuğu

varsa, bu hal, onun sadece 'daha çok meşakkate dayanan' bir insan olmasını sağlar. Japonlar 'ko, size, karınızı ve çocuklarınızı yabancılar kategorisine sokturabilir' demektedirler. Bundan sonra en iyi olan şekil, onlara karşı muamelenizin 'jin sahası'na dahil olmasıdır. En fenası ise onların sizden hiçbir hak talep edememeleridir. Evlilik hayatında mesut olsalar dahi bir erkeğin karısı, mükellefiyet sahalarının ortasında bulunamaz. Bunun için bir erkek, anne, baba veya vatanı için beslediği duyguların karısı için beslediği duygularla aynı seviyedeymiş gibi görüleceğinden korkarak, karısına olan ilgisini azaltmak zorundadır. 1930'larda liberal fikirli tanınmış bir kişi, Japonya'ya dönmekle ne kadar mesut olduğunu açıkca söylediği ve memnuniyet sebeplerinden birinin de karısına tekrar kavuşmak olduğunu açıkça bildirdiği zaman, büyük bir skandal olmuştu. Zira onun anne ve babasından, Fujiyama'dan, Japonya için ömrünü vakfettiği büyük millî görevinden söz etmesi gerekiyordu. Karısı onlarla aynı seviyede değildir.

Japonlar modern devirde, farklı pozisyonları birbirinden ayırmayı ve farklı 'sahaları' birbirinden uzak tutmayı gerektiren son derece ağır bir ahlâkî nizamı bir kenara bırakmaya asla ikna edilemediklerini göstermişlerdir. Japonya'da en çok chu'nun her şeyin üstünde olması telkin edilmektedir. Japon devlet-adamları, nasıl Shogunu ve derebeylerini bir kenara itip İmparatoru zirveye çıkardılarsa, ahlâkî sahada da aynı şekilde, ikinci dereceden olan faziletleri chu kategorisine sokarak mükellefiyetler sistemini basitleştirmeğe çalıştılar. Bu şekilde onlar halkı, sadece 'İmparatora hürmet' konusunda birleştirmeğe gayret etmekle kalmıyorlar, ayni zamanda Japon ahlâkındaki atomizmi de zayıflatmağa uğraşıyorlardı. Chu'nun yerine getirilmesiyle diğer vazifelerin de yerine getirileceği öğretiliyordu. Onun, haritada yer almış herhangi bir saha olarak düşünülmesi yerine ahlâk kemerinin temel-taşı olması için uğraşıyorlardı.

Bu programın en iyi ve en kuvvetli ifadesi 1882 yılında İmparator Meiji'nin Askerler ve Denizciler için vermiş olduğu İmparatorluk Tebliğidir. Bu ve Eğitimle ilgili diğer bir tebliğ, Japonya'da gerçek Kutsal Kitaptır. Japon dinlerinden hiçbiri kutsal kitaplara yer vermez. Şintoda kutsal kitap yoktur, Japon Budizmindeki mezhepler ya yazılı kutsal metinlerin uyandırmış olduğu hayal kırıklığını bir doktrin haline getirirler, yahut da kutsal metinler yerine 'Glory to Amida' veya 'Glory to the Lotus of the Book' gibi parçaların hiç durmadan tekrarlanmasını sağlarlar. Böyle olmakla beraber nasihat veren Meiji Tebliğleri gerçek Kutsal Kitap durumundadırlar. Onlar ayin sırasında hürmetle ve usule uygun olarak sessiz ve eğilmiş vaziyette duran halkın önünde okunan kutsal kitaplar gibi okunurlar. *Tevrat* gibi okumak için muhafaza edildiği kutsal yerden çıkarılır ve halk dağılmadan önce hürmetle götürülüp yerine bırakılır. Onları okumakla görevli kimseler, bir cümleyi yanlış okudukları için

intihar ederler. Askerler ve Denizcilere verilen bu Tebliğ, özellikle silâh altındaki kuvvetler içindi. Bu tebliği tamamen ezberleyenler ve her sabah onun üzerinde on dakika kadar sessizce düşünenler de onlardı. Önemli olan millî tatillerde, acemi kura askerlerinin kışlalara girdiği, usta erlerin ise askerliklerini bitirip kışlaları terkettikleri zaman ve buna benzer hallerde bu tebliğ dinî bir hava içinde merasimle okunurdu. Ayrıca bu tebliğ ortaokullarda ve liselerde okuyan bütün çocuklara da öğretilmişti.

Askerler ve Denizcilere Verilen Tebliğ birkaç sayfalık bir belgedir. Başlıkları vardır ve dikkatle hazırlanmıştır, açık ve kesindir. Böyle olmakla beraber bu Tebliğ Batılılar için adetâ bir bilmecedir. Batılılara göre ondaki ahlâkî kaideler birbirine zıttır. Evvelâ iyilik ve fazilet esas gaye olarak ele alınmış ve Batılıların anlayabilecekleri şekilde anlatılmıştır. Daha sonra ise, Tebliğ, dinleyicilerine, 'kamu görevine götüren gerçek yolu görmeyerek, özel işlere önem veren', bundan dolayı da şerefsizce ölen eski kahramanlar gibi olmamalarını ikaz etmektedir. Bu cümleler tebliğin resmî olarak yapılan tercümesinden alınmıştır. Her ne kadar bu kelimesi kelimesine yapılan bir tercüme değilse de kelimelerin orjinallerini gayet güzel temsil etmektedir. Tebliğ şöyle devam eder, 'öyleyse' eski devirlerdeki kahramanların 'başlarından geçenleri bir ihtar olarak kabul etmeniz gerekir.'

'İhtar' kelimesi, mükellefiyetleri gösteren Japon haritası ile ilgili geniş bilgi sahibi olunmadan anlaşılamaz. Bütün Tebliğ, giri'yi küçümsemek, chu'yu yükseltmek için resmen gayret sarfedildiğini göstermektedir. Metinde, giri kelimesi Japon ailesinin anladığı mânâda bir kere dahi kullanılmış değildir. Giri'den bahsedileceğine chu demek olan Birinci Derecede Kanunla, (Higher Law), 'insanın kendisini özel işlere vermesi' demek olan İkinci Dereceden Kanunun (Lower Law) varlığı üzerinde durulur. Tebliğ, Birinci Dereceden Kanunun bütün faziletleri geçerli kıldığını ispata çalışmaktadır, 'doğru davranış gimu'yu yerine getirmektir' demektedir. Chu'yu yerine getiren bir asker 'günlük münasebetlerde nezaketi ön plâna almak, başkalarının sevgi ve hürmetini kazanmağa çalışmak' demek olan 'gerçek kahramanlığı' göstermiş olur. Bu gibi ahlâk kaidelerine uyulacak olursa giri'ye lüzum kalmayacağı ima ile ispata çalışılmaktadır. Gimu'nun dışında kalan diğer mükellefiyetler Önemsiz Kanunlar (Lesser Law) olarak kabul edilir ve bir insan dikkatle düşünmeden onları yüklenmemelidir.

> (Özel münasebetlerinizde) sözünüzün eri olmayı ve (hattâ) gimu'nuzu yerine getirmeyi arzu ediyorsanız... başlangıçta bu işi başarıp başaramıyacağınızı dikkatle düşünmeniz gerekir. Eğer kendinizi... mânâsız mükellefiyetlerle bağlayacak olursanız, ne bir adım ileri, ne bir adım geri hareket edebilirsiniz. Verdiğiniz sözü tutamama ve (Tebliğin, gimu'nun yerine getirilmesi olarak

tarif ettiği) doğru davranışı devam ettirememe ihtimali varsa, (özel) olarak yaptığınız anlaşmayı derhal bozmanız çok daha iyi olur. Önemsiz işler üzerinde durdukları için, esas prensipleri göz önüne alarak, doğru ile yanlışı ayıramadıklarından veya kamu hizmetinde gerçek yolu göremeyerek özel ilişkiler üzerinde durduklarından mahvolmuş ve evlâtlarına kötü isim bırakmış talihsiz büyük adamlara ve kahramanlara ait örnekler eskiden beri tekrar tekrar anlatılmaktadır

Chu'nun giri'den üstün olduğunu öğreten bu Tebliğ, söylediğimiz gibi, giri söz konusu edilmeden yazılmıştır, fakat Japonların hepsi 'giri'den dolayı doğru (gi) hareket edemezdim, ifadesini bilir ve tebliğ bu ifadeyi 'sözünüzü (şahsî mükellefiyetlerinizi) yerine getiremiyeceğinize ve doğru davranışta kusur edeceğinize kani olursanız....' şeklinde tefsir eder. İmparatorluk otoritesini temsil eden Tebliğ, böyle durumlarda bir insanın, giri'nin Önemsiz Kanun olduğunu hatırlayarak, ona önem vermemesi gerektiğini söyler. Buna göre fert, Birinci Dereceden olan Kanunun hükümlerine itaat edecek olursa faziletli bir insan olabilir.

Chu'yu fazlasıyla yükselten bu Kutsal yazı Japonya'da esas kabul edilen bir belgedir. Yine de onun giri'yi yavaş yavaş itibardan düşürerek, halkın bu mükellefiyeti desteklemesine mâni olup olmadığını söylemek güçtür. Japonlar kendilerinin ve başka kimselerin hareketleri hakkında hüküm vermek ve onları izah etmek için çoğunlukla tebliğin diğer kısımlarındaki 'Doğru davranış gimu'yu yerine getirmektir', 'Kalben samimî olmakla her şey başarılabilir' gibi cümleleri dikkate almaktadırlar. Her ne kadar tebliğe uygun hareket etmeleri gerekirse de özel ilişkilere girişmemeleri için verilen nasihatları pek ağızlarına almazlar. Bugün giri hâlâ büyük kuvveti olan bir fazilettir ve Japonya'da bir adama 'giri bilmez' demek onu en ağır şekilde ayıplamaktır.

Japon terbiyesi, bir Birinci Dereceden Kanun vazetmekle kolayca basitleştirilemez. Çok defa övündükleri halde, Japonlar, iyi bir hareketi değerlendirebilmek için mihenk taşı olarak kullanabilecekleri bir genel fazilet örneğinden mahrumdurlar. Kültürlerin pek çoğunda insanlar, giriştikleri işlerde iyi niyet, iyi idarecilik ve başarı gibi bazı değerlere ulaştıkları nisbette kendilerini hürmete değer bulurlar. Onlar saadeti yahut güçlü olmayı veya hürriyeti yahut da sosyal hareketlilik gibi bazı hedefleri hayatın gayesi olarak kabul ederler. Japonlar ise çok daha şahsî fedakârlığı gerektiren ölçülere bağlıdırlar. İster feodalite devrindeki, ister Askerlere ve Denizcilere Verilen Tebliğ-

deki Birinci Dereceden Kanun, *tai setsu*, söz konusu edilsin, bu konuda konuştukları zaman bile onlar sadece, hiyerarşide yüksek mevki sahibi bir kimse için yüklenilen mükellefiyetlerin daha aşağı mevkide bulunan bir başka şahıs için olan mükellefiyetlere üstün olduğu düşüncesindedirler. Japonlar hâlâ kendilerini bir gaye veya şahıs uğruna feda ederler. Onlar için Birinci Dereceden Kanun, Batılılar için olduğu gibi sadakata sadakatla karşılık vermek değildir, aksine belli bir şahsa veya şahsî emellere sadakat göstermektir.

Modern Japonlar herhangi bir ahlâkî fazileti, bütün 'sahaların' üstüne çıkarmak istedikleri zaman, genel olarak 'samimiyet' üzerinde dururlar. Japon ahlâk sistemleri üzerinde münakaşa edilirken, Kont Okuma, samimiyet *(makoto)* için, 'bütün ahlâk kaidelerinin başında gelir; ahlâkî öğretimin temeli bu tek kelimede ifade edilebilir. Bizim eski sözlüğümüzde, makoto hariç, tek bir ahlâki terim mevcut değildir,' (*) demiştir. Yirminci yüzyılın ilk başlarında Batıda gelişmiş bulunan yeni ferdiyetçiliği (individualism) heyecanla karşılamış olmalarına rağmen modern Japon romancıları Batı formüllerini yetersiz bulmuşlar ve biricik 'gerçek doktrin' olarak samimiyeti (genellikle *magokoro'yu)* alkışlamaya çalışmışlardı.

Samimiyete ahlâkî açıdan verilen bu büyük önem, kuvvetini Askerler ve Denizcilere Verilen Tebliğden alıyordu. Tebliğ, Washington, Jefferson ve Kurucu Atalarımızdan bahseden Amerikan Beyannamelerindeki önsözlerin benzeri olan tarihî bir giriş ile başlar. Aşağıdaki parça halkı on ve chu'yu yerine getirmeye davet etme konusunda doruğa ulaşmaktadır:

> Biz (İmparator) başız, siz vücûtsunuz. Biz size kol ve bacaklarımızmışsınız gibi dayanırız. Bizim memleketimizi koruyabilmemiz ve dedelerimize olan on'u ödeyebilmemiz, sizin mükellefiyetlerinizi yerine getirmenize bağlıdır.

Daha sonra aşağıdaki ahlâk kaideleri gelir: (1) en üstün fazilet chu mükellefiyetini yerine getirmektir. Bir asker veya denizci ne kadar mahir olursa olsun, chu bakımından zayıfsa, bir kukla olmaktan öteye gidemez. Chu bilmeyen bir asker topluluğu, kriz içinde bulunan bir ayak takımından başka bir şey değildir. 'Bunun için ne fikir akımlarına kapılın, *ne de politikaya karışın*, yalnız ölümün bir tüyden hafif, (doğruluğun) gi'nin ise bir dağdan daha ağır olduğunu hatırlayarak sadece chu'yu yerine getirin!' (2) İkinci olarak verilen nasihat Orduda rütbeyi göz önüne alarak dış görünüşe ve davranışa dikkat etmektir. 'Amirlerinin emirlerine, doğrudan doğruya Biz'den geliyor gözüyle

(*) Kont Shinenobu Okuma, Fifty Years of New Japan, London, 1909, II : 37. İngilizce tercümesi Narcus B. Huish tarafından derlenip yayınlanmıştır.

bak' ve aşağı seviyede olanlara düşünerek muamele et. (3) Üçüncüsü cesarettir. Gerçek cesaret, 'ırmaklar gibi kan akıtan barbarca hareketlerden' farklıdır ve 'aşağı seviyede olanı asla hor görmemek, üstün seviyede olandan da asla korkmamak', şeklinde tarif edilir. 'Böylece gerçek cesarete kıymet veren kimselerin günlük münasebetlerde nezaketi ilk plâna almaları ve başkalarının sevgi ve hürmetini kazanmayı gaye edinmeleri gerekir.' (4) Dördüncü nasihat, 'Özel ilişkilere bağlanmaya karşı yapılan' bir ihtardır. (5) Beşincisi ise, tutumlu olma ile ilgilidir. 'Gayeniz sadelik olmalı, aksi takdirde kadınlaşırsınız, lükse ve diğer aşırı hallere düşkünlük göstermeye başlarsınız; sonunda da bencil ve cimri olur ve adiliğin, bayağılığın son haddine varırsınız, o zaman ne sadakat, ne de cesaret sizi çevrenizdekilerin nefretinden kurtarabilir... Böyle bir şeye teşebbüs edilebilir düşüncesiyle, huzursuzluk duyarak, size bir defa daha ihtar ediyoruz.'

Tebliğin son paragrafında bu beş ahlâk kaidesine 'Cennete ve Dünyaya Giden Büyük Yol ve evrensel insanlık kanunu' denir. Bu kaideler için 'Askerlerimizin ve Denizcilermizin ruhu'dur denmektedir. Bu beş ahlâk kaidesinin 'ruhu' da 'samimiyettir' ;Kalp samimî olmazsa, söylenen sözler ve yapılan işler iyi olsalar dahi, zahiridirler ve hiçbir mânâ ifade etmezler. 'Kalbin samimî olmasıyla ancak herhangi bir şeyi başarmak mümkün olabilir.' Böylece, bu beş ahlâk kaidesinin 'göz önünde tutulması ve tatbik edilmesi' kolaylaşır. Pek ağır olan fazilet ve mükellefiyetlerden sonra bir de samimiyeti söz konusu etmek Japonlara has bir özelliktir. Japonlar, Çinliler gibi faziletlerin hayırsever kalplerden doğmasını beklemezler; onlar ilk önce görevlerin yerine getirilmesini gerektiren bir nizam ortaya koyarlar, sonra da bunları bir insanın bütün kalbiyle, bütün ruhuyla, bütün kuvveti ve kafasıyla yerine getirmesinin kaçınılmaz olduğunu söylerler.

Büyük Budist Zen mezhebinin felsefesinde samimiyet aynı mânâya gelir. Suzuki'nin büyük Zen risalesinde çırak ve usta arasında geçen konuşma şöyledir:

> *Çırak:* (*) Bir arslanın, düşmanını yakalarken, bu düşman ister fil, isterse tavşan olsun, bütün kuvvetini kullanmış olduğunu farkettim; bu kuvvetin ne olduğunu bana açıklayabilir misiniz?
>
> *Usta:* Bu kuvvet samimiyetin ruhu(kelimesi kelimesine başkasını aldatmama gücü) dur. Yani aldatmama mânâsına gelen samimiyet... Teknikte 'bütün varlığın harekete geçmesi' diye bili-

(*) Not : Usta ve Çırak kelimeleri şeyh ve mürid veya rahip ve mürid kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. (Çevirenin notu).

nen, 'bir insanın bütün varlığını ortaya koyması'dır; bu durumda insan kendisini hiç düşünmez, riyakârlıkdan uzaktır ve ölçülüdür. Bir insan böyle yaşadığı zaman ona altın - yeleli - arslan denir; o, mertliğin, samimiyetin, candan olmanın sembolüdür, o üstün bir insandır.

'Samimiyet' kelimesinin Japoncadaki özel mânâları daha önce de söz konusu edilmişti. Makoto, İngilizcede kullanılan samimiyet mânâsına gelmez. O İngilizcede kullanılan samimiyet kelimesinden hem daha önemli, hem de daha önemsiz mânâlar ifade eder. Batılılar bu kelimenin kendi dillerinde ifade ettiği mânâdan çok daha önemsiz bir mânâ ifade ettiğini hemen farkederler ve bir Japon'un bir başkasını samimiyetsizlikle suçlaması o şahsın kendisiyle aynı fikirde olmadığını gösterir, derler. Bunda bir gerçek payı vardır, çünkü Japonlar için 'samimiyet' o kimsenin, ruhunun derinliklerindeki sevgiye veya nefrete, kararlı veya kararsız olma haline göre 'yapmacıksız' hareket edip edemiyeceği mânâsına gelmez. Amerikalıların kullandığı 'beni görmekten samimî olarak memnun oldu' ,'samimî olarak hoşuna gitti' şeklindeki sözler Japonlar arasında söylenmez. Japonlar böyle bir 'samimiyeti' küçümseyen ve atasözü gibi pek çok ifade kullanırlar. Onlar 'Ağzını açtığı zaman içi görünen şu kurbağaya bak', 'Yarıldığı zaman içindeki her şeyi görülen bir nar gibi' sözlerini çok sarfederler: herhangi bir insan için 'hislerini düşünmeden ifade etmek', ayıptır; bu hareketi onu 'teşhir eder' ;Amerika Birleşik Devletleri'nde son derece önemsenen 'samimiyet'in telkin ettiği fikirler, Japonya'da kullanılan 'samimiyet' kelimesinin ifade ettiği mânâda yoktur. Daha önce hikâyesini anlattığımız Japon çocuğu, Amerikan misyonerini samimiyetsizlikle suçlarken, bu misyonerin, kundura bağı bile almaya imkânı olmayan zavallı bir çocuğun Amerika'ya gitme tasarısını, hayretle, fakat büyük bir 'samimiyetle' karşılamış olabileceğini düşünmemiştir. Japon devlet adamları her zaman olduğu gibi son on sene içinde de Amerika Birleşik Devletleri'ni ve İngiltere'yi samimiyetsizlikle suçlarlarken, Batılıların, Japonların anlayamadıkları bir tarzda hareket edip etmediklerini hiç düşünmüyorlardı. Japon devlet adamları, onları, bir nevi suçlama olarak kabul edilebilecek riyakârlıkla da suçlamış olmuyorlardı. Askerler ve Denizcilere Verilen Tebliğ'de 'samimiyet', 'ahlâk kaidelerinin ruhudur' denirken, diğer faziletlerin hepsini tatbik sahasına koyacak olan faziletin, bir insanı iç tepkilerine göre hareket ettirecek ve konuşturacak olan samimiyetten ibaret olduğu da ima edilmemektedir. Aynı zamanda bu tebliğ bir kimsenin kanaatleri başkalarının kanaatlerinden ne kadar farklı olursa olsun, o şahsın kesinlikle samimî olması gerektiğini de ifade etmemektedir.

Bütün bunlara rağmen makoto'nun Japonya'da olumlu mânâları vardır ve Japonlar bu ahlâk kaidesinin oynadığı role fazlasiyle önem verirler. Bunun için de Batılıların, Japonların onu hangi mânâda kullandıklarını kesinlikle öğ-

renmeleri gerekir. Kırk-Yedi Ronin'in Hikâyesi'nde Japonların makoto'dan esas olarak anladıkları mânâ gayet güzel anlatılmıştır. Bu hikâyedeki 'samimiyet' giri'ye ilâve edilen bir şeydir. 'Makoto'nun ilâve edildiği giri', 'alelâde giri'den farklıdır ve 'yüzyıllar boyunca örnek olarak kalan giri' mânâsına gelir. Günümüze ait Japon ifadesine göre 'makoto, ne ile beraber bulunursa o şeyi kuvvetlendirir.' Bu ifadedeki 'o' kelimesi, siyak ve sibakına göre, Japon nizamlarına uygun olarak verilen herhangi bir emri veya Japon ruhuna uygun olarak takınılan herhangi bir tavrı işaret eder.

Bu kavramın harp esnasında Japon Esir Kamplarındaki kullanılış şekli, Kırk-Yedi Ronin'in Hikayesi'ndeki kullanılış şekline benziyordu, bu da aynı mantığın ne derece kapsamlı olduğunu ve kavramın, Amerikalılar için ifade ettiği mânâdan ne derece farklı olarak kullanılmış olduğunu açıkca ortaya koyar. Japonya taraftarı İssei'ler (Japonya'da doğmuş Amerikan muhacirleri), Amerika Birleşik Devletleri taraftarı Nisei'leri (İkinci nesil muhacirler) her fırsatta makoto'dan mahrum olmakla itham ediyorlardı. İssei'ler, Nisei'lerin, harp esnasında Japonya'da resmi kaynaklarca belirtilen Japon Ruhu'nun icaplarını 'yerine getirmeyi' sağlayan bir manevî hasletten mahrum olduklarını söylüyorlardı. Ancak İssei'ler, kendi çocuklarının Amerikan taraftarı olmalarını hiçbir zaman riyakârlık olarak kabul etmiyorlardı. Nisei'ler, Amerika Birleşik Devletleri Ordusuna gönüllü olarak katıldıkları zaman samimiyetsizlikle itham edilmiş olsalardı, bu makul bir suçlama olurdu, çünkü onların bu yeni benimsedikleri Devlete nasıl büyük bir şevkle sarıldıkları herkesçe bilinmektedir.

Japonlara göre 'samimiyet'in başka bir mânâsı da, Japon nizamlarına ve Japon Ruhu'na göre çizilmiş olan 'yol'u takip etmek için sarfedilen gayrettir. Değişik bir siyak ve sibak içerisinde ne çeşit bir mânâ kazanırsa kazansın, makoto, daima Japon Ruhu'nun ittifak edilen bazı cephelerini ve fazilet haritası üzerinde yerleri iyice belirmiş birtakım nirengi noktalarını değerlendiren bir şey olarak kabul edilebilir. Bir kere, 'samimiyet' kelimesinin bizim kullandığımız mânâdan farklı bir mânâda kullanılmış olduğu kabul edilecek olursa, onun bütün Japon metinlerinde üzerinde durulması gereken bir şeyi ifade ettiği kendiliğinden ortaya çıkar. Bu kelime, Japonların üzerinde durdukları olumlu ahlâkî değerleri kesin olarak belirtir. Makoto, daima, kendi menfaatini gözetmeyen (self-seeking) bir insanı methetmek üzere kullanılır. Bu, Japon ahlâkında, menfaat peşinde koşanların çok fazla ayıplanmış olduğuna bir delildir. Menfaat, hiyerarşinin tabii bir sonucu olarak sağlanmadığı takdirde, istismarın bir sonucu olarak temin edilmiş kabul edilir ve yapmakla mükellef olduğu işin dışında menfaat sağlamak için uğraşan bir aracı, nefret edilen faizciden başka bir şey değildir. Ondan daima 'samimiyet-

ten mahrum' bir insan olarak söz edilir. Makoto, muhteris olmayan bir insanı methetmek için de her fırsatta kullanılan bir terimdir ve bu, Japonların benimsediği ferdin kendi kendini - terbiye (self-discipline) etme fikrini aksettirir. Ayrıca, samimî bir kimse olarak vasıflandırılmaya lâyık bir Japon, tecavüzde bulunmayı aklından geçirmeyen bir kimseyi de tahkir ederek küçük düşürmekten kaçınır; bu da Japonların, bir insanın kendi hareketinden olduğu kadar o hareketin doğurabileceği sonuçlardan da mesul olduğuna dair benimsemiş oldukları bir inancı ifade eder. Son olarak da, ancak Makoto olan bir insan 'maiyetinde bulunanları yönetebilir', kaabiliyetini gösterebilir ve ruhî çatışmalardan kendini koruyabilir. Belirtilmiş olan bu üç mânâ ve bu gibi diğer mânâlar, Japon ahlâkının bir bütün olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koyar; ifade edilmiş olan bu mânâlar, Japonya'da, bir insanın, nizamlar dahilinde hareket ettiği takdirde ancak müessir, istikrarlı veya kendi kendisiyle tutarlı bir insan olabileceği gerçeğini aksettirirler.

Bütün bunlar, Japon 'samimiyet'inin ifade ettiği mânâlar olmakla beraber, bu fazilet, Tebliğe ve Kont Okuma'nın sözlerine rağmen, Japon ahlâkını basitleştirememiştir. Bu fazilet, Japon ahlâkına ne bir 'temel' kazandırmış, ne de bir 'ruh' vermiştir. O, herhangi bir sayıdan sonra gelen ve o sayıya bir üst kuvvet kazandırmış olan bir sayıya benzer. A^2 nin 9 veya 159 veya b yahut x haline gelmesi pek farketmiyecektir. Makoto da aynı şekilde Japon nizamları, kanunları dahilinde bulunan herhangi bir şeyi daha yüksek bir kuvvete ulaştırır. O, olması gerektiği şekilde farklı bir fazilet değildir, kendi inancına aşırı derecede bağlı olan bir şahsın duyduğu büyük heyecandır.

Japonlar kendi nizamları uğrunda ne yapmak isterlerse istesinler, bu nizam, atomizmini, teferruat üzerinde durma özelliğini asla kaybetmemiştir ve kendi bakımından iyi olan bir hareketi yine kendi bakımından iyi olan başka harekete göre ayarlamak, faziletin esasını oluşturmuştur. Onlar, ahlâkî prensipleri briç oyununun kaideleri gibi ortaya koymuşlardır. İyi oyuncu, kaideleri kabul eden ve o kaidelere uyarak oynayan kimsedir. O, iyi hesap yapabildiği ve oyundaki kaideler dahilinde oyuncuların hareketlerini daha iyi bir şekilde takip edebildiği içindir ki kötü oyuncudan farklıdır. Biraz evvel belirtmiş olduğumuz gibi o, oyun sırasında kaidelere uygun olarak hareket ederken her seferinde teferruat kabilinden pek çok şeyi hesaba katmak zorundadır. Ortaya çıkması muhtemel olaylar oyunun kaideleri içindedir ve kazanılacak puanlar önceden bilinir. Amerikalıların anladığı mânâdaki iyi niyet, onlar için hiçbir şey ifade etmemektedir.

Herhangi bir dilde izzetinefis sahibi olma veya olmamanın nasıl bir siyak ve sibak içerisinde kullanılmış olduğu, o topluluğun hayat görüşünü or-

taya koyar. Japonya'da 'izzetinefis sahibi olmanız' daima dikkatli bir oyuncu gibi hareket etmeniz demektir. İngiltere'de olduğu gibi bu, başkasına yaltaklanmamak, yalan söylememek, yalan yere şahitlik yapmamak gibi değerli bir hareket standardına şuurlu olarak uyma mânâsına gelmez. Japonya'da 'izzetinefis' *(Jicho)* kelimesi harfi harfine tercüme edilecek olursa 'ağır olan bir nefis' demektir, 'hafif ve yüzeyde yüzen bir nefis' onun zıddıdır. Bir kimse 'izzetinefis sahibi olmalısınız' dediği zaman, şunu kasteder: 'Durum ile ilgili faktörleri değerlendirirken zekice davranmalısınız ve tenkide sebep olacak yahut başarı şansınızı azaltacak hiçbir şey yapmamalısınız.' 'İnsanın izzetinefis sahibi olması' ifadesi ekseriya Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan tamamen zıt bir davranışı ima eder. Bir işçi 'izzetinefis sahibi olmalıyım (Jicho)' dediği zaman, bu sözüyle o, sahip olduğu haklardan istifade etmesi lâzım geldiğini değil de, patronu ile arasını bozabilecek herhangi bir söz sarfetmemesi gerektiğini ifade etmiş olur. 'İzzetinefis sahibi olmalısınız', sözü politikada da aynı mânâya gelmektedir. 'Önemli şahıslar' ,'tehlikeli fikirlere' düşünmeden kapılacak olursa izzetinefis sahibi olmaktan uzak kalırlar. Bu söz, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, fikirler tehlikeli olsalar dahi izzetinefis sahibi bir kimse olarak bir insanın aklına ve vicdanına göre düşünmesi gerektiğini ima etmemektedir.

Anne ve baba büluğa ermiş olan çocuklarına nasihat ederken, daima 'izzetinefis sahibi olmalısınız' sözünü sarfeder, bu söz âdetlere uymayı ve başkalarının onlardan beklediği şekilde yaşamalarını ifade eder. Böylece bir kız çocuğuna, bacaklarını belirli bir şekilde kıvırarak hareketsiz oturması nasihat edilir, bir erkek çocuğuna da, 'artık geleceğini tayin edecek zaman geldi' gibi sözlerle başkalarından gelen ikazlara dikkat etmeyi öğrenmesi ve kendini yetiştirmesi telkin edilir. Bir anne veya baba gene çocuğuna 'izzetinefis sahibi bir kimse gibi hareket etmedin' dediği zaman onu, haklı olduğuna inandığı şeyi müdafaa edecek kadar cesur olmamakla itham edecek yerde durumun gerektirdiği şekilde hareket edememekle suçlamış olur.

Tefeciye olan borcunu ödeyemeyen bir çiftçi 'izzetinefis sahibi olmalıydım' dediği zaman kendisini tembellik veya alacaklısına yaltaklanmakla itham etmiş olmaz. Onun mânâsı tehlikeyi önceden görmesi ve çok daha ihtiyatlı olmasıdır. Toplum içinde, mevki sahibi olan her şahıs, 'izzetinefis sahibi olmam bunu gerektirir' sözünü söyler, bu sözüyle de doğruluk ve dürüstlük prensiplerine göre yaşamak mecburiyetinde olduğunu kastetmez, o ailesinin pozisyonu dolayısıyle işi gayet iyi düşünerek ele aldığını ima eder. İçinde bulunduğu durumun, status'unun gerektirdiği her şeyi tam mânâsıyle yerine getirmesi şarttır.

Firması için 'izzetinefis sahibi olduğumuzu göstermeliyiz' şeklinde ko-

nuşan bir idareci, mevcut durumdan iki kat daha fazla ihtiyatlı ve uyanık olmak zorunda bulunduklarını ima eder. İntikam almak mecburiyetinde olduğunun münakaşasını yapan bir şahıs, 'izzetinefis sahibi bir insan olarak intikam alacağım' şeklinde konuşur, bununla da kötülüğe karşı iyilik yapacağı veya takip etmek niyetinde olduğu herhangi bir ahlâki kaide kastedilmiş olmaz: bu, 'Güzel bir intikam alacağım' sözünün karşılığıdır, yani bu titizlikle plânlanmış ve durumla ilgili bütün faktörler dikkate alınarak girişilen bir harekettir. Japonya'da kullanılan en kuvvetli ifade 'izzetinefsi kendi kuvvetiyle iki misli kuvvetlendirmek' tir ve bu, *n* 'inci nereceden ihtiyatlı olmak demektir. Bunun mânâsı hiçbir zaman acele hüküm vermemektir. Bu, gayeye ulaşmak için ne fazla ne de eksik olmak üzere, gerekli olan gayreti sarfederek bütün yolları, imkânları ayarlamak demektir.

İzzetinefis sahibi olmanın bütün bu mânâları, büyük bir dikkatle 'kaidelere uyarak' hareket edilen bir dünyayı ifade etmiş olması bakımından, Japon hayat görüşüne uyar. İzzetinefis denen şeyin bu şekilde tarif edilmesi, bir insanın iyi niyetinden dolayı başarısızlığa uğradığını iddia etmesine ve özür dilemesine mânidir. Her hareketin sonuçları vardır ve şahıs ortaya çıkacak olan sonuçları hesaba katmadan hareket etmemek mecburiyetindedir. Cömert olmak çok güzel bir şeydir, fakat lûtufta bulunduğunuz şahsın 'on yüklenmeğe' mecbur bırakıldığı hissine kapılabileceğini de önceden bilmeniz gerekir. İhtiyatlı olmanız icap eder. Başkasını tenkit edebilirsiniz, fakat bunu yaparken tenkit ettiğiniz şahsın kızgınlığı sebebiyle ortaya çıkacak sonuçlardan da mesul olmayı kabul etmiş olmalısınız. Genç artist Amerikan misyonerini kendisini tahkir etmekle itham ettiği zaman misyonerin iyi niyetli olması söz konusu edilmiyordu; o satranç tahtasındaki hareketini tam hesaplayamamıştı. Japonlara göre o hareket, disiplinden tamamen mahrum bir hareketti.

Bu sebepledir ki ihtiyatlı olmayla izzetinefis sahibi olma arasındaki büyük benzerlik, bir insanın başkalarının hareketlerinde ima edilen her şeye dikkat etmesinden ve başkalarının fikirlerine fazlasıyla kıymet vermesinden dolayıdır. Japonlar, 'bir insanın izzetinefis sahibi olmak için (Jicho olması) gayret göstermesi toplumdan ileri gelmektedir', 'Toplum olmasaydı insanın izzetinefis sahibi olmasına (Jicho olmasına) lüzum kalmayacaktı' derler. Bunlar, izzetinefis sahibi olmak için lüzumlu olan dış müeyyideyi aşırılığa kaçarak açıklayan cümlelerdir. Bu cümleler özel davranış için lüzumlu olan iç müeyyideleri hesaba katmazlar ve birçok milletlerin atasözlerinde olduğu gibi. meseleyi mubalâğalandırmaktadırlar, çünkü Japonlar, bazan herhangi bir püritenin şahsî suçlara, başkalarının haberi olmadan işlenen suçlara karşı gösterdiği tepki kadar kuvvetli bir tepki gösterirler. Yalnız Japonların kullandıkları bu aşırılığa kaçan cümleler, Japonya'da neye önem verildiğini gayet güzel

gösterir. Japonya'da önem verilen şey suçtan ziyade utançtır.

Farklı kültürleri inceleyen antropolojik çalışmalarda, utanç üzerinde fazlasıyla duran kültürlerle suç üzerinde fazlasıyla duran kültürleri birbirinden ayırmak gerekmektedir. Mutlak ahlâkî standartları öğreten ve insanlarda vicdan teşekkülüne önem veren bir toplumun kültürü, tarife göre suç kültürüdür, fakat Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, böyle bir toplumda da insan, suç sayılmayacak herhangi bir yersiz hareketten dolayı kendisini suçlayıp utanç duyabilir. Duruma göre uygun giyinmemiş olduğu için veya bir dil sürçmesinden dolayı fazlasıyla üzülebilir. Utancın büyük bir müeyyide olduğu herhangi bir kültürde insanlar, bizim kendilerini suçlu hissedeceklerini zannettiğimiz hareketlerden dolayı üzüntü duyarlar. Bu üzüntü çok ciddî olabilir, işlenen bir suç, itiraf etmekle ve özür dilemekle hafifletilebildiği halde, üzüntü azaltılamaz. Suç işleyen bir insan suçunu anlatmakla ferahlayabilir. Bizim toplumumuzda dinî alanın dışında kalan tedavi şekillerinde kullanılan bu itiraf mekanizmasına, aralarında pek az ortak nokta bulunan birçok dinî toplumlarda da rastlanmaktadır. İtirafın kurtuluş sağladığını hep biliriz. Utancın büyük bir müeyyide olduğu yerlerde ise fert işlediği suçu, günah çıkaran din adamına dahi söylemekle ferahlayamaz. Onun kötü davranışından 'başkaları haberdar' olmadığı müddetçe üzüntü çekmesine lüzum yoktur, itiraf etmek ise ona göre üzüntüyü davetten başka bir şey değildir. Bu sebeple utanç kültürlerinde tanrıların huzurunda dahi itirafta bulunulmaz. Bu kültürlerde günah çıkarma merasimleri yapılmaz, yapılan merasimler daha ziyade şansın, talihin açılması içindir.

Gerçek utanç kültürlerinde, gerçek suç kültürlerinde olduğu gibi, işlenen suçtan dolayı bir günah hissi duyma yerine iyi davranış için dış müeyyidelere baş vurulur. Utanç, başkalarının tenkidi karşısında gösterilen bir reaksiyondur. İnsan ya açıkça alay edildiğini ve istenmediğini, yahut da gülünç duruma sokulduğunu düşündüğü zaman utanç duyar. Hangi şık olursa olsun utanç kuvvetli bir müeyyidedir. Şu var ki, bir seyirci kütlesine veya en azından böyle bir kütleyi hayal etmeye lüzum vardır. Suçun ise buna ihtiyacı yoktur. İnsanın kendisine yakışan bir hayat sürmesinin şeref sayıldığı bir toplumda şahıs, yaptığı yanlışlığı hiç kimse bilmese dahi, işlediği suçtan dolayı üzüntü duyar ve bu suçtan dolayı duyduğu duygulardan ancak günahını itirafla kurtulabilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde yerleşmiş olan ilk püritenler ahlâklarını suç üzerine kurmağa çalıştılar ve çağdaş Amerikalıların vicdanlı kimseler olmaları dolayısıyla ne kadar çok üzüntü çektiklerini bütün psikiyatristler bilirler. Diğer taraftan utanç, Amerika Birleşik Devletleri'nde gittikçe artan ağır bir yük halini almaktadır, suç da daha önceki nesillerde olduğundan daha

az hissedilmektedir. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nde ahlâk kaidelerinin bir gevşeyişi olarak mânâlandırılmaktadır. Bunda gerçek payı çoktur, yalnız bunun böyle oluşunun sebebi utancın ahlâkî prensiplerimizde kuvvetli bir faktör olamıyacağı inancıdır. Utançla birlikte büyük can sıkıntılarının meydana gelmesi, ahlâkımızın temel sisteminde yeri olan bir özellik değildir.

Japonlar ise bunu temel ahlâk sistemine dahil ederler. İyi davranışları açıkça gösteren işaret- direklerini takip etmekte, mükellefiyetleri düzenlenmekte ve ortaya çıkması muhtemel olayları önceden görmekte uğradıkları başarısızlık onların utanç (haji) duymalarına sebep olur. Utancın, fazilet denen şeyin esasını teşkil ettiğini söylerler. Utanç konusunda hassasiyet gösteren şahıs iyi davranışları gösteren kaidelerin hepsini yerine getirecektir. 'Utanmayı bilen adam' sözü bazen 'faziletli insan' bazen 'şerefli insan' diye tercüme edilir. Japon ahlâkında utanç, Batı ahlâkında 'temiz bir vicdan'ın, 'Allah huzurunda dürüst olma'nın ve suçtan kaçınmanın sahip olduğu itibara, aynen sahiptir. Bunun için de gayet mantıkî olarak insan öbür dünyada cezalandırılmıyacaktır. Japonlar —Hint vecizelerini bilen din adamları hariç— bir insanın hayatta sahip olduğu faziletlere göre öldükten sonra yeniden insan veya hayvan şeklinde tecessüm etmesi fikrinden tamamen habersizdirler ve —birkaç kültürlü Hıristiyan Japon hariç— Japonlar ölümden sonraki mükâfat ve cezayı yahut cennet ve cehennemi bilmezler.

Utanç konusunda fazlasiyle hassasiyet gösteren herhangi bir kabile veya millette olduğu gibi, Japon hayatında da utancın ön plânda olması, bir insanın kendi hareketleri hakkında başkalarının düşüncelerine fazlasiyle kıymet verdiği mânâsına gelir. Başkalarının kendisi hakkındaki fikirlerinin ne olabileceğini düşünmesi, dolayısiyle de hareketlerini başkalarının fikirlerine göre ayarlaması gerekir. Japonlar aynı kaidelere riayet ederek hareket ettikleri ve birbirlerini desteklediklerini zaman kendilerini çok neşeli ve rahat hissederler. Bir vatan 'görevi' yapmakta olduklarını hissettikleri anda, o işe deli gibi sarılırlar. Kendilerine has olan iyi davranışları tayin eden birtakım prensiplerin bulunmadığı yabancı ülkelerde kendi faziletlerini kabul ettirmek istedikleri zaman, her zamankinden daha çok üzüntü duymuşlardır. Japonlar daha Büyük Bir Doğu Asya elde edebilmek için bir 'iyi niyet' mahsulü olarak yerine getirmeye çalıştıkları vazife'de başarı gösteremediler, Çinlilerin ve Filipinlilerin kendilerine karşı takındıkları tavırdan dolayı pek çok Japon samimî olarak üzüntü duymuştur.

Bir incelemede bulunmak veya bir iş yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmiş olan ve millî duygularının tesiri altında hareket etmeyen Japonlar bile, kendi kültürlerine nazaran özellikleri daha az belirli, daha yumuşak bir düzen içerisinde yaşamağa çalıştıkları zaman, ekseriya kendileri-

ne büyük bir özen ile verilmiş olan tahsil ve terbiyenin, böyle bir kültür içerisinde 'başarısız' kaldığını kuvvetle hissetmişler ve sahip oldukları eski değerlerin işe yaramadığını anlamışlardır. İşaret etmeye çalıştıkları nokta, kültür değiştiren herhangi bir kimse için bu işin güç olduğu şeklindeki genel görüş değildir. Söylemek istedikleri şey başkadır ve bazen Amerikan hayatına intibak ederken çektikleri sıkıntılarla kendileri için yabancı olmayan Çin ve Siyam hayatına uymak sırasında çektikleri çok daha önemsiz sıkıntılar arasındaki farkı gösterirler. Kendi görüşlerine göre Japonların esas problemi, herhangi bir kurala veya kanuna uyarken göstermiş oldukları titizliğin (en ufak bir ayırımı bile gözden kaçırmama konusundaki titizliğin) ancak başkaları tarafından kabul edilmesi halinde kendilerini güvenli hissedecek şekilde yetiştirilmiş olmalarıdır. Japonlar kendi törelerini bilmeyen yabancılar arasında bulundukları zaman başarısızlığa uğrarlar. Batılıların da kendilerinkine benzeyen birtakım törelere sahip olduklarını ve bunlara göre yaşadıklarını zannederler, böyle olmadığını anladıkları zaman da bazıları ne kadar çok öfkelendiğini, bazıları ise ne derece korktuğunu ifade etmekten çekinmezler.

Unsurları daha az belirli bir kültür içerisinde edinilmiş olan bu tecrübeleri, *My Narrow Isle* adlı otobiyografisiyle Miss Mishima'dan daha iyi hiç kimse anlatamamıştır. Miss Mishima bir Amerikan kolejine girmeyi şiddetle arzulamış ve bir Amerikan bursunun yükleyeceği on'u kabul etmesine rıza göstermeyen muhafazakâr ailesiyle mücadele etmişti. Miss Mishima Wellesley'e gitti. Orada hocaların ve kız öğrencilerin çok iyi kalpli olduklarını, bunun da her şeyi daha fazla güçleştirdiğini –kendisi böyle hissediyordu– söylemektedir. 'Bütün Japonların karakteristik tarafları olan hatasız davranışlardan dolayı duydukları gurur bende fazlasıyle zedelendi. Bulunduğum yere uygun gelebilecek hareketlerin neler olabileceğini bilemediğim için kendime, hattâ eski terbiyemle alay eder görünen çevreye kızıyordum. Bu müphem fakat derinlere kök salmış kızgınlık hissinden başka bir heyecan duymaz olmuştum.' Miss Mishima kendisini, 'başka dünyada hiçbir değeri olmayan bu duygu ve hislerle başka bir gezegenden düşmüş bir kimse' olarak hissediyor ve şunları ilâve ediyordu: 'Bedenî hareketlerin zarif olmasına dikkat eden ve her sözün görgü kurallarına göre söylenmesini isteyen Japon terbiyesi beni, içinde bir kör gibi dolaştığım bu çevrede son derece hassas ve sıkılgan yaptı.' O, ancak iki üç sene sonra yavaş yavaş rahatlayıp kendisine yapılan iyilikleri kabule başladı. Amerikalıların, 'tamamiyle teklifsizlik' diye isimlendirdiği bir hayatı yaşadıkları hükmüne vardı. Fakat 'teklifsizlik, arsızlık sayılarak, üç yaşındayken bende öldürülmüştü', diyordu.

Miss Mishima Amerika'da tanıdığı Çinli kızlarla Japon kızları arasındaki farkı göstermekte ve yaptığı açıklamalar Amerika Birleşik Devletleri'nin

(*) Mishima, Sumie Seo, My Narrow Isle, 1941, sayfa 107.

bunları nasıl farklı şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Çinli kızlar 'Japon kızlarının çoğunun sahip olmadığı birtakım vasıflara sahiptirler: Çinli kızlar kendilerini rahat hissediyorlardı, huzurluydular, hoş sohbet ve girişkendiler. Yukarı sınıftan olan bu Çinli kızlar bana son derece zarif ve dünyanın gerçek hanımefendileriymiş gibi göründüklerinden yer yüzündeki en kibar yaratıkların onlar oldukları duygusuna kapılmıştım. Onların bu büyük sürat ve makina medeniyeti içinde dahi daima korkusuz ve huzur içinde olmaları sosyal bakımdan temel farklar gösteren biz Japon kızlarının korkak ve aşırı derecede hassas olmalarıyla büyük tezat teşkil ediyordu.'

Miss Mishima, diğer pek çok Japon gibi, kendisini kroke (croquet) turnuvasına iştirak etmiş usta bir tenis oyuncusu gibi hissediyordu. Onun kendi sahasında usta olması pek bir şey ifade etmiyordu. Bir kere öğrendiklerinin bu yeni çevrede tesirsiz kaldığını hissediyordu. Evvelce boyun eğdiği disiplin şimdi faydasızdı. Amerikalılar böyle bir disiplinden uzak yaşıyorlardı.

Japonlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde davranışları düzenleyen kaideleri ne derece az benimsemiş olurlarsa olsunlar, bir defa benimsedikten sonra, Japonya'daki sınırlayıcı kurallarla dolu olan hayatlarını, tekrar yaşayabileceklerini düşünememektedirler. Bazen o hayata kaybolmuş bir cennet, bazen bir 'koşum takımı', bazen bir 'hapishane', bazen de içinde bodur bir ağaç bulunan 'küçük bir saksı' gözüyle bakarlar. Minyatür Çamın kökleri saksı içinde tutulduğu müddetçe sihirli bir bahçeyi süsleyen bir sanat eseri meydana gelebiliyordu. Fakat o cüce çam bir kere yere dikilecek olursa bir daha saksıya sığmıyor ve tekrar eski yerine konamıyordu.

11

KENDİNİ – TERBİYE

Bir kültürde ferdin kendi-kendini-terbiye etmek (self-discipline) için baş vurduğu metodlar, bir başka toplumda yetişmiş müşahitler için hemen hemen her zaman konu dışı kabul edilebilir. Terbiye metodları yeterince açık olmakla beraber bu metodların verdiği sıkıntılara neden katlanılmaktadır? Ferdin kendi kendini azaba sokması, nefsine eziyet etmesi neden ileri gelmektedir? Neden şahıs kendi imkânlarını dikkate almadan hareket etmektedir? İnsanı sıkıntı içinde bırakan sert terbiye metodlarından birinin benimsenmesi ve başka bir kültür içinde yetişmiş herhangi bir şahıs için gerçekten önemli olan ve dizginlenmesi gereken bazı iç-tepilerin ise serbest bırakılması hangi sebebe dayanmaktadır? Ferdin kendi-kendini-terbiye etmek için baş vurduğu metodların teknik olarak öğretilmediği bir memlekette yetişen bir müşahit, bu gibi metodlara güveni büyük olan bir başka toplum içine girdiği zaman onu yanlış anlayabilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde teknik ve geleneksel olan ferdin kendi-kendini-terbiye etme metodları nispeten gelişmemiştir. Amerikalılar insanın kaabiliyetini ölçtükten sonra, seçtiği hedefe ulaşabilmek için istediği zaman kendisini disiplin altına alabileceğini düşünürler. Şahıs nefsini ister disiplin altına alsın ister almasın, her iki halde de ihtirasına veya vicdanına yahut, Veblen'in de dediği gibi, 'sanatkârlık içgüdüsüne göre hareket eder.' Bir futbol takımında oynayabilmek için stoik bir yol takip edebilir veya bir müzisyen olabilmek yahut işinde başarı elde edebilmek için bütün eğlencelerden feragat edebilir. Kendi vicdanından sorumlu olması dolayısiyle de kötülüklerden ve mânâsızlıklardan kaçınabilir. Yalnız, Amerika Birleşik Devletleri'nde ferdin kendi-kendini-terbiye etme metodu, aritmetik gibi teorik olarak öğrenilecek cinsten bir şey değildir: Amerikalıların kendilerini disiplin altına almaları için özel birtakım şartlara ihtiyaç vardır. Amerika'da bu gibi metodlar bazı Avrupalı Kült-liderleri veya Hindistan'daki yeni dinî gerçekleri öğreten Swami'ler (Hindu din adamına verilen un-

van) tarafından öğretilir. Meditasyon ve dua vasıtasiyle gerçekleştirilen insanın kendi-kendisine verdiği dinî terbiye bile, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde Saint Theresa yahut Saint John'un öğrettiği ve uyguladığı şekliyle güç belâ yaşayabilmektedir.

Japonya'da ise ortaokul imtihanlarına giren bir çocuğun yahut eskrim maçına iştirak eden bir şahsın veya sadece bir asilzade hayatı yaşayan bir kimsenin sorulduğu zaman cevaplandıracağı şeyleri öğrenmek mecburiyetinin tamamen dışında, kendi-kendini-terbiye edip yetiştirmesi zarureti de vardır.Öğrenci imtihan için nasıl hazırlanırsa hazırlansın, eskrimci kılıcını ne derece ustalıkla kullanırsa kullansın, asilzade formaliteyi yerine getirmek için ne derece titiz davranırsa davransın, öğrencinin kitabını, eskrimcinin kılıcını, asilzadenin de asillere yakışan tavırlarını bir kenara bırakıp özel bir terbiye görmesi gerekir. Hic şüphe yok ki Japonların hepsi böyle özel bir terbiyeye katlanmaz, yalnız böyle bir terbiyeye katlanmayan Japonlar için dahi ferdin kendisini disiplin altına almasının önemi pek büyüktür. Hangi sınıftan olursa olsun bütün Japonlar, kendileri ve başkaları ile ilgili hüküm verirken ferdin kendi-kendini-kontrol (self-control) etmesi ve kendi-kendini-idare (self-governance) etmesi gibi genel terbiye metodlarının telkin ettiği fikre göre hareket ederler.

Japonların benimsedikleri ferdin kendi-kendini-disiplin altına alması, terbiye etmesi konusu ile ilgili kavramlar şematik olarak ikiye ayrılır; bunlardan biri insanı liyakatlı yapar, diğeri ise insana daha başka bir şey verir. Bu ikinci özelliğe ben ustalık (expertness) diyeceğim. Japonya'da bunların ikisi birbirinden ayrıdır ve hedefleri, insan ruhunda farklı sonuçlara varmaktır. Her ikisinin de ana prensibi başkadır ve alâmetleri, belirtileri değişiktir. Birinci tipe, insanı ehliyetli yapan terbiye şekline uyan pek çok örnek daha önce verilmiştir. Barış zamanında, uyumak için on dakikalık fasılalar hariç altmış saatlik manevralar yapan askerlerden, 'nasıl uyunacağını zaten biliyorlar; nasıl uyanık durulabileceğini öğrenmeleri lâzım', diye bahseden subay, ehliyetli davranışı ima etmekteydi: subayın bu isteği ise bizim için aşırılıktan başka bir şey değildir. O, tamamen terbiye edilebilen bedene iradenin hakim olması ve ihmal edildiği takdirde insana zarar verecek bedenî kanunların bulunmaması mânâsına gelen ve bütün Japonlarca kabul edilmiş olan bir psişik ekonomi prensibi ortaya koyuyordu. 'Beşerî duygular'la ilgili Japon teorisi bütün olarak bu prensibe dayanır. Gerçekten ciddî bir mesele ortaya çıktığı zaman bedenî arzular, sağlık için gerekli, ayrı ayrı geliştirilmiş ve tasvip edilmiş olsalar dahi, talî duruma geçerler. Ferdin kendisini disiplin altına alması neye mal olursa olsun Japon Ruhunun kudreti gösterilmelidir.

Bununla beraber durumu bu şekilde ifade etmek Japonlarca kabul edilen birtakım prensipleri veya faraziyeleri tahrif edecektir. Çünkü 'her ne pahasına olursa olsun ferdin kendi-kendini-terbiye etmesi' ifadesi Amerikalılar için hemen

hemen 'kendi-nefsini-feda-etme (self-sacrifice) pahasına' mânâsına gelir. Çoğu zaman da 'ferdin kendi-kendini-engellemesi, kendi-kendine-ket-vurması (persönel frustration) pahasına' gibi bir mânâya işaret eder. Amerikan terbiye sistemi, ister dışardan ister kontrol edici bir vicdan tarafından empoze edilmiş olsun, kadın ve erkeklerin çocukluktan beri isteyerek veya zorla disiplin altına alınmaları suretiyle sosyalleşmeleri gerektiği esasına dayanır. Bu bir engellemedir (frustration). Fert, arzularının dizginlenmiş olmasından infial duyar. Fedakârlıkta bulunmak zorunda kalmıştır ve içerisinde kaçınılmaz birtakım tecavüzkâr hisler, heyecanlar (aggressive emotions) uyanmaktadır. Bu, sadece Amerika'da birtakım uzman psikologların görüşü değildir. Anneler ve babalar çocuklarını evlerde bu felsefeyle yetiştirirler ve psikologların tahlilleri de bu gerçeğin bir ifadesidir. Bir çocuk belli bir saatte yatmak 'mecburiyetinde'dir ve anne ve babanın takındığı tavırdan yatmak zorunda olduğunu öğrenmiştir. Pek çok evde çocuğun uyumamak için giriştiği mücadele onun bu işe ne derece kızmakta olduğunu gösterir ve artık o, uyumak mecburiyetinde olduğunu ve direnmenin mânâsızlığını öğrenmiş bulunan küçük bir Amerikalıdır. Annesi ona bazı şeyleri yemek 'mecburiyetinde' olduğunu da öğretmiştir. Bunlar yulaf ezmesi veya ıspanak yahut ekmek veya portakal suyu olabilir, fakat Amerikan çocuğu yemek 'mecburiyetinde' olduğu yiyeceğe karşı bir tepkide bulunmayı da öğrenir. Kendisi 'için faydalı' olan yiyeceklere, lezzetsiz yiyecekler gözüyle bakar. Bu, Japonya için, hattâ Yunanistan gibi bazı Batı memleketleri için bile yabancı olan bir Amerikan örf ve âdetidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bûluğa ermek, istediğini yiyebilmektir. Ancak yetişmiş bir insan, besleyici yiyecek yerine, lezzetli yiyecekleri yiyebilir.

Bununla beraber, bu uyku ve yiyecek konusu ile ilgili fikirler, Batının bütün bir nefis-fedakârlığı kavramı içerisinde mütalâa ettiği şeylerle karşılaştırıldığı zaman pek önemsiz kalır. Anne ve babanın çocukları için büyük fedakârlıklar yapması, kadınların kocaları için mesleklerini feda etmeleri, erkeklerin ekmek parası uğrunda hürriyetlerinden vazgeçmeleri, Batı için standart hale gelmiş fedakârlık şekilleridir. Amerikalılar için, bazı toplumlarda fertlerin nefis-fedakârlığını bir zaruret olarak kabul etmemelerini anlamak güçtür. Fakat gerçekten de bazı toplumlarda fertler, yaptıklarını nefis-fedakârlığı olarak kabul etmezler.Bu gibi toplumlarda insanlar,anne ve babanın çocuklarından tabii olarak zevk aldığını, kadınların evliliği başka bakımdan tercih ettiklerini ve ailesinin ihtiyaçlarını temin için çalışan bir erkeğin sevgili mesleğini bir avcı veya bir bahçıvan gibi zevkle devam ettirdiğini söylerler. Bu takdirde nefis-fedakârlığı neden söz konusu olsun? Toplumda bu gibi açıklamalara önem verildiği ve insanlar onlara göre yaşadığı müddetçe nefis-fedakârlığı nosyonu kolay kolay kabul edilmez.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bir insanın 'fedakârlık' olarak başkaları için yaptığı şeylerin hepsi diğer bazı kültürlerde karşılıklı bir alışveriş olarak düşünülür.Bu yapılan şeyler ya sonradan ödenecektir veya önceden alınmış olan şey

lerin bir karşılığıdır.Bu gibi memleketlerde baba ve oğul arasındaki münasebetler bile böyle bir muameleye tabi tutulabilir ve baba oğul için küçükken ne yapmışsa, oğlu da babası ihtiyarladığı zaman ve ölümünden sonra onun için aynı şeyleri yapacaktır. İş sahasındaki münasebetler de çoğunlukla kendi türüne göre eşitlik sağlayan ve hemen hemen her zaman bir grup insanı himaye, diğer bir grubu ise hizmet eden kimseler olarak birbirine bağlayan anlaşmalardan başka bir şey değildir.Her iki insan grubu da kârlı olursa, taraflardan hiçbiri yaptıklarına fedakârlık gözüyle bakmaz.

Japonya'da başkalarına hizmet etmenin gerisinde bulunan müeyyide, hiç şüphe yok ki hem türü bakımından, hem de hiyerarşi bakımından birbirini tamamlayan mesuliyetler veya mükellefiyetler olarak karşılıklı alışveriş prensibine dayanır. Bunun için nefis-fedakârlığının Japon ahlâkında işgal ettiği yer Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok başkadır. Japonlar, Hıristiyan misyonerlerin özellikle fedakârlık konusunda yaptıkları telkinlere hemen her zaman itiraz etmişlerdir; Japonlar iyi bir insanın, başkası için yaptığı şeylerin kendisi için bir engelleme olmadığını ve bu bakımdan fedakârlık olarak kabul edilmemesi gerektiğini ifade ederler. Bir Japon bana şöyle söyledi: 'Sizin nefis-fedakârlığı dediğiniz şeyleri biz fedakârlık etmeyi sevdiğimiz veya fedakârlığın güzel olduğuna inandığımız için yaparız. Kendimiz için üzülmeyiz. Başkaları adına ne kadar çok şeyden feragat edersek edelim, bunun ruhen bizi yükselteceğini veya bundan dolayı "mükâfatlandırılacağımızı" düşünmeyiz.' Hiç şüphe yok ki Japonlar gibi karşılıklı mükellefiyetlere göre hayatlarını düzenleyen insanlar nefis-fedakârlığını yersiz bulurlar. Onlar büyük mükellefiyetleri yerine getirmek için kendilerini zorlarlar, fakat karşılıklılık esasına dayanan ananevî müeyyide onları, şahsiyete ve rekabete kıymet veren memleketlerde kolayca ortaya çıkan kendi-kendine-acıma (self-pity) ve kendini haklı görme (self-righteousness) duygularından mahrum bırakır.

Bundan dolayı biz Amerikalılar, Japonya'da alışılagelmiş terbiye metodlarını anlamak için kendi ahlâkımızda yer alan terbiye anlayışımızı bir çeşit operasyona tabi tutmak zorundayız. Kültürümüzde bulunan insanın kendi 'kendini-terbiye' etme kavramı etrafında gelişen 'nefis-fedakârlığı' ve 'engellenme' gibi fikirleri bir kenara atmak mecburiyetindeyiz. Japonya'da fert iyi bir oyuncu olmak için kendi nefsini disiplin altına alır, bu işi yaparken de ancak bir briç oyuncusu kadar fedakârlık hissine kapılır. Şüphe yok ki terbiye serttir, fakat buna tabii olarak ihtiyaç vardır. Küçük çocuk mesut doğar, fakat 'hayatın zevkini çıkarma' kaabiliyetinden mahrumdur. Bir erkek veya bir kadın, sadece manevî terbiye ile (veya kendi-kendini-terbiye: *shuyo* ile) tam mânâsiyle yaşama ve hayattan 'zevk alma' gücünü kazanır. Bu ifade çoğunlukla 'bu takdirde hayatın tadını çıkarabilir' şeklinde tercüme edilir. Ferdin kendi-kendini-terbiye etmesi insanda 'bir kontrol merkezi meydana getirir' ve hayata genişlik verir.

Japonya'da, insanı 'liyakatlı' yapan kendi-kendini-terbiye etme metodunun ferde daha iyi bir hayatı yaşama imkânı vereceğine inanılır. Japonlara göre terbiyenin ilk başlangıcında duyulan sabırsızlık zamanla geçecektir, çünkü yavaş yavaş zevk almaya başlayacaktır veya bu işten vazgeçecektir. Bir çırak işine canla başla başlayacaktır, bir oğlan çocuğu *judo* (jujitsu) öğrenmeye, genç bir evli kadın kayınvalidesinin isteklerine cevap vermeye çalışacaktır. Terbiyenin ilk safhasında yerine getirmekle mükellef olduğu yeni arzulara, emirlere alışamamış olan kadın veya erkeğin shuyo'dan kurtulmak isteyeceği gayet tabiidir. Baba çocuğuyla şöyle konuşabilir, 'Ne istiyorsun? Hayatın tadını çıkarmak için bir terbiyeye lüzum vardır. Bundan vazgeçer ve kendi-kendini-terbiye etmezsen bedbaht olursun. O zaman ben de başkalarının senin hakkında kötü düşünmelerine mâni olamam.' Shuyo, Japonların çok sık kullandıkları bir ifadeyle 'vücuttaki pası' siler. O, bir insanı parlak ve keskin bir kılıç gibi yapar, hiç şüphe yok ki insanın arzu ettiği de budur.

Bir insanın kendi-kendini-terbiye etmekle büyük faydalar sağlayabileceği meselesi üzerinde bu şekilde ısrarla durulması, Japon törelerinin gerektirdiği aşırılıkların gerçekten ciddî engellemeler olmadığı ve bu engellemelerin, saldırıcı iç-tepilere sebep teşkil etmediği mânâsına gelmez. Bu, Amerikalıların kendi oyunlarını ve Amerikan sporunu dikkate aldıkları takdirde ancak anlayabilecekleri bir haldir. Bir briç oyuncusu iyi oynamayı öğrenmek için nefis-fedakârlığı göstermek zorundadır ve bundan şikayet etmez: usta bir oyuncu olabilmek için harcamak zorunda kaldığı saatleri 'engelleme' olarak kabul etmez. Böyle olmakla beraber psikologların dediğine göre bir insanın, büyük bir mükafât veya şampiyonluk için oynarken aşırı derecede dikkat sarfetmek zorunda kalması mide ülserine ve yüksek bir bedeni gerginliğe sebep olmaktadır. Japon halkı için de aynı şey söz konusudur. Fakat Japonya'da karşılıklı münasebeti sağlayan müeyyide ve kendi-kendini-terbiye etmenin insana fayda sağlayacağı kanaati, Amerikalılara tahammül edilemez gibi gelen hareketlerin çoğunu Japonlar için kolaylaştırır. Onlar hatasız hareket etmek için aşırı bir dikkat sarfederler ve Amerikalılardan çok daha az başkalarından özür dilerler. Hayattan beklediklerini bulamayınca hemen mesul tutacakları bir başka şahıs aramazlar ve Amerikalıların ortalama olarak kabul ettikleri bir saadete, şu veya bu sebeple ulaşamadıkları zaman da, Amerikalılar gibi sık sık kendi-kendine-acıma duygusuna kapılmazlar. Onlar 'vücuttaki pasa' Amerikalılardan çok daha fazla dikkat edecek şekilde yetiştirilmektedirler.

İnsanı 'liyakatlı' yapan kendi-kendini-terbiye etme metodunun dışında, bir de ondan çok daha üstün bir 'ustalık' mertebesine ulaşma gayreti vardır. Bu son sözünü ettiğimiz konu ile ilgili Japon terbiye metodları, kendilerinden sözetmeyi seven Japon yazarları tarafından Batılıların iyice anlayabilmelerini sağlayacak şekilde izah edilmemiştir; bu konu üzerinde çalışan Batılı bilginler bazan

onları 'acaiplik'le vasıflandırmışlardır. Bir Fransız bilgini, bunların 'aklıselime meydan okuyan' şeyler olduklarını ve terbiye edici mezheplerin en büyüğü olan Zen kült'ünün 'bir sürü mânâsızlık'la dolu bulunduğunu yazar. Böyle olmakla beraber dikkat edilirse bu metodların varmak istediği hedefler açıkça görülebilir ve bütün bunlar Japonların nasıl bir psişik ekonomiye sahip olduklarını gösterir.

Kendi-kendini-terbiye eden, nefsini disiplin altına alan bir ustanın içinde bulunacağı ruh halini ifade eden pek çok Japon kelimesi vardır. Bunlardan bazıları aktörler için, bazıları kendini dine vermiş olanlar için, bazıları eskrimciler, bazıları ise konferans verenler için, bazıları ressamlar, bazıları da çay merasimlerinde başkanlık edenler içindir. Onların hepsinde aynı genel mânâ vardır. Ben sadece Zen Budizminin yüksek-sınıf-kült'ünde kullanılan *muga* kelimesini ele alacağım. Ustalık denen hali tasvir eden bu kelime, insanın iradesiyle hareketi arasında 'kıl kalınlığında bir aralığın dahi bulunmadığı',dünya ile ilgili veya dinî bir hayatı ima eder. Tıpkı elektrikî akımın, pozitif kutuptan negatif kutba doğrudan doğruya geçmesi gibi. Ustalığa ulaşmamış insanlarda ise, iradeyle hareket arasında sanki iletken olmayan bir perde vardır. Bu perde, 'insanın kendisini gözleyen benliği' (observing self)' insanın kendisine müdahale eden benliği' (Interfering self) dir ve özel bir terbiye ile yok edildiği zaman usta,artık 'yapmakta olduğu' şeyi hissetmeksizin yapacak bir seviyeye ulaşır. Devre açılmıştır, hareket gayret sarfedilmeden yapılmaktadır ve istikametini bulmuştur. Yapılan iş, aktörün kafasında çizdiği tablonun eksiksiz bir kopyasıdır.

Japonya'da herkes bu çeşit bir ustalık arar. Budizm üzerinde büyük bir otorite olan İngiliz yazarı Sir Charles Eliot, bir mektepli kızdan şöyle bahseder:

> Tokyo'daki meşhur bir misyonere başvurdu ve ona Hıristiyan olmak istediğini bildirdi. Bu isteğinin sebebi sorulduğu zaman, en büyük arzusunun uçağa binmek olduğu öğrenildi. Uçaklarla Hıristiyanlık arasındaki bağı izah etmesi istenince de, uçağa binmeden evvel gayet sakin ve iyi-düşünebilen, iyi-işleyen bir kafaya sahip olması gerektiğini, böyle bir kafanın ise sadece dinî terbiye ile sağlanabileceğini söylediklerini bildirdi. Hıristiyanlığın muhtemelen en iyi din olduğunu düşünmüş ve bu dinin öğretilmesini ricaya gelmişti.(*)

Japonlar sadece Hıristiyanlıkla uçaklar arasında bir bağlantı kurmakla kalmazlar, aynı zamanda sakin ve iyi düşünebilen bir kafaya sahip olabilmek için gerekli gördükleri terbiye ile bir pedagoji imtihanı veya hitabet sanatı, yahut politika arasında da bağlantı kurarlar. Hareketlerin belirli bir yöne gelişmesi için verilen teknik terbiye, onların nazarında girişilen teşebbüslerin hemen hepsi için de faydalıdır.

(*) Eliot, Sir Charles, Japanese Buddhism, sayfa *286*.

Medeniyetlerin pek çoğunda bu çeşit gelişmiş metodlar veya teknikler mevcuttur, fakat Japon hedef ve metodlarının kendilerine has özellikleri vardır. Pek çok metodun Hindistan'da Yoga olarak bilinen metodlardan alınmış olması dolayısiyle, bu durum gerçekten enteresandır. Bir insanın kendi-kendini-hipnotize etmesini (self-hypnotism), konsantre olmasını ve hislerini kontrol altına almasını sağlayan Japon metodlarının hâlâ Hindistan'daki âdetlerle yakınlığı vardır. Zihni bütün düşüncelerden kurtarmaya, vücudu hareketsiz bırakmaya, aynı ifadenin on bin defa tekrarı ile dikkati belli bir sembol üzerine toplamaya, Hindistan'da olduğu kadar önem verilmektedir. Hattâ Hindistan'da kullanılan terimler hâlâ bilinmektedir. Böyle olmakla beraber, kült'ün getirdiği bu kuru kelimelerin dışında Japon dilinde Hindu olan pek az şey vardır.

Hindistan'da Yoga, koyu sofuluk (zahitlik) kült'üdür. O, ruhu yeniden bir bedene girmekten, tekrar insan veya hayvan şeklinde tecessüm etmekten kurtaran bir yoldur. İnsan için bundan başka kurtuluş, *nirvana* çaresi yoktur ve kurtuluş yolu üstündeki engeller de insanî arzulardır. İnsan bu arzulardan, kendisini onlardan mahrum bırakmakla, onları hor görmekle ve kendi-nefsine-eziyet (self torture) etmekle kurtulabilir. Bunlarla bir insan evliyalığa erişir, ruhanilik kazanır ve kutsal olanla birleşir. Yoga, insanoğlu için dünyadan ilgiyi kesmek ve hiçbir faydası olmayan beşerî mahkûmiyet çarkından kaçıp kurtulmak yoludur. O, ayrıca manevî kuvvetleri elde etme yoludur. Koyu sofuluk, zahitlik ne kadar şiddetli olursa, bir insanın gayesine ulaşmak için yaptığı yolculuk da o kadar süratli olacaktır.

Böyle bir felsefe Japonya'da yoktur. Japonya büyük bir Budistler memleketi olduğu halde, Japon halkında öldükten sonra ruhun bir başka bedene gireceği (transmigration) inancı ve nirvana fikri asla mevcut değildir. Bu doktrinler, bazı Budist din adamları tarafından kabul edilmiştir, fakat onlar, halkın alışkanlıklarına veya düşünüşüne asla tesir etmezler. Japonya'da bir hayvanı veya böceği öldürmek bu dünyadan göçmüş olan bir insanın ruhunu öldürmek demek değildir; bunun için hayvanlar öldürülebilir. Bundan başka Japon cenaze merasimleri ve doğum ayinleri ruhun öldükten sonra başka bir bedene girmesi fikrinden uzak bulunmaktadır. Öldükten sonra ruhun bir başka bedene gireceği fikri, Japon düşüncesine has bir kalıp (pattern) değildir. Nirvana fikri sadece halk için hiçbir mânâ ifade etmemekle kalmaz, din adamları da ona kıymet vermezler. Ulemalar, büyük din adamları, 'aydınlanmış, hakikate ermiş' (enlightened) *(satori)* olan bir kimsenin nirvana içinde olduğunu söylerler. Nirvana bu dünyadadır ve yaşadığımız zaman içerisindedir. İnsan bir çam ağacında bir vahşî kuşta 'nirvanayı görür'. Japonlar bir başka dünya ile ilgili fantazilere karşı daima ilgisiz kalmışlardır. Japon mitolojisi tanrılardan bahseder ama, ölülerin hayatını anlatmaz. Japonlar ölümden sonra, çeşitli mükâfat ve ceza konusu ile ilgili Budist fikirlerini de kabul etmezler. Herkes, en basit çiftçi bile öldüğü zaman Buda olur. Evlerdeki türbeler-

de, hatıra levhalarındaki kelime 'Budalar'dır. Japonya'dan başka hiçbir Budist memleket, böyle bir kelime kullanmaz ve hiçbir millet sıradan ölülerden böyle cesurca söz ettiği zaman, nirvana'ya erişmek gibi zor bir hedefi kastetmez. Buda olan bir insanın, hayatı boyunca bedenini çileye sokarak mutlak hedefe varmak için uğraşmasına lüzum yoktur.

Beden ile ruhun anlaşamayacağı düşüncesi Japonya'da benimsenmeyen bir doktrindir. Yoga, arzuyu bertaraf etme tekniğidir, arzu ise insan bedeninde varolan bir şeydir. Japonlar bu şekilde düşünmezler. Onlara göre 'beşerî duygular' Kötü Bir Şey değildir ve duyguların zevkini çıkarmak da akıllıca bir iştir. Onlar ciddî bir iş söz konusu olunca kendilerini feda etmekten asla çekinmezler. Bu akide, Yoga kült'ünün Japonlar tarafından ele alınmasiyle mantıkî bir hal almıştır: bu vesileyle sadece insanın kendi-nefsine-eziyet etme şekilleri bertaraf edilmekle kalmamış, mezhep bir zahitlik mezhebi olmaktan da çıkmıştır. 'Aydınlanmış, hakikate erişmiş' olan kimseler bile inzivaya çekildikleri zaman, onlara her ne kadar münzevî denirse de, çoğu zaman memleketin güzel yerlerinde, eşleri ve çocuklariyle birlikte huzur içinde yaşarlardı. Eşlerle olan arkadaşlık ve bunun sonucu olarak doğan çocuklar, hiçbir şekilde onların kutsallıklarına aykırı düşen bir durum değildi. Popüler olan Budist mezheplerinin hepsinde din-adamları evlenirler ve aile kurarlar, Japonlar için beden ile ruhun anlaşamayacağı doktrinini kabul etmek zordur. Nefsi-terbiye eden meditasyon ve mütevazi bir hayat, 'Aydınlanmış, hakikate ermiş' olan kimselerin evliyalığı için yeterliydi. Evliyalık pis elbiseler giymekle yahut tabiatın güzelliklerine gözleri kapatmakla veya sazların güzel nağmelerine kulakları tıkamakla elde edilmiyordu. Japon azizleri günlerini, güzel şiirler okuyarak, çay âyinlerinde bulunarak, mehtabı vè kiraz çiçeklerini 'temaşa' ederek geçirebilirler. Hattâ Zen Kült'ü zahidlere, 'üç çeşit mahrumiyetten kaçınmayı, yani kendilerini giyecek, yiyecek ve uyku'dan mahrum etmemelerini emreder.

Yoga felsefesinin son akidesi, yani Kâinatla birlik haline gelmek demek olan bir vecit halini öğreten mistisizm metodları da Japonlar için yabancıdır. Mistisizm metodları, ister iptidaî kavimler, ister Muhammed'in dervişleri veya orta çağ Hıristiyanları tarafından tatbik edilsinler, dünyanın her tarafında, onları uygulayanlar, akideleri ne olursa olsun 'Tanrı ile bir' olduklarını ve 'bu dünya ile ilgisi olmayan' bir vecit haline vardıklarını hemen her zaman kabul ederler. Japon mistisizm metodları ise bu anlayıştan uzaktır. Bu, Japonların vecit haline gelemedikleri mânâsına gelmez. Onlar da vecit haline gelirler. Fakat vecit halini bile onlar, insana 'belli-bir-ustalık' sağlayan bir terbiye metodu olarak kabul ederler. Onu, bir insanın kendisinden geçmesi şeklinde tarif etmezler. Zen Kült'üne mensup olanlar diğer memleketlerdeki mistikler gibi, vecit halindeyken, beş duyunun bir müddet için kullanılmadığını değil de, 'altıncı' hissin bu metodlarla son derece hassaslaştırıldığını söylerler. Altıncı his, insanın zihninde yer alır ve

terbiye onu alelâde olan diğer beş duyudan daha üstün bir hale sokar. Vecit halindeyken tad alma, dokunma, görme, koku alma ve işitme duyuları yine her zamanki gibi terbiye edilirler. Zen mezhebine mensup olanların yaptıklarından biri de vecit halini bozmadan sessiz adımları fark edebilmek ve bu adımları bir yerden başka bir yere giderken yanılmadan takip edebilmek veya kasıtlı olarak etrafa yayılmış olan yemek kokularını ayırabilmekdir. Koku alma, görme, işitme, dokunma ve tad alma 'altıncı hisse yardım eder' ve bir insan bu vaziyette 'duyularının hepsini hassas'laştırmayı öğrenir.

Duyu alanının dışında kalan tecrübelere dayanan herhangi bir kült için çok fazla yadırganan bir haldir bu. Zen mezhebine mensup olan bir kimse, vecit halindeyken bile kendini kaybetmemeye çalışır ve Nictzche'nin eski Yunanlılardan söz ederken kullanmış olduğu deyimle, 'olduğu gibi kalmaya ve kim olduğunu unutmamaya' gayret eder.Japonya'da büyük Budist öğretmenlerinin söyledikleri vecizeler arasında bu görüşü ifade eden pek güzel cümleler vardır. En güzel vecizelerden biri, Zen mezheplerinin hâlâ en geniş ve tesir sahası en fazla olan Soto mezhebini on üçüncü yüzyılda kuran büyük kurucu Dogen'e aittir. Dogen kendi aydınlanmasından, hakikate ermesinden (satori) bahsederken şöyle söylemişti: 'Ben sadece düşey duran burnumun üzerindeki gözlerimin yatay olduklarını idrak ettim.. (Zen hayatında) esrarengiz hiçbir şey yoktur. Güneşin Doğudan doğması ve ayın Batıdan batmasiyle tabii olarak zaman geçer.' (*) Bundan başka Zen mezhebine ait hiçbir yazı, vecit haline gelmenin, nefsi disiplin altına almak suretiyle elde edilen beşerî güçten farklı bir kuvvet temin edebileceğini kabul etmez. Bir Japon Budisti 'Yoga, tabiat üstü birtakım kuvvetlerin dinî murakabe ile kazanılabileceğini iddia eder', 'halbuki Zen böyle gülünç bir iddiada bulunmaz' diye yazar. (**)

Böylece Japonlar, Hindistan'da Yoga âdetlerinin esasını oluşturan prensipleri benimsemezler. Japonya fani hayata, eski Greklerden birini hatırlatan bir sevgiyle bağlanarak, pratik Yoga adetlerini, ferdin kendisini mükemmelen yetiştirmesini sağlayacak ve bir insanın kendisiyle yaptığı işler arasında kıl kadar bir ayrılığın bulunmadığı 'ustalığı' temin edecek bir vasıta olarak kabul eder. Bu, güçlü olmak ve kendi-kendine - güvenmeyi öğrenmek için yapılan bir terbiyedir. Mükâfatı bu dünyadadır ve en kısa zamanda elde edilir, çünkü bu terbiye insanın normal bir gayret sarfederek herhangi bir duruma uyabilmesini sağlar ve şahsa, düzensiz düşüncelerini kontrol etme kaabiliyeti verir. Böylece, ne dışardan gelen maddî tehlikeler, ne de insanın içindeki ihtiras, ferdi işgal ettiği mevkii kaybetmek durumuna düşürebilir.

(*) Nukariya, Kaiten, The Religion of the Samurai, London, 1913, s. 197.

(**) Bir önceki bahsi geçen kitap, sayfa 194.

Böyle bir terbiye, hiç şüphesiz bir din-adamı için ne kadar kıymetliyse bir cengâver için de aynı derecede kıymetlidir ve Japon cengâverlerinin Zen mezhebini kendi mezhepleri olarak kabul ettikleri doğrudur. Cengâverlerin, mistik hayatın nimetlerinden tamamen mahrum olarak takip ettikleri ve elele çarpışmayı temin için benimsedikleri mistisizm metodlarını, Japonya'dan başka hiçbir yerde bulmaya imkân yoktur. Japonya'da Zen tesirinin ilk görüldüğü andan itibaren, bu böyle olmuştur. On ikinci yüzyılda Japonya'nın kurucusu El-sai tarafından yazılan büyük bir kitabın adı *Zen Telkinleriyle Devletin Korunması* (The Protection of the State by the Propagation of Zen) idi. Zen, öteden beri cengâverleri, devlet-adamlarını, eskrimcileri ve üniversite öğrencilerini tamamen dünyevî gayelere erişmeleri için terbiye etmeğe çalışmaktadır. Sir Charles Eliot'un da dediği gibi, Çin'deki Zen kült'ünün tarihinde, Zen'in bir gün gelip Japonya'da askerî disiplin sağlayacak bir vasıta olarak kullanılabileceğine işaret eden hiçbir şey yoktu. 'Zen, çay merasimleri veya No ayinleri gibi tamamen Japonlara has bir kült olmuştur. Düşünülecek olursa, Japon halkının ıstırap içinde olduğu on ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda gerçeği kutsal kitaplarda değil de, insan ruhunun edindiği tecrübelerde arayan bu dinî düşünce ve mistisizm doktrini, asker sınıfı için gözde bir hayat tarzı olarak kabul edileceğine dünyanın dağdağasından kurtulmak gayesiyle manastırlara sığınanlar için aranan bir doktrin olabilirdi. Halbuki o, asker sınıfı için aranan bir doktrin oldu.' (*)

Buda ve Şinto dinlerine mensup olan pek çok Japon mezhebi, insanın kendi-kendini-hipnotize etmesini ve vecit haline geçmesini sağlayan mistik düşünce metodları üzerinde fazlasıyla durur. Böyle olmakla beraber bu mezheplerden bazıları, bu terbiye ile elde edilen sonuçların Tanrının merhametini gösteren birer delil olduğunu iddia ederler ve felsefelerini 'bir başkasının yardımı'na, *tariki* üzerine, yani yüce Tanrının himmetine dayandırırlar. Bazıları da, Zen buna güzel bir örnektir, sadece 'kendi-kendine-yardım' (self-help) *jiriki* fikri üzerinde durur. Bu mezhepler potansiyel enerjinin sadece bir insanın içinde bulunduğunu ve insanın onu, ancak kendi gayretiyle artırılabiceğini öğretirler. Japon samuraisi bunu kendisine uygun bulmuştur ve din-adamı veya devlet adamı yahut terbiyeci olarak —samurailer bütün bu rolleri oynamışlardı— terbiye edilmeye muhtaç olan şahsiyeti kuvvetlendirmek için Zen tekniğine baş vurmuşlardır. Zen mezhebinin öğrettiği şeyler gayet açıktır. 'Zen sadece bir insanın kendi içinde bulabileceği ışığı arar. Bu aramada hiçbir engel tanımaz. Yolundaki bütün engelleri ortadan kaldırır... Yolunda Buda'ya rastlarsan onu öldür! Rahiplere rastlarsan onları öldür! Azizlere rastlarsan onları öldür. Bu, kurtuluşun biricik yoludur.' (**)

(*) Eliot, Sir Charles, Japanese Buddhism ,sayfa 186

(**) E. Steinilber – Oberlin tarafından aktarılmıştır. The Buddhist Sects of Japan, London, sayfa 143.

Gerçeği arayan bir kimse bundan başka hiçbir şeyin, ne Buda'nın öğrettiği şeylerin, ne kutsal kitapların, ne de teolojinin üzerinde durmamalıdır. 'Buda'nın on iki fasıllık kutsal kitabı nihayet kâğıt parçasından başka bir şey değildir.' Bir insanın onlar üzerinde çalışması faydalı olabilir fakat insanın Aydınlanmasını, gerçeğe ulaşmasını sağlayan, ruhundaki şimşek gibi yanan ışığa tesiri olamaz. Dialog tarzındaki bir Zen kitabında bir çırak, bir Zen rahibinden Sutra of the Lotus of the Good Law'un izahını ister. Usta bunu gayet güzel izah eder, çırak ise onu matetmek düşüncesiyle, "Ya, ben Zen'e mensup din-adamlarının metinlerden, teorilerden ve sistematik olarak mantıkî izahlardan nefret ettiklerini zannederim', der. Usta cevap verir, 'Zen, cehaletten ibaret bir mezhep değildir, bu mezhep *bilmek* denen şeyin metinlerin ve belgelerin dışında olduğu kanaatindedir. Siz bana *bilmek* istediğinizi söylemediniz, sadece metnin bir izahını istediniz. (*)

Zen ustalarının çıraklara verdikleri geleneksel terbiyede esas, onlara 'bilmeyi' öğretmekti. Terbiye maddî veya manevî olabiliyordu, fakat sonuçda bu terbiye, öğrenen şahsın şuurunun derinliklerine yer etmek zorundadır. Eskrimcilere verilen Zen terbiyesi bunu pek güzel açıklar. Şüphesiz eskrimci özel olarak kılıç batırmayı öğrenmek ve tecrübesini yapmak zorundadır. Fakat onun bu işlerdeki ustalığı 'ehliyet' sahası içindedir. İlâve olarak Muga olmayı da öğrenmek zorundadır. İlk olarak şahıs, düz döşemede, vücudunun ağırlığını birkaç inc'lik bir saha içerisinde toplayarak ayakta durdurulur. Üzerinde durulan bu küçük yüzey, oyuncu dört fit'lik bir direk üzerinde, bahçede duruyormuş gibi kolayca durmasını öğreninceye kadar yavaş yavaş yükseltilir. Bu direk üzerinde rahatça durabildiği an o, 'biliyor'dur. Düşme korkusu ve baş dönmesiyle başarısızlığa uğrama ihtimali artık ortadan kalkmıştır.

Batıda, orta çağlarda görülen Saint Simeon Stylite'lerin (sütun üstünde yaşayan münzeviler) tatbik ettikleri zahitlik şekli, Japonların kullandıkları ayakta durma direğiyle belli bir kendi - kendini - terbiye etme metodu halini almıştır. Bu artık zahitlik değildir. Gerek Zen mezhebi ile ilgili, gerekse köylerdeki sıradan alışkanlıklar ile ilgili egzersizler olsun, Japonya'da bütün bedenî egzersizler böyle bir şekil değişikliğine uğramıştır. Dünyanın birçok yerinde buz tutmuş sulara dalmak ve dağlardaki çağlayanların altına girip oturmak, bazen bedenî duygu ve ihtirasları yenmek için, bazen tanrıların merhametine sığınmak, bazen de vecit haline gelmek için yapılan standart zahitlik şekilleridir. Japonya'da revaçta olan ve kendi-kendini-soğuğa maruz bırakma şeklinde olan zahitlik, şafaktan evvel buz gibi soğuk çağlayanlar altında ayakta durmak veya

(*) Bir önce sözkonusu edilen kitap, sayfa 175.

oturmaktı. Ancak bunda hedef, bir insanın kendisini rahatsızlıklara aldırmayacak şekilde, onları önemsemeyecek derecede terbiye etmesiydi. Bir zahidin gayesi, meditasyonu kesintiye uğratmamayı öğrenecek şekilde kendisini eğitmekti. Soğuk suyun yaptığı şoktan ve şafak sökerken soğuğun tesiriyle vücudun titremesi hissedilmediği zaman, o artık usta sayılıyordu. Bu işin mükâfatı da bundan ibaretti.

Manevî terbiye de, aynı şekilde, şahsın kendi-kendine-gerçekleştirmek zorunda kaldığı bir terbiye şekliydi. Fert herhangi bir hocadan ders alabilmekteydi, fakat hocanın 'öğretimi' Batı anlayışına göre değildi, çünkü acemi olan şahsın, kendisinden başka bir kaynaktan öğrendiği herhangi bir şeyin kıymeti yoktu. Hoca onunla tartışabiliyordu, fakat onu yeni bir zihnî sahaya tatlılıkla sokmaya çalışmıyordu. Hocanın sertlikle talebeye daha fazla yardımcı olabileceği fikri hâkimdi. Eğer hoca, talebesinin dudaklarına götürmekte olduğu çay kâsesini âniden kıracak veya onu çelme takarak düşürecek olursa, yahut da pirinç yedikleri bir çubukla, parmaklarının oynak yerlerine vuracak olursa, bu şok onu elektrik çarpmış gibi harekete geçirecek ve durumu kavramasına vesile olacaktı. Bu tür hareketler talebenin rahatını kaçırmaktaydı. Din-adamlarından söz eden kitaplar bu çeşit olaylarla doludur.

Öğrencideki 'bilmek' hevesini arttırmak için kullanılan metodlardan en beğenileni *koan*'dır; bu, kelimesi kelimesine tercüme edilecek olursa, 'problemlerdir.' Bu problemlerin 1700 kadar olduğu söylenir ve günlük hayatı hikâye eden kitaplar, bir kimsenin bu problemlerden birisini çözebilmek için yedi senelik bir inziva hayatı yaşamasını çok bulmazlar. Bu problemlerin rasyonel çözümleri yoktur. Meselâ, bu problemlerden bir tanesi, 'Bir elin çıkardığı sesi duymak'tır. Bir diğeri 'Ana karnına düşmeden önce ana özlemi çekmek'tir. Diğer problemler ise şunlardır: 'İnsanın cansız bedenini sürükleyip götüren kimdir?', 'Bana doğru yürüyüp gelen kimdir?', 'Her şey Bir'e rücu eder, fakat bu sonuncusu neye rücu eder?' Bu gibi zen problemleri, on ikinci ve on üçüncü yüzyıllardan önce Çin'de de vardı. Japonya bu metodları mezheple birlikte oradan aldı. Çin'de bunlar zamanla unutuldu, Japonya'da ise 'ustalık' için gereken terbiyenin en önemli kısmını teşkil etmektedir. Zen el kitapları ciddiyetle bunları ele alır.'Koan'ın içinde hayatın dilemması gizlidir.' Japonlar düşünmenin son derece zor bir iş olduğuna inanır ve düşünen bir şahsın, 'tıpkı kovalanan bir farenin bir lâbirent içinde koşup durması' gibi, bir çıkmaz içerisinde olduğunu, 'boğazına kızgın bir demir küre tıkanmış olan,' bir insana benzediğini ve 'demir parçasını ısırmaya çalışan bir sivrisineği' andırdığını söylerler. Düşünen kimse, kendinde değildir ve normal gayretinin iki katını sarfeder. Nihayet zihinle problem arasındaki perde, 'insanın kendisini müşahede eden benliği' kalkar, iki şey –zihin ile problem– şimşek süratiyle anlaşırlar. Artık problem çözülmüştür ve şahıs 'bilmektedir.'

Zihnî olarak gösterilen büyük gayret bu şekilde açıklandıktan sonra, çok zaman harcayarak ulaşılmış olan gerçekleri, günlük olayları anlatan kitaplarda bulmaya çalışmak boşunadır. Meselâ, Nangaku, 'Bana doğru yürüyüp gelen kimdir?' problemini halledebilmek için sekiz sene çalışmıştı. Nihayet meseleyi kavramış ve şöyle ifade etmişti: 'İnsan burada bir şeyin var olduğunu kabul etse dahi bütünü gözden kaçırır.' Bununla beraber açıklamalarda ve vahiyde genel bir kalıp (pattern) vardır. Bu kalıp aşağıdaki diyaloğun satırlarında ima yollu ifade edilmektedir.

Çırak : Ölüm ve Doğum Çarkından nasıl kaçacağım?

Usta : Size kim engel oluyor? (yani, sizi bu Çarka kim bağlıyor?)

Japonlar, öğrendikleri şeylerin hepsi için, meşhur bir Çin ifadesi olan, 'üzerine bindikleri öküzü aramaktadırlar' sözünü söylerler. Onlar, 'Gerekli olan şeyin ağ ve tuzak olmadığını, hedefin bu vasıtalarla tutulacak balık veya hayvan olduğunu' öğrenirler. Batılıların ifadesiyle dilemmanın her iki şıkkının da söz konusu olmadığı onlarca bilinmektedir. Onlar, ruh uyanık olduğu takdirde elde var olan vasıtalarla gayeye ulaşılabileceğini öğrenirler. Japon anlayışına göre her şey, başkasından yardım görmeden, sadece insanın kendi gayretiyle elde edilebilir.

Koan, gerçek peşinde koşanların bulmaya çalıştıkları ve mistiklerin evrensel olarak kabul ettikleri birtakım gerçekler olduğu için önemli değildir. O, Japonların gerçeği aramak için baş vurdukları bir usul, bir metod olması dolayısiyle önemlidir.

Koan'ın 'kapıyı yıkmak veya kırmak için kullanılan tuğlalar' olduğu söylenir. 'Bu kapı', mevcut vasıtaların yeterli olup olmadığından şüphe eden ve uyanık aynı zamanda takdir eden veya ayıplayan bir müşahidin var olduğunu hayal eden aydınlanmamış insan tabiatının etrafını çevreleyen bir duvar üzerinde bulunmaktadır. Bu duvar Japonlar için gerçek olan bir haji 'utanç' duvarıdır. Tuğla kapıyı kırıp kapı açıldığı zaman, insan hür bir hava içerisine girmiş olur ve tuğlayı da kaldırıp dışarıya atar. Artık onun daha fazla koan halletmesine lüzum yoktur. Ders öğrenilmiştir ve Japon fazilet dilemması da çözülmüştür. O ana kadar büyük bir çıkmaz içinde kalmışlardı; 'terbiye edilmiş olmak için', 'bir demir parçasını dişleyen sivrisinekler'e benzemişlerdi. Sonunda, gimu ile giri veya giri ile beşerî duygular yahut doğruluk ile giri arasında bir geçidin bulunduğunu öğrenmişlerdi. Dışarıya çıkan bir yol bulmuşlardı. Artık serbesttirler; ilk defa hayattan tam olarak 'kâm alabilecekler'dir. Öyle ki *muga* olmuşlardır. 'Ustalık' konusunda yapılmış olan bu eğitim başarı ile sona ermiştir.

Zen Budizmi'nin üstadı Suzuki, muga'yı *'bir şeyi yapmakta olduğumu* hissetmeden vecit haline gelme' 'gayret sarfetmeme hali'(*) şeklinde tarif eder.

(*) Suzuki, Profesör Daisetz Teitaro, **Essays in Zen Duddhism**, cilt 3, sayfa 318, (Kyoto 1927, 1933, 1934)

'Müşahede eden benlik' artık bir tarafa itilmiştir; şahıs 'kendinden geçmiş', hareketlerinin seyircisi olan bir insan olmaktan kurtulmuştur. Suzuki şöyle demektedir: 'Şuurun uyanmasıyla, irade, ... aktör ve seyirci olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bir çatışma şarttır, zira aktör olan (-benlik), müşahit veya seyirci-olan-benliğin koymuş olduğu tahditlerden kurtulmak isteyecektir'. Böylece çırak, Aydınlanma sırasında, müşahit veya seyirci olan bir benliğin bulunmadığını, 'bilinmeyen veya bilinemeyen bir bütün olarak ruhî varlık'ın (*) mevcut bulunmadığını keşfedecektir. Artık ortada gaye ve bu gayenin gerçekleşmesine vesile olan hareketten başka bir şey bulunmayacaktır. İnsanî davranışları inceleyen bir kimsenin, bu ifadeleri, Japon kültürünü daha iyi aksettirecek bir hale sokabileceği meydandadır. Nitekim, Japonya'da insana, daha çocukken, hareketlerini müşahede etmesi ve başkalarının bu hareketleri için neler diyebileceğini hesaba katarak hareket etmesi ısrarla öğretilir; bunun için de onun müşahit veya seyirci-olan-benliği fazlasiyle hassastır ve çabuk incinir. Ruhen vecit haline gelebilecek bir seviyeye ulaşabilmesi için de fazlasıyle hassas ve çabuk incinen benliğini bertaraf eder. Ve 'bir şeyi yapmakta olduğunu' hissetmez hale gelir. O zaman ferd, eskrim yaparken dört-ayaklık bir direk üzerinde düşme korkusuna kapılmadan durmayı öğrendiğini hisseden bir çırak gibi, kendisini ruhen eğitilmiş hisseder.

Ressam, şair, hatip ve cengâver, bu muga terbiyesine aynı şekilde başvurur. Onlar Sonsuzluğu değil de, fani olan, bozulmamış, mükemmel güzelliği ararlar veya gayeye ulaşmak için 'ne az ne de çok', yani gereken gayreti göstermelerini sağlayan vasıta ve sonuçları ayarlama kabiliyetini kazanırlar.

Hiç terbiye görmemiş bir kimse bile bir çeşit muga tecrübe edebilir. Bir kimse Noh ve Kabuki piyeslerini seyrederken gördükleriyle kendisinden geçtiği zaman, o şahsın müşahede-eden-benliğinden kurtulduğu söylenir. Ellerinin içi terler. O, 'muga'nın teri'ni hisseder. 'Onu yapmıyor' gibidir. Artık, şuurunun bir kısmını teşkil eden müşahede-eden-benliği bertaraf edilmiştir. Kendisini yapacağı işe vermiş olan bir uçaksavar topçusunun da 'muga'nın teri'ni hissedeceği ve müşahit-olan-benliğini bertaraf edeceği söylenir. Bu gibi hallerin hepsinde, böyle bir durum içinde bulunan bir insanın kemale erdiği fikri hakimdir.

Bu gibi kavramlar, kendi-kendini-gözleme (self-watchfulness) ve kendi-kendine-nezaret-etme (self-surveillance) gibi haller dolayısiyle Japonların ağır yük altına girdiklerine açık delildir. Japonlar, bu gibi sınırlayıcı haller ortadan kalktığı zaman daha hür ve daha verimli olduklarını söylerler. Amerikalılar, müşahit-olan-benliklerini, kendilerinde bulunan rasyonel prensiplerle aynileştirirken ve bir kriz anında 'tetikte bulunmakla' gurur duyarken, Japonlar, kendilerini ruhî olan vecit haline verdikleri ve kendi-kendini gözleme gibi bir özelliğin sebep olduğu yasak-

(*) Sir Charles Eliot tarafından nakledilmiştir. Japanese Buddhism, sayfa 401.

ları unuttukları zaman üzerlerinden büyük bir yükün kalkmış olduğunu, boyunlarında asılı duran değirmen taşının düştüğünü hissederler. Gördüğümüz gibi onların kültürleri tedbirli olmayı bir zaruret olarak ruhlara sokar ve Japonlar bu yükün zayıfladığı yerde insan şuurunda çok daha verimli bir sahanın var olduğunu söyleyerek zıt bir davranış tarzı takip ederler.

Japonların bu inanca ne derece bağlı olduklarını gösteren en aşırı ifade şekli –en azından Batılılar için aşırı olan bir durumun ifadesi– 'ölmüş bir insanmış gibi yaşayan' bir kimseyi fazlasiyle tasvip etmiş olmalarıdır. Bu ifadenin, Batı diline kelimesi kelimesine yapılacak tercümesi 'yaşayan ceset' olacaktır ve bütün Batı dillerinde 'yaşayan ceset' bir dehşet ifade etmektedir. Bizim için bu ifade, bir insanın benliğinin öldüğüne ve cesedinin bu dünyaya yük olmaktan başka bir işe yaramadığına işaret eder. Onda artık hiç bir hayatiyet mevcut değildir. Halbuki Japonlar 'ölmüş gibi yaşamak' ifadesini , bir insanın ' ustalık ' safhasında yaşadığını ifade etmek için kullanırlar. Bu, günlük dilde nasihat ve teşvik etmek için kullanılan bir ifadedir. Orta okul bitirme imtihanları için üzülen bir çocuğa cesaret vermek için bir kimse şöyle söyleyecektir: 'Derslerine ölmüş bir insan gibi çalışacak olursan imtihanlarını kolayca geçersin.' Önemli bir işi üzerine almış bir kimseye cesaret vermek için ise bir dost şöyle söyleyecektir: 'Ölmüş bir kimse gibi ol.' Bir kimse, büyük ruhî krizler geçirdiği ve önündeki yolu göremeyecek bir hale geldiği zaman o, çok kere 'ölmüş bir kimse gibi' yaşamak kararıyla ortaya çıkar. Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'da zafer kazandığı günden beri Asiller Meclisinde üye olan büyük Hıristiyan lideri Kagawa, romanı andıran otobiyografisinde şunları söyler: 'Kötü bir ruh tarafından büyülenmiş bir kimse gibi her gününü odasında ağlayarak geçirdi. Hıçkırık nöbetleri histeriye döndü. Istırabı bir buçuk ay devam etti, fakat hayatı sonunda zafere ulaştı..... O, ölümün verdiği kuvvetle yaşayacaktı..... çatışmalarla ölmüş bir insan gibi kavgaya girecekti... Bir Hıristiyan olmaya karar verdi.'(*) Harp esnasında Japon askerleri şöyle söylüyordu: 'Ölmüş bir insan gibi yaşamaya karar veriyorum ve böylece İmparatora ko-on'u ödüyorum' ve bu, bir insanın gömülmeden önce kendi cenaze merasimini yapması, 'Iwo Jima'nın tozuna' vücudunu adaması ve 'Burma çiçekleriyle beraber ölmeye' karar vermesi gibi hareketleri içine alıyordu.

Muga'yı temel olarak alan felsefe, 'ölmüş gibi yaşamayı' da temel olarak alır. Bu şekilde fert, kendi-kendini-müşâhade etmekten, dolayısiyle de her türlü korkudan ve tedbirli davranışlarda bulunmaktan kurtulmuş olur. O, ölü gibidir ve herhangi bir günlük meşgale için daha fazla düşünmeye, kafa patlatmaya lüzum yoktur. Ölüler hiçbir zaman on ödememektedirler ve onlar serbesttirler. Bunun için 'ölmüş bir insan gibi yaşayacağım' demenin mânâsı, mücadeleden en iyi şekilde kurtulmuş olmak demektir. Bu cümleciğin mânâsı şudur: 'Enerjim ve dikkatim, gayemi gerçekleştirebilmek için doğrudan doğruya harekete geçmek-

(*) Kagawa, Toyahiko, Before the Dawn, sayfa 240.

te serbesttir. Müşahit-olan-benliğim, bütün korkularıyla birlikte artık benimle, gayem arasına girmeyecektir. İçimde duyduğum gerginlik ve huzursuzluk duygusu ve daha önceki çalışmalarımın ve teşebbüslerimin sonuçlanmasına engel olan can sıkıntısı onunla birlikte yok olacaktır. Benim için, artık her şey mümkündür.

Batılılara göre Japonlar, mugaya ve 'ölmüş bir insan gibi yaşamaya' önem vermekle vicdan meselesini bir kenara atmış oluyorlar. Japonların, 'müşahede eden benlik' dedikleri şey, insanın hareketlerini değerlendiren, kontrol eden tarafıdır. O, Doğu ile Batı arasındaki psikolojik bir farkı gayet güzel gösterir: Biz 'vicdansız' bir Amerikalı dediğimiz zaman, günah hissi duymayan bir insanı kastetmekteyiz. Bir Japon ise, aynı ifadeyi kullandığı zaman, o şahsın artık herhangi bir gerginlik ve huzursuzluk duymadığını ifade etmek istemektedir. Amerikalı kötü bir adam kasteder; Japon ise iyi, terbiye görmüş, kaabiliyetlerini en güzel şekilde kullanmasını bilen bir insanı ima eder. Japonun kastettiği şahıs, çok güç ve aşırı derecede fedakârlığı gerektiren işleri yerine getirebilecek bir şahıstır.İyi davranışı sağlayan büyük Amerikan müeyyidesi suçtur; nasır bağlamış vicdanından dolayı bunu asla hissedemeyen bir insan sosyal nizamların dışında kalmış olur. Japonlar ise meseleyi başka bir açıdan görürler. Japon hayat felsefesine göre bir insan, ruhunun derinliklerinde iyidir. Ferdin kendi iç-tepisi, yaptıklarına, hareketlerine tamamen hakim olacak olursa o, artık kendisine yakışacak şekilde ve rahatca hareket edebilir. Bunun için de o, ustalık safhasında, utancın (haji) gerektirdiği kendi-kendini-murakabe-edebilme (self-censorship) mekanizmasından kurtulabilmek için kendisini, kendi-kendini-terbiye etme sürecine bırakmıştır. Artık 'altıncı hissi' engellenmiş olmaktan kurtulmuştur. Bu ise onun, vicdan muhasebesinden (self-consciousness) ve çatışmadan nihaî şekilde kurtulmuş olduğuna bir işarettir.

Japonlarca benimsenmiş olan, bir insanın kendi-kendini-disiplin altına alma felsefesi, şahısların Japon kültürü içinde yaşamış oldukları hayattan ayrı olarak ele alındığı takdirde, mânâsını kaybedecektir. 'Müşahede eden benliğe' izafe edilmiş olan bu utancın (haji), Japonlara büyük bir yük yüklediğini daha önce görmüştük, fakat psişik ekonomileri içerisinde önemli bir yeri bulunan bu hayat felsefesinin gerçek mânâsı, Japon çocuk yetiştirme metodları iyice bilinmediği takdirde tam olarak anlaşılamayacaktır. Herhangi bir kültürde, her yeni nesle aktarılan geleneksel ahlâkî müeyyideler, sadece sözlerle değil, büyüklerin çocuklarına karşı takındıkları tavır ve hareketler ile de nakledilir ve bu kültüre dışardan bakan bir kimse, çocukların ne şekilde yetiştirilmiş olduğunu iyice tetkik etmedikçe, o milletin ideal olarak kabul ettiği şeyleri kavrayamaz. Japonların milletce benimsemiş oldukları birtakım prensipleri, incelememizin şu anına kadar sadece yetişkinler seviyesinde izaha çalıştık; şimdi ise milletçe benimsenmiş olan bu prensipleri çok daha açık hale getirebilmek için Japon çocuk yetiştirme usullerini anlatmaya çalışacağız.

12

ÇOCUĞUN YETİŞTİRİLMESİ

Japon çocukları, Japonya hakkında derinliğine bilgi sahibi olmayan Batılı düşünürlerin zannettiği şekilde yetiştirilmezler. Amerikan hayatı Japon hayatına nisbetle çok daha az ihtiyatlı ve çok daha az sabırlı olmayı gerektirdiği halde Amerikalı anne ve baba çocuklarını bu hayata hazırlarken onlara basit arzularının önemli olmadığını öğretmekte gecikmez ve onları birçok konularda baskı altına alır. Bizde anne, çocuk doğar doğmaz onu bir yiyecek listesine tabi tutar, uyku saatlerini ayarlar. Mama ve uyku saatlerinden önce bağırıp çağırmasına aldırmaz, çocuğu belli bir saate kadar bekletir. Biraz daha büyüdükten sonra, parmağını ağzına veya elini vücudunun herhangi bir yerine götürecek olursa eline vurur. Anne sık sık çocuğundan ayrılır, bir yere gittiği zaman da onu yanına almaz. Bebek diğer yiyecekleri yemeğe başlayacağı zaman, memeden kesilmek veya biberonu bırakmak mecburiyetindedir. Kendisi için faydalı olan bazı yiyecekleri yemek zorundadır. İstendiği gibi hareket etmezse cezalandırılır. Amerikalıların, kendi çocuklarına tatbik ettikleri bu terbiyenin, büyüdükleri zaman şahsî arzuları ikinci plâna almak, ağır ahlâkî nizamlara büyük bir dikkat ve titizlikle bağlı kalmak mecburiyetinde olan Japon bebeklerine çok daha sıkı bir şekilde uygulandığını düşünmelerinden daha tabii ne olabilir?

Halbuki Japonlar böyle bir terbiye sistemi tatbik etmezler. Japonya'da hayat düzeni Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok daha farklıdır. Bu hayat düzenini bir eğri ile göstermek mümkündür. Bu eğri, bebekler ve ihtiyarlar için tanınan maksimum hürriyet ve müsamahayı gösteren, derinliği büyük olmayan U şeklindeki bir eğridir. Yasaklar çocukluktan bu yana, evlilikten az önce veya hemen sonra insanın artık kendi hayatını yaşayabildiği bir devreye kadar yavaş yavaş artar. Bu alçalan eğri hayatın en dinç ve güzel yılları boyunca devam eder, fakat altmış yaşından sonra kadın ve erkeklerin he-

men hemen çocuklar gibi utanç hissinden mahrum oldukları yıllar boyunca tekrar yükselir. Amerika Birleşik Devletleri'nde biz bu eğriyi ters tutarız. Yeni doğmuş bebeğe sıkı disiplin tatbik ederiz ve çocuk, hayatını kazanacak,yuvasını kuracak kadar büyüyüp kuvvetlendikçe verilen disiplini yavaş yavaş gevşetiriz. Hayatın en dinç ve güzel devri bizde hürriyetin ve insiyatifin zirveye ulaştığı devirdir. Yasaklar insanların anlayışları zayıfladığı veya enerjileri azaldığı yahut başkalarına tabi oldukları zaman tekrar ortaya çıkar. Amerikalılar için Japon tarzına göre düzenlenmiş bir hayatı hayal etmek bile güçtür. Böyle bir hayat bize göre gerçeğe aykırıdır.

Bununla birlikte hem Amerikan, hem Japon hayat eğrisini meydana getiren düzen, her iki millette de hayatın en dinç ve en güzel olduğu çağda ferdin kendi kültürüne iştirakını sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bu sonucu sağlayabilmek için biz, bu çağda ferde yavaş yavaş daha büyük haklar tanır, ona daha fazla bir seçme hürriyeti veririz. Japonlar ise yasakları artırmakla aynı sonucu sağlarlar. Onlara göre bir insanın bu devirde fizikî kuvvetinin ve kazandığı kabiliyetlerin zirveye ulaşmış olması, o şahsın kendi hayatına hakim olmasına mânidir. Japonlar, yasaklarla iyi bir zihnî terbiye (shuyo) nun sağlanabileceğine ve hürriyetle elde edilemeyen sonuçlara ulaşılabileceğine fazlasıyla inanırlar. Diğer taraftan erkek ve kadınların en verimli çağlarında Japon yasaklarının artırılması, bu yasakların bütün hayat boyunca devam ettiğini göstermez. Çocukluk ve ihtiyarlık insan hayatının 'hür sahaları' dır.

Çocuklarına tamamen müsamahakâr davranan bir toplumda çocuğun istenmesi çok tabiidir. Japonlar böyledir. Bir kere Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Japonların da çocuk istemeleri, çocuğu sevmeyi zevkli bulmalarındandır. Yalnız Japonlar, Amerika'da olduğundan çok daha önemsiz sebeplerle çocuk isterler. Japon anne ve babaları çocuğu sadece hislerini tatmin etmek için değil de, aileyi devam ettirmek için isterler, aksi takdirde kendilerini hayatta muvaffak olmamış kimseler olarak kabul ederler. Her Japonun bir erkek çocuğunun olması gerekir. Ölümünden sonra oturma odasında bulunan aile türbesindeki minyatür mezar taşlarının önünde her gün onun hatırasını hürmetle anacak erkek çocuktur. Nesiller boyunca aileyi devam ettirecek, aile şeref ve malını koruyacak yine oğlan çocuktur. Bir erkek çocuğun nasıl babaya ihtiyacı varsa, hemen hemen aynı şekilde anane haline gelmiş sebeplerden dolayı, bir babanın da ona ihtiyacı vardır. Erkek çocuk gelecekte babanın yerini alacaktır. Bu, babanın yerini kapmak gibi düşünülemez: bilâkis babaya kuvvet verir, emniyet sağlar. Birkaç sene evin vekilharcı babadır, sonra vazifeyi oğlu yapacaktır. Baba vekilharçlığı oğluna öğretemezse, bu vazifeyi ona devredemezse oynadığı rol boşa oynanmış olur. Babanın vazifesini devam ettirme hissi, Japon ruhu-

nun derinliklerine nüfuz etmiştir. Bunun içindir ki, yetişkin bir erkek çocuk, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğundan çok daha uzun zaman babaya tabi kalmakla beraber, hiçbir şekilde bu durumu utanç verici ve haysiyet kırıcı kabul etmez. Batıda ise gençler genel olarak bu gibi duygulara kapılırlar.

Bir kadın da çocuğu sadece his bakımından tatmin olmak için istemez, kendisine toplum içinde bir yer sağlayabilmek için de çocuk ister. Çocuğu olmayan bir kadının aile içindeki yeri hiç de sağlam değildir. Böyle bir kadın, evden kovulmasa bile, kayınvalideliği, evlât olarak alınan çocuğun evliliğinde söz sahibi olmayı ve onun karısı üzerinde otorite kurmayı asla düşünemez. Kocası, kendi neslini devam ettirmek için bir erkek çocuğu evlât olarak alacaktır. Her şeye rağmen çocuksuz kadın, Japonların nazarında pek çok şeyini kaybetmiş bir insandır. Bu bakımdan Japon kadınlarından iyi çocuk doğuran kadınlar olmaları beklenir. 1930'ların ilk yarısında Japonya'da, senelik doğum-nisbeti, 1000'de 31,7 gibi bir nisbetle, doğumu çok olan Batı Avrupa memleketleriyle karşılaştırıldığı zaman dahi çok yüksekti. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise bu nisbet, 1940'da 1000'de 17,6 idi. Ayrıca Japon anneleri erken doğum yapmaya başlamaktadırlar ve 19 yaşındaki kızlar diğer yaşlardaki kadınlardan daha çok çocuk dünyaya getirmektedirler.

Çocuk doğumu Japonya'da, cinsî münasebetler gibi gizlidir ve kadınlar başkaları duyacak diye doğum esnasında bağırmazlar. Bebek için yatağı ve örtüleri yeni olan bir ot döşek hazırlanır. Aile, doğacak çocuk için gerekli olan yatak ve yorgan çarşaflarını ve onu saracak diğer eşyaları yeni yapma imkânını bulamasa ve ancak eskileri yıkayıp tamir edebilecek durumda olsa dahi, yeni bir döşeğin bebek için hazırlanamamasını kötü bir geleceğin habercisi olarak kabul eder. Küçük yatağın yorganı büyüklerin örtüleri kadar sert değildir ve daha hafiftir. Bunun için de bebeğin kendi yatağında daha rahat ettiği söylenir, fakat bebek için ayrı bir yatağın hazırlanmasındaki esas sebep, yeni doğan bir insanın yeni yatağa sahip olması gibi hoş bir inanca dayanır. Bebeğin ot şiltesi anneninkine yaklaştırılır, fakat bebek inisiyatifle hareket edecek kadar büyümedikçe anne ile birlikte uyumaz. Japonlar bebeğin aşağı yukarı bir yaşında kollarını uzattığını ve isteklerini bildirdiğini söylerler, ancak o zaman bebek annesinin kolları arasında ve onun yorganı altında uyuyabilir.

Doğumdan sonra üç gün bebeğe meme verilmez, gerçek sütün gelmesi beklenir. Üç gün geçtikten sonra doyurmak veya susturmak maksadıyla ne zaman olursa olsun bebek emzirilir. Anne çocuğunu emzirmekten zevk alır. Japonlar emzirmenin kadının en büyük psikolojik zevklerinden biri olduğuna inanmışlardır ve bebek annesinin zevklerini paylaşmayı hemen öğrenir. Meme vermek sadece beslenmeyi sağlamaz: zevk ve rahatlık da verir. Bir ay kadar bebek kendi küçük yatağında yatar veya annesinin kucağında durur. Bebek otuz günlük iken

bölgesel mabede götürülür ve orada başkalarına tanıtılır, böylece de bebeğin hayatı bedenine sıkıca yerleşmiş olur: Japonlar buna inanırlar ve ancak bu işten sonra çocuklarını rahatça ve korkmadan halkın arasına sokabilirler. Bir aylık olduktan sonra annesi onu arkasında taşır. Çift kuşak çocuğu kollarının altından ve oturacak yerinin alt kısmından tutar ve annenin omuzlarından dolaştırıldıktan sonra bel hizasında ve ön kısımda bağlanır. Soğuk havalarda annenin pamuklu hırkası doğrudan doğruya çocuğun üstüne giyilir. Ailenin büyük kız ve erkek çocukları da beyzbol oyunlarında koşarlarken, seksek oynarlarken dahi bebeği taşırlar. Köylüler ve daha fakir aileler, çocuk bakımı meselesini büyük çocuklara bırakırlar ve 'Japon bebekleri kalabalık arasında yetiştikleri için kısa zamanda akıllı ve meraklı bakışlarla etrafa bakarlar ve onları sırtlarında taşıyan büyük çocukların oyunlarını seyrederek oyuncular kadar eğlenirler.'(*) Japonya'da bebeği kanatları açık bir kartal şeklini vererek sarıp taşıma usulü, Pasifik Adalarında ve diğer yerlerdeki şal içinde taşımaya çok benzer. Çocuğun bu şekilde taşınması hareketlerini sınırlar. Bu şekilde taşınan bebekler herhangi bir yerde ve nasıl olursa olsun uyuyabilecek insanlar olarak yetişirler. Japonlar da böyledir. Japonların çocukları sararak sırtta taşımaları şal ve torba içinde taşımak kadar bebeğin hareketsizliğine sebep olmaz. Japon bebeği, kendisini taşıyan şahsın sırtına kedi yavrusu gibi tırmanmasını öğrenir... Onu sırta bağlayan bağlar, emniyeti sağlamaya yetmekle beraber, daha rahat ve emniyette olabilmek için bebek kendisi de gayret sarfeder ve kısa zamanda omuzlara bağlanmış bir yük olmaktansa, kendisini taşıyan şahsın sırtına büyük bir ustalıkla binmesini öğrenir.'(**)

Anne bir iş yaparken bebeği yatağına yatırır, bir yere gideceği zaman ise onu beraberinde taşır ve onunla konuşur. Görgü kurallarının gerektirdiği hareketleri ona yaptırır. Eğer anne selâm veriyorsa bebeğin de başını ve omuzlarını öne eğerek selâm vermesini sağlar. Bebek daima hesaba katılır. Anne her öğlenden sonra bebeği beraberinde sıcak banyoya sokar ve dizlerine oturtarak onunla oynar.

Üç dört ay bebeğin altına çok kalın bezler konur; Japonlar bu kalın bezlerin bazan bebeklerde bacak eğrilmelerine sebep olduğunu kabul ederler. Üç dört ay sonra anne bebeği terbiye etmeye başlar. Onu dışarda zamanından önce çişe tutarak ihtiyacını gördürür: ihtiyacını görünceye kadar da bebeği bekler. Bu esnada genellikle yavaş ve monoton bir ıslık çalar, çocuk zamanla kulağa hitabeden bu uyarının gayesini öğrenir. Çin'de olduğu gibi Japonya'da da bebeğin çok erken terbiye edildiği herkesce bilinmektedir. Bebek kabahat yapacak olursa bazı anneler onun canını yakar, fakat genellikle anneler çocuğu çişe tutarken sadece ses tonunu değiştirmekle yetinir ve terbiyede güçlük çekilen çocuğu daha sık

(*) Bacon, Alice Mabel, Japanese Women and Girls, sayfa 6.

(**) Daha önce adı geçen eser, sayfa 10.

olarak dışarıda çişe tutar. Bebek kabızlık çekecek olursa anne ona ya lavman yapar veya müshil verir. Anneler bebeğin terbiye edildikten sonra onu rahatsız eden kalın bezler kullanılmayacağı için çok daha rahat edeceğini söylerler. Japon bebeğinin bezleri sıkıcı bulduğu doğrudur: buna sebep sadece bezlerin büyük olması değildir, ayrıca Japon âdetlerine göre ıslanan bezleri hemen çıkarmaya lüzum yoktur. Mamafih bebek annesinin verdiği terbiyeyle kendisini rahatsız eden bezler arasındaki bağı anlamayacak kadar küçüktür, o sadece kaçınılması güç ve ısrarla üzerinde durulan bir hareketi yerine getirmektedir. Annenin de bebeği çişe tutarken kendisinden uzakta ve sıkıca tutması gerekir. Bu amansız terbiyenin bebeğe verdiği şey,onu büyüdüğü zaman Japon kültürünün anlaşılması çok güç olan mecburiyetlerini kabule hazırlar.(*)

Japon bebeği genellikle yürümeden evvel konuşur. Bebeğin emeklemesine daima mâni olunur. Bebek bir yaşına gelinceye kadar ne ayakta durdurulur ne de emeklemesine müsaade edilir, bu gelenek haline gelmiş bir âdettir: annenin bunlara mâni olması lâzımdır. Hükümetin çıkardığı ucuz ve çok okunan bir dergi olan *Annenin Dergisi*'nde (Mother's Magazine) son on veya yirmi seneden beri bebeklerin erken yaşta yürümeleri için telkinlerde bulunulmakta ve bu yavaş yavaş yayılmaktadır. Anneler bebeğin kolları altından bir sargıyı ilmekler veya onu elleriyle tutarlar. Fakat bebekler yine de yürümeden evvel konuşmaya meyyaldir. Onlar büyüklerin hoşlandığı bir dille konuşmaya başladıkları zaman gördükleri ilgiden dolayı daha da kasıtlı hareket ederler. Japonlar bebeğin sadece başkalarını taklit ederek dil öğrenmesini istemezler, ona ayrıca kelimeleri, grameri ve hürmet dilini öğretirler, böylece hem bebek hem de büyükler eğlenirler.

Japon evlerinde bebekler yürümeye başladıkları zaman çok zarar yaparlar. Kâğıt duvarlara parmaklarını batırırlar ve odanın ortasında duran ateşe düşerler. Japonlar bunlarla yetinmeyerek evde çocuklar için tehlikeli olabilecek şeylerin sayısını arttırırlar. Kapı eşiğine basmak 'tehlikeli' ve tamamen tabudur. Japon evlerinde bodrum yoktur ve ev yerden kirişler üzerinde yükselir. Bütün evin bir çocuğun eşiğe basmasıyla yıkılacağına kuvvetle inanılır. Çocuk sadece eşiğe basmamayı öğrenmekle kalmaz döşeme üzerindeki hasırların birbiriyle birleştiği yerlere basmamayı veya oralara oturmamayı da öğrenmek zorundadır. Döşeme hasırlarının büyüklüğü standarttır ve odalar 'üç - hasırlık oda' veya 'on iki - asırlık oda' diye tanınırlar. Çocuklara eski samurailerin bu hasırların birleştikleri yerlerden kılıçlarını sokarak odadakilere batırdıkları sık sık söylenir. Sadece kalın yumuşak döşeme hasırı emin bir yerdir: ufak yırtıklar bile tehlikelidir. Annenin bebeğe devamlı olarak yaptığı ikazlar arasında 'tehlikeli' ve 'kötü' gibi telkinler yer alır. Bir üçüncüsü ve her zaman tekrarlananı da 'kirli' sözüdür. Japon evinin inti-

(*) Geoffery Gorer, Japon Kültüründeki Temalar adlı çalışmada, New York İlimler Akademisi Yayınları, cilt 5, sayfa 106 - 124, 1943, tuvalete gitmeyi öğreten Japon terbiye şekli üzerinde durmaktadır.

zamı ve temizliği atasözü gibi bir şey olmuştur ve bebeğe ona uyması, saygı göstermesi tenbih edilir.

Japon çocuklarının çoğu yeni bir bebeğin doğumundan az önce memeden kesilir: hükümetin çıkardığı Annenin Dergisi ise son senelerde bebeği sekiz aylıkken memeden kesmeyi telkin etmektedir. Orta sınıfa mensup olan anneler bu şekilde hareket etmektedirler, yalnız bunun Japonya'da yayılıp gelenek haline gelmesi ihtimali pek uzaktır. Japonların da bildiği gibi çocuk emzirmenin anneye fazlasıyla zevk verdiği doğrudur: çocuğu kısa bir zaman emzirip memeden kesme alışkanlığını yavaş yavaş benimseyen çevreler, annenin bu hareketini çocuğun sağlığı yönünden yaptığı bir fedakârlık olarak kabul ederler. Bu çevreler, 'uzun zaman meme emen çocuk zayıf olur' gibi yeni bir hükmü benimsedikten sonra da bebeğini zamanında memeden kesmeyen anneyi kendi zevklerinin (self-indulgence) esiri olmakla suçlarlar. 'Bebeğini memeden kesemediğini söylüyor. Halbuki, kendisi bu işe karar vermemiştir, meme vermek istemektedir. Bundan kendisi daha çok faydalanıyor' şeklinde konuşurlar. Bu tip konuşmalardan anlaşılacağı gibi, sekiz aylık emzirme usulünün pek öyle yaygınlaşmayacağı tabiidir. Japonya' da bebekleri memeden geç kesmenin başka bir pratik sebebi de, Japonların memeden-yeni-kesilmiş çocuklara yedirebilecekleri, anane haline gelmiş özel yiyeceklerin olmayışıdır. Bebek anne memesini küçükken bırakacak olursa ona su içinde kaynatılmış pirinç verilir, çoğunlukla da anne sütünden sonra doğrudan doğruya büyüklerin yemeği yedirilir. Japon diyetinde inek sütü yer almaz ve çocuklar için özel surette sebze hazırlanmaz. Bu durum karşısında hükümetin 'uzun zaman emzirilen çocuk zayıf olur' şeklinde verdiği bilginin doğru olup olmadığı haklı olarak şüphe uyandırmaktadır.

Çocuklar genellikle söylenen sözleri anladıktan sonra memeden kesilirler. Çocuk yemekte aile sofrasında annesinin kucağında oturur ve azar azar beslenir: bu yaşta daha fazla yemek yiyebilir. Bazı çocukları beslemek bir problem haline gelir, yeni bir bebeğin doğumu dolayısiyle memeden kesilen çocukta bu hali görmek çok daha mümkündür. Anneler çoğunlukla onlara meme istemesinler diye şeker verirler, bazan anne meme başlarına biber sürer. Annelerin hemen hemen hepsi 'Küçük kuzenine bak o erkek oldu. O da küçük ama meme istemiyor.' 'Şu küçük çocuk büyüdüğün halde hâlâ meme istiyorsun diye sana gülüyor,' şeklinde konuşarak meme emmek isteyen çocuğu bu isteğinden vazgeçirmeye çalışırlar. İki-üç-dört yaşlarındaki hâlâ meme emmek isteyen çocuklar daha büyük bir çocuğun geldiğini duyunca çoğunlukla memeyi bırakır ve lâkayt bir tavır takınırlar.

Bu şekilde konuşmalar ve bir çocuğu reşit olmaya zorlamalar sadece onu memeden kesmek için yapılmaz. Bu usule, çocuk söyleneni anlamaya başladığı andan itibaren her durumda başvurulur. Anne küçük oğlu ağladığı zaman 'Sen

kız değilsin' veya 'Sen erkeksin' gibi sözler söyler. Bazan da 'Bak şu bebek ağlamıyor' sözünü sarfeder. Bir başka bebek misafir olarak gelmişse anne misafir bebeği kendi çocuğunun yanında okşar ve 'Bu bebeği alacağım. Ben böyle güzel ve iyi bir çocuk isterim. Yaptıkların sana yakışmıyor' şeklinde konuşur. O zaman çocuk çoğunlukla annesini yumruklayarak onun üstüne atılır. 'Hayır başka bir bebek istemiyorum.Söylediğini yapacağım', diye ağlar. Bir veya iki çocuk gürültü yaptığı veya herhangi bir şeyi yapmakta geciktiği zaman anne bir erkek misafire, 'Bu çocuğu alıp götürün. Biz onu istemiyoruz', diye hitabeder. Misafir kendine düşen rolü oynar. Çocuğu evden dışarıya çıkarmaya çalışır, bebek feryat eder ve kendisini kurtarması için annesini çağırır. Misafir gayet ciddidir. Anne bu oyunun çocuğa yeter derecede tesir ettiğini anlayınca yumuşar ve çocuğundan iyi olacağına dair çılgınca söz aldıktan sonra onu geri alır. Bu küçük oyun bazan beş, altı yaşlarındaki çocuklara da tatbik edilir.

Daha başka konuşmalar da yapılabilir. Anne kocasına dönüp çocuğuna 'Babanı senden çok seviyorum. O iyi bir erkek,' diye seslenir. Çocuk kıskançlık gösterir, anne ve babası arasına girmeye çalışır. Anne 'Baban evin içerisinde bağırmıyor ve odalarda koşmuyor,' diye ilâve eder. Çocuk 'Hayır hayır' diye itiraz eder, 'Ben de yapmayacağım. Ben iyiyim. *Artık* beni seviyor musun?' diye sorar. Oyun yeterince devam ettiği zaman anne ile baba birbirlerine bakarlar ve gülümserler. Japonlar bir küçük kız çocuğuna da aynı şekilde davranırlar.

Bütün bunlar yetişkin Japonlarda açıkca görülen alay konusu olma ve toplumdan kovulma korkularının geliştiği sahalardır. Küçük çocukların, kendilerini üzen bu konuşmaların şaka olduğunu ne zaman anladıklarını söylemek güçtür, fakat çocuklar er geç bunların oyun olduklarını anlarlar. O zaman da alay edilmiş olmadan dolayı duyulan his, güvendiği ve alışık olduğu şeylerin hepsini kaybetmekle tehdit edilen çocuğun kapıldığı korkuyla karışır. Büyüdüğü zaman da alay edildiğinde bu çocuktaki ruh hali aynen görülür.

İki yaşından beş yaşına kadar olan çocuklarda bu gibi konuşmalar çok büyük korkulara sebep olur, çünkü ev, onlar için gerçekten emniyet ve zevk yuvasıdır. Anne ve baba arasında mevcut fizikî ve hissî iş bölümü o kadar mükemmeldir ki, çocuk anneyi ve babayı birbirlerine rakip olarak hemen hemen hiç görmez. Anne ve büyükanne ev halkını idare eder ve çocuğa tenbihlerde bulunurlar. Her ikisi de babaya dizler üzerinde hizmet eder ve ona saygı gösterirler. Ev içindeki hiyerarşide kıdem sırası bellidir. Çocuk yaşlı nesillerin, kadınınkiyle mukayese edildiği zaman erkeğin ve küçük erkek kardeşiyle karşılaştırıldığı zaman büyük erkek kardeşin sahip olduğu imtiyazları öğrenir. Fakat onun bu yaşlarda aile içindeki münasebetlerde keyfî hareket etmesine müsaade edilir. Çocuk erkekse bu müsamaha göze çarpacak şekilde fazladır. Anne, hem kız hem erkek çocuklar için aynı derecede ve daima büyük bir sevgi ve teselli kaynağıdır, fakat erkek ço-

cuk üç yaşına geldiği zaman anneye aksilik yapabilir. Babasına karşı ise hiçbir kötü davranışta bulunamaz; çocuğun anne ve babanın söylediği sözler karşısında duyduğu his ve başkasına 'verileceğinden' dolayı duyduğu hırs, anne ve büyükanneye yaptığı aksiliklerle kendisini gösterir. Şüphesiz küçük çocukların hepsi böyle aksilikler yapmaz, fakat hem köy, hem de yüksek sınıf evlerinde üç ile altı yaşlarındaki çocukların yaptıkları bu gibi aksilikler tabii karşılanır. Çocuk annesini yumruklar, acı acı haykırır, son saldırı olarak da annesinin pek kıymetli olan saç tuvaletini bozar.

Babasına ise sadece hürmet göstermekle mükelleftir. Baba çocuk için hiyerarşide yüksek mevki sahibi bir kimse olarak büyük bir örnektir ve Japonların her fırsatta kullandıkları bir ifadeyle çocuk babaya özel şekilde hürmet etmeyi 'kendi terbiyesi için' öğrenmek zorundadır. Baba, herhangi bir Batı milletinde olduğundan çok daha az çocuğun terbiyesiyle uğraşır. Bu işle daha ziyade anne meşguldür. Babanın şöyle bir dik bakışı yahut kısa bir tenbihi küçük çocuklarda büyük tesir yapar ve babanın istekleri hemen yerine getirilir, esasen bu gibi hareketler o derece enderdir ki ona hemen itaat edilir. Baba boş zamanlarında çocuklarına oyuncak yapar. Anne gibi baba da çocuklar yürümeye başladıktan çok sonra dahi onları ara sıra taşır ve çocuklar bu yaştayken Japon babası, bir Amerikalı babanın tabii olarak anneye bıraktığı bazı çocuk bakımı ile ilgili işleri yerine getirir.

Büyükbabalar hürmet edilmesi gereken şahıslar olmakla beraber, çocuklar kendilerini onların yanında pek rahat hissederler. Büyükbabalar çocukların terbiyesiyle meşgul olmazlar. Yalnız çocukların yetiştirilmesinde bir gevşeklik gördükleri zaman buna itiraz eder ve terbiyeyi ele alabilirler. Bu durum da büyük anlaşmazlığa sebebiyet verir. Büyükanne günün yirmi dört saatini genellikle çocuğun yanında geçirir. Babaanne ile anne arasında çocukların sevgisini kazanmak için girişilen rekabet Japon evlerinde herkesce bilinir. Büyükanne çocuğu çoğunlukla geline hükmetmek için, bir silâh olarak kullanır. Genç annenin ise hayatta kayınvalidesini memnun etmekten daha büyük bir mükellefiyeti yoktur. Her ne kadar büyükanne ve büyükbaba çocukları şımartırlarsa da genç anne buna itiraz edemez. Meselâ anne fazla yememelerini söylediği halde büyükanne çocuklara şekerleme verir ve *'Benim* şekerlemelerim zehir değildir' diye mânâlı mânâlı konuşur. Pek çok ailede büyükanne çocuklara hediye dağıtır, anne ise hediye veremez. Ayrıca büyükannenin çocukları eğlendirmek için sarfedecek zamanı da çok daha fazladır.

Erkek veya kız olsun büyük çocuklara da küçüklere sevgi ve müsamaha göstermeleri öğretilir. Japonlar, yeni bir bebek doğduğu zaman önceki bebek için 'pabucu dama atıldı' şeklinde ifade ettiğimiz tehlikeyi gayet iyi bilirler. Her şeyi elden giden çocuk, hiç şüphe yok ki anne memesinden ve annenin

yanında yatmaktan mahrum bırakılışını, yeni bebeğin gelişine kolayca bağlar. Yeni bebek doğmadan önce anne, çocuğuna artık yalancı bebek yerine hakiki bir bebeğe sahip olacağını söyler. Çocuğa annesi ile değil de babası ile uyuyabileceği söylenir ve bu bir imtiyazmış gibi gösterilir. Böylece çocuklar yeni bebek için hazırlanmış olurlar. Yeni bir bebeğin gelmesi çocukları genellikle heyecanlandırır ve eğlendirir. Bunun aksi olan haller de görülebilir. Japonlar bu gibi halleri ürkütücü bulmazlar, aksine tabii karşılarlar. Meselâ, herşeyi elden giden çocuk bebeği kucaklar ve alıp götürmeğe kalkar ve annesine 'Bu bebeği başkasına vereceğiz' der, o zaman anne 'Olmaz', diye cevap verir ve 'O bizim bebeğimizdir. Ona iyi muamele edeceğiz. O seni seviyor ve yardımına muhtaç,' şeklinde konuşur. Bazan bu küçük sahne birçok defa tekrarlanır, o zaman anneler biraz canları sıkılmış gibi davranırlar. Kalabalık ailelerde bu gibi halleri önlemek için tabii olarak hazırlık yapılır: arka arkaya gelen çocukların birbirlerine daha sıkı bağlarla bağlanmaları sağlanır. En büyük çocuk üçüncü çocuğun, ikinci çocuk ise dördüncü çocuğun çok sevdiği eğiticisi ve koruyucusu olacaktır. Küçük çocuklar da bu ilgiye karşılık verirler. Çocuklar yedi veya sekiz yaşına gelinceye kadar bu işte genellikle cinsiyet söz konusu değildir.

Japon çocuklarının hepsinin oyuncakları vardır. Babalar ve anneler, arkadaş ve akraba çevreleri oyuncak bebekler ve çocuklara ait eşyalar yaparlar veya satın alırlar. Daha fakir halk arasında oyuncaklar hemen hemen hiç masraflı değildir. Küçük çocuklar, büyükler gibi, meseleler üzerinde tartışarak bazan da tartışılan konuda annenin fikrini alarak bu oyuncaklarla, evcilik, düğün ve festival oyunları oynarlar. Kavga ettikleri zaman, belki de anne, bir asile yakışacak şekilde hareket edilmesini *(noblesse oblige)* ve büyük çocuğun küçük çocuğa teslim olmasını isteyecektir. Genellikle 'Kazanmak için neden kaybetmemeli?' sözü söylenir. Anne, bu sözüyle, büyük çocuk oyuncağını küçüğüne verecek olursa küçüğünün hemen tatmin olacağını ve başka bir şeyle meşgul olmağa başlayacağını kasdeder. Üç yaşındaki çocuk annenin ne demek istediğini derhal anlar ve kardeşine verdiği oyuncağa az sonra istemese dahi tekrar sahip olur. Bazan anne, çocukların tertiplediği efendi - uşak oyununda herhangi bir çocuğun beğenilmeyen bir rolü kabul etmesiyle diğerleri kadar eğlenebileceğini ve bunun 'bir kazanç' olacağını ifade eder.

Çocuğu uyararak veya birçok şekilde onu üzerek terbiye etme usullerinin dışında onun dikkatini ve ilgisini başka tarafa çekmek için kullanılan metodlar da çocuk-terbiyesinde önemli yer işgal eder. Çocuğa hiç durmadan şekerleme vermek dahi genellikle onun dikkatini başka tarafa çekmek için yapılan bir hareket olarak düşünülmektedir. Çocuk okul çağına yaklaştıkça 'tedavi' (curing) usullerine başvurulur. Ufak bir erkek çocuk aksilik veya itaatsizlik ediyor yahut gürültü yapıyorsa annesi onu bir Şinto veya Buda mabedine gö-

türür. Anne *'Bize* yardım edecekler' diyerek çocuğu yanına alır. Bu çoğunlukla bir gezinti şeklindedir ve çocuğu tedavi edecek olan din-adamı onunla doğduğu günü ve üzüntülerini sorarak ciddî ciddî konuşur. Dua etmek için bir başka yere çekilir ve yaramazlığı bazan bir solucan veya bir böcek şeklinde göstererek çocuğu tedavi etmek üzere gelir. Çocuğu yaptığı kötülüklerden temizler ve böylece eve yollar. Japonlar 'bunun tesiri bir süre devam eder' derler. Japon çocuklarına tatbik edilen en büyük cezanın 'ilâç' olduğu kabul edilmektedir. Bu, içinde toz olan küçük bir külâhın, *moxa*, çocuğun derisi üzerinde yanmasıdır. Bu ceza, çocuğun hayatı boyunca geçmeyen bir yara izi bırakır. Moxa ile dağlama, eski, yaygın bir Doğu Asya Tedavi şeklidir ve pek çok ağrı ve sızıları tedavi etmek için Japonya'da da anane halinde kullanılmaktaydı. Bu ilâç huysuzluğu ve inatçılığı da tedavi edebilir. Altı, yedi yaşlarında küçük bir erkek çocuğunu annesi veya büyükannesi bu şekilde tedavi edebilir. Bu ilâç güç durumlarda iki defa tatbik edilebilir, fakat yaramazlık ettiği için, aynı çocuğun üçüncü defa moxa tedavisine tabi tutulması enderdir. Bu ceza, 'bunu yaparsan tokatı yersin' cinsinden bir şey değildir. Bu tokat atmaktan çok daha fazla acı verir ve çocuk yaramazlık ettiği takdirde cezasını çekeceğini de bilir.

Haylaz çocukların terbiyesi için tatbik edilen bu usullerden başka gerekli fizikî alışkanlıkları çocuklara öğreten bazı örf ve âdetler de vardır. Öğretmenin çocuğu kendi eliyle hareketsiz hale sokmasına çok önem verilir. Çocuğun kımıldamaması gerekir. Daha iki yaşına gelmeden önce baba, çocuğun doğru oturmayı öğrenmesi için bacaklarını geriye kıvırtır ve bacaklar kıvrık, ayakların üst tarafları döşemeye değecek şekilde çocuğu oturtmaya çalışır. Oturma terbiyesinde hareketsizliğin pek önemli olması çocuğun başlangıçta geriye düşmemek için büyük güçlük çekmesine sebep olur. Çocuğun uzun bir müddet kımıldamaması ve pozisyonunu değiştirmemesi gerekir. Japonlar bir bedenî gevşeklik içinde ve hareket etmemekle bunun öğrenileceğini söylerler ve babanın çocuğun bacaklarını istenilen pozisyona sokması, hareketsizliğin ne derece önemli olduğunu gösterir. Öğrenilmesi gereken fizikî pozisyon sadece oturma pozisyonu değildir. Uyku pozisyonu da bunlardan biridir. Japonya'da bir kadının uyku pozisyonundan dolayı duyduğu utanç bir Amerikalı kadının çıplak görülmesiyle duyacağı utanç kadar kuvvetlidir. Japonlar eskiden genel hamamlarda çıplak bulunmaktan utanmazlardı; bu hal yabancıların tasvibini kazanmak için Japon hükümetinin giriştiği mücadele devrine kadar devam etti. Böyle olmakla beraber Japonlar uyku pozisyonuna karşı fazlasıyla hassasiyet gösterirler. Kız çocuk bacakları birbirine bitişik olarak uyumayı öğrenmek zorundadır, bu konuda erkek çocuk daha serbesttir. Bu, erkek ve kız çocukları arasındaki terbiyeyi birbirinden ayıran ilk kaidelerden biridir. Japonya'da diğer kaideler gibi bu kaide de, yukarı sınıfa mensup kimseler arasında aşağı sınıf halkı arasında olduğundan daha sert bir şekilde tatbik edilmektedir ve Mrs. Sugimoto kendisinin bir samurai kızı olarak yetiştiri-

lişini şöyle anlatır: 'Hatırlayabildiğimden beri ben geceleyin küçük odundan yastığımın üzerinde sessizce yatmağa dikkat ederdim... Samurai kızlarına -uykuda bile- vücudu ve başı kontrol etmeleri öğretilirdi. Erkek çocuklar dikkatsizce kol ve bacaklarını uzatarak yatan *dai* karakterli kimseler olabilirler; kızlar ise 'kontrolün ruhu'' mânâsına gelen, mahcup ve ağır başlı olmayı sağlayan *kinoji* karakterine sahip bulunmaya mecburdurlar.' (*) Kadınlar küçükken anne veya mürebbiyelerinin onları geceleyin yatağa yatırdıkları zaman kol ve bacaklarını nasıl düzelttiklerini anlatırlar.

Japon yazısı öğretilirken de öğretmenin çocuğun elini tutarak ideogramları çizmesi âdetti. Bu hareket 'çocuğa onun nasıl çizildiği fikrini vermek' için yapılmaktaydı. Çocuk harfleri öğrenmeden ve biraz olsun yazmadan önce kontrollü ve ritmik hareketler yapmayı öğrenmekteydi. Modern kütle eğitiminde bu öğretim metodu pek geçerli değilse de hâlâ tatbik edilmektedir. Çocuğun eğilerek selâm vermeyi, çatal yerine ufak çubukları kullanmayı, ok atmayı veya bebek yerine sırta bir yastık bağlamayı öğrenmesi, hep ellerini istenilen şekilde hareket ettirmekle ve vücudunu fizikî bakımdan doğru pozisyona sokmakla mümkün olabilmektedir.

Yüksek sınıflar hariç, çocuklar diğer komşu çocuklarla rahatça oynayabilmek için okula gitmeyi beklemezler. Köylerde çocuklar üç yaşına gelmeden oyun için küçük gruplar teşkil ederler ve kasaba ve şehirlerde bile kalabalık caddelerdeki taşıt vasıtalarına ine bine, insanı şaşırtacak kadar rahat oynarlar. Çocuklara daima müsamaha edilir.Büyüklerin konuşmalarını dinleyerek, dükkânlarda avare avare bekleşirler veya sek sek oyunu yahut handboll oynarlar. Köy mabedinde, mabedi koruyan ruhun himayesi altında oynamak için bir araya gelirler. Kızlar ve erkekler okula gidinceye ve okula başladıktan iki-üç sene sonrasına kadar beraberce oynarlar, fakat en kuvvetli bağlar hemcinsler ve aynı yaştaki çocuklar arasındadır. Aynı yaştaki çocukların meydana getirdikleri bu gruplar *(donen)*, özellikle köylerde ömür boyunca ve diğerlerinden çok daha uzun süre devam eder. Suye Mura köyünde 'cinsel duygular zayıfladıkça donen partileri hayatta kalan tek eğlencelerdir. Suye (köy) halkı "Donen bir eşten daha yakındır" demektedir.' *(**)*

Okula gitmeyen bu çocuk grupları birbirleriyle çok lâubalidir. Oynadıkları oyunlardan pek çoğu Batılıların nazarında ayıptır. Büyüklerin çocukların yanında serbestçe konuşmaları, ayrıca Japon evlerinin fazlasıyla kalabalık olması, çocukların pek çok gerçeği öğrenmelerine sebep olur. Bundan

(*) Sugimoto, Etsu Inagaki, A Daughter of the Samurai. Doubleday Page and Company, 1926, sayfa 15 - 24.

(**) Embree, John F. Suye Mura, sayfa 190.

başka anneler çocuklariyle oynarken ve onları yıkarken çocukların dikkatini çoğunlukla üreme organlarına çekerler; bu konuda özellikle erkek çocuklarla meşgul olurlar.Japonlar kötü yerlerde ve kötü arkadaşlarla meydana gelecek bir alışkanlığın dışında çocuktaki cinsel duyguları hoş karşılarlar. İstimnayı tehlikeli bulmazlar. Bunlardan başka çocuklar gayet rahat birbirlerini tenkid ederler ve övünürler, büyüdükleri zaman tenkid, tahkir olarak kabul edilecek, övünme ise onlara fazlasıyla utanç verecektir. Japonlar, gözleri tatlı tatlı gülen 'çocuklar utanmak (haji) nedir bilmezler', 'onların bu derece mutlu oluşlarının sebebi de budur', derler. Küçük çocukla büyük insan arasındaki koca uçurum bundan ibarettir, çünkü bir büyükten söz ederken 'Utanmak nedir bilmez' demekle o şahsın edep denen şeyden mahrum olduğu ifade edilmiş olur.

Çocuklar bu yaşlarda birbirlerinin evlerini ve mallarını eleştirirler ve özellikle babalarıyla övünürler. 'Benim babam seninkinden daha kuvvetlidir', 'Benim babam senin babandan daha akıllıdır' gibi sözleri çok söylerler. Bu yüzden de yumruk yumruğa gelirler. Bu gibi davranışlar Amerikalılar için kayda değer sayılmayabilir, yalnız Japonya'da bu hareketler çocukların etraftan duydukları konuşmalara tamamen aykırıdır. Büyükler kendi evlerinden 'fakirhanem', komşularının evi söz konusu olduğu zaman ise 'devlethaneniz' kendi ailelerinden 'fakir kullarınız' komşularının ailelerinden ise 'muhterem aileniz', diye bahsederler. Japonlar, çocukların gruplar meydana getirdikleri devirden, ilk okulun üçüncü sınıfına, yani dokuz yaşına kadar süren uzun çocukluk yılları boyunca daima bu gibi şahsî iddialarda bulunduklarını kabul ederler. Bu bazan çocuğun arkadaşlarıyla oynarken, 'Efendi ben olacağım, sizler benim retainerlerim olacaksınız' veya 'hayır ben uşak olmam. Ben efendi olacağım.' şeklinde sarfettiği sözlerden, bazan da kendisini öven, diğerlerini ise küçük düşüren konuşmalardan ibarettir. 'Çocuklar küçükken istedikleri gibi konuşmakta serbesttirler. Büyüdükçe istedikleri gibi konuşamayacaklarını öğrenirler, daha sonraları da sorulmadan söze karışamazlar ve artık böbürlenemezler.'

Çocuk, tabiat üstü varlıklara karşı takınacağı tavrı evde öğrenir. Bu konuda ona yapacaklarını 'öğreten' şahıs din-adamı değildir. Çocuğun dinî hayatı, halk için hazırlanan dinî merasimlere gitmekten ve bu merasimlerde din-adamının orada bulunanlarla birlikte günahlardan temizlemek için onun üzerine bir şeyler serpmesinden ibarettir. Bazı çocuklar Buda ayinlerine sokulurlar, fakat bu da genellikle bayramlarda yapılır. Çocuğun esas ve her zamanki dinî hayatı kendi evindeki Buda ve Şinto türbelerinde aile fertlerinin yaptıklarını seyretmekten ibarettir. Buda türbesi diğerinden daha önemlidir; burada aile mezarlarını temsil eden levhalar (tablest) önüne çiçekler, özel birtakım ağaç dalları ve günlük konur. Ayrıca bu türbeye her gün yiyecek maddeleri de bırakılır. Aile büyükleri aileyle ilgili meseleleri ölen büyüklerine burada anlatırlar ve her gün bu türbenin önünde hürmetle eğilirler. Akşamları da orada küçük lâmbalar yakarlar. Japon halkının, eve nezaret eden bu kutsal varlıklardan uzak kaldıkları

zaman, kendilerini kaybolmuş hissetmeleri dolayısıyla evden başka yerde yatmayı sevmediklerini söylemeleri çok tabiidir. Şinto türbesi genellikle İse Tapınağından getirilen bir tılsımlı eşyanın sihrî altında bulunan basit bir raftır. Öbür türbeye konan şeyler buraya da konabilir. İsli mutfak - tavası da burada durur ve duvarlara, kapılara pek çok tılsımlı eşya takılabilir. Bütün bunlar koruyucudur ve evde emniyeti sağlar. Köylerde de köy türbesi aynı şekilde, iyilik seven tanrıların varlığı ve orayı korumaları dolayısiyle emin bir yerdir. Anneler çocuklarının bu emin yerde oynamalarını isterler. Çocuğun hayatında hiçbir şey, onun tanrılardan korkmasına veya adil veya durmadan kusur bulan tanrıları memnun etmek için hareketlerini ayarlamasına sebep olmaz. Yaptıkları iyiliklerden dolayı tanrılar fazlasiyle eğlendirilmelidirler. Bu tanrılar birçok memlekette olduğu gibi otoriter tanrılar değildirler.

Bir oğlan çocuğunu, yetişkin bir Japon'un ihtiyatlı hareket etmesini sağlayan kalıplar içine sokmağa çalışmak gibi ciddî bir iş, ancak çocuk okula gittikten iki-üç sene sonra başlar. Bu ana kadar ona bedenî kontrol öğretilmiştir, gürültü ettiği zaman yaramazlığı 'tedavi edilmiş' ve dikkati başka tarafa çekilmiştir. Ayrıca ona pek çok şey yavaşça ihtar edilmiş ve 'başka çocuk alacağız' gibi sözlerle huzursuz edilmiştir. Bu arada, annesine dahi karşı gelecek kadar dik başlı olmasına müsaade edilmiştir.Küçük ego'su geliştirilmiştir. Okula ilk gittiği zaman fazla bir değişiklik olmaz. İlk üç sınıf kız erkek karışıktır ve erkek veya kadın olsun öğretmen çocukları sever ve çocuklarla çocuk olmasını bilir; evde veya okulda en fazla üzerinde durulan mesele çocuğun 'müşkül' duruma düşme tehlikesidir. Bu yaşlarda çocuk 'utanmak' için hâlâ çok küçüktür, fakat 'müşkül' duruma düşmemesi konusunda ona bilgi verilmelidir. Meselâ kurt olmadığı halde 'Kurt kurt' diye bağıran ve 'herkesi aldatan' çocuğun hikâyesi anlatılır ve 'Sen de böyle bir şey yapacak olursan sana da bir daha kimse inanmaz. Bu da hiç şüphesiz insanı müşkül duruma sokar' şeklinde konuşulur. Japonların pek çoğu, hata yaptıkları zaman kendileriyle ilk olarak öğretmenlerinin yahut anne veya babalarının değil, arkadaşlarının alay ettiğini söylerler. Gerçekten büyükler çocuklarla alay etmezler, onlara düşen vazife, yavaş yavaş bu alay edilme konusunu ele alıp toplumdaki -fertler- için- olan giri'ye uygun bir hayat yaşamaları yolunda, çocuklara gerekli ahlâkî dersi vermektir. Çocuğun, altı yaşına gelinceye kadar sadık bir köpeğin gösterdiği büyük sevgi ve bağlılıktan başka bir şey olmayan mükellefiyetleri, altı yaşından sonra yavaş yavaş bir sürü yasağa boyun eğmekten ibaret olur; bizim daha önce naklettiğimiz iyi bir köpeğin on'u ile ilgili olan hikâye altı yaşındaki çocukların okuma kitabından alınmıştır. Büyükler çocuklara 'şöyle yaparsan, böyle yaparsan herkes seninle alay edecek' şeklinde öğüt verirler. Kaideler çok ayrıntılıdır ve çeşitli durumlara göre belirlenmiştir, çoğu bizim görgü kuralları dediğimiz kaidelerdir. Ferdin ailesine, komşularına ve vatanına karşı daima artmakta olan vazifeleri söz konusu olduğu

zaman kendi arzularını ikinci plâna alması istenir. Yavaş yavaş çocuk daima borç ödeyecekmiş gibi tedbirli hareket etmesi gereken bir borçlu insan statusune dahil olur.

Büyümekte olan çocuk, statusundaki bu değişmeyi, küçükken kendisini rahatsız eden birtakım kalıpların yeni ve ciddî bir şekilde çoğaltılmasından anlar. Sekiz-dokuz yaşlarındayken ailesi onu ciddî olarak reddedebilir. Hocası itaatsızlık ve hürmetsizlik ettiğini söylediği ve çocuğa kötü bir ahlâk notu verdiği zaman bütün aile çocuğun aleyhine döner. Dükkân sahibi zarar yaptığı için onu tenkid edecek olursa 'aile şerefini rezil etmiş olur.' Aile fertleri sıkı bir elbirliğiyle çocuğu itham eder. Daha on yaşma basmadan babaları tarafından evden kovulan, utandıkları için de akrabalarına gidemeyen iki Japon tanırım. Evden kovulmalarının sebebi sınıfta hocanın onları cezalandırmış olmasıydı. Eve gidemeyen çocuklar ambarlarda vakit geçirmişlerdi. Bir süre sonra anneleri onları bulmuş ve eve dönmelerini sağlamıştı. Japonlar çocuğu daha sonraki ilkokul devrelerinde *kinshin* 'tövbe' için eve kapatırlar, bir çeşit ceza olarak da hatıra yazmağa mecbur ederler. Aile fertleri her fırsatta çocuğa, kendisinin aileyi temsil eden bir şahıs olduğunu göstermeğe çalışır ve tenkid edildiği zaman da çocuğu asla affetmez; çünkü o toplumdaki fertler için - olan - giri'ye uygun hareket etmemiştir. Aile ona arka çıkmaz, aynı yaştaki arkadaş grubu da yüz vermez. Okul arkadaşları yaptığı yanlış hareketlerden dolayı onu aralarına almazlar, tekrar onların aralarına girebilmesi için özür dilemesi ve söz vermesi gerekir.

Geoffrey Gorer'in dediği gibi, 'bu pek müstesna bir sosyolojik haldir. Sosyolojide genellikle bunun aksi görülür. Geniş ailelerin veya diğer küçük sosyal grupların mevcut olduğu pek çok toplumda bir gruba mensup kimseler kendi arkadaşlarından birini, başka bir gruba mensup olanların tenkid veya tecavüzünden korumak maksadıyla, çoğunlukla birleşirler. Şahıs, kendi grubunun tasvibini sağladıktan sonra, gerektiği zaman destekleneceğinden emin olarak başkalarına karşı gelebilir. Japonya'da ise bunun aksi söz konusudur. Fert başka grupların tasvibini kazanmadan kendi mensup olduğu gruba güvenemez; diğer gruplar onu tasvip etmediği ve tenkid ettiği takdirde ise kendi grubu başkalarının tasvibini kazanıncaya kadar ondan yüz çevirir ve onu cezalandırır. Bu mekanizma "dış dünya"nın tasvibini kazanma arzusunun, belki de hiçbir toplumda eşine rastlanılamayacak derecede önem kazanmasına sebep olur.'(*)

Bu konuda kızların yetiştirilmesi teferruatta değişik olmakla beraber esasda aynıdır. Kız, erkek kardeşinden daha çok evde oturur. Küçük erkek

(*) Gorer Geoffrey, **Japanese Character Structure**, teksir edilmiştir. The Institute for International Studies, 1943, sayfa 27.

çocuklar da çocuk bakarlar, yalnız kızların görevleri çok daha ağırdır. Onlara hediye verilmez ve ihtimam gösterilmez; kızlar bu konuda daima hayâl kırıklığına uğrarlar. Erkek çocukların karakteristik tarafını teşkil eden aksilikler kızlarda görülmez. Fakat küçük bir Asyalı kız olarak Japon kızı şaşılacak kadar serbesttir. Canlı kırmızı renkli elbisesini giyerek sokaklarda erkek çocuklarıyla beraber oynar, onlarla döğüşür, çoğunlukla da kendisini başarıyla müdafaa eder. O da bir çocuk olarak 'utanmak nedir bilmez.' O da altı ve dokuz yaşları arasında erkek kardeşi gibi 'toplumdaki fertlere' karşı birtakım mesuliyetleri olduğunu, aynı yaşayış tarzıyla yavaş yavaş öğrenir. Dokuz yaşına geldikleri zaman sınıflarda kızların ve oğlan çocukların yerleri ayrılır; iki ayrı grup teşkil ederler ve erkekler hemcinsleriyle büyük bir arkadaşlık kurarlar. Kızlardan ayrılmışlardır ve onlarla konuşurken başkalarının görmelerini istemezler. Anneler kızlara da erkeklerle arkadaşlığın doğru olmadığını söylerler. Bu yaşlarda kızların somurtkan, kaçan ve güç öğrenen çocuklar olduğu söylenir. Japon kadınları bu halin 'çocukca eğlenceler'in son bulmasından ileri geldiğini söylerler. Kızlar için senelerce 'Jicho'yu Jicho ile iki katı arttırmak'-dan başka bir şey söz konusu değildir. Bu hal nişanlanıncaya, evleninceye kadar devam eder.

Bütün bunlara rağmen Japon erkek çocukları, Jicho'yu ve toplumdaki fertler - için - olan - giri'yi öğrendikleri zaman, rüştüne ermiş bir Japon erkeğinin yapması gereken vazifeleri henüz yerine getirebilecek hale gelmemiştir. Japonlar, oğlan çocuğunun 'on yaşından sonra ismi - için - olan giri'yi öğrendiğini' söylerler. Hiç şüphe yok ki bu sözle, erkek çocuğun aşağılandığı zaman kızgınlık göstermesinin, hiddete kapılmasının bir fazilet olduğunu öğrendiği ima edilir. Erkek çocuk, düşmaniyle karşılaşacağı, onunla çarpışacağı ve şerefini kurtarmak için dolaylı birtakım vasıtalara baş vuracağı zaman da nizamları, kaideleri öğrenmek zorundadır. Bana öyle geliyor ki Japonlar, erkek çocuğuna, tahkir olarak kabul edebileceği hareketler karşısında hücuma geçmeyi öğretmek zorunda kalmazlar, çünkü onlar daha ilk çocukluk çağında annelerine karşı fazlasiyle mütecaviz olabilmişler ve aynı yaşta olan arkadaşlariyle küçük düşürücü sözlerden ve zıt fikirlerden dolayı mücadele etmişlerdir; çok daha küçükken saldırgan olmayı öğrenen erkek çocukların on yaşına geldikleri zaman bu konuda geliştirilmelerine hemen hemen hiç lüzum yoktur. On üç ile on dokuz yaşları arasında erkek çocukların riayet ettikleri insanın - ismi - için olan giri ile ilgili adap ve prensipler, bu giri nizamı, onların saldırışlarına istenilen formu verir ve pek çok özel saldırış şekli ortaya koyar. Daha önce gördüğümüz gibi, Japonlar çoğunlukla başkalarına saldıracaklarına kendilerine saldırırlar. Bu konuda okul çocukları dahi istisna teşkil etmez.

Altı senelik ilkokul eğitiminden sonra, öğrenime devam eden erkek çocuklarının —Japonya'da ortaokula devam edenlerin sayısı nüfusun %15'ini teş-

kil eder ve sayı bakımından erkekler kızlardan daha da çoktur —isimleri - için- olan giri'den mesul olmağa başladıkları devir, ortaokul giriş imtihanlarında karşılaştıkları şiddetli rekabetle ve her öğrencinin derslerde rekabeti gösteren dereceler almasıyla, birdenbire başlar. İlkokulda ve evde rekabetin fazlasiyle küçümsenmiş olması, tedrici bir alışkanlığın meydana gelmesine imkân vermez. Birdenbire karşılaşılan bu yeni hayat, rekabetin çok daha acı olmasına, daima da zihinleri meşgul etmesine sebep olur. Japonlar arasında mevki elde etmek ve bir başkasının sevgisini kazanmak için girişilen rekabet pek yaygındır. Böyle olmakla beraber hayattan alınmış hikâyelerde bu çeşit rekabete pek rastlanmaz. Bu hikâyelerde işlenilen esas konu ortaokullarda büyük erkek çocukların küçük sınıflarda olanlara yaptıkları ve alışkanlık haline gelmiş olan eziyettir. Ortaokullarda yukarı sınıflarda bulunanlar, aşağı sınıflardakileri sağa sola yollarlar ve şaka niyetine pek çok yakışık olmayan iş yaptırarak onları üzerler, mânâsız ve insanı utandıracak işler yapmalarına sebep olurlar. Japon çocuklarının bu gibi şeyleri şaka olarak kabul etmeyişi, onların fazlasiyle kızmalarına sebep olur. Yukarı sınıfta bulunan bir çocuğun önünde küçük düşürülen ve köle gibi çalıştırılan yaşça daha küçük olan çocuk, kendisine eziyet edenden nefret eder ve öç almak için plânlar kurar. Çok sonra intikam almak mecburiyetinde olması, onun bu konu üzerinde daha fazla durmasına sebep olur. İsmi - için - olan - giri'den dolayı intikam alması gerekir; bu bir faziletir. Bazan seneler sonra, ailesinin de yardımıyla kendisine eziyet eden şahsı işinden çıkartabilir. Bazan Jujitsu (Japon güreşi) veya kılıç oyunu öğrenerek, her ikisi de okulu bitirdikten sonra onu bir caddede başkalarının huzurunda küçük düşürür. Bir Japon, günü gelip hesaplaşmadıkça 'bir işin yarım bırakıldığı hissine' kapılır, bu his Japonların tahkir edildikleri zaman giriştikleri mücadelenin esasını teşkil eder.

Ortaokula gitmeyen çocuklar için aynı hayat Orduda başlar. Sulh zamanında her dört çocuktan biri mecburî askerliğe alınıyordu. Usta askerin acemi askere şaka olarak yaptırdığı münasebetsiz işler, orta ve yüksek okullardakinden çok daha fazlaydı. Orduda subaylar bu işlerle hiç ilgilenmezlerdi, assubaylar dahi ancak fevkalâde hallerde bu işlerle alâkadar olurdu. Japon nizamlarına göre subaylara baş vurulduğu takdirde müracaat eden şahsın itibarı sarsılmış olacaktı. Askerler kendi aralarında bununla mücadele edip hesaplaşmaktaydılar. Subaylar bunun askerleri 'dayanıklı yapan', yetiştiren bir metod olduğunu kabul ediyorlardı, kendileri bu işlerle hiç meşgul olmuyorlardı. Usta askerler bir sene evvel içlerinde biriktirdikleri kinin, duydukları kızgınlığın acısını acemi askerlerden alıyor, böylece de ne derece 'dayanıklı', ne derece iyi yetiştirildiklerini, başkalarını küçük düşürmek için kurdukları plânlardaki maharetle ispat ediyorlardı. Genellikle askerlerin, 'gerçek bir vatansever, bir milliyetçi (Jingo)' olarak yeni bir şahsiyete bürünmüş vaziyette Ordudan döndükleri kabul edilmektedir. Bu değişiklik ne totaliter bir devletin

herhangi bir nazariyesini öğretmekle, ne de İmparator için olan chu konusunda yapılan herhangi bir telkinle meydana gelmiştir. Bunda insanı küçük düşüren durumlarla karşılaşmanın rolü çok daha büyüktür. Aile içinde Japon yaşayış tarzına uygun olarak yetiştirilen ve fazlasıyla *amour-propre* (izzeti-nefis) sahibi olan genç Japon erkekleri bu gibi durumlarda kolayca zalimleşebilirler. Alay edilmeye asla tahammül edemezler. Yapılmaması gereken hareketler olarak kabul ettikleri davranışlar, fırsat ellerine düşünce onları hakikaten zalimleştirebilmektedir.

Hiç şüphe yok ki ortaokulda ve Orduda var olan bu modern Japon situasyonları, karakterini, alay ve tahkir etme gibi eski Japon âdetlerinden almaktadır. Japonların alay ve tahkir edildikleri zaman gösterdikleri reaksiyon orta ve yüksek okullarda ve Orduda kazanılmış bir alışkanlık değildir. Japonya'da bir - insanın - ismi - için - olan - giri ile ilgili adap ve prensipler, şaka olarak yaptırılan münasebetsiz işlerin Amerika'da olduğundan çok daha fazla unutulmaz birer acı hatıra olarak saklanmasına sebep olur. Japonya'da şaka adı altında münasebetsiz işler yaptırılan bir grup insanın ergeç bir başka acemi gruba aynı münasebetsizlikleri yaptırması, bir oğlan çocuğunun kendisine eza eden şahıstan öç almayı düşünmesine engel teşkil etmez; bu hal eski Japon kültür kalıplarına da uygundur. Pek çok Batı milletlerinde görülen başkasının cezasını ve günahını çekme alışkanlığı Japonya'da yeter kabul edilen bir hal değildir. Polonya'da yeni çıraklara ve hattâ genç orakçılara şaka olarak yaptırılan son derece münasebetsiz davranışların acısı, buna sebep olanlardan değil de, kendilerinden sonra gelen çırak ve genç orakçılardan çıkartılır. Japon erkek çocuklarının da bu şekilde tatmin oldukları şüphesizdir. Fakat tahkir edildiklerinden dolayı mücadeleye girişmekte asla gecikmezler. Cefa çekenler, eziyet edenlerle hesaplaştıkları zaman ancak kendilerini 'rahat hissederler'.

Harpten sonra Japonya kalkınırken memleketin geleceği ile candan ilgilenen liderlerin, yüksek okullarda ve Orduda şaka niyetine yaptırılan münasebetsizliklere ve genç çocuklara, alışkanlık haline gelmiş olan mânâsız işlerin gördürülmesi konusuna özel olarak dikkat etmeleri iyi olurdu. Yüksek sınıf talebeleriyle aşağı sınıf arasındaki farkı ortadan kaldırmak için okul ruhunu, hattâ 'eski okul bağlarını' kuvvetlendirmek, Orduda da şaka olsun diye yaptırılan münasebetsizliklere engel olmak yerinde bir hareket sayılırdı. Japonya'da usta askerlerin acemi erlere, her rütbeden subayın yaptığı gibi, son derece ağır, onları dayanıklı yapacak bir disiplini ısrarla tatbik etmeleri tahkir olarak kabul edilmez. Tahkir olarak kabul edilen şey, şaka niyetine münasebetsiz işlerin yaptırılmasına sebep olan davranıştır. Okulda veya Orduda büyük çocuklar kendilerinden küçük olana bir köpek gibi kuyruk sallattıkları veya onu ağustos böceği gibi öttürdükleri yahut da diğerleri yemek yerken baş aşağı durdurttukları zaman cezalandırılabilseydiler, bu yeni Japon terbiyesinde İm-

paratorun kutsallığını inkârdan veya ders kitaplarından millî konuları çıkarmaktan çok daha tesirli bir değişme meydana getirilebilirdi.

Kadınlar, bir insanın - ismi - için - olan - giri ile ilgili adap ve prensipleri, bu giri nizamını öğrenmezler ve ortaokulların ve Ordunun erkek çocuklara sağladığı modern hayattan mahrumdurlar. Onların bu tarz bir yaşayışları yoktur. Erkek kardeşlerininkinden çok daha yeknesak bir hayatları vardır. Kız çocukları, daha küçük yaştayken erkek çocukların daima ön plânda oldukları, kendilerinden çok onlara itina edildiği ve hediyelerin hep onlar için alındığı gerçeğini kabul edecek şekilde terbiye edilmektedirler. Hayatları boyunca boyun eğmek zorunda oldukları kaideler onları, kendi şahsiyetlerini başkalarına açıkca kabul ettirebilme (self- assertion) imkânından mahrum eder. Bununla beraber bebek olarak, küçük çocuk olarak Japonya'da var olan imtiyazlı küçük çocuk hayatını erkek kardeşleriyle paylaşır. Küçük bir kız çocuğu iken özellikle parlak, kırmızı renkli elbiseler giyerler. Yetişmiş birer genç kız oldukları zaman ise altmış yaşına kadar bu renk elbiselere veda ederler. Altmış yaşında ikinci imtiyazlı devreye ulaştıkları için tekrar bu renk elbiseler giyebilirler. Erkek çocukların sevgisini kazanmak için anne ile büyükanne arasındaki rekabet kız çocukların da sevgisini kazanmak için aynen mevcuttur. Ailedeki bütün çocuklar, herhangi bir aile ferdinden bekledikleri gibi, kız kardeşlerinin de 'en çok' kendilerini sevmelerini isterler. Çocuklar, kız kardeşin kendisiyle birlikte yatmalarına müsaade ederek en çok kimi sevdiğini göstermesini arzu ederler ve kız çocuk büyükanneleri için beslediği sevgiyi genellikle iki yaşındaki kardeşine verir. Japonlar tek başına uyumayı sevmezler. Bundan dolayı da bir çocuğun ot şiltesi, beraber yatmayı arzuladığı bir büyüğün yatağı yanına serilebilir. Çocuğun o gün için 'en çok sevildiğini' gösteren delil, iki yatağın yan yana getirilmesidir. Dokuz on yaşına gelen kız çocukları artık erkeklerle beraber oynayamadıkları için, onları başka türlü memnun etmeğe çalışılır. Yeni ve çeşitli saç tuvaletleriyle gururları okşanır. Japonya'da on dört ile on sekiz yaşlarındaki kızların saç tuvaleti büyük bir itina ile hazırlanır. Onlar bu yaşlarda pamuklu yerine ipekli kumaşlar giyebilirler ve bu sıralarda onların cazibelerini, güzelliklerini artıracak çeşitli elbiselerin temini için elden gelen her şey yapılır. Bütün bunlar kızları memnun etmek içindir.

Yerine getirilmesi istenen yasaklar dolayısiyle kız çocuklarının yüklendikleri mesuliyet, keyfî hareket eden otoriter bir anne veya babanın kontrolü dışında, tamamen kendi omuzlarındadır. Japonya'da anneler veya babalar kızlarına isteklerini bedenî cezalar uygulayarak yaptırmazlar, aksine, sükûnetle ve mütevekkil bekleyerek onların istenilen hayata uygun hareket etmelerini sağlarlar. Böyle bir terbiyeyi gösteren bir yazıyı buraya almak faydalı olur sanırım. Bu parça yumuşak ve imtiyazlı çocuk yetiştirme usulünün de karakte-

ristiği olan, zor kullanmadan otorite temin etmeyi gayet güzel göstermektedir. Konfiçyus mezhebinden bir alim hoca küçük Etsu Inagaki'ye altı yaşından beri Çin klâsiklerini öğretmekteydi.

> İki saatlik ders boyunca hocam, elleri ve dudakları hariç bir milimetrecik olsun yerinden kımıldamadı. Ben de onun önünde, hasır üzerinde aynı şekilde dik ve değişmeyen bir pozisyonda oturuyordum. Bir kere kımıldadım. Dersin ortasındaydık. Herhangi bir sebepten dolayı rahatsız olmuştum ve kıvırmış olduğum dizime istenilen açıdan hiç denecek bir kayma yaptırarak vücudumu yavaşça eğmiştim. Hocamın yüzünden gayet belirsiz bir hayret gölgesi geçti, sonra da kibarca fakat sert bir tavırla, 'küçük hanım, bugün dikkatinizin çalışmağa uygun olmadığı açık. Odanıza çekilmeniz ve düşünmeniz lâzım', sözünü söyleyerek yavaşça kitabını kapadı. Zavallı ben utançtan mahvolmuştum. Yapabileceğim bir şey yoktu. Evvelâ Konfiçyus'un resmini, sonra da hocamı acizane selâmladım ve hürmetle geri giderek odadan çıktım, her zaman olduğu gibi ders bitiminde yaptıklarımızı anlatmak üzere yine yavaşça babama gittim. Babam, henüz ders bitimi zamanı olmadığı için şaşırmıştı ve gayriihtiyarî "Dersini ne kadar çabuk yaptın!" demişti. bu söz bana ölüm çanı gibi gelmişti. O anın bende bıraktığı hatıra bugün dahi bir yara gibi sızlamaktadır. (*)

Bundan başka Mrs. Sugimoto bir başka yerde bir büyükanneyi anlatırken Japonya'da ana veya babanın takındığı en karakteristik tavrı özetler.

> O, vakar ve sükûn içinde, herkesin kendisinin tasvip ettiği şekilde hareket etmesini beklerdi, ne azarlar, ne de münakaşa ederdi. Onun ipek gibi yumuşak, fakat amansız bekleyişi, küçük aileyi, kendisine göre doğru olan yola rahatca sevk ediyordu.

Bu ipek gibi yumuşak fakat amansız bekleyişin bu derece tesirli oluşunun sebeplerinden biri de, aynı terbiyenin gerek sanatta, gerekse zanaatta aynı açıklık ve seçiklikle tatbîkidir. Öğretilen şey sadece kaideler değildir, bir *alışkanlığın* temini için uğraşılmaktadır. Hareketler ne olursa olsun hepsi büyüklerin kontrolü altında otomatikleşinceye kadar aynen tekrar ettirilir. Çocuklukta çatal yerine kullanılan çubukların özel tarzda tutulması, bir odaya özel şekilde girme usulleri, daha sonraları çay merasimleri yahut masaj v.s. bu hareketlere örnek olarak gösterilebilir. Büyükler zamanı gelince çocukların özel alışkanlıklar 'kazanacak'larını düşünmezler. Mrs. Sugimoto on dört

(*) Sugimoto, Etsu Inagaki, A Daughter of the Samurai. Doubleday Page and Company, 1926, sayfa 20.

yaşında nişanlandıktan sonra müstakbel kocasının masasını nasıl hazırladığını anlatır. Onu hiç görmemiştir. Kendisi Echigo'da, nişanlısı ise Amerika'dadır, fakat daima annesinin ve büyükannesinin nezareti altında bulunmaktadır. Mrs. Sugimoto şöyle anlatır: 'Kardeşi, Matsuo'nun en çok sevdiği yemekleri bize söylemişti, ben bu yemekleri kendim pişiriyordum. Onun masası benimkinin yanına konurdu, ilk olarak daima ona hizmet etmeye alışıyordum. Böylece müstakbel kocamın rahatını sağlamak için daima müteyakkız olmayı öğrendim. Büyükannem ve annem daima Matsuo yanlarındaymış gibi konuşuyorlardı. Ben de üstüme başıma dikkat eder, o hakikaten odadaymış gibi hareket ederdim. Böylece ona ve onun karısı olarak kendi mevkiime lâyık olacak şekilde yetiştirildim' (*)

Erkek çocuk da kız çocuğuna nisbetle pek okadar sert olmamakla beraber aynı dikkat ve titizlikle terbiye edilir, ona da örnekler gösterilir ve taklit ettirilir, böylece de bir alışkanlık sağlanır. 'Öğrendikten' sonra hiçbir mazeret kabul edilmez. Bununla beraber reşit olduktan sonra, hayatın önemli olan bir sahasında insiyatifine uyarak hareket etmesine müsaade edilir. Kur yapmayı ona büyükler öğretmez. Evde aşkî davranışlar gizlidir, ayrıca dokuz veya on yaşlarındaki erkek ve kız çocuklarının birbirleriyle olan münasebeti kesinlikle kesilmiştir. Japonya'da bir erkek çocuğun cinsel meselelerle ciddî olarak ilgilenmeden önce evlendirilmesi anne ve baba için ideal olan bir şeydir. Bu sebepledir ki erkek çocukların kızlara karşı takındıkları tavırlarda 'utangaç' olmaları istenir. Köylerde erkek çocukları 'utandıran' bu konu onlara takılmak için her fırsatta ele alınır. Yine de erkek çocuklar bu konuda bilgi edinmeye çalışırlar. Eskiden, hattâ son zamanlarda, başka köylerle veya şehirlerle irtibatı olmayan Japon köylerinde pek çok kız, evlenmeden önce gebe kalmıştı, bu evlenmeden önce gebe kalan kızların sayısı bazan çok fazlaydı. Bu gibi evlilikten evvel elde edilen tecrübeler hayattaki ciddî meselelerin dışında, 'serbest saha' içindeydi. Anne ve babanın bu gibi şeyleri dikkate almadan evliliği düzenlemesi beklenmekteydi. Halbuki bugün, bir Japonun Suya Mura köyünde Doktor Embree'ye söylediği gibi, 'bir hizmetçi kız dahi bakireliğini korumak mecburiyetinde olduğunu bilecek bir şekilde yetiştirilmektedir.' Orta okula giden erkek çocuklara tatbik edilen disiplin de erkeklerin kızlarla herhangi bir arkadaşlık yapmalarına mâni olmaktadır. Japonların gençlere verdiği terbiye ve kamuoyu, farklı cinsler arasında evlilikten evvel olabilecek herhangi bir samimiyete mâni olmağa çalışmaktadır. Filmlerde, bir genç kadının yanında sıkılmadan oturan genç erkekler 'kötü', Amerikalıların nazarında güzel bir kıza sert, hattâ kaba davrananlar ise 'iyi' olarak vasıflandırılır. Erkek çocukların kızlar yanında kendilerini rahat hissetmeleri, onların kızlarla 'oynaştıkları' veya 'geyşalara', kötü kadınlara veya bar kızlarına gittikleri mânâsına

(*) A Daughter of the Samurai, sayfa 92.

gelir. Geyşaların bulunduğu ev, öğrenmek için 'en iyi' yerdir, çünkü 'geyşa öğretir. Orada erkek bir gevşeyip dinlenme hâli içindedir ve bakmakla yetinir.' Beceriksizliğin meydana çıkacağından korkmağa gerek yoktur, onun geyşa kız ile cinsî münasebette bulunması da istenmez. Yalnız pek az Japon erkek çocuğu geyşa evine gidecek parayı sağlayabilir. Bunun içindir ki onlar barlara giderler ve erkeklerin kızlara karşı takındıkları samimî davranışları görürler, yalnız bu diğer sahalarda onlara verilen terbiye şekline benzemez. Acemilikten dolayı erkek çocukların korkaklıkları uzun zaman devam eder. Seks konusu, fazlasıyle güvendikleri büyüklerin yardımı olmadan, yeni bazı davranışları öğrenmeleri gereken sahalardan biridir. Meşhur, ileri gelen aileler 'gelin kitapları' temin ederler ve genç çiftlere evlendikleri zaman verilmek üzere pek çok detaylı resimler saklarlar. Bir Japonun da söylediği gibi, 'Bu konuyu kitaplardan öğrenebilirsiniz, bu bahçe yapmak için kaideleri öğrenmeniz gibidir. Babanız size bir bahçeyi nasıl yapacağınızı öğretmez; büyüdüğünüz zaman öğrenmeniz sizin için bir meşgaledir. Pek çok genç Japon seks davranışlarını başka yollardan öğrendiği halde, seks ve bahçıvanlık meselesini kitaplardan öğrenilebilecek şeyler olarak yan yana getirmek enteresandır. Gençler bu davranışı hiçbir şekilde kılı kırk yaran büyüklerin himayesi altında öğrenmezler. Terbiyedeki bu değişiklik, genç Japon erkeklerine, seks sahasının diğer sahalardan, büyüklerin nezaret ettiği ve gençlere özenerek birtakım alışkanlıklar kazandırdıkları ciddî sahalardan ayrı olduğunu gösterir.Bu saha, gençlerin mahcup olma korkusu içinde hâkim olmaya çalıştıkları bir kendi-kendine-zevk-alma (self gratification) sahasıdır. Her sahanın kendine göre birtakım kaideleri vardır. Bir erkek evlendikten sonra hiç gizlemeden başka yerlerde cinsî bakımdan kendisini tatmin edebilir. Bunu yaparken de hiçbir şekilde karısının haklarına tecavüz etmiş, aynı zamanda evliliği sarsmış olmaz.

Karısı ise aynı imtiyaza sahip değildir. O kocasına sadık olmak zorundadır. Onun bu konuda gizli hareket etmesi gerekir. Japonya'da aldatılmış kadınlardan ancak pek azı son derece gizli bir aşk hayatı yaşayabilir. Sinirli veya istikrarsız oldukları düşünülen kadınlara histerik denir. 'Kadınların en çok karşılaştıkları güçlükler, sosyal hayatlarıyla ilgili olmaktan ziyade cinsel hayatlarıyla ilgilidir. Delilikle histeri (sinirlilik, istikrarsızlık),çok defa kesinlikle cinsî intibaksızlıktan ileri gelmektedir. Bir kız kocası onu cinsî bakımdan ne kadar tatmin ederse onunla yetinmek zorundadır.(*) Suya Mura köyünde çiftçiler kadınların hastalığı 'rahimde başlar' sonra da başa geçer derler. Kocası başka bir kadına gittiği zaman kadın da alışkanlık haline gelmiş istimna hareketlerine baş vurabilir ve köylerden tutun da şehirlere kadar kadınlar bu maksat için kullanılan ananevî aletlere çok kıymet verirler. Bundan başka köylerde, kadınların ancak bir çocuk doğurduktan sonra cinsel davranışlarda taşkınlık yapmaları kabul edilir. Anne olmadan ön-

(*) Embree, J.F, Suye Mura, sayfa 175.

ce cinsel konuda şaka yapamaz, fakat sonra ve yaşlandıkça erkekli kadınlı bir toplulukta konuşmaları bu çeşit şakalarla dolu olabilir. Hattâ kadın, kalçalarını ahlâk dışı şarkıların ahengine uydurarak çabuk çabuk, ileri geri sallar ve açık saçık cinsî danslarla topluluğu eğlendirebilir. 'Bu hareketler daima kahkahalara sebep olur.' Suya Mura'da dahi askerden dönen gençler köyün dış mahallelerinde karşılanırken, kadınlar erkek gibi giyiniyor ve müstehcen şakalar yapıyor ve genç kızlara tecavüz eder gibi davranıyorlardı.

Böylece Japon kadınlarına cinsiyetle ilgili konularda bir çeşit serbest hareket etme hakkı tanınmıştır. Bu, aşağı sınıftan olan kadınlar için daha da fazladır. Hayatlarının büyük bir kısmını pek çok yasakları yerine getirmekle geçirmek zorundadırlar, fakat hayatın gerçeklerini bilmiyorlarmış gibi davranmalarını gerektiren tabu yoktur. Yaptıkları hareketler erkeklerin hoşuna gittiği zaman müstehcen davranışlarda bulunabilirler. Yine aynı şekilde erkekler hoşlandığı zaman kadın değilmiş gibi hareket ederler. Olgunluk yaşına gelen kadınlar yasaklara aldırmayabilirler, hele aşağı sınıftan iseler herhangi bir erkek gibi küfür edebilirler. Japonlar, Batılılar gibi belirli bir 'iffetli kadın' veya 'kötü kadın' karakterinden ziyade değişik yaş ve durumlar için özel davranışları hedef olarak alırlar.

Büyük yasakların bulunduğu sahalara rağmen erkeklerin bazı taşkınlıklar göstermelerine müsaade edilir. Geyşaların hizmet ettiği arkadaş toplantılarında içilen içki, erkeğin fazlasıyla taşkınlık yapmasına sebep olur. Japon erkekleri sarhoş olmaktan hoşlanırlar, içkide ölçülü olmalarını emreden bir kaide de yoktur. Birkaç küçük kadeh dolusu sake içtikten sonra yavaş yavaş ciddiyetten uzaklaşırlar, birbirlerine yaslanmaktan ve lâubalilikten hoşlanırlar. Pek az 'geçimsiz' Japon erkeği hariç Japonlar, genellikle içki içtikleri zaman aksilik etmezler ve kavga çıkarmazlar. İçki içmek gibi bazı 'serbest sahalar' hariç erkekler, Japonların dediği gibi, 'beklenmedik' hareketler yapamazlar. Bir insanın ciddî davranış sahalarında beklenmedik hareketler yaptığını söylemek, 'aptal' sözü için kullanılan Japonca kelime hariç, bir insanı kötülemek maksadıyla Japonların en çok baş vurdukları bir ifade şeklidir.

Batılıların Japon karakterinde görüp anlattıkları tezatların mahiyeti Japonların çocuk yetiştirme usullerinden anlaşılabilir. Bu çocuk yetiştirme usulü, Japonların hayat görüşünde bir ikilik meydana getirir. Bu ikiliğin her yönü aynı derecede önemlidir, hiçbiri ihmal edilemez. Japonlar imtiyazlı ve psikolojik bakımdan huzur içinde oldukları bir bebelik devresi geçirdikten sonra disiplinli hayata başlarlar. Bu disiplinli hayat boyunca da 'utanç bilmedikleri' o rahat çocukluk hayatının hatırasını hiç unutmazlar. Onların cenneti geçmiştedir, gelecekteki bir cennetten söz etme ihtiyacını duymazlar. İnsanın doğuştan iyi olduğunu, tanrıların hayırsever olduklarını ve Japon olmanın fevkaladeliğini ifade eden doktrinlerinde Japonlar, hep bebeklik devrini dile getirirler. Bu ilk çocukluk hayatı, Ja-

ponların, kendi ahlâk anlayışını, her insanda 'Buda-tohumunun' varlığına ve herkesin öldükten sonra bir kami olacağına dair yapılan geniş açıklamalara dayandırmalarını kolaylaştırır. Yine bu hayat onlara haklarını savunma gücünü verir ve kendilerine-güvenmeyi (self-confidence) öğretir. İnsan gücünün dışında dahi olsa herhangi bir işi başarma arzusu Japonya'da bu devrede önem kazanır. Bu bebeklik hayatı fertlerin, hükümete karşı dahi olsa, kendi fikirleri uğrunda mücadeleye hazır, hattâ bu uğurda intihar edecek kadar kuvvetli olabilmelerini sağlar. Yine bu hayat, zaman zaman kütle meğalomanisine sebep olur.

Altı veya yedi yaşından sonra çocukların yavaş yavaş ihtiyatlı olmaları ve 'utanç bilme'leri gerekir. Çocuklar kendilerinden istenilen şeyleri yerine getirmeyecek olurlarsa aileleri tarafından terk edilecekleri müeyyidesiyle, ki bu müeyyidelerin en korkuncudur, harekete getirilirler. Çocuklara yapılan baskı çok ağır olmamakla beraber kaçınılması imkânsızdır. İmtiyazlı oldukları ilk devrede, kâh alışkanlıkların ve davranışların amansız bir şekilde terbiye edilmesi, kâh anne ve baba tarafından aşılanan reddedilme korkusu, bu gelişme için gerekli zemini hazırlar. İlk çocukluk devresindeki bu hayat, çocuğu, 'başkalarının' kendisiyle alay edeceği ve onu istemeyeceği söylendiği zaman yapmaması gereken yasakları kabule hazırlar. Hayatın ilk devirlerinde çocuğun rahatça tatmin edebildiği iç-tepiler, sadece kötü oldukları için değil kendisine yakışmadığı için de yasak edilirler. O artık ciddî bir hayata başlamak üzeredir. Çocukluk devresindeki imtiyazlar yavaş yavaş kaldırılır, gençlik çağının çok daha büyük hazları onların yerini doldurur, fakat ilk çocukluk devresindeki hayat hiçbir zaman unutulmaz. Bir insanın hayat felsefesinde çocukluk hayatı büyük rol oynar. 'Beşeri duygular' sahasında ferde tanınan serbestlikle çocukluk hayatına dönülür. İnsanın reşit olduğu çağ boyunca 'serbest sahalarda' çocukluk hayatı tekrar yaşanır.

Çocuğun hayatındaki ilk ve sonraki devreleri açık bir şekilde birbirine bağlayan şey, çocuğun arkadaşlarından tasvip görmesi meselesinin son derece önemli olmasıdır. Standart olarak kabul edilebilecek bir fazilet yerine çocuğa bu öğretilir. İlk çocukluk devresinde annesi onu kendisiyle yatmak istediği zaman yatağına almış, annesinin kendisini ne kadar sevdiğini anlamak için ona ve erkek ve kız kardeşlerine verilen şekerleri saymış, ihmal edildiği zaman ise bunu derhal anlamış ve ablasına dahi 'En çok beni seviyorsun değil mi?' diye sormuştur. Sonraki devirde ise zevk aldığı, tatmin olduğu bu gibi şeylerden yavaş yavaş feragat etmesi istenir, buna karşı kendisine verilecek olan mükâfat 'toplumdaki fertlerin' kendisini tasvip edeceği ve çevreden hüsnü kabul göreceğidir. 'Toplumdaki fertlerin' kendisiyle alay etmesi ise ceza olarak gösterilir. Hiç şüphe yok ki bu pek çok kültürde çocuk terbiyesi için baş vurulan bir müeyyidedir, yalnız bu Japonya'da çok ağırdır. 'Toplumdaki fertler' tarafından reddedilme meselesi, çocuk daha küçükken anne ve babanın kendisinden kurtulmak istiyormuş gibi takındığı tavırla dramatize edilmiştir. Çocuğun hayatı boyunca çektiği terk edil-

me korkusu herhangi bir baskıdan daha kuvvetlidir. O, sadece kendi düşüncesinin mahsulü bile olsa, alay edilme ve reddedilme tehlikeleri karşısında fazlasıyla hassasiyet gösterir. Japon topluluğunda mahremiyet olmadığı için 'herkesin' bir başkasının hemen hemen yaptığı her şeyi bilmesi, tasvip etmediği takdirde İse o şahısla olan irtibatını keseceği bir fantazi değildir. Sesin geçmesine elverişli ve gündüzleri sürülerek açık bırakılan ince duvarlı Japon evlerinin inşa şekli de, bir bahçe ve duvar yaptırmaya bütçesi uygun olmayan kimselerin özel hayatını herkesin bilmesine sebep olur.

Japonların kullandıkları bazı semboller, çocukken verilen terbiyenin büyüdükleri zaman devam etmemesi dolayısiyle karakterde meydana gelen iki cepheyi açıklamaya yardım eder. Japon karakterinde küçükken teşekkül eden cephe bir insanın 'utanç bilmeyen' tarafıdır ve Japonlar aynaya bakarak, ne dereceye kadar bu 'utanç bilmeyen' taraflarını muhafaza ettiklerini incelerler. Onlar, aynaların 'ebedî masumiyeti (purity) aksettirdiğini' söylerler. Ayna ne gurur duymaya sebep olur, ne de insanın 'çatışan-tarafını' (interfering-self) gösterir. O, ruhun derinliklerini aksettirir. Bir insanın 'utanç bilmeyen tarafını' orada görmesi gerekir. Aynada gözlerini, ruhun 'kapısı' olarak kabul eder, bu da insanın 'utanç bilmeyen tarafıyla' yaşamasını sağlar. Fert burada, atalarının idealize edilmiş hayalini görür. Bu maksatla yanlarında daima bir ayna taşıyan kimselerden söz edilir, hattâ kendisini seyretmek ve ruhunu yoklamak için aile türbesine özel bir ayna koyan bir şahıs hakkında 'kendisini türbeye koydu' ve 'kendisine ibadet etti' şeklinde tarifler vardır. Evlerdeki Şinto türbelerinin hepsine kutsal eşya olarak ayna koymak her zaman görülen bir olay değildi; bu sadece küçük bir teşebbüstü. Japon radyosu harp boyunca, bütün bir sınıf aralarında para toplayarak kendilerine bir ayna satın alan kız öğrencileri övmüş durmuştu. Bunu bir gösteriş olarak hiç kimse kabul etmiyordu. Aynanın ruhun derinliklerindeki ihtirastan uzak olan gayeleri aksettireceği söyleniyordu. Aynaya bakmak ruhta var olan fazileti görmeye yarayan bir hareketti.

Japonların ayna konusundaki duygu ve düşünceleri, çocuğu 'kendisini-gözlemesi' öğretilmeden önceki bir devreye aittir. Onlar aynada bir insanın 'kendisini-gözleyen' tarafını görmezler. İnsan, aynada 'utanç'ın bilinmediği ilk çocukluk devresindeki gibi tabii olarak görülür. Japonların aynaya atfettikleri sembolizm, insanın kendisini 'ustalık' sağlayan bir disiplin altına sokması fikrinin de esasını teşkil eder, böyle bir disiplin altında onlar kendilerini-gözleme alışkanlığından kurtulmaya ve ilk çocukluk çağının rahatlığına ulaşmaya çalışırlar.

İmtiyazlı ilk çocukluk devresinin Japonlar üzerinde bıraktığı tesirlere rağmen çocukluğu takip eden ve utancın, faziletin esası olarak kabul edildiği devreye ait yasaklar sadece kayıp olarak kabul edilmezler. Daha önce de gördüğümüz gibi bir Hıristiyanlık kavramı olan nefis-fedakârlığı meselesi Japonlar için söz ko-

nusu değildir, onlar fedakârlık fikrini reddederler. Bunun aksine önemsiz olaylar karşısında bile chu veya ko yahut giri'yi ödemek için 'seve seve' canlarını vermekten çekinmezler. Bu gibi haller onlar için fedakârlık kategorisine dahil değildir. Seve seve canınızı verdiğiniz zaman arzuladığınız bir gayeye ulaşabilirsiniz derler. Aksi takdirde onlar için ölüm, kıymeti olmayan bir 'köpek ölümünden' başka bir şey değildir: İngilizce'de olduğu gibi bu, bir hendek içinde ölüvermek, bir hiç oluvermek mânâsına gelmez. İngilizce'de hiç de önemli olmayan fakat nefis-fedakârlığı olarak adlandırılabilen hareketler dahi Japonca'da izzetinefis kategorisine girer. İzzetinefis sahibi olmak (jicho) daima insanın kendisine hakim olması mânâsına gelir, bu da izzetinefis sahibi olmak kadar kıymetlidir. Japonlara göre bir insan kendisini-kontrol ettiği, kendisine-hakim olabildiği (self-restraint) takdirde büyük işler başarabilir, Amerikalılar için bu konuda esas olan hürriyet, farklı yaşayışları bulunan Japonlar için asla yeterli değildir. Onlar ferdin kendisini-kontrol etmesiyle, kendisine-hakim olabilmesiyle daha değerli bir insan olacağı fikrini, kendi nizamları içinde önemli bir akide olarak kabul ederler. Aksi takdirde insanlar, ortaya çıkabilecek ve kendilerine yakışan hayatı altüst edebilecek iç-tepilerle dolu olan tehlikeli benliklerini nasıl kontrol edebilirlerdi? Bir Japonun da anlattığı gibi:

> Senelerce emek verilmiş bir eserin üzerine tabakalar halinde vernik sürdükçe o eser tamamlanmış bir vernik işi olarak daha fazla kıymet kazanır. Bu, insanlar için de aynıdır... Ruslardan şöyle söz ederler: 'Bir Rus'u kazı, altından huysuz ve ters bir insan çıksın'. Aynı hükümle herhangi bir kimse de Japonlardan şöyle söz edebilir: 'Bir Japonu kazı, verniği çıkar, altından bir korsan çıksın. Verniğin Japonya'da kıymetli bir ürün ve el sanatına yardımcı olduğu da unutulmamalıdır. Onda sahte bir şey yoktur, o kusurları örtmeye yarayan bir harç değildir. O en azından süslediği cevher kadar kıymetlidir.(*)

Batılıların fazlasıyla dikkatini çeken Japon erkeklerinin davranışlarındaki tezatlar, bu erkeklerin çocukken küçük dünyalarında birer küçük tanrı oldukları, etrafa rahatça saldırabildikleri ve istedikleri her şeyi yaptırabildikleri bir devreye ait derin izlerin, 'vernikleme'den sonra dahi şuurlarda yer etmesini sağlayan Japon terbiyesinin bir bütün oluşturmasından ileri gelmektedir. Kökleri derin olan bu ikilikten dolayı yetişkin Japon erkekleri, çılgınca kapıldıkları romantik aşktan vazgeçip ailelerine aşırı derecede itaat edebilirler. Yüklendikleri mükellefiyetler ne kadar ağır olursa olsun zevke ve rahata düşkünlük gösterebilirler. İhtiyatlı olmalarını sağlayan terbiye çoğu zaman onları çekingen yaparsa da, çılgınca bir hareket söz konusu olduğu zaman büyük bir cesaretle harekete geçebilirler. Hiyerarşinin hakim olduğu durumlarda şaşılacak derecede itaatkârdırlar, böyle olmakla beraber yukardan kolayca idare edilebilecek kadar uysal değildirler. Son

(*) Nohara, Komatichi, The True Face of Japan, London, 1936, s. 50.

derece nazik olmalarına rağmen küstahca davranışlarda bulunabilirler. Ordudaki sert disiplini benimsemekle beraber isyan edebilirler. Koyu bir muhafazakâr olmalarına rağmen yeniliklerin cazibesine kapılabilirler; Çin âdetlerini ve Batı ilmini büyük bir başarı ile almaları bunun delilidir.

Her ne kadar Japonlar, ilk çocukluk devresinde istedikleri gibi hareket etme ve müsamaha ile karşılanma alışkanlıklarını, sonraki hayat için bir teminat olan yasaklarla uzlaştırma meselesini kendilerine göre halledeerlerse de, karakterlerindeki ikilik, her Japonun ayrı şekilde cevaplandırdığı gerilimlere sebep olur. Pek çok Japon bu meseleyi hallederken güçlük çeker. Bazıları lüzumsuz teferruat üzerinde ısrarla duran ilim adamları gibi, hayattaki her şeyi tahdit eder ve istedikleri gibi hareket etmekten son derece korkar. İnsanın istediği gibi hareket etmesi Japonlar için bir fantazi değildir, onlar bu hayatı çocukken yaşamışlardır; bunun içindir ki duydukları korku pek büyüktür. Japonlar bu halden kaçarlar ve dört elle kaidelere sarılırlar, ancak bu şekilde kendilerini kuvvetli hissederler. Bazıları çok daha başka hareket eder. Ruhlarında gizledikleri saldırganlık hissinden korkarlar ve bu hissi görünüşte kibar olan hareketlerle örterler. Bu gibi kimseler gerçek duygulardan uzaklaşmak için çoğunlukla önemsiz şeylerle meşgul olurlar. Aslında kendileri için hiçbir mânâ ifade etmeyen disiplinli bir hareketi, çalışkanlık haline gelmiş olan bir işi yaparken, makina gibi düşünmeden hareket edebilirler. İlk çocukluk devresinin tesiri altında daha fazla kalan diğer yetişkin Japon erkekleri ise yapmakla mükellef oldukları şeyler karşısında büyük heyecana kapılırlar ve gereksiz olduğu halde fazlasiyle itaatkâr olmaya çalışırlar. Herhangi bir başarısızlığın otoriteyi sarsacağını zannederler, bundan dolayı da her bocalama onları büsbütün heyecanlandırır. Alışkanlıklara göre düzenlenemeyen fevkalâde haller de onları korkutur. (*)

Bunlar, reddedilme ve tehdit edilme korkusu altında Japonların karşılaştıkları karakteristik tehlikelerdir. Baskı kalktığı zaman hem hayattan zevk alırlar, hem de başkalarını incitmemeye dikkat ederler; onlara, yetiştirilirken böyle bir terbiye verilir. Bu büyük bir başarıdır. İlk çocukluk devresi onları inatçı yapmış ve işledikleri suçtan dolayı hiçbir üzüntü duymaz hale sokmuştur. Daha sonraki yasaklar, arkadaşlar arasında bir birlik meydana getirmek gayesiyle onlara kabul ettirilir ve mükellefiyetler karşılıklıdır. Başkaları bir insanın arzularına ne kadar çok müdahale ederse etsin, yine de iç-tepilerin hâkim olduğu 'serbest sahalar' vardır ve Japonlar masumiyet ifade eden şeylerden zevk alan kimseler olarak tanınırlar. Kiraz çiçeklerini, mehtabı, krizantemleri veya yeni yağan karı seyretmek, böcekleri, 'ötüş'lerini dinlemek için ev içinde, kafeslerde beslemek, küçük şiirler yazmak, bahçeler yapmak, çiçekleri tanzim etmek ve merasimle çay iç-

(*) Bu bilgi, Tecrit Kamplarında Doktor Dorothea Leighton tarafından Japonlara uygulanan Rorschach testlerinden alınan sonuçlardır. Değerlendirmeler Frances Holter tarafından yapılmıştır.

mek gibi masumiyet ifade eden hareketler Japonların zevk aldıkları eğlencelerdir. Halbuki bunlar, pek çok ızdırap çekmiş ve saldırgan olan kimselerin yapacağı işler değildir. Ayrıca Japonlar eğlenirken üzüntüyü bir kenara atmasını da bilirler. Pek pahalıya mal olan harpten önceki çok daha mutlu günlerde Japon köylüsü boş zamanlarını yeryüzünde yaşayan herhangi bir topluluk kadar şen ve şakrak geçirebiliyor ve çalışma zamanında da o kadar çalışkan olabiliyordu.

Japonlar kendilerinden çok şey isteyen kimselerdir. İlginin kesilmesi ve itibarlarını kaybetme gibi korkunç durumlara düşmemek için zevkini çıkarmayı öğrendikleri şahsî hazlardan feragat etmek mecburiyetindedirler. Önemli hayati meseleler söz konusu olunca bu iç-tepileri kilit altında tutmak zorundadırlar. Aralarında, bu kalıba uygun hareket etmeyerek izzetinefis sahibi olamama tehlikesini göze alacak pek az kimse vardır. Japonlar izzetinefis sahibi kimseler (Jicho) olarak hareketlerini 'iyi'ye ve 'kötü'ye göre değil de 'ne yapacağını bilen insan'a göre düzenlerler ve kendi şahsî arzularını umumun 'tasvibine' göre ayarlarlar. 'Utanç (haji) bilen' kimseler iyi insanlardır ve daima tedbirlidirler. Onlar ailenin, köy halkının ve milletin iftihar ettiği kimselerdir. Bu şekilde meydana gelen gerilimler pek şiddetlidir ve Japonya'yı Doğuda bir lider, yeryüzünde büyük bir kuvvet haline sokan yüksek seviyeli bir ihtiras halinde ortaya çıkar. Hiç şüphe yok ki bu gerilimler fertleri fazlasiyle zorlar. Başarısızlığa uğramamak veya büyük bir feragat göstererek yaptıkları işleri bir başkasının küçümsememesi için uyanık olmak zorundadırlar. Bazan Japon halkı son derece saldırgan olur. Onlar, Amerikalılar gibi hürriyet veya prensiplere meydan okunduğu zaman harekete geçmezler, tahkir edildiklerini veya itibardan düştüklerini sezdikleri anda faaliyet gösterirler. Böyle bir durum karşısında mümkün olursa itibarlarını sarsan şahsa, olmazsa kendilerine hücum ederler.

Japonlar kendi hayatlarını çok pahalıya öderler. Onlar, Amerikalılar için teneffüs edilen hava kadar tabii olan bazı önemsiz, hür davranışlardan feragat etmektedirler. Madem ki mağlubiyetten sonra Japonlar da de-mok-ra-siye yöneliyorlar, öyleyse bir insanın istediği gibi, sade ve hiç kimseye zarar vermeden hareket etmesinin onlar için de ne derece güzel, ne kadar zevk verici olabileceğini unutmamalıyız. Bunu, İngilizce öğrenmek için Tokyo'daki misyon okuluna gönderilen ve orada istediği-şeyi-yetiştirmek üzere kendisine verilen bahçeyi tasvir eden Mrs. Sugimoto'dan daha iyi anlatan kimse yoktur. Okulda hocalar her kızın işlenmemiş bir toprak parçasına sahip olmasına ve istediği tohumu kullanmasına müsaade etmişlerdi.

> İstediğim-şeyi-yetiştirebileceğim bu bahçe bana, tamamen yeni olan, özel hak sahibi olmak gibi bir duyguyu hissettirdi. İnsan kalbinde böyle bir saadetin olabilmesi bende hayret uyandırdı..... Ben, ananelere tecavüz etmeden, aile ismime leke sürmeden, annemi, ba-

bamı, hocamı veya şehir halkını üzmeden, yeryüzünde hiçbir şeye zarar vermeden hareketlerimde serbesttim. (*)

Diğer kızların hepsi bahçelerine çiçek diktiler. Fakat Mrs. Sugimoto patates dikmeye hazırlandı.

> Bu mânâsız hareketin bana verdiği pervasız hürriyet hissinin heyecanını kimse bilemez... Hürriyetin ruhu kapımı çalmaktaydı.

Bu onun için yeni bir dünya idi.

> Evimde, bahçenin bakımsız gibi görünen bir kısmı vardı. Halbuki bahçenin bu kısmında bir kimse daima çamları budamak yahut bir çit meydana getirmiş olan küçük fidanları biçmekle meşguldü ve ... Jiya her sabah üzerine basılarak atılanan taşları siler ve çam ağaçlarının altını süpürdükten sonra ormandan toplanmış taze çam yapraklarını çevreye dikkatle saçardı.

Bu sunî vahşilik Mrs. Sugimoto için, Japon terbiyesinin kendisine temin ettiği sunî irade hürriyetini sembolize ediyordu. Japonya'nın her tarafında bu böyle idi. Japon bahçelerindeki yarıya kadar gömülü her büyük taş dikkatle seçilmiş, nakledilmiş ve gömülü diğer küçük taşların meydana getirdiği plâtforma yerleştirilmiştir. Onun yerleştirilmesinde nehir, ev, çalılıklar ve ağaçlıklar dikkatle hesaba alınır. Krizantemler de Japonya'nın her yerinde yapılan yıllık çiçek gösterileri için saksılarda yetiştirilir ve petaller (taç yaprakları) çiçeği yetiştiren şahıs tarafından gayet güzel ayrı ayrı düzenlenir, çoğunlukla da canlı çiçeğin içine sokulan küçük, görülmeyen bir tel destek, onların istenilen şekilde durmalarını sağlar.

Mrs. Sugimoto'nun, tel desteği çıkarabileceği bildirildiği zaman çılgın gibi sevinmesi, saadetinin ve masumiyetinin bir ifadesiydi. Küçük saksıda yetiştirilmiş ve petallerinin büyük bir titizlikle düzenlenmesine boyun eğmiş olan krizantem, tabii olmanın verdiği gerçek zevki tatmıştı. Fakat bugün Japonlar arasında 'beklendiği gibi hareket etmeme' konusunda hür olmak ve haji (utanç) müeyyidelerini inkâr etmek Japon hayatındaki son derece hassas olan dengeyi altüst edebilir. Bu takdirde onlar yeni bir nizam dahilinde yeni müeyyideler öğrenmek zorunda kalacaklardır ve değişme pahalıya mal olacaktır. Yeni tavırlar elde etmek ve yeni cinsten faziletlere sahip olmak kolay değildir. Batı dünyası, Japonların bütün bunları dikkate alabileceğini ve onları hakikaten kendilerine mal edebileceğini düşünemez; Batı dünyası, Japonya'nın daha hür ve daha yumuşak ahlâk kaideleri ortaya koymayacağını da düşünmemelidir. Amerika Birleşik Devletleri'n-

(*) A Daughter of the Samurai, s. 135 - 136.

deki Nisei'ler Japon adap ve prensiplerini çoktan unutmuş ve onları uygulamaz olmuşlardır. Hiçbir şey onları ana ve babalarının geldiği memleketin örf ve âdetlerine sıkıca bağlayamaz. Japonya'daki Japonlar da aynı şekilde yeni bir devir açarak, şahsî hürriyeti tahdit eden eski mükellefiyetlerin yerine getirilmesini gerektirmeyen farklı bir yaşayış tarzı ortaya koyabilirler. Krizantemler tel destekler olmadan ve bu şekilde budanmadan da güzel olabilirler.

Böylece ruhen daha geniş bir hürriyete kavuşma halinde Japonların dengeli olmalarını sağlayabilecek eskiden kalma bazı ananevî değerleri, faziletleri vardır. Bunlardan biri 'insanın kendi vücudunun pası'ndan mesul olması şeklinde ifade ettikleri ferdin kendi-kendisinden-mesul-olma (self-responsibility) halidir: burada insan vücudunu kılıca benzeten bir mecaz yapılmaktadır. Kılıç taşıyan bir kimse kılıcının göz alıcı parlaklığını muhafazadan nasıl mesulse, insanlar da kendi hareketlerinin sonucundan öyle mesul olmalıdır. Herhangi bir Japon zayıf, sebatsız ve faidesiz bir insan olmaktan dolayı ortaya çıkan sonuçların hepsini kabul ve teslim etmek mecburiyetindedir. Japonya'da ferdin kendi-kendisinden-mesul-olması, hür Amerika'da olduğundan çok daha ağır bir mânâ ifade eder. Japonların bu anlayışına göre kılıç, bir saldırı sembolü değildir; o ideal olan ve kendi-mesuliyetini müdrik bir şahsı ifade etmektedir. Ferdî hürriyete kıymet veren herhangi bir düzen içinde hiçbir denge çarkı bu faziletten daha üstün olamaz ve Japonlar çocuk terbiyesinde ve davranış felsefesinde bu fazilet üzerinde ısrarla dururlar. Batılılara göre Japonlar artık 'kılıcı bir kenara bırakmak' niyetindedirler. Japonlara göre ise onlar, daima paslanmak tehlikesi içinde bulunan insan ruhunun derinliklerinde duran bir kılıcı bu tehlikelerden kurtarmak için bitip tükenmek bilmeyen bir kuvvete sahiptirler. Kendi fazilet anlayışlarına göre kılıç daha hür ve daha huzurlu bir dünyada saklayabildikleri bir semboldür.

13

VJ - GÜNÜNDEN BU YANA JAPONYA(*)

VJ-Gününden bu yana Amerikalılar, Japonları idarede gösterdikleri maharetten dolayı ne kadar gurur duysalar yeridir. 29 Ağustos tarihinde radyo ile yayınlanan Devlet-Harp-Donanma (State-War-Navy) direktifinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin takip edeceği siyaset açıklanmıştı, General Mac Arthur da bu siyaseti büyük bir maharetle tatbik etti. Amerikalıların bu bakımdan gurur duymakta ne kadar haklı oldukları o sıralarda Amerikan basın ve radyolarıyla yapılan ve partizan bir zihniyetin mahsulü olan, bazen tenkit, bazen de metheden yayınlar dolayısiyle gerektiği şekilde anlaşılamıyordu. Aslında o zaman Amerika'da, Japon kültürünü yeterince bilen ve dolayısiyle tatbik edilen siyasetin yerinde olup olmadığını takdir edebilecek durumda bulunan pek az kimse vardı.

Japonya teslim olduğu zaman ortaya çıkan büyük mesele, istilâ şeklinin nasıl olacağı idi. Galip gelenler mevcut hükümetten, hattâ İmparatordan faydalanma yoluna gidecekler miydi? Yoksa bu hükümet tasfiye mi edilecekti? Japonya, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlı bir Askerî Hükümetin (Military Government) idarecileri tarafından, kasaba kasaba, köy köy mü idare edilecekti? İtalya ve Almanya'da çarpışan kuvvetlere bağlı mahallî A.M.G. karargâhları kurulmuştu ve mahallî olan iç meselelerde salâhiyet Müttefiklere mensup idarecilerin elindeydi. A.M.G.'nin Pasifik'teki mesul şahısları, VJ-Günü, hâlâ Japonya'da da böyle bir idare kurma ümidindeydiler. Diğer taraftan Japonlar da kendi işlerinden ne dereceye kadar mesul tutulacaklarını bilmiyorlardı. Postdam Beyannamesi'nde sadece, 'Japon topraklarında, Müttefiklerin tayin edecekleri yerler, esas hedeflerimize ulaşabilme bakımından elde tutulacaktır' deniliyordu ve bu

(*) İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin Japonya'ya karşı kazandıkları zafer günü, 2 Eylül 1945. Aslına sadık kalınarak, metin içerisinde VJ - Günü olarak geçecektir. (Çevirenin notu).

müddet zarfında 'Japon halkını, dünyayı istilâ etmek için yanlış yola sevkeden ve aldatanların otorite ve nüfuzunun' bertaraf edilmesi üzerinde duruluyordu.

General Mac Arthur'a verilen Devlet-Harp-Donanma direktifinde, bu meselelerle ilgili önemli bir karar vardı ve bu kararı General Mac Arthur karargâhı da canla başla destekliyordu. Bu karara göre Japonlar kendi memleketlerini idare etmek ve yeniden inşa etmekle görevlendirileceklerdi. 'Amerika Birleşik Devletleri'ni tam olarak hedefe ulaştırabilmek için, Başkumandan, kendi otoritesini, İmparator da dahil olmak üzere, Japon hükümet mekanizması ve devlet daireleri kanaliyle yürütecektir. Onun (General Mac Arthur) verdiği talimata göre iç işlerin idaresinde, Japon hükümetinin normal gücünü kullanmasına müsaade edilecektir'. Bunun için General Mac Arthur'un, Japonya'yı idare ediş tarzı Almanya ve İtalya'nın idaresinden tamamen farklıdır. Bu idare, başından sonuna kadar Japon memurunun kullanıldığı merkezileştirilmiş bir organizasyondur. Tebliğler Japon halkına veya köylülere yahut da kasaba halkına değil de, doğrudan doğruya Japon İmparatorluğu Hükümetine verilmektedir. General Mac Arthur idaresinin görevi, Japon Hükümetinin çalışırken göz önünde tutacağı hedefi tayin etmektir. Bir Japon bakanı, göz önünde tutulan hedefe ulaşmanın imkânsız olduğuna inandığı zaman, bundan vaz geçilmesini teklif edebilir, hattâ davasında haklı olduğunu isbat ederse, verilen direktifin değiştirilmesini de sağlayabilir.

Bu idare tarzı cesaretle tatbike kalkışılan bir hareketti. Amerika Birleşik Devletleri'nin görüşüne göre bu siyasetin sağladığı faydalar meydandaydı. General Hilldring'in söylediği gibi,

> Millî Hükümetten istifade etmekle büyük menfaatler sağlanmıştır. Gerektiği şekilde istifade edebileceğimiz bir Japon Hükümeti olmasaydı, yetmiş milyon nüfuslu bir memleketin idaresi için gerekli olan gayet karmaşık bir devlet mekanizmasını bizzat işletmek zorunda kalacaktık. Bu yetmiş milyon insan, bizden dil, âdet ve davranış bakımından farklıydı. Japon Hükümet mekanizmasını yeniden düzenleyerek ve ondan faydalanarak zamanımızın, insan gücümüzün ve malî kaynaklarımızın israfını önlemiş oluyoruz. Başka bir ifadeyle Japonların kendi yuvalarını temizlemelerini istiyoruz, fakat bu işin mahiyetini tayin eden biziz.

Diğer taraftan Washington'da bu direktif hazırlanırken, pek çok Amerikalı hâlâ Japonların soğuk ve düşmanca hareket edeceklerinden ve sulh ve sükûn getirecek olan herhangi bir programı, intikam hissiyle sabote edeceklerinden korkuyorlardı. Bu korkuların yersiz olduğu kısa zamanda anlaşıldı. Bunun sebeplerini, mağlup edilmiş milletler veya politika yahut da ekonomi ile ilgili beynelmilel gerçek-

lerde aramaktansa, bizimkinden büsbütün farklı Japon kültüründe aramak çok daha yerinde olur. İyi niyet politikası, belki de dünyanın hiçbir yerinde Japonya'da olduğu kadar başarıya ulaşamayacaktır. Bu politika, Japonların nazarında mağlûbiyetten doğan küçük düşürücü birtakım durumların ortadan kalkmasına sebep olmuş ve onların, kültürel bakımdan şartlandırılmış karakterleri dolayısiyle kabul edebilecekleri yeni bir millî politikayı tatbik etmelerini sağlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, barıştan sonra tatbik edilecek politikanın sert mi, yoksa yumuşak mı olması konusunda uzun uzun münakaşalar yapılmaktadır. Fakat esas mesele bu politikanın sert mi, yoksa yumuşak mı olması değildir. Problem, eski ve tehlikeli saldırganlık kalıplarını ortadan kaldıracak ve yeni hedefler koyacak, uygun bir şiddet hareketinin, ne çok sert, ne de gerektiğinden fazla yumuşak bir politikanın tatbik edilmesidir. Hangi vasıtalara baş vurulacağı, halkın karakterine ve söz konusu olan milletin anânevî sosyal nizamına bağlıdır. Almanya'da aile hayatına ve günlük sivil hayata iyice tesir etmiş olan Prusya otorite nizamı (authoritarianism) dolayısiyle, barışı temin edebilmek için belli yollara baş vurmak zarureti hasıl olmuştur. Akıllıca verilen sulh direktifleri, Japonya için hazırlananlardan farklı olmak zorundadır. Çünkü Almanlar, Japonlar gibi kendilerini ecdada ve içinde bulundukları topluma borçlu kabul etmezler. Onlar, ölçülemeyecek kadar büyük bir borç ödemek için değil de, mağdur durumda kalmamak için uğraşırlar. Almanya'da baba otoriter bir şahıstır ve sosyal mevkii yüksek olan herhangi bir kimse gibi, şu cümlecikte ifade edildiği şekilde, kendisine 'hürmet edilmesini ister veya bunu zorla yaptırır.' Hürmet edilmediği takdirde ise, tehdit edildiğini hisseder. Burada her erkek evlât gençlik çağında otoriter bir babaya karşı isyan eder ve sonunda yetişmiş bir insan olarak babasının hayatına benzeyen yeknesak ve heyecansız bir hayatı kabul etmeye mecbur olur. Gençlerin isyan ettikleri bu buhran yılları, *Sturm und Drang*, hayat boyunca karakteristik bir devre olarak kalır.

Japon kültüründe sert ve kuvvetli bir otorite, problem değildir. Baba, genç çocuklarına hürmet eden ve onlara düşkünlük gösteren bir insandır; bu tutum hemen hemen bütün Batılı müşahitlerin nazarında, Batı dünyası için istisnaî bir haldir. Japon çocuğu ile babası arasında bir çeşit gerçek arkadaşlık vardır ve çocuk babasiyle açıkça iftihar eder. Babasının ses tonundaki ufak bir değişiklik çocuğun, onun isteklerini yerine getirmesi için yeterlidir. Baba genç çocuklarına sert muamele etmez ve gençlik çağı baba otoritesine isyan devresi değildir. Bu devre, çocukların, herkesin tenkit edici bakışları altında ailenin mesul ve itaatkâr temsilcileri oldukları bir çağdır. Japonların dediği gibi onlar babalarına, 'alışkanlık elde etmek için', 'terbiye için' hürmet ederler, yani baba bir hürmet-objesi olarak hiyerarşi nizamının ve özel bir yaşayış tarzının müşahhas sembolüdür.

Japon çocuğunun küçükken babasından öğrendiği bu hareket tarzı, Japon toplumunda her konuda bir kalıp (pattern) olarak kalır. Hiyerarşide işgal ettikleri mevki dolayısiyle en çok hürmet görmeleri gereken kimselerin, keyfî bir otoriteye baş vurmaları onlar için karakteristik bir vasıf değildir. Hiyerarşide idareci mevkiindeki memurlar, genellikle, otorite tatbik etmezler. İmparatordan tutun da en aşağı kademeye kadar müşavirler ve gizli kuvvetler arka plânda iş görürler. Japon toplumunun bu halini, 1930'ların başlarında Black Dragon tipindeki büyük-vatanseverlerin mensup oldukları derneklerden birinin lideri, Tokyo-English-Newspaper adlı gazetenin muhabirine gayet güzel bir şekilde anlatmıştı. Bu büyük-vatanseverler derneği lideri, şüphesiz Japonya'yı kastederek, 'toplum, bir köşesinden bir iğne ile kontrol edilebilen bir üçgendir'(*) diyordu. Başka bir tabirle söyleyecek olursak, üçgen masada herkesin görebileceği şekilde durmaktadır. İğne ise görülmemektedir. Üçgen bazen sağa bazen sola yatar. Görülmeyen bir mil üzerinde sallanır. Batılıların da sık sık söyledikleri gibi her şey 'aynalar' (mirors) (yani, temsilciler) aracılığı ile yapılmaktadır. Keyfî otoriteyi gizlemek ve her hareketin gücünü gerçek mânâda tatbik etmeyen bir status-sembolüne sadakat ifade ettiğini göstermek için elden gelen her şey yapılır. Japonlar maskelenmemiş bir kuvvetin varlığını farkettikleri zaman, onu kendi sistemleri içerisinde, tefeciler ve narikin gibi, istismar edici ve değersiz bir şey olarak kabul ederler.

Japonlar, kendi dünyalarını bu şekilde düşündükleri zaman, istismara ve adaletsizliğe karşı ayaklanabilirler, fakat bu ayaklanış bir ihtilâl değildir. Onlar kendi dünyalarının yapısını bozmaya teşebbüs etmezler. Meiji Devri'nde olduğu gibi, sisteme dokunmadan son derece mükemmel değişiklikler yapabilirler. Meiji Devri'ndeki değişikliğe restorasyon, 'geriye dönüş' demişlerdi. Japonlar, ihtilâlci değildirler ve Japonya'da ideolojik kütle hareketlerinin meydana geleceğini uman, harp esnasında onların gizli teşkilâtını gözünde büyüten ve bu gibi teşkilâtların, teslimden sonra, liderliği ele geçireceğini zanneden ve VJ-Gününden bu yana ancak radikal bir politikanın başarılı olacağını tahmin eden Batılı yazarlar, durumu kavrayamamışlardı. Bu gibi kimselerin geleceği kestirmek bakımından yapmış oldukları tahminlerin hatalı olduğu ortaya çıkmıştı. Muhafazakâr Başvekil Baron Shidehara'nın Ekim 1945'de kabineyi kurduğu zaman, Japonlara hitaben yaptığı konuşma çok yerindeydi:

> Yeni Japon Hükümeti halkın iradesine hürmet eden demokratik bir hükümettir..... Memleketimizde çok eskiden beri İmparator,kendi iradesini halkın iradesi olarak kabul etmişti. İmparator Meiji'nin Anayasasındaki ruh budur ve bahsettiğim demokratik hükümet de gerçekten bu ruhun bir tezahürü olarak düşünülebilir.

(*) Behind The Face of Japan, Upton Close tarafından aktarılmıştır, 1942, sayfa 136.

Bu tarz bir demokrasi anlayışı, Amerikan okuyucularına hiçbir şey ifade etmez, fakat Japonya, hiç şüphe yok ki Batı ideolojisine dayanacak yerde böyle bir esastan hareket etmek suretiyle, halkın hürriyet ufkunu daha kolay genişletebilir ve ona daha fazla bir refah sağlayabilir.

Japonya'nın, Batı demokrasisinin politik mekanizmalarını deneyeceği kesindir, fakat Batıya has olan bu nizamlar, Japonya için, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, daha iyi bir dünya yaratabilecek ve güvenilebilecek vasıtalar olarak rol oynayamayacaktır.Genel seçimler ve seçimle gelen kimselerin kanunî otoritesi birçok meseleleri hallettiği gibi, pek çok güçlükler de ortaya çıkaracaktır. Bu gibi güçlüklerle karşılaşıldığı zaman ise Japonya, demokrasiyi yerleştireceğine inandığımız metodları değiştirecektir. O zaman Amerikan kamuoyunda harbin boşuna yapıldığı fikri hakim olacaktır. Çünkü biz, baş vurduğumuz vasıtaların doğruluğuna inanmaktayız. Bununla beraber, en iyimser tahminlerle bile, genel seçimler, daha uzun bir zaman, Japonya'nın barışsever bir millet olarak yeni baştan inşa edilmesinde, olsa olsa önemsiz bir yer tutacaktır. İlk defa seçimlere girildiği 1890'lardan bu yana Japonya'da pek önemli değişiklik olmamıştır, ancak Lafcadio Hearn'ın bahsetmiş olduğu bazı eski güçlüklerin yeniden ortaya çıkması da pek mümkün görünmemektedir:

> Bir çok hayata mal olan bu şiddetli seçim mücadelelerinde gerçek bir şahsî düşmanlık söz konusu değildi. Yabancıları şaşırtan şiddetli parlâmento tartışmalarında şahsî düşmanlık hemen hemen hiç görülmüyordu. Politik mücadeleler, şahıslar arasında olacak yerde zümreler veya partiler arasında oluyordu ve bir zümreyi veya partiyi tutanlar yeni politikayı sadece yeni bir harp şekli —lider uğrunda yapılacak bir sadakat mücadelesi, olarak kabul ediyorlardı.*

1920'lerde yapılan son seçimlerde köylüler oylarını vermeden önce, seçim mücadelesini, vaktiyle samurailerin halka karşı takındıkları saldırgan tavırlarla aynileştiren bir cümleyi, 'boynum kıldan ince'dir sözünü söylemek itiyadında idiler. Japonya'da seçimler konusunda söylenen sözlerin hepsi, bugün bile Amerika Birleşik Devletleri'nde söylenenlerden farklı olacaktır ve bu özellik Japonya'nın tehlikeli bir saldırganlık politikası takip edip etmeyeceği meselesinin tamamen dışında kalan bir gerçeği ifade edecektir.

Japonya'nın yeniden barışsever bir millet olarak ortaya çıkmasında baş vurabileceği gerçek kuvvet, 'başarısızlığa uğramış' bir hareket tarzının başarısızlık olduğunu itiraf edebilme, sonra da enerjisini başka mecralara sokabilme kabiliyetidir. Japonların iki şıktan birini seçme imkânını sağlayan bir ahlâk sistemleri vardır. Harpte, kendi'özel mevki'lerine lâyık olmaya çalıştılar, fakat başarısızlığa

(*) Japan : An Interpretation, 1904, sayfa 453.

uğradılar. Artık bu yoldan ayrılabilirler, çünkü aldıkları terbiye onları, başka bir istikamete yönelebilecek şekilde şartlandırmıştır. Çok daha katı ve mutlak bir ahlâk sistemine sahip milletler, prensipler uğruna çarpıştıklarına ikna edilmek isterler. Galip gelenlere teslim oldukları zaman, 'yenildiğimiz vakit hakkımız kaybolmuştur' şeklinde konuşurlar ve izzetinefis sahibi kimseler olarak bu 'hakkı' bir başka sefer kazanmak için kendilerini mücadeleye zorlarlar. Aksi takdirde dövünürler ve suçlu olduklarını itiraf ederler. Japonlar böyle hareket etmek lüzumunu hissetmezler. VJ-Gününden beş gün sonra, daha bir tek Amerikalı bile Japonya'ya ayak basmamışken, büyük bir Tokyo gazetesi, *Mainichi Shimbun*, mağlubiyetten ve onun getirebileceği politik değişikliklerden söz edebiliyor ve şöyle söylüyordu, 'Bu mağlubiyet Japonya'nın esas kurtuluşu için faydalı olabilir' Gazetenin başmakalesi tam mânâsiyle yenildiklerini hiç kimsenin unutmamasını önemle belirtiyordu. Çünkü, Japonya'yı son derece kuvvetli bir memleket haline sokmak için sarfedilen gayret boşa çıkmıştı, artık barışsever bir millet olma yolunu tutmaları gerekiyordu. Diğer bir büyük Tokyo gazetesi, *Asahi*, aynı hafta Japonya'nın son zamanlardaki 'askerî kuvvete olan büyük inanc'ını millî ve milletlerarası politikada 'ciddî bir hata' olarak belirtiyordu. 'Çok az faydalanabildiğimiz, zararını ise çok gördüğümüz eski hareket tarzını bir kenara bırakmak ve milletlerarası iş birliğini ve sulh sevgisini esas alan yeni bir davranışı benimsemek gerekir,' diye yazıyordu.

Batılı için böyle bir değişme, prensip olarak kabul ettiği şeylerden uzaklaşmak demektir ve o, böyle bir durumu şüphe ile karşılar. Halbuki Japonya'da bu gibi haller, ister şahsî ister milletlerarası münasebetlerde olsun hayat tarzının tamamlayıcı bir kısmını teşkil etmektedir. Japon, gayesine ulaşamamış bir hareket tarzını benimsemekle 'hata' ettiğini anlar. Seçtiği hareket tarzında başarısızlığa uğradığı zaman onu, kaybolmuş bir dava olarak bir kenara bırakıverir, çünkü o kaybolmuş davaların peşinde koşacak şekilde şartlandırılmamıştır. Japon 'göbeğini ısırmağa çalışmanın hiçbir faydası yoktur,' der. 1930'larda askerlik, bütün dünyanın hayranlığını kazanmak için bir vasıta olarak kabul edilmişti —Japon askerî gücüne dünyaca hayranlık duyulacaktı— ve böyle bir programın gerektirdiği hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamıştı. 14 Ağustos 1945'de İmparator, Japonya'nın tasvip edilen sesi, başarısızlığa uğradıklarını bildirdi. Japonlar böyle bir durumun ortaya çıkarabileceği her şeyi kabul ettiler. Bu, Amerikan askerlerinin Japonya'da bulunmalarını gerektiriyordu, bunun için de onları gülerek karşıladılar. Bu, Japon hanedanının girişmiş olduğu bir teşebbüsün başarı kazanmaması demekti, dolayısiyle de harbi önleyici bir anayasayı kabul etmeğe hazırdılar. VJ-Gününden on gün sonra, *Yomiuri-Hochi* gazetesinde, 'Yeni bir Sanatın ve Yeni Bir Kültürün Başlangıcı' konusunda yazılar yazılabiliyor ve şöyle söyleniyordu, 'Askerî mağlubiyetin bir milletin kültürel değerlerine hiçbir şey yapamıyacağına kuvvetle inanmalıyız. Mademki askerî mağlubiyet Japon halkı için millî bir mağlubi-

yet olarak kabul edilmektedir, öyle ise bu mağlubiyetin Japon halkının dikkatini dünyaya çevirmesini ve olayları olduğu gibi, objektif olarak görmesini sağlayacak bir itici kuvvet haline gelmesi lâzımdır. Japon düşüncesini saran mantıksızlıklar, kendi kendimizi aldatmadan yapılacak samimî tahminlerle ortadan kaldırılmalıdır. Buna tam bir mağlubiyet olarak bakmağa cesaret ister, fakat yarının Japon kültürüne inanmalıyız'. Onlar bir hareket tarzını denemişler ve başarısızlığa uğramışlardı. Bugün ise hayatta bir barışsever olarak yaşama sanatını deneyeceklerdi. Başmakalelerde 'Japonya, dünya milletleri arasında hürmet görmelidir' diye tekrar tekrar yazılıyordu ve yeni esaslara dayandırılarak böyle bir hürmete lâyık olmak, Japonların göreviydi.

Gazetelerdeki bu başmakaleler sadece birkaç münevverin sesini aksettirmiyordu; Tokyo'nun herhangi bir caddesindeki insanlar ve uzak bir köydeki halk da aynı tersine dönüş hareketini yapacaktı. Amerika'nın istilâ kuvvetlerine büyük bir dostluk gösteren bu insanların, bir zamanlar ölünceye kadar bambu mızraklarla çarpışmaya yemin etmiş kimseler oldukları inanılacak şey değildi. Japon ahlâk sistemi Amerikalıların kabul etmedikleri şeylerle doludur, fakat Japonya'nın istilâsı sırasında Amerikalıların edindikleri tecrübeler, bir yabancı ahlâk sisteminin ne kadar iyi tarafları olabileceğini açıkça ortaya koymuştur.

Japonya'da, General Mac-Arthur'un idaresindeki Amerikalı idareciler, Japonların yeni bir istikamete yönelme kabiliyetini kabul ettiler ve küçük düşürücü, utandırıcı yollarla Japonların bu kabiliyetini baltalamadılar. Böyle bir hareket, ancak Batı ahlâk sistemleri için kültürel bir mânâ ifade edebilirdi. Çünkü, yanlış hareket eden bir şahsa hatasını kabul ettirebilmek için, küçük düşürme ve cezalandırma metodlarına baş vurmanın, sosyal bakımdan müessir vasıtalar olabileceği kanaati, Batı ahlâk sisteminin esasını teşkil etmektedir.Suçu bu şekilde kabul etmek, kaybolan eski itibarı kazanmak için atılan ilk adımdır.Yalnız, daha önce de gördüğümüz gibi, Japonlar davayı başka şekilde ele alıyorlardı. Japon ahlâk sistemi insanı, hareketlerinin sonuçlarından bütün olarak mesul tutmaktadır ve yapılan bir hatanın tabii sonuçları, suçu işleyen şahsı, yaptıklarının yanlış olduğuna ikna etmelidir. Bu tabii sonuçlar top-yekun bir harpte yenilmiş olmayı ifade edebilir. Fakat bunlar, Japonların, küçük düşürücü olarak kabul etmeleri sebebiyle infial duyacakları durumlar değildir. Japon sözlüklerindeki açıklamalara göre, bir insanın veya bir milletin bir diğerini zemmetmesi, onunla alay etmesi, ona hürmetsizlik göstermesi, onu küçük düşürmesi ve şeref kırıcı semboller üzerinde durması tahkir olarak kabul edilir. Japonlar için, tahkir edildiklerine inandıkları zaman intikam almak bir fazilettir. Böyle bir ilke, Batı ahlâk sisteminde ne kadar hor görülürse görülsün, Amerikalıların Japonya'nın istilâsında bu derece muvaffak olmaları, onların bu noktada, kendilerine -hâkim olabilmelerine (self-restraint)

yani Japonları tahkir etmemeğe, onları küçük düşürücü durumlarda bırakmamağa dikkat etmiş olmalarına bağlıdır. Çünkü Japonlar, fazlasıyle kızdıkları alay edilme konusunu, teslim olma şartlarının gerektirdiği bir Ordudan mahrum olma, hattâ ağır tazminat verme gibi 'tabii sonuç'lardan ayırırlar.

Japonya, büyük bir kuvvete karşı büyük bir zafer kazandıktan sonra da, galip bir millet olarak, kendisine teslim olmuş ve kendileriyle hiçbir zaman alay etmediğine inandığı bir mağlup milleti, tahkir etmemek için, son derece dikkatli hareket ettiğini göstermiştir. Japonya'da, 1905 tarihinde Rus Ordularının Port Arthur'da teslim oluşunu gösteren meşhur bir tablo vardır ve bu tabloyu her Japon bilir. Tabloda Ruslar silâhlarını taşımaktadırlar. Galipler ve mağluplar birbirlerinden sadece üniformalarıyla ayrılırlar, çünkü Rusların silâhları ellerinden alınmamıştır. Bu konu ile ilgili meşhur bir Japon hikâyesi vardır. Bu hikâyenin dayandığı belgeye göre Rus kumandanı, General Stoessel, Japonların verdiği teslim tekliflerini kabule hazır olduğunu bildirdiği zaman, bir Japon yüzbaşısı ve bir tercüman, yanlarına yiyecek alarak düşman kumandanının bulunduğu karargâha gitmişlerdi. 'General Stoessel'in atı hariç bütün atlar öldürülmüş ve yenmiş olduğu için, Japonların beraberlerinde getirdikleri elli piliç ve yüz yumurta, son derece makbule geçmişti.' Ertesi gün General Stoessel ile General Nogi'nin birbirleriyle karşılaşması kararlaştırıldı. 'İki general el sıkıştılar. Stoessel, cesaretlerinden dolayı Japonlara olan hayranlığını ifade etti ve... General Nogi, Rusların uzun süren ve cesaretle yaptıkları müdafaayı övdü. Stoessel, Nogi'nin mücadele sırasında iki oğlunu kaybetmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü bildirdi... Stoessel kendi beyaz arap atını Nogi'ye hediye etti. Fakat Nogi, bu hediyeyi kendisi kabul etmeyi çok arzu ettiği halde, atın ilk önce İmparatora takdim edilmesi gerektiğini söyledi. At kendisine geri verildiği takdirde, ki buna inanıyordu, ona kendi malı gibi bakacağına söz verdi.' (*) Japonya'da herkes General Nogi'nin, General Stoessel'in atı için ön bahçede yaptırdığı ahırı biliyordu. Bu ahırın, Nogi'nin kendi evinden çok daha gösterişli olduğu ve Generalin ölümünden sonra da, millî Nogi türbesinin bir bölümünü teşkil ettiği söylenmekteydi.

O zaman Rusları teslim almış olan Japonlarla, Filipinlilerin istilâ edildiği yıllardaki yıkıcı ve zalim oldukları herkesçe bilinen Japonlar arasında büyük bir farkın olduğu söylenegelmiştir. Halbuki Japonlar gibi son derece değişik durumlara bağlı ahlâkî prensipleri olan bir milletten böyle bir hareket tarzı beklenemezdi. Bir kere düşman, Bataan'dan sonra teslim olmamıştı, teslimiyet mevziiydi. Japonlar Filipinler'de, teslim oldukları zaman dahi, Japonya hâlâ harp ediyordu. Bundan başka asrın başlangıcında Japonlar, Rusların kendilerini tahkir ettiklerini hiç düşünmemişlerdi. Halbuki 1920'lerde ve

(*) Upton Close tarafından anlatılan bir Japon hikâyesinden, Behind the Face of Japan, 1942, sayfa 292, alınmıştır. Ruslar'ın teslim alınmasıyla ilgili olan bu açıklama, kültürel açıdan önemli olacak kadar kelimesi kelimesine doğru olmayabilir.

1930'larda her Japona, Amerika Birleşik Devletleri'nin politikasının 'Japonya'ya kıymet vermeyen' veya onların ifadesiyle 'Japonya'ya pislik gözüyle bakan' bir politika olduğu telkin edilmişti. Bu, Amerika'da çıkarılan Muhaceret Kanunu'na (Exclusion Act) ayrıca Portsmouth Anlaşmasında ve Denizlerin Serbestliğini Koruma (Naval Parity) anlaşmalarında, Amerika Birleşik Devletleri'nin oynadığı role karşı, Japonların göstermiş olduğu tepkiydi. Japonlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Uzak Doğu'da gelişmekte olan ekonomik rolüne ve yeryüzündeki beyaz olmayan insan topluluklarına karşı, ırk farklarını hesaba katarak takınmış olduğumuz tavırlara da aynı gözle bakmışlardı. Rusya'ya karşı kazanılan zaferle Filipinler'de Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı kazanılan zafer, Japon davranışının birbirine son derece zıt olan bir görünüşünü ortaya koymuştur: tahkir edildikleri zamanki hareket tarzlarıyle, tahkir edilmedikleri zamanki hareket tarzlarının birbirlerinden tamamen farklı olduğunu göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin son zaferi, Japonya için durumu değiştirdi. Uğradıkları son mağlubiyet, hayatta her zaman yaptıkları gibi, Japonların takip etmekte oldukları yoldan vazgeçmelerini gerektirdi. Japon ahlâkı, Japonların taş tahtayı silmelerine izin veriyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin politikası ve Mac Arthur idaresi de, bu silinmiş taş tahtaya yeniden tahkir edici sembollerin yazılmamasına dikkat etmekte ve sadece Japonların, mağlubiyetin 'tabii sonuçları' olarak kabul ettikleri şeyler üzerinde durmaktadır ve bu konuda başarılı da olunmaktadır.

İmparatoru elde etmenin önemi pek büyüktü. Bu iş gayet iyi idare edildi. General Mac Arthur'u ilk ziyaret eden İmparator oldu, Mac Arthur İmparatoru ziyaret etmemişti. Bu, Japonlar için, Batılıların gerçek mânâsını anlamakta güçlük çekecekleri iyi bir ders olmuştu. İmparatorun, tanrı olmadığını itiraf etmesi istendiği zaman, O'nun, sahip olmadığı bir şeyi reddetmekle şahsen büyük üzüntü duyacağını ileri sürerek, teklifi protesto ettiği söylenir. O, Japonların kendisini, Batı anlayışına göre bir tanrı olarak düşünmediklerini söylemekle gerçeği ifade etmişti. Bununla beraber, Mac Arthur karargâhında, O'na, İmparatorun tanrılığı konusunda Batılıların sahip olduğu fikirlerin, milletlerarası Japon itibarı için kötü olduğu ısrarla anlatıldı ve İmparator, tanrılığı reddetmekle duyacağı üzüntüyü kabule hazır olduğunu bildirdi. Yılbaşında bir konuşma yaptı ve kendi mesajı ile ilgili dünya basınında yer alan bütün yorumların hepsinin tercüme edilmesini istedi. Tercümeleri okuduğu zaman Mac Arthur karargâhına, tatmin olduğunu bildiren bir mesaj gönderdi. Yabancıların bu konuyu daha önce anlamadıkları açıktı ve konuşma yaptığına memnun olmuştu.

Amerika Birleşik Devletleri'nin politikası, Japonları memnun edecek bazı hususlar üzerinde durmuştur. Devlet - Ordu ve Donanma direktifinde, 'demokratik bir esasa dayandırılarak kurulmuş olan iş, endüstri ve ziraat alanındaki organizasyonların gelişmesi teşvik ve himaye edilecektir', şeklinde bir açıklama vardır. Japon işçi sınıfı birçok endüstri kollarında teşkilâtlanmaktadır ve 1920'lerde ve 1930'larda faal olan eski çiftçi birlikleri, tekrar eski haklarını elde etmeyi istemektedirler. Durumlarını düzeltebilmek gayesiyle bir hamle yapabilecek pek çok Japon için bu hal, Japonya'nın da harbin sonucu olarak bir şeyler kazanmış olduğunun delilidir. Bir Amerikan muhabiri Tokyo'da bir grevcinin, bir G.İ. (Government Issue – Hükümet tebliği) ya bakarak gayet memnun bir şekilde, 'Japonya bir şey kazanmadı mı?' dediğini söyler. Bugünkü Japon grevleri, birçok bakımdan eskiden çiftçilerin elde ettikleri mahsulden alınan yüksek vergileri ve angarya olarak yaptırılan işleri protesto etmek maksadiyle yapılmış olan Köylü İsyanlarına benzerler. Bunlar ne Batının anladığı mânâda bir sınıf mücadelesiydi, ne de sistemi değiştirmek için yapılan birtakım teşebbüslerdi. Bugün Japonya'nın her tarafında rastlanan grevler, hiçbir zaman istihsali azaltmamaktadır. İşçiler için en çok beğenilen şekil 'fabrikayı ele geçirmek', çalışmaya devam etmek ve istihsali artırarak idarenin itibarını kırmaktır. Bir Mitsui kömür ocağında grevciler, idareci personelin kuyulara girmelerine engel oldular ve günlük randımanı iki yüz elli tondan altı yüz yirmi tona çıkardılar. Ashio bakır madenlerinde işçiler, bir 'grev' sırasında istihsali arttırdılar ve ücretlerini iki misline çıkardılar' (*)

Hiç şüphe yok ki mağlup olmuş bir memleketin idaresi, ne derece iyi niyetli bir politika takip edilirse edilsin, yine de güçtür. Japonya'da yiyecek ve mesken problemleriyle ve yeni değişikliklerin ortaya çıkaracağı birtakım meselelerle karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. Bu problemler, Japon Hükümet personelini çalıştırmayan bir idarede, hiç değilse aynı derecede ağır olacaktı. Harp son bulmadan önce, Amerikan idarecilerinin son derece korktukları terhis edilmiş askerler problemi, Japon memurları çalıştırılmamış olsaydı çok daha büyük olacaktı; hiç şüphesiz, Japon memurları çalıştırıldığı içindir ki bu problem kendisini daha az hissettirmiştir. Yine de bu iş pek kolay halledilmemiştir. Japonlar bu güçlüğü bilirler. Japon gazeteleri son mağlubiyet münasebetiyle ızdırap çekmiş ve başarısızlığa uğramış askerler için mağlubiyet içkisinin ne derece acı olduğundan heyecanla bahsettiler ve bunun 'aklıselime' tesir etmemesi için elden geleni yapmalarını rica ettiler. Memleketlerine tekrar iade edilen Japon askerleri genel olarak şaşılacak derecede 'aklıselim' sahibi olduklarını göstermektedirler. Fakat işsizlik ve mağlubiyet, bazı askerlerin, milliyetçiliği destekleyen eski derneklere benzeyen gizli derneklere girmesine sebep oldu. Bu askerler, şimdi içerisinde bulundukları durumdan dolayı

(*) Time, Şubat 18, 1946.

kolayca infial duyabilmektedirler. Japonlar artık onlara eski imtiyazlı yerlerini vermemektedir. Eskiden, harpte yara almış olan bir asker, baştan aşağı beyazlar giyer ve caddede herkes ona eğilerek selâm verirdi. Sulh zamanında bile, bir kura neferi için dahi, askere gitmesi ve askerden dönmesi münâsebetiyle mensup olduğu mahalle halkı tarafından toplantılar yapılırdı. İçki içilir, güzel yiyecekler yenir, danslar edilir ve özel kıyafetler giyilirdi ve şerefine toplantı yapılan o kura neferi, şeref mevkiine oturtulurdu. Şimdi vatanına dönen asker, böyle bir ilgi görmemektedir. Sadece ailesi onun için özel bir yer hazırlamaktadır ve hepsi bundan ibarettir. Şehir ve kasabaların çoğunda, ona soğuk davranılmaktadır. Davranış tarzındaki böyle bir değişikliğin bir Japon için ne kadar ızdırap verici olduğu düşünülecek olursa, Japonya'nın şerefinin askerler tarafından korunduğu eski günleri geri getirmek için onun eski arkadaşlarıyla iş birliği yapmaktan ne derece memnun olacağını düşünmek hiç de zor olmayacaktır. Silâh arkadaşlarından bazıları ona, Java'da ve Shansi'de ve Mançurya'da müttefiklerle çarpışmakta olan diğer Japon askerlerinin ne kadar talihli olduklarını söyleyecek ve ümitsizliğe düşmesi için hiçbir sebebin olmadığını ilâve edecektir. Ayrıca kendisinin de yeniden çarpışacağı telkin edilecektir. Japonya'da gizli milliyetçi dernekler, eski, çok eski kuruluşlardır; ve onlar, öteden beri Japon 'şerefini korumuşlardır'. Herhangi bir şey arzu edildiği şekilde yerine getirilmediği zaman, 'halkın ikaz edeceği' hissiyle şartlandırılmış olan kimseler, daima böyle gizli derneklere girmeğe namzettirler. Black Dragon ve Black Ocean gibi derneklerin benimsedikleri şiddet hareketi, Japon ahlâk sisteminde, bir insanın ismi için olan giri olarak kabul edilen bir harekettir ve Japon hükümetinin, bir insanın ismi için olan giri yerine gimu'yu destekleyip, onu kuvvetlendirmek maksadiyle uzun zamandan beri sarfetmekte olduğu gayreti, bu şiddet hareketi bertaraf edilebilse bile, gelecek yıllar boyunca da devam edip gidecektir.

Sadece 'aklıselim'e baş vurulmakla, mesele halledilemiyecektir. Yirmi ve otuz yaşlarında olan kimselere bir geçim ve 'özel mevki' sağlayacak Japon ekonomisinin yeniden ele alınması gerekecektir. Çiftçi vergilerinde ıslahatın yapılması gerekli olacaktır. Japonlar, ekonomik bir buhran olduğu zaman, köylerindeki eski arazilerine dönmektedirler; borç içinde kalmış ve birçok yerlerde kiraların yükü altında ezilmiş olan küçük çiftliklerde ise, bir sürü boğazı beslemek mümkün olamamaktadır. Bu bakımdan endüstrinin de harekete geçirilmesi şart olacaktır. Çünkü miras kalan malın, küçük oğlan çocuklar arasında paylaşılmasına şiddetle muhalefet edilir ve bu hal, en büyük oğlan çocuk hariç, diğerlerinin talihlerini şehirde denemelerine sebep olur.

Hiç şüphesiz, Japonların önünde uzun ve zor bir yol var, bununla beraber Devlet bütçesine, yeniden silâhlanma masrafı yükletilmeyecek olursa onlar, millî hayat standartlarını yükseltme fırsatını elde etmiş olacaklardır. Pearl

Harbor'dan önce on yıl millî gelirinin yarısını silâhlanma ve silâhlı kuvvetler için sarfeden Japonya gibi bir memleket, bu gibi masrafları kaldırdığı ve çiftçilerden istemiş olduklarını yavaş yavaş azalttığı takdirde, sağlam bir ekonominin temelini atabilecektir. Daha önce gördüğümüz gibi, ziraat mahsullerini pay ederken Japonların kabul ettiği formül, mahsulün yüzde altmışının ziraatçiye bırakılması, yüzde kırkının ise vergi ve kira olarak alınması şeklindeydi. Bu durum, mahsulün ananevî olarak yüzde doksanının ziraatçiye bırakıldığı Burma ve Siyam gibi pirinç yetiştirilen memleketlere büyük tezat teşkil etmektedir. Japonya, daha ziyade ziraatçiden aldığı ağır vergilerle millî harp mekanizmasını, malî bakımdan kuvvetle desteklemeğe çalışıyordu.

Gelecek on sene içinde, silâhlanmayacak herhangi bir Avrupa veya Asya memleketi, silâhlanacak memleketlere nazaran çok daha büyük menfaat sağlamış olacaktır, çünkü servetini, sağlam ve müreffeh bir ekonominin kurulması için kullanabilecektir. Amerika Birleşik Devletleri'nde biz, Asya ve Avrupa'da tatbik etmiş olduğumuz politikalarda bu durumu, hemen hemen hiç hesaba katmayız, çünkü masraflı millî savunma programlarının, bizi fakirleştirmiyeceğini biliyoruz.Ayrıca, memleketimiz harap da edilmemiştir. Esas itibariyle vatanımız bir zirâî memleket de değildir. Bizim için çetin olan problem sanayi sektöründeki aşırı istihsaldir. Silâhlanma veya lüks madde istihsali yahut sosyal hizmetler, araştırma hizmetleri konusunda büyük programların tatbiki yoluna gidilemedikçe, halkımızın işsiz kalmasını önleyemeyiz, çünkü seri imalâtı ve makineleşmeyi insanları işsiz bırakacak bir seviyeye ulaştırmış bulunuyoruz.

Ayrıca büyük kârlar getirecek yatırımlar yapmağa da ihtiyaç vardır. Amerika Birleşik Devletleri dışındaki memleketlerde bu durum tamamen farklıdır. Batı Avrupa'da bile bu durum farklı bir manzara ortaya koyar. Yeniden silâhlanmasına müsaade edilmeyen bir Almanya, tazminat taleplerine rağmen, on sene içinde veya buna yakın bir zamanda, büyük bir askerî kuvvete sahip olmayı gerektiren bir siyaset takip etmek zorunda bulunan bir Fransa için imkânsız olan, sağlam ve müreffeh bir ekonominin temelini atabilir. Japonya da aynı şekilde, bu konuda Çin'den çok daha kârlı durumda bulunabilir. Çin'de militarizm, geçerli bir gayedir ve Amerika Birleşik Devletleri onun bu konudaki ihtirasını desteklemektedir. Japonya, askerî silâhlanma masraflarını bütçesine dahil etmediği takdirde, isterse birkaç yıl içinde kendi refahını kendisi sağlayabilir. Bundan başka Japonya, Batı ticaretinde aranan bir memleket haline gelebilir. Ekonomisini sulhun sağlamış olduğu imkânlar üzerine kurabilir ve halkının hayat seviyesini yükseltebilir. Böyle barışsever bir Japonya, dünya milletleri arasında şerefli bir yer alabilir ve Japonya gücünü böyle bir programı desteklemek için kullandığı takdirde Amerika Birleşik Devletleri ona büyük yardımcı olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yapamayacağı —başka hiçbir milletin de yapmaya muktedir olamadığı— şey, emirle hür ve demokratik bir Japonya meydana getirmektir. Şu veya bu devletin tahakkümü altında bulunan herhangi bir memlekette de bu hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Hiçbir yabancı, alışkanlıkları ve tavırları başka olan bir millet için, kendi düşünüşüne göre bir hayat tarzı çizemez. Japonlar seçimle gelmiş kimselerin otoritelerini kabul etmeğe ve kendi hiyerarşi sistemlerinde önemli bir yer işgal eden 'özel mevki' fikrini önemsememeğe kanun yoluyla zorlanamazlar. Onlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde alışık olduğumuz, serbest ve kolay olan beşerî davranışları adapte etmeğe, hiç kimseye hiçbir şekilde tabi olmama arzusu içinde bulunmağa ve her şahsın kendi işini, içinde yaşayacağı evi ve yükleneceği mükellefiyetleri kendisinin seçmesini ihtiras haline getirmeğe kanun yolu ile zorlanamazlar. Böyle olmakla beraber onlar lüzumlu olduğuna kanaat getirdikleri bir istikamete gayet güzel yönelebilirler. Japon büyükleri, VJ-Gününden itibaren, Japon erkek ve kadınlarının, kendi hayatlarını yaşama ve kendi vicdanlarının sesini dinleme konusunda teşvik edilmeleri gerektiğini söylemektedirler. Şüphesiz bunu açıkca ifade etmemektedirler, fakat her Japon onların, 'utanç' (haji) hissinin Japonya'da oynadığı rolden söz ettiklerini ve kendi vatandaşları arasında yepyeni bir hürriyeti, tenkit edilme korkusundan ve 'dünya'dan, 'toplum'dan tecrit olunma endişesinden kurtulma demek olan bir hürriyeti ümid ettiklerini anlamaktadır.

Çünkü Japonya'da, ne kadar gönülden yerine getirilirse getirilsin, sosyal baskılar fertten çok şey isterler. Bu sosyal baskılar, ferdin hislerini gizlemesini, arzularından feragat etmesini ve bir ailenin, bir organizasyonun veya bir milletin mesuliyetlerini açıkca yüklenmesini isterler. Japonlar, böyle bir nizamın gerektirdiği şeyleri bir insanın kendisini disiplin altına alması şeklinde kabul etmektedirler. Fakat üzerlerindeki yük son derece ağırdır. Kendi menfaatleri icabı arzularına gem vurmak zorundadırlar. Japonların, Japon ruhuna yakışmayan, çok daha kolay bir hayatı yaşayacaklarından korkan militaristler, japon halkını devamlı olarak daha zor bir nizam içine sokmaya çalışmışlardır. Bu hayat son derece pahalıya mal olduğu için, kendi davranışlarının doğru olduğu kanaatine sahip bulunmakta ve fertlerden daha az fedakârlık bekleyen bir ahlâk sisteminin geçerli olduğu bir toplumu hor görmektedirler.

Japonlar, saldırgan bir harbi bir 'hata' ve kaybolmuş bir dava olarak görmekle sosyal değişmeye doğru ilk büyük adımı atmışlardır. Barışsever milletler arasında hürmete lâyık bir yer almayı ümid etmektedirler. Vatanları sulhun hakim olduğu bir ülke olacaktır. Fakat Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri gelecek yılları hücuma geçmek için silâhlanmakla geçirecek olurlarsa, Japonya da böyle bir harpte kendi kaabiliyetini gösterecektir. Bunun bir gerçek olduğunu kabul etmek Japonya'nın sulh içerisinde yaşama gücüne sahip

bir memleket olma ihtimalini ortadan kaldırmaz. Japonları harekete geçiren kuvvet, içinde bulundukları şartlara bağlıdır. Şartlar uygun olursa Japonya sulh içindeki bir dünyada kendisine yer arayacaktır. Uygun olmazsa, silâhlanmış bir dünya içerisinde kendi yerini alacaktır.

Bugün için Japonlar, militarizmi sönmüş bir ışık olarak kabul etmektedirler. Dünyadaki diğer milletlerde de bu ışığın sönüp sönmediğini araştıracaklardır. Bu ışık diğer milletlerde sönmediyse, kendi sahip oldukları cengâverlik ateşini yeniden yakabilecek ve bu ateşi ne kadar güzel yakabildiklerini de gösterebileceklerdir. Eğer bu ateş başka memleketlerde sönmüşse, Japonya emperyalist teşebbüslerin, Japonya'ya şeref kazandırmayacağını ne kadar iyi öğrendiğini bütün dünyaya ispat edebilecektir.

14

SÖZLÜK (*)

ai, sevgi; özellikle üstün mevki sahibi bir kimsenin kendisine bağlı olan şahsa beslediği sevgi.
arigato, teşekkür ederim; 'ah ne büyük zahmet'.
buraku, elli kadar evin bulunduğu bir mahalle; köyde bir bölge
bushido, 'samurainin yolu'. Zamanımızdaki ananevî Japon davranış ideallerine işaret etmek maksadıyla herkesin anlayacağı şekle sokulmuş olan bir terim. Doktor İnazo Nitobe, Bushido, The Soul of Japan, adlı eserde bushido'dan doğruluk veya adalet, cesaret, hayırhahlık, nezaket, samimiyet, şeref, sadakat ve kendi kendini- kontrol edebilme diye etraflıca bahseder.
chu, İmparatora olan sadakat.
daimyo, bir derebeyi.
donen, aynı yaştaki arkadaşlar.

(*) Kelimesi kelimesine yapılan tercümeler tırnak içindedir. Aksan konmayan hecelere aynı değeri ver. Aksanlar sadece İngilizce konuşan okuyuculara bir yardım olmak üzere kaba taslak konmuştur.
Sesli ve çift sesli harfler aşağıdaki gibi seslendirilir: (**)

a art da olduğu gibi *i police de* olduğu gibi
ai aisle " *i tin* "
e get *o pole*
ei veil *u rude*
g go da olduğu gibi daima kalın bir sessiz harftir.

(**) İngilizce okuyanlar için bir kolaylık olmak üzere konulmuş nottur. Olduğu gibi bırakmayı tercih ettik. (Çevirenin notu.)

eta, Meiji devrinden evvelki bir parya sınıfı.
geisha, özel olarak terbiye edilmiş fazlasıyla itibar edilen, kibar ve zarif bir fahişe.
gi, doğruluk.
gimu, bir nevi Japon mükellefiyeti, Bak, sayfa 124.
giri, bir nevi Japon mükellefiyeti. Bak, sayfa 125.
go, hacim ölçme birimi; bir çay fincanından daha küçük.
haji, utanç.
haraki'ri veya seppuku, samurai adap ve prensiplerine göre intihar . Seppuku çok daha güzel bir terimdir.
hysteri, sinirlilik ve kararsızlık. Genellikle kadınlar için kullanılır.
inkyo, faal hayattan çekilerek resmen emekliye sevk edilme hali.
Issei, Japonya'da doğmuş, Japon atadan gelme bir Amerikalı. Bak, Nisei.
ısshın, eski haline koyma, geçmişe dönme. Meiji ıslahatının parolası.
jen, (Çince) , iyi olan insanî münasebetler, hayırhahlık.
jicho', izzetinefis sahibi olma; ihtiyatlı olma. 'Jicho'yu Jicho ile iki misli arttırmak', fevkalade ihtiyatlı olmak.
jin, (Çince jen gibi aynı harfle yazılır), riayet edilmesi mecburi olan adap ve prensiplerin dışındaki mükellefiyet. 127. sayfadaki dip-nota bak.
jingi (jin'in varyantı), mecburî olan adap veya prensiplerin dışındaki bir mükellefiyet.
jiri'ki 'kendi-kendine-yardım', insanın sadece disiplin altına alınmış olan kendi beşeri güçlerine bağlı bulunan manevî terbiye. Bak, tariki.
judo, bir jujitsu şekli. Japon güreşi.
jujitsu, Japon güreşi.
kabuki, popüler bir tiyatro oyunu. Bak, noh.
kagura, Şinto türbelerinde yapılan ananevî danslar.
kami, baş, menşe. İlâhi varlığı ifade etmek için kullanılan bir Şinto terimi.
kamuka'ze, 'kutsal rüzgâr'. 13 üncü yüzyılda Cengiz Han'ın istilâya teşebbüs eden donanmasını geri püskürten ve harap eden kasırga. İkinci Dünya Savaşında intihar uçaklarındaki pilotlara Kamikaza adı verilmişti.
katajikenai, teşekkür ederim; 'tahkir edildim'.
kino do ku, teşekkür ederim; 'büyük bir üzüntü içindeyim'.
kinshin, tövbe. 'vücudun pası'nı temizlemek için inzivaya çekilme devresi.
ko, evlâdın ana ve babaya karşı gösterdiği hürmet.
koan, (ko-an şeklinde telâffuz edilmektedir), Zen mezhebinin, yetişme devresinde bulunan kimseler için ortaya attığı rasyonel cevabı bulunmayan problemler.
ko-on, İmparator için, devlet için olan mükellefiyet.
magokoro, 'samimiyet'.
makoto, 'samimiyet' ,
Meiji Devri, 1868-1912 yılları arasında İmparator Meiji'nin hüküm sürdüğü devir. Japonya'da modern devrin başlangıcını gösterir.
moxa, tedavi maksadıyla vücudun üzerinde bir huni içinde yakılan bir bitkinin toz haline getirilmiş yaprakları. Bu rahatsızlıkları ve yaramazlığı tedavi eder.
muga, terbiye görmüş kimselerin ulaştıkları bir merhale; kendi-kendini gözleyen benliğin bertaraf edilmesi.

narikin', nouveau riche. 'Vezirlik payesini kazanan bir piyon ' (santrançta).

nirva'na, (Sanskrit), ruhun, bir başka bedene girmesinden nihaî kurtuluşu; varlık olmama hali. Kutsal olana ulaşma.

Nisei, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş, Japon atadan gelme bir Amerikalı, Bak, Issei.

noh, klâsik tiyatro oyunu. Bak, kabuki.

nushi, efendi.

on, (own diye telâffuz edilir) yüklenilmiş olan birtakım mükellefiyetler. Bak, sayfa 124.

oya, anne ve baba.

ronin, derebeylik devirlerinde kendi efendilerinin gözden düşmesi veya ölümü yahut şerefsizliği dolayısıyla efendisiz kalan samurai retainerler.

sake, (sa-ke şeklinde telâffuz edilir), Japonların en önemli alkollü içkisi olan bir pirinç birası.

samurai, derebeylik devirlerinin cengâverleri, çift-kılıç kullanan kimseler. Onlardan daha aşağı sınıfa mensup olan kimseler halktır: çiftçiler, zanaatkârlar ve tüccarlar.

satori, Budism'deki aydınlanma.

seppu'ku veya **haraki'ri**, karna bıçak saplama suretiyle intihar etme. Derebeylik devirlerinde asillere ve samurailere mahsus bir imtiyaz.

shogun, Meiji devirlerinden önce Japonya'yı idare eden kimse; aile iktidarda kaldığı müddetçe, bu mevkie veraset yolu ile getiriliyordu. İmparator tarafından tayin ediliyordu.

shuyo, kendi-kendini-terbiye; manevî terbiye.

sonno joi, 'İmparatora eski yerini ver ve barbarları (Batılıları) kov'. Meiji ıslahatının bir parolası.

sumimasen', teşekkür ederim; müteessirim; 'daima müteşekkir kalacağım.

sutra, (Sanskrit), dialoglardan ve vecizelerden meydana gelmiş küçük kolleksiyonlar. Gautama Buda'nın müritleri , bu gibi vecizeleri kendi devirlerine (Pali) ait olan karşılıklı konuşmalar şeklinde ifade etmişlerdi.

tai setsu, Birinci Dereceden Kanun.

tari'ki, 'başkasının yardımı', merhamet demek olan Tanrı lütüfkârlığı, Bak, jiriki.

tonari gumi, beş, on ailenin meydana getirdiği küçük bir komşu muhiti.

yoga, (Sanskrit) , tarihin ilk devirlerinden itibaren Hindistan'da geçerli olan bir nevi zahitlik felsefesi ve onun tatbiki.

zaibatsu, büyük iş, ekonomik hiyerarşi alanında nüfuz sahibi olan kimseler.

Zen, Çin'den alınan bir Buda mezhebidir ve on ikinci asırdan itibaren Japonya'da önem kazanmıştır. İdarecilere ve cengâverlere ait bir yüksek sınıf mezhebi idi; halen çok fazla taraftarı bulunan, büyük tarihi Budist mezheplerinden farklıdır.

RUTH BENEDICT

Ruth Benedict (1887-1948) Amerika'nın önde gelen antropologlarındandır. Columbia Üniversitesi'nde 1921-1923 yılları arasında Felsefe Doktorluğu ünvanını aldıktan sonra, aynı Üniversitede sırasıyla Asistan, Asistan Profesör ve Bölüm Başkanı, Profesör veya "Ordinaryüs" ünvanlarını almıştır.

Bir bilim kadını olduğu kadar bir şair olan ve birçok şiirler de yazmış bulunan Ruth Benedict'in çeşitli dergilerde yazıları yayınlanmıştır. Ruth Benedict'in belli başlı yapıtları şunlardır: Patterns of Culture (1934), The Chrysen Themum And The Sword (1946), The Study of Culture at a Distance (1953) dir.

Kültür Yayınları arasında ikinci kez yayınlanan bu kitabın çevirisini Türkân Turgut yapmıştır.

"Krizantem ve Kılıç"ta yazar, klâsik antropolojik teamüle aykırı olarak karmaşık yapılı bir toplumu, antropolojik metodlarla ve bütünüyle incelemiştir.

OTM 11001802

KDV DAHİL FİYATI: 1.600 TL.